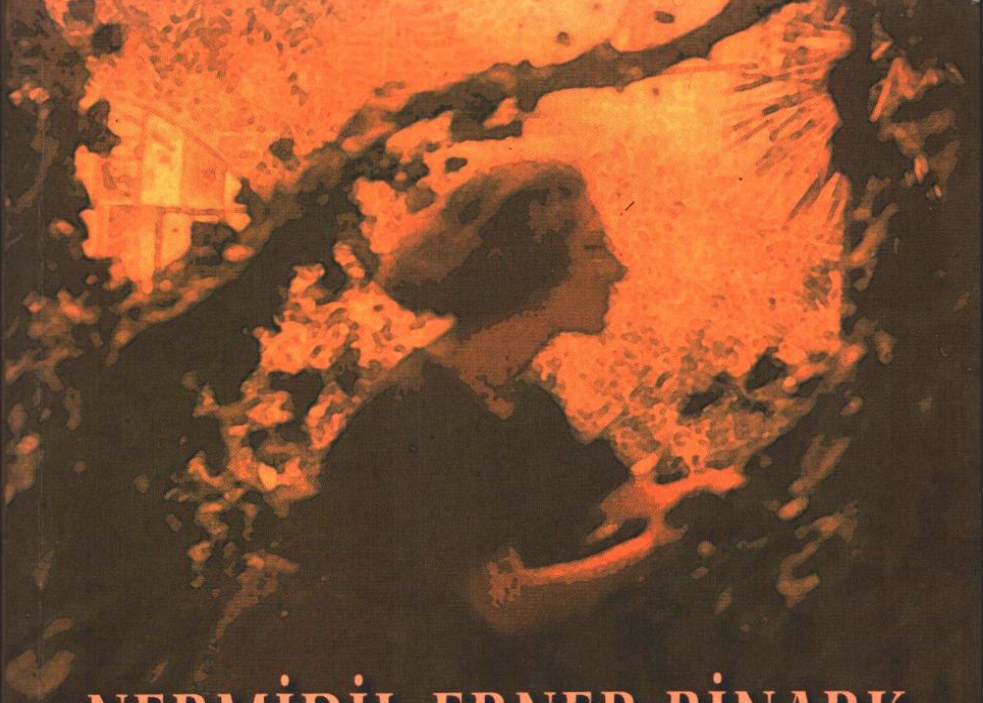

NERMİDİL ERNER BİNARK

ŞAKİR PAŞA KÖŞKÜ

Ahmet Bey ve Şakirler

REMZİ KİTABEVİ

3. Basım

NERMİDİL ERNER BİNARK

ŞAKİR PAŞA KÖŞKÜ

Ahmet Bey ve Şakirler

3. Basım

Remzi Kitabevi

ŞAKİR PAŞA KÖŞKÜ / Nermidil Erner Binark

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 975-14-0739-7

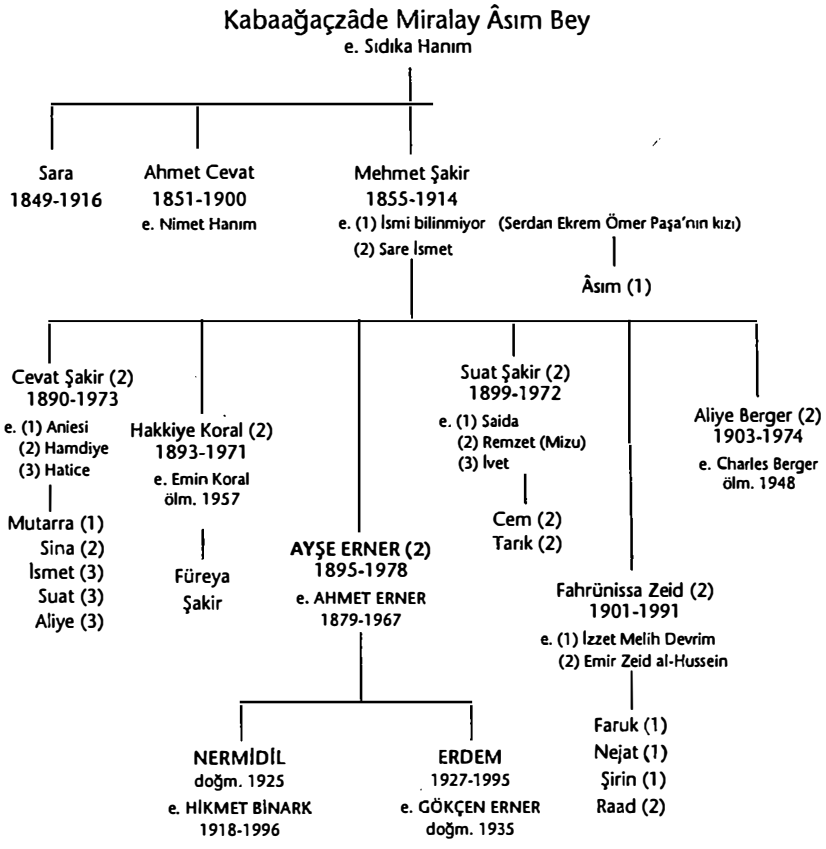
BİRİNCİ BASIM: Nisan, 2000
ÜÇÜNCÜ BASIM: Mayıs, 2000

Remzi Kitabevi A.Ş., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul.
Tel (212) 513 9424-25, 513 9474-75, Faks (212) 522 9055
WEB: http://www.remzi.com.tr E-POSTA: post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi A.Ş. tesislerinde basılmıştır.

Sevgili babam,
Ahmet Faik Erner'in anısına...

ŞAKİR PAŞA AİLESİ

NOT:

(e) kısaltması 'eşi' anlamına gelir. Parantez içindeki rakamlar evliliğin kaçıncı evlilik olduğunu ve çocukların hangi evlilikten doğduğunu gösterir.

Giriş

Bu kitapta anlatılanlar, belki de pek çok ailenin başına gelmiştir. Bu hikâye, çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından eski büyük ve muhteşem ailelerin parçalanmasının, iç sürtüşmeler ya da dış koşullardan dolayı ailenin dağılmasının, baba ocağının ve paha biçilmez eşyaların haraç mezat elden çıkarılmasının ve harika bir dönemin tarihe karışmasının hikâyesidir.

Büyükada'daki Şakir Paşa köşkü, hepimizin tutkusuydu. Dört-beş yaşlarında küçük bir kızken Ada'daki köşk beni büyüler, Ada'yı, Kaf dağının ardındaki masal ülkesi gibi görürdüm. Bir süre sonra ben de Ada'da yaşamaya başladım, o güzel bahçede, kuzenlerimle birlikte mutlu bir çocukluk geçirdim. Büyüdükçe, yaşadığımız aile düzenini, ailemin bireylerini, bugün artık devri kapanmış olan o farklı hayat tarzını, bir gün yazmayı hep istedim.

Annemin ailesi, yani Şakir Paşa'nın çocukları, Avrupa-Osmanlı karışımı sofistike bir kültürden geliyordu. Babam Ahmet Bey'in ailesi ise Anadolu kültüründen. Babam tam bir Anadolu çocuğuydu. Bursa'da doğmuş, Askeri Okul'da okumuş, okulunu bitirdikten sonra, Osmanlı ordusunda önemli görevler üstlenmiş, siyasi nedenlerle başına bir sürü olay gelmişti.

Annemin ailesiyle, babamın geldiği Anadolu kültürü arasında dağlar kadar fark vardı. Sekiz-on yaşlarındayken bu iki farklı kültürün arasında gel-gitlerle yaşadım. Elbette o zamanlar olup biteni yorumlayacak bilinçte değildim, her çocuk gibi sadece oyun, okul ve dersle meşgul oluyordum. Bir gün babam, bir iş

meselesi nedeniyle Arjantin'e gitti... Bu gidişle, babamın üzerimdeki etkisi azaldı ve o zaman Şakirlerle daha yakından tanıştım.

Bu süre içinde daha da büyümüş ve bilinçlenmiştim. Çevrem genişliyor, yeni insanlarla tanışıyordum. Başkalarını tanıdıkça, Şakirlerin farklılığını anlıyordum. Kendimi Şakirlerden farklı buluyor, hatta onlara zıt görüyordum.

Böylece aradan yıllar geçti... Bu süre zarfında, hep notlar aldım, araştırdım. Ailemin hikâyesini yazmak için geçmişimizi araştırırken, o güne kadar ne kadar önemli işler yaptığını hiç fark etmediğim bir insanı yeniden keşfettim: Babamı... Düşündükçe babamın, çocukluğumda anlattığı fakat o zamanlar hiç kulak vermediğim hikâyelerini hatırladım ve onun sadece bir baba değil aynı zamanda isimsiz bir kahraman olduğunu fark ettim. Masal gibi dinlediğim maceraları, 31 Mart vakası, vatan görevinde uğradığı suikast, Bağdat müdafaası, Enver ve Talat paşalarla yakın ilişkileri, Emniyet Umum Müdürlüğü, Malta sürgünü, Divanı-harp... hepsi tarihimizin çok önemli olaylarıydı. Bu olayları araştırdıkça, babamın hayatını feda etmeye varacak kadar güçlü vatan sevgisini gördüm ve kişiliğini daha iyi anladım. Bunları bir kitap haline getirmek benim için bir tutku oldu...

Ada'daki ev elimizden çıktıktan ve Lunapark haline geldikten sonra, Ada'da yaptırdığımız yeni evimizde yaşamaya başladığımda, ailemdeki herkesi tekrar düşündüm ve hepsiyle yüzleştim. Gerek Şakir Paşa ailesinin bireyleri gerekse babam, gerçekten çok ilginç olayların ortasında yer almış, Türkiye tarihinin önemli dönemlerine tanıklık etmiş ve bu tarihin birer parçası olmuş kişilerdi... ve hiç olmazsa bu özellikleriyle yeni kuşaklara tanıtılmayı hak ediyorlardı.

Baba ocağımızı anlatırken, aileden olmadığı halde Ada'da bizimle birlikte yaşayanlara değinmemek mümkün değildi. Köşkte, büyükbabam Şakir Paşa'nın çocukları ve torunlarının dışında yengeler, damatlar, dayılar da yaşıyordu. Bunlardan başka ailemizin emektarları, Lala Hayrettin Efendi, evlatlık Seher ve Asiye, kapıcı Aliye Hanım gibi kişiler de bizimle bütünleşmişti. Bütün

bu insanlar ailemizin birer parçasını teşkil ediyordu ve hepsi de Ada'nın hikâyesine giriyordu.

Kitabı yazmaya başlamadan önce kaynakları taradım, 1855' ten itibaren ailemin geçmişini araştırdım. Sonra, okuduklarımı tuttuğum notlarla, ailemden dinlediklerimle ve bizzat tanık olduklarımla birleştirdim. Duyduklarıma ve gördüklerime hiçbir şey katmamaya özellikle dikkat ettim; iyi ve kötü, *gerçek gerçektir* ilkesinden hareket ederek, hiçbir şeyi değiştirmedim. Tarafsız ve dürüst olmaya gayret ettim. Umarım bunda başarılı olabilmişimdir...

Burada özellikle belirtmek isterim ki, bu bir tarih kitabı değildir. Sadece benim kişisel bilgilerimden ve anılarımdan oluşmaktadır. Sözü edilen tarihi olayların detayları, orijinal belgelerden bulunabilir.

Sizi, Şakir Paşa Köşkü ve aile fertlerinin dünyasıyla başbaşa bırakmadan önce, bu kitabın ortaya çıkmasındaki yardımları için çocukluk arkadaşım Nihal Yeğinobalı'ya ve kitaba verdiği büyük emekten dolayı Zeynep Atayman'a teşekkürlerimi belirtmeliyim...

Nermidil Erner Binark

I. BÖLÜM

Kabaağaçlılar

Anne tarafından atalarım, Elmalı Türkmen aşiretinden geliyordu. Aile, Orta Anadolu'da, Afyonkarahisar yakınlarındaki Kabaağaç bölgesinde yerleştiği için, 'Kabaağaçlılar' diye anılırdı. Büyük dedemiz Miralay Âsım Bey'le karısı Sıdıka Hanım'ın üç çocukları olmuştu. En büyükleri Sara Hanım güzel ve cesur bir kadındı. Ortanca, Ahmet Cevat Paşa'ydı. Abdülhamit döneminde önemli devlet görevlerinde bulunmuş, Sadrazamlığa kadar yükselmişti. Son derece nazik, terbiyeli, çalışkan ve iyi huylu bir adamdı. Yeniçeri örgütünün ayrıntılı tarihini resimleriyle anlattığı ünlü *Tarih-i Askeri-i Osmani*[1] ve *Malumatü'l-Kâfiye fi Memâlik-i Osmani* adlı incelemeleri yazmış, çok sayıda askeri makale yayınlamış, *Ceride-i Askeriye*'nin başyazarlığını yapmıştı. Ayrıca fen bilimlerine yönelik *Yadigâr* adlı bir dergi yayınladı. Osmanlı tarihine ilişkin belgelerin korunması için bir arşiv kurulmasına öncülük etti. Hazırladığı tarih arşivi, bugün Arkeoloji Müzesi'ndedir.

Sara ile Cevat'ın küçük kardeşleri Mehmet Şakir Paşa ise, bizim büyükbabamızdı. Bu kitapta anlatılan hikâye, onunla başlıyor.

Sıdıka Hanım, oğulları dokuz-on yaşlarındayken, ne yazık ki vereme yakalandı. O zamanların en tehlikeli hastalığı olan veremden kurtuluş yoktu. Sıdıka Hanım'ın durumu günden güne ağırlaştı, kendisinden umut kesilince, üç çocukla tek başına ka-

(1) Sözü edilen, kitabın birinci cildidir. İkinci cilt sansür nedeniyle yayınlanamamıştı.

lacak olan genç Miralay'ın durumuna üzülen konu-komşu, ona yeni bir eş aramaya koyuldular. Ama evlenmeye vakit kalmadan, Âsım Bey, fıtık boğulmasından, sancılar içinde kıvranarak öldü. Onun ölümünden bir hafta sonra da genç karısı vefat etti.

Ana-babalarının ölümüyle ortada kalan iki kardeşinin sorumluluğunu ve geçimini, o zamanlar henüz on dört yaşında olan Sara üstlendi. Dikiş dikerek, kendisinin ve kardeşlerinin yaşamını bir süre idare etti. Ama bu, o yaşta bir çocuk için çok ağır bir sorumluluktu. Gene ahbaplar araya girerek, Sara'yı yaşlı ve zengin bir adamla evlendirdiler, oğlanları da Mekteb-i Harbiye'ye yazdırdılar. İşte bu noktadan sonra çocukların kötü kaderi değişti; talih, bir ölçüde de olsa, yüzlerine gülmeye başlamıştı.

Ahmet Cevat, Mekteb-i Harbiye'den kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu, birkaç sene sonra da kardeşi Şakir okulu bitirdi. Üç kardeşin hayatı düzene girmiş görünüyordu. Ama ne yazık ki, ailenin hayatı bu kez de Abdülhamit yüzünden kararacaktı...

Cevat Paşa askeri okulu bitirdikten sonra çeşitli görevlerde bulundu. *Tarih-i Askeri-i Osmani* kitabı nedeniyle Abdülhamit'in beğenisini kazandı. 1890'da kendisine olağanüstü yetkiler verilerek Girit'e vali ve komutan tayin edildi. Bu görevi sırasında Girit'te süregelen huzursuzlukları bastırması üzerine Miralaylığa terfi ederek 1891'de İstanbul'a çağrıldı ve Abdülhamit tarafından sadrazamlığa getirildi.

Cevat Paşa dört sene süren sadrazamlığı sırasında, Padişah'a, doğu illerinde devam eden huzursuzluğu gidermek için idari ıslahata başlamasını ve bu iş için bir heyet kurulmasını önerdi. Heyetin kararlarını padişahın kabul edip onaylaması gerektiğini de ileri sürünce, her şeyden kuşkulanan Abdülhamit, bir komplodan şüphelenerek Cevat Paşa'yı sadrazamlıktan azletti. Kendisini iki sene göz hapsinde tuttuktan sonra onu İstanbul'dan uzaklaştırmak maksadıyla Girit fırka kumandanlığına, sonra da Şam V. Ordu komutanlığına tayin etti. Bu görev bir sürgündü...

Cevat Paşa Şam'da bulunduğu sırada, ikinci evliliğini yapmış ve çoluk çocuğa karışmış olan Şakir, karısı ve çocukları ile bir-

likte ağabeyini ziyarete Şam'a gitti. Annem Ayşe, o zamanlar epeyce küçüktü, amcalarına yaptıkları bu ziyaretten fazla bir şey hatırlamıyordu ama doğum günü olduğunu ve amcasının kendisine verdiği doğum günü hediyesini çok iyi hatırlıyordu.

"Çok küçük yaşımda Şam'a amcamı ziyarete gittik," diye anlatırdı. "Hatırladığım tek şey doğum günümü Şam'da kutladığımızdı. Amcam bana ne hediye istediğimi sordu. 'Pırlanta yüzük mü yoksa kocaman küpeler mi istersin?' dedi. Ben, 'Dikiş kutusu isterim,' dedim. Maiyetine emredip bana her tarafı sedef kaplı bir dikiş kutusu yaptırdı. Gece benim için havai fişekler attırdı. En muhteşem doğum günüm o gün oldu."

Ne yazık ki, Şam'ın havası, genç yaşta annesi gibi vereme tutulmuş olan Cevat Paşa'ya hiç iyi gelmedi. Hastalığı nedeniyle İstanbul'a dönmek için Abdülhamit'ten izin istedi ama izin verilmedi. Sara ve Şakir, kardeşlerinin hastalığı ilerledikçe, Abdülhamit'e defalarca ricacı oldular ama boşuna... Her seferinde red cevabıyla karşılaştılar... Cevat Paşa Şam'da hasta ve kan kusuyor, aile üzgün ve çaresiz... Sarayın cevabı ise hep red...

Artık kocasını kaybetmiş ve çocuksuz olan Sara gene bir gün saraya ricaya gitti ve gene kovuldu. Fakat bu sefer kardeşini getirtmeye kararlıydı... Kara çarşafını sıyırıp sarayın avlusuna bağdaş kurup oturdu. "Kardeşimin İstanbul'a dönmesine izin çıkmadan buradan kalkmıyorum," diye haykırdı, ağladı, ağıtlar yaktı... ve gariptir bu kez izin çıktı.

Yıllar sonra bu garip hikâyeyi duyduğumda babama sormuştum:

"Baba nasıl olur da koskoca bir padişah bir kadını tutup saraydan attıramıyor?"

Babam, "Çünkü Abdülhamit'in tarzı oydu, olay çıkmasından korkardı. O her şeyi gizli kapaklı yapardı," diye cevap vermişti.

"Nereden biliyorsunuz?" diye ısrar ettim.

Babamın cevabı ilginçti.

"Nasıl bilmem kızım, onu tahtından biz indirdik."

Büyük halam Sara'nın, şimdi ne yazık ki kaybolmuş olan resmini hatırlıyorum da, siyah lüleli saçlarını başının arkasına toplamış, elinde tüy kalemle mum ışığında yazı yazan bu güzel kadının, güzelliği kadar cesaretine de hayran olmamak kabil değil diye düşünüyorum.

Abdülhamit'ten izin çıkınca Cevat Paşa sedyeyle İstanbul'a, Padişah tarafından kendisine tahsis edilmiş olan Nişantaşı'ndaki konağına getirildi. Ama ne yazık ki fazla yaşamadı, burada hayatını kaybetti. Konak, şimdi Işık Lisesidir.

Annem, amcasıyla son karşılaşmasını,

"Beş-altı yaşlarındaydım. Babam hepimizi konağa götürdü. Amcam salonda yer yatağında yatıyordu. Babamın bir işareti üzerine teker teker yanında diz çöküp elini öptük. Bu onu son görüşümüzdü," diye anlatırdı.

Cevat Paşa'nın cenazesi Teşvikiye Camii'nden kalktı ve Fatih'te toprağa verildi. Yıllar sonra Fatih'teki mezarına gittim. Burası demir parmaklıklarla çevrili bir türbeydi; içinde iki sanduka vardı, biri kendinin öteki halamız Sara'nın... Emektarımız Lala Hayrettin Efendi her bayram türbeyi açar, onları evliya zannedip dilek tutanların attıkları paraları toplar, fakir fukaraya dağıtırdı.

Kardeşinin böyle genç yaşta ve hazin ölümü, Şakir Paşa'yı çok üzmüştü. Nişantaşı'ndaki konağın anahtarını götürüp padişaha teslim etti, Abdülhamit'in, Cevat Paşa'nın konağına yerleşmesi için yaptığı bütün ısrarlara rağmen, affını dileyerek, artık, kardeşinin ayak basmadığı ve hiç görmediği bir yerde yaşamak istediğini söyledi.

Cevat Paşa'nın ayak basmadığı ve görmediği yer de *Büyükada*'ydı.

Şakir Paşa ve Ailesi

Mehmet Şakir Paşa 1855'te doğmuş, o da kardeşi gibi Mekteb-i Harbiye'den mezun olmuştu. Onun askeri geçmişi hakkında pek bilgim yok. Bir ara Karadağ krallığına ve Romanya'ya askeri ataşe olarak atandığını biliyorum.

Şakir Paşa ilk evliliğini irade-i seniyeyle[1], Serdarı Ekrem Ömer Paşa'nın kızıyla yapmıştı. O zamanın âdetine göre hiç görmeden evlendiği karısının peçesini nikâhtan sonra açınca, onu çok çirkin bulan Şakir, o gece zifaf odasından kaçmış. Dostları Şakir'i güç bela ikna edip karısının yanına getirmişler. Karısı öylesine sonsuz bir nezaket ve güler yüzle kocasını karşılamış ki, çok geçmeden Şakir karısına deli divane âşık olmuş. Ama ne yazık ki, kısa süre sonra genç karısını kaybetmiş. Büyük bir kedere kapılarak, yedi sene boyunca kimseyle evlenmemiş.

Şakir Paşa'nın bu evlilikten Âsım adında bir oğlu vardı. Yıllar sonra Âsım dayımın evinde annesinin piknikte çekilmiş bir resmini görmüştüm, şimdiki kriterlere göre hiç de çirkin değilmiş, ince yapılı, çekik gözlü, esmer bir kızmış.

Şakir, 1890'da Cevat Paşa'nın yaveri olarak Girit'e gönderildi. Kardeşler Girit'te vazifedeyken ablaları Sara da oradaydı. Sara, o sıralarda Şakir'in ikinci karısı ve altı çocuğunun annesi olacak Sare İsmet'i gördü. Henüz on dört yaşındaki bu genç kızın lepiska saçlarına, bal rengi gözlerine hayran oldu ve, 'işte yedi senedir bekâr olan Şakir'i kış uykusundan uyandıracak bir gü-

(1) Padişah fermanıyla zorla evlenme.

zel,' diye düşünerek kardeşine istedi. Şakir ve Sare İsmet, âdet olduğu üzere birbirlerini görmeden evlendiler. Düğün günü karısının peçesini açan büyükbabam, hiç beklemediği kadar güzel bir kızla karşılaşınca, sevincinden secdeye kapanmış.

Genç evliler bir süre sonra İstanbul'a döndüler ve Beşiktaş'taki konağa yerleştiler. Cevat, Hakkiye, Ayşe ve Suat Beşiktaş'ta dünyaya geldiler, Fahrünissa ve Aliye ise daha sonra, Büyükada'da.

Şakir Paşa, çocuklarının eğitimine büyük bir önem verirdi. Kızlarını, özel öğretmenler tutarak evde eğitiyor, o günün şartlarına göre en iyi tahsili vermeye çaba gösteriyordu. Yabancı dil öğrenmeleri üzerinde özellikle duruyordu... Mürebbiyeleri Miss Schreiber kızlara Fransızca ve İngilizce dersi verirken, aynı zamanda Paşa'nın yazdığı tarih kitabına yardımcı oluyordu. Miss Schreiber, kızlara Flaubert, Zola, Daudet gibi Fransız klasikleri okuturdu. Ayrıca Paşa bir piyano hocası da tutmuş, müziğe yetenekli olan annem iyi bir amatör piyanist olmuştu. Annem her zaman saatlerce piyano çalışır, ne zaman üzülse veya sevinse hep piyanosunun başında olurdu.

Kızların ayrıca Türkçe öğretmenleri de vardı, hatta – annemin dediğine göre – jimnastik için bile biri gelirdi. Bin dokuz yüzlerin başında kızlara resmi tahsil pek verilmiyor olmalıydı ki, babaları onları evde okuttu. Fakat oğlanları okula yolladı. Âsım'ı Galatasaray'a, sonra Fransa'da askeri okul St. Cyr'e, Cevat'ı bir süre Robert Kolej'e, sonra İngiltere'ye Oxford Üniversitesi'ne gönderdi...

Kızların eğitimine bunca özen gösterilmesine rağmen, resmi eğitim noksanlığı onların dış dünyadan uzak kalmalarına, pederşahi bir ortamda, dört duvar arasında, koruyucu bir çevrede yetişmelerine neden oldu. Hakkiye ile Ayşe, ağaca sarılan narin birer sarmaşık gibi yetiştiler. Küçüklerin durumu ise tamamen farklı oldu. Onlar sonraki yıllarda Dame de Sion'a gittiler, değişik insanlar tanıdılar, babasız büyümenin sıkıntılarını çektiler ama dünyaya açılabilme şansı kazandılar...

• • •

Sare İsmet'den doğan altı kardeşin en büyük iki kızı, Hakkiye teyzem ile annem Ayşe'ydi. Her ikisi de konak terbiyesiyle yetişmişlerdi. Teyzem, her ne kadar modern düşünen bir insan olsa da, temelde her zaman bir Osmanlı hanımefendisi olarak kaldı. Annemle Hakkiye teyzem, birbirlerine benzemezlerdi; dış görünüşleri kadar karakterleri de farklıydı. Annem daha fevri, daha doğal, teyzem daha kendine hâkim, daha tutucuydu.

Onların küçüğü Suat dayım neşeli, eğlenceli, esprili, havasında olduğu zaman çevresinin odak noktası olan biriydi... Bütün bu şirinliğine rağmen, kendisi söz konusu olduğunda son derece ketumdu, ne kadar konuşursa konusun, ağzından iç dünyası hakkında en ufak bir bilgi alamazdınız.

Fahrünissa teyzem biraz şişman olmasına rağmen güzel bir kadındı. Otoriter, itiraz kabul etmez ve aklına koyduğunu mutlak yapan biriydi. Ailenin diğer fertleri üzerinde büyük etkisi vardı. Kimse ona karşı koyamazdı. Suat dayımın küçük oğlu doğduğu zaman, o sırada yurtdışında yaşayan Fahrünissa, "İsmi Torok olsun," diye telgraf çekti ve kuzenime Torok ismi kondu[1]. Canı istediği için Budapeşte'de aylarca kaldı. Canı istediğinde herkese çok değerli hediyeler verir, canı isterse odasına kapanır; kısacası aklına eseni yapardı. Resim tutkusu, diyebilirim ki tüm dünyasıydı.

En küçükleri Aliye teyzemdi. Aliye komplekssiz, kendini olduğu gibi dışavuran biriydi. Çok orijinaldi; gerçi bazen fazla orijinal olurdu, ama sevgi dolu bir insandı. O da ailedeki sanatçı genlerden nasibini almış, başarılı bir gravür sanatçısı olmuştu.

Ailemizin bir de Girit kanadı vardı; yani ninem Sare İsmet'in ailesi.

Ninemin babası, berber Ali Kaptanakis Arnavuttu. Eşi Halime'yle evliliğinden birçok çocukları olmuş. Ninemin benim bil-

(1) Torok ismini sonradan Tarık'a çevirdiler.

diğim beş erkek kardeşi vardı. Sare İsmet, Şakir Paşa'yla evlenip İstanbul'a giderken, büyükbabam ninemin annesini, teyzesini ve beş kardeşini de Girit'ten beraberinde getirmişti. Oğlanları orduya yazdırdı, böylece büyük dayılar, alaydan yüzbaşılığa kadar yükselme imkânını buldular. Kardeşlerin en büyüğü Vecihi dayı Libya'da, Trablusgarp harbinde şehit düşmüştü. Ninemden sonra Tahsin, Mithat, Nedim ve Mustafa dayılar geliyordu. Genetik bir özellik olmalı, ninemin bütün kardeşleri Kabaağaçlılar'dan farklıydı; daha yumuşak, daha az hırslı insanlardı. Bütün arzuları geçimlerini sağlamak, sakin ve mütevazı bir hayat sürmekti. Milyonlarca insan gibi, bir lokma bir hırkaya razı olarak yaşadılar.

Bu sessiz Giritliler, Kabaağaçlılar'ın yanında büyük bir tezat teşkil ediyordu. Atılgan Kabaağaçlılar ve sakin Giritliler... Oysa Giritlilerin aile içinde birçok işlevleri vardı.

Tahsin dayı ninemin en büyük desteğiydi, Şakir Paşa Apartmanı'nın bütün işlerine bakar, gerektiğinde nineme ve Aliye'ye maddi destek verirdi. Rahatsızlığı nedeniyle evden çok az çıkabilen eniştem Emin Paşa'yı akşamları uzun sohbetleriyle oyalardı. Hepimize sevgi gösterirdi. Ben Üniversite'deyken bir ara ikmale kalmıştım. Bunu öğrendiğimde Beyazıt meydanında, dünyaya küsmüş, hayali fener gibi yürürken ona rastladığımı hatırlıyorum. Önüme kocaman, sarışın bir adam çıkmış, "Kizim," (Girit aksanı) diyerek bana sarılıp, beni bir aşçı dükkânına götürmüştü; sonra, "Anlat bakalım derdin ne?" diye sordu, benimle dertleşti. Tahsin dayım böyle bir insandı.

Mithat dayı ise Ada'nın demirbaşıydı. Ne yazık ki Şakirler onun değerini hiçbir zaman anlayamadı. Onu evde bir fazlalık gibi görürlerdi. Nitekim ninem ölür ölmez Fahrünissa'nın onu istememesi üzerine Mithat dayı Ada'daki evi bir günde terk etti. İlerde anlatacağım gibi, onun ayrılmasıyla Ada'nın kaybedilmesi süreci hızlandı. Buna rağmen Mithat dayı hiçbir zaman kinci davranmadı, o da Tahsin dayı gibi yumuşak bir insandı. Hastalığı nedeniyle kendisini Ada'daki yeni evinde ziyarete gelen Şakirleri el üstünde tuttu.

Ama ne olursa olsun, böyle sakin, çekingen insanlarla, atak Şakirler yan yana gelince, ne yazık ki biri ötekini bastırıyor, siliyordu. Yani görünüşte, Şakir Paşa ailesinde Giritliler ikinci sınıfı teşkil ediyordu.

Şakir Paşa, kardeşinin ölümünden sonra Büyükada'ya taşınmıştı. Ada'da annemle kardeşleri, mürebbiyeleri Miss Schreiber ve başka bir bakıcıyla beraber en üst katta kalırlardı. Yaya ve tete de (Rumca büyükanne ve teyze) onlarla meşgul olurdu. Çocuklar annelerini hemen hemen hiç görmezler, ancak eğer hastalanırlarsa Sare İsmet doktorla beraber yukarı çıkardı.

Evleri her zaman kalabalıktı. Kalfalar, hizmetçiler... bir de Lalalarımız vardı: Lala Hayrettin ve Muhittin Efendiler, Sara halanın Arap ülkelerinden satın aldığı iki siyahi köleydi. Kökenleri farklıydı ama ikisi de zenciydi. Küçük yaşta aileye girmişler ve ömür boyu Şakir Paşa ailesinin birer ferdi olmuşlardı. Zannedersem Cumhuriyet'in ilanından sonra serbest kaldıkları halde, ikisi de aileden kopmadılar. Özellikle Lala Hayrettin Efendi, sadık bir bende olarak bizden hiç ayrılmadı. Lala Hayrettin, Sara halanın bütün mirasını ona ve Muhittin Lala'ya bırakmasından sonra, halamızın Kadıköy, Bahariye'deki evinin alt katında bir bakkal dükkânı açmış, üst katında da kendisi oturmuştu. Muhittin Lala ise, ebe olarak devlet hastanelerinden birinde çalıştı. Her ikisi de aile fertleri tarafından çok sevilir ve kendilerine hürmet edilirdi.

Evdeki aile fertleri ve hizmetlilerin dışında, misafirleri de hiç eksik olmazdı. Gelenler kimi kez günlerce yatılı kalırdı... Abidin Dino'nun kız kardeşi Leyla Dino, Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın kızı prenses Attiye, Halit Ziya Uşaklıgil'in kızı Bihin Uşaklıgil, Mina Urgan'ın annesi Şefika hanım, kızların en yakın arkadaşlarıydı.

Orta ve alt kattaki salonlarda kömür sobası yanar, ayrıca geceleri yatak odalarına mangal konurdu. Elektrik olmadığından salon büyük ve süslü gaz lambalarıyla aydınlatılırdı, aynı lambalardan yemek odasında da vardı. Yemekten sonra Mithat ve Nedim dayılar lambaları alıp merdivenden yukarı çıkarlar, çocuk-

lar da arkadan onları takip ederdi. Yatarken herkes yatak odalarına bildiğimiz gaz lambalarını alır, ertesi sabah bir hizmetçi lambaların fanuslarını temizlerdi.

Annemin bunları anlattığı bir gün, biraz da büyükbabamı anlatmasını istemiştim.

"Babam bütün gününü kütüphanede şöminenin karşısında kitap yazarak geçirirdi," demişti. "Miss Schreiber de ona yardımcı olurdu, babama hep *Votre excellence* diye hitap ederdi. Yemekleri hep beraber yemek odasında yerdik. Yemekte çocukların kendilerine soru sorulmadan konuşmaları kat'iyen yasaktı, ancak sual sorulunca cevap verirdik. Kazaen bir şey söyleyecek olsak babamın sert bakışı karşısında hemen susardık.

"Babam kitap yazmadığı zaman bizimle meşgul olurdu. Arabayla tura çıkardık. Üç arabamız vardı, lando, ayrıca iki tane daha evin yanındaki kapalı yerde dururdu.

"Kışın kapalı arabayla tura çıkardık. Güzel havalarda babam bizi indirip yürütürdü, dik durmayanın sırtına, kollarının arasına bir baston geçirip öyle yürütürdü, yorulanları da arkadan takip eden arabaya atardı."

Annem büyükbabamın prensip sahibi ama aynı zamanda son derece müşfik bir insan olduğunu söylerdi. Hatta büyükbabamın ne kadar yumuşak kalpli bir insan olduğuna örnek vermek için bir olay anlatmıştı:

"Evimizde Selahattin diye, on dört-on beş yaşlarında kuzguni Arap bir hizmetçi vardı. Ne yazık ki vereme tutuldu. Verem o zamanların en korkunç hastalığıydı. Kimsesiz olduğundan babam onu evine yollayamadı, veremin bize geçmesinden de korkuyordu, sokağa da atacak değildi. Nihayet köşkün bulunduğu Şehpal sokağının üst tarafında bir ev kiraladı. Yemekler bizden giderdi, ben de ona süt, meyve gibi besleyici şeyler götürürdüm. Ne yazık ki kurtulamadı Selahattin."

Birinci Cihan Harbi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun yaralı askerlerinin bir kısmı Maçka'da şimdi Teknik Üniversite

olarak kullanılan binada tedavi ediliyormuş. Büyükbabam oraya bağış yaparmış. Bir gün bağış yapmaya giderken Hakkiye teyzemle annemi de götürmüş. Annem ve teyzem yaralı askerlerin acınacak halini görünce gönüllü olarak hastabakıcılık yapmak istemişler. Şakir Paşa çocuklarına düşkün, onların üzerlerine titreyen bir baba olduğu halde, böyle bir talebe hemen izin vermiş. Hastane kâtibi, kızlara, "Zabitlere mi, neferlere mi bakmak istiyorsunuz?" diye sorunca, ikisi de, "Neferlere," diye cevap vermişler. O kapalı dönemde onlardan başka pek çok iyi aile kızı da gönüllü hastabakıcılık yapıyormuş. Annem orada üzücü bir olaya da tanık olmuş. Onun baktığı, Mehmet isimli, kapı gibi iriyarı bir erin yarası iyileşmiş, artık taburcu olacakmış. Mehmet bunu anlayınca, tekrar cepheye gitmemek için, bahçeden bir taş alıp, yarası açılıncaya kadar bacağına sürtmüş. Annem yaranın tekrar kötüleştiğini görünce, Mehmet'i doktora göstermiş. Ama ne yazık ki adam tetanozdan ölmüş.

Annem ve Hakkiye teyzem, uzun bir süre hastaneye devam etmişler, sonunda da bir Şefkat Madalyası ile taltif edilmişler. Annemin bana verdiği o madalya bugün benim torunumda.

Annem büyükbabamın sadece sağlıklarıyla değil, sosyal hayatlarıyla da yakından ilgilendiğini söylerdi. Çeşitli toplantılara, Saray'da yapılan kabul törenlerine katılmalarına, sosyal hayatın gereklerini öğrenmelerine çok itina gösterirmiş. Arada bir eve laternacı çağırılır, çocuklar laterna müziği eşliğinde evde dans edermiş. Annem bayramlarda Saray'daki kutlamalarda tanık olduklarını bize anlatırdı:

"Bayramlarda halam Sara, ablamla beni süsler püsler faytona bindirip Saray'a götürürdü," derdi. "Saray'da yukarıda bir yerden, aşağıda kılınan namazı seyrederdik. En önde sultanlar namaz kılardı, arkada cariyeler. Saray hanımlarının başı örtülüydü ama cariyelerinki açıktı[1]. İmamın her Allahü-ekber deyişinde secde eden cariyelerin başlarındaki hotozların elmas iğneleri billur avizenin altında pırıl pırıl parlardı."

(1) Annem, namazda cariyelerin başlarının açık olduğunda ısrar ederdi.

Büyükbabam, Abdülhamit korkusuna rağmen kızlarına şapka giydirip bir toplantıya bile yollamış, ama o toplantıda kimse onların Müslüman olduğunu bilmiyormuş.

Diyebilirim ki Cumhuriyet'ten evvel Batı'ya açılan ilk Türk ailelerinden biriydi Şakir Paşa ailesi. Ama yine de Osmanlı geleneği ve terbiyesi, Osmanlı sanatı ve kültürü ailenin temel görüşünü teşkil ediyordu. Kanımca kişiliğini kaybetmeden Batı'ya açılma felsefesi Şakirlerin önemli özelliklerinden biriydi. Ada'da bayraklı, silahlı, altın yaldızlı bir çerçeve içindeki hattat Sami'nin el yazısı, salonun en gözde yerinde dururdu. Edirne kavukluklar, turalı gümüşler, Sevr, Viyana ve Saks porselenlerin yanında yer alırdı. Şakirler her iki medeniyete de sahip çıkmasını bilirlerdi.

Şakirlerin Üzerindeki Kara Bulut

Cevat Paşa'nın ölümünden sonra aile büyük tedirginlik içindeydi. Saray ve Abdülhamit, Şakir Paşaların hayatına bir gölge gibi girmişti. O sıralar Hakkiye nişanlandı, Sare İsmet, kızının çeyizini dizmek için Lala ve kalfayı alıp İstanbul'a indi. Aynı vapurla geri dönünce Şakir Paşa çok şaşırdı. Sare İsmet, "Paşam, İstanbul'da yer yerinden oynuyor. Ayak takımı ayakta," dedi. Sözünü ettiği olay ünlü 31 Mart vak'asıydı.

Gerçekten de ortalık ayaktaydı. Ülke çalkalanıyordu. Abdülhamit'in hafiyeleri ortalıkta cirit atıyor, yönetime karşı yükselen muhalif sesler her türlü yöntemle bastırılıyordu. Şakir Paşa ailesi de korkuyordu. Abdülhamit korkusu herkesin içinde yer etmişti.

Geceleri adanın arkasına ışıkları sönük siyah bir vapur gelir, acı acı düdük çalardı. Abdülhamit'in hafiyeleri, istenmeyen adamları toplayıp bu vapurla bilinmeyen yerlere götürürler, onlardan bir daha haber alınamazdı. Vapurun düdüğünü duyunca, 'Acaba bu gece babamızı da alacaklar mı?' diye korkarlardı. Gece saat birde vapur kalkardı, ancak o zaman rahat bir nefes alırlardı. Fakat korku hep içlerindeydi. O kadar ki, Paşa *Le Temps* diye Fransızca bir gazete alırdı, hafiyeler aniden bastırır da gazeteyi görür diye, okuduktan sonra orta kattaki kanepenin içine saklarlardı.

Bu ara Çanakkale savaşı da bütün hızıyla sürüyordu, top sesleri derinden derine Ada'daki köşkten bile duyuluyordu. Sonra

İstanbul işgal edildi. İşgal askerleri Şakir Paşa köşkünü de iki kere yokladı. Bir gün Lala geldi, Ayşe'ye:

"Prensesim," dedi, "aşağıya bir İngiliz subayı geldi. Söylediklerini anlamıyoruz. Gel bir bak." Ayşe aşağıya indi, adam alt kattaki salonda ayakta duruyor, elindeki bastonu sinirli sinirli dizine vurup aşağılayıcı bir şekilde etrafına bakıyordu. Umursamaz bir tavır içindeydi. Ancak Ayşe İngilizce olarak, *'What do you want?'* (Ne istiyorsunuz?) diye sorunca şapkasını çıkarıp selam verdi.

Başka bir sefer de Fransızlar geldi. "Şakir Paşa'nın on iki kişilik *kataloge* bir Sevr yemek takımı varmış, o nerede?" diye sordular. Oysa o kıymetli takım Selanik'teki otelin inşaatı için çoktan satılmıştı.

İşgal kuvvetlerinden çok çektiler.

Bir gün de bütün aile pikniğe gitmişlerdi. Bir süre sonra Şakir Paşa kayıkla Hayırsız Ada'ya gitmeye karar verdi. Dört kuvvetli laz kayıkçının kürek çektiği kayıkla denize açıldı, fakat epey zaman geçmesine rağmen dönmedi. Gün batıyordu ama o hâlâ ortada yoktu. Ayşe babasını merak edip sahile indi. O civarda kamp kurmuş İngiliz yönetiminde bir Hintli birlik vardı. Uzun boylu sakallı bir Hintli aniden gelip Ayşe'nin beline sarıldı, çığlıklarına Lala ve ötekiler yetişince kaçtı.

Karanlık günlerdi. Hintli birlikler, gece gelen siyah vapur, 31 Mart vak'ası, hafiyeler aileyi tedirgin ediyordu. Bir ara Anadolu'ya kaçmayı düşündülerse de, bundan vazgeçtiler. Yollar tehlikeliydi, her taraf eşkıya doluydu. Onun yerine, daha emniyetli diye düşünerek, İstanbul'a inmeyi uygun gördüler. Sare İsmet kıymetli porselenlerini seradaki toprağa gömüp evi Mithat dayıya emanet etti ve Şakirler İstanbul'a, Şakir Paşa'nın Elmadağ'daki apartmanına yerleştiler. Ama ne yazık ki aileyi daha başka üzücü olaylar bekliyordu.

Şakir Paşa, ağabeyi Cevat Paşa'dan miras kalan Selanik'teki arsaya bir otel yaptırıyordu, lakin otelin inşaat masrafı tahminlerin üstüne çıkmış, Paşa varını yoğunu bu işe yatırmıştı. Gelir

getiren emlağın yanı sıra Sare İsmet'in damla zümrüt küpeleri, tek taş pırlanta takımı, goblen duvar halısı ve on iki kişilik Sevr yemek takımı satılmıştı. Buna ilaveten, büyük oğulları Cevat'ın masrafları pek çoktu. Oxford Üniversitesi'nde okuyan Cevat, İngiliz asillerinin oğullarına ayak uydurmaya çalışıyordu. Faturaları İstanbul'a geliyor, babası bunları ödüyordu ama faturaların ardı arkası kesilmiyordu. Aile zor durumlarda kalıyordu. Bir seferinde, faturalara ilaveten, bir yaz tatilinde Cevat'ın yanında bir de St. Bernard köpek, Jak geldi.

Şakir Paşa baktı ki vaziyet gün geçtikçe kötüye gidiyor, Cevat'ı İstanbul'a çağırdı. Cevat İstanbul'a geldi ama yanında İtalyan karısı Aniesi ve bir de çocukla beraber...

İşte o günlerde baba-oğul arasında gergin tartışmalar başladı. Cevat işsizdi, iş de aramıyordu. Parası yoktu. Çok sinirli bir gününde, Cevat babasının önünde Hayrettin Lala'ya bir tokat attı. (Bu olayı anlatırken,"İnanır mısın Nermidil," demişti annem, "Babam Cevat'tan korktu.") Bir ara Cevat iş bulduğunu söyledi, "Hacı Bekir'le görüşüyorum," dedi, eve akide şekeri, lokum filan getirdi, araları biraz düzeldi ama bu işin de sonu gelmedi, herhangi bir anlaşma olamadı. Bu sıralarda bir gün Ayşe yüzüğünün ortasındaki pırlanta taşın değiştiğini fark etti. Annesine, "Babama söyleyeceğim," deyince Sare İsmet, "Aman yapma kızım, sana benim yüzüğümü veririm," dedi ve olay kapatıldı.

Hakkiye o sıralarda evlenmiş ve köşke bitişik şirin bir evde yeni hayatına başlamıştı. Ayşe'nin de talipleri çıkıyor ama kızını kimselere vermeye kıyamayan Şakir Paşa, isteyenleri sudan nedenlerle reddediyordu. O sıralarda İstanbul Jandarma Alay Komutanı olan Ahmet Bey talip olunca önce onu da reddetti. Fakat Cemal Paşa'nın olumlu aracılığı sonunda bu genç adamla görüşmeye razı oldu.

O zamanlar İstanbul'da pek az otomobil vardı. Özellikle Jandarma'nın kırmızı arabası herkesin dikkatini çektiğinden, Ahmet Bey, Şakir Paşa'nın kızını istemeye, gösteriş yapar gibi ara-

bayla gitmek istemedi,[1] arabayı köşede bırakarak yaya gitti. Müstakbel damadının bu hareketinden pek etkilenen Şakir Paşa, kızını Ahmet Bey'e vermeye razı oldu.

Ayşe ise, nişanlısının yüzünü hiç görmemişti, onu merak etmekteydi. Babasıyla görüşürlerken anahtar deliğinden bakmış ama sadece sırtını görebilmişti. Bir gün de bir yere giderken, "Jandarma komutanı geliyor" diye bir haber duymuş, nişanlısını görmek için halk arasında itişip kakışırken çamura batmıştı. (Babam ara sıra anneme bu olayı hatırlatarak takılırdı.)

Nihayet büyük gün geldi, babası Ayşe'ye ertesi gün nişanlısını yemeğe davet ettiğini söyledi. Sonra,

"Söyle bakalım prenses, nişanlına ne yemek yapalım?" diye sordu.

"Istakoz."

Şakir Paşa'nın yüzüne hafif bir tebessüm yayıldı, sakalını sıvazlayarak,

"Istakozu daha sonra yaparız, şimdilik kurufasulye ve pilav yapalım," dedi.

Öte yandan Ahmet de, babası İbrahim Ağa'ya bir mektup yazarak evlenmek için usulen iznini istemişti. Dört kere evlenmiş olan İbrahim Ağa,

"Sakın görmeden evleneyim deme, yoksa Sabire nineden benim başıma gelenler, senin de başına gelir," diye cevap verdi. Kendisi, dördüncü karısı ve Ahmet Bey'in üvey annesi olan Sabire nineyi görmeden almış, nikâhtan sonra görüp de çok çirkin bulunca hayal kırıklığına uğramıştı.

---

(1) Bu kırmızı otomobil hikâyesi ilginçtir. Birinci Cihan Harbi olanca hızıyla devam ederken, ne olduysa başkumandan Enver Paşa'ya büyük bir bina lazım olmuş. Enver Paşa Robert Kolej binasını istiyormuş. İstanbul Jandarma Alay Kumandanı olan babam buna şiddetle itiraz etmiş. Enver Paşa, "Biz bu gece Kolej'e gidiyoruz," deyince babam, "Karşı koyarım, çarpışırız," demiş. O gece babam adamlarıyla beraber Kolej'e gitmiş. Adamlarını uygun mevkilere yerleştirmiş, kendisi de bir çalının arkasına saklanmış. Sabaha kadar beklemişler ama gelen giden olmamış. Bu olaydan sonra Amerikalılar, binanın korunmasından dolayı teşekkür için Jandarma'ya bu kırmızı arabayı hediye etmişler.

• • •

Şakir Paşa sevgili kızına muhteşem bir nikâh töreni yaptı. Yaz aylarıydı. Bahçe lüks lambalarıyla süslendi, saz heyeti geldi ve vekil vükela arasında nikâh kıyıldı. Tam o sırada ne olduysa bir patlama sesi duyuldu. Huzursuz günlerdi. Tabii herkes endişelendi. Bunun üzerine Ahmet Bey, köşkün etrafını askerlerle kuşatma altına aldırdı ve tören öyle devam etti. Düğün ise daha sonra yapılacaktı.

Babası Ayşe'ye nasıl bir çeyiz istediğini sorunca, Ayşe düşünmeden,

"Baba, ben çeyiz istemem, ev isterim," dedi. Şakir Paşa kızının isteğini kabul edip, bu iş için bankaya sekiz yüz lira yatırdı. Bu parayla daha sonra Ayşe'ye ev alınacaktı. Paşa düğün hazırlıklarına başlamak için, yanına o zamanlar on yaşlarında olan Suat'ı, yirmi bir-yirmi iki yaşlarında olan Cevat'ı ve Lala'yı alarak, Afyonkarahisar'daki çiftliğine gitti. Ayşe çam ağacının altında, hüzünlü gözlerle, onun gidişini seyrediyordu. (Annem, "Yeşil kapıya doğru gidişi hiç gözümün önünden gitmiyor, arkasından çok ağladım. Hep giderdi ama hiç böyle olmazdım," derdi hep.)

Ve Şakir Paşa geri dönemedi. Afyonkarahisar'daki çiftlik ona mezar olacak, Şakir Paşa, oğlu Cevat'ın tabancasından çıkan kurşunla hayatını kaybedecekti.

Sonradan öğrenilenlere göre, çiftlikte Şakir Paşa, Cevat, Suat ve Lala aynı odada yatmışlar. Gece el ayak çekildikten sonra bir silah sesi duyulmuş. Kâhya ne olduğunu merak edip odaya koşmuş, Şakir Paşa'yı yatağında kanlar içinde, ölü bulmuş. Herkes kloroformla uyutulmuş. Cevat önce suçu Lala'ya atmış ama sonra olay meydana çıkmış. Cevat herkesi kloroformla bayıltmış, babasını vurmuş sonra da kloroformu kendisi koklamıştı. Daha sonra kendini temize çıkarmak için nefs-i müdafaa dedi, ama kime karşı müdafaa? Yirmi iki yaşında bir genç tabancayla mı gezer?

Şakir Paşa iyi bir insandı ve çocuklarına düşkün, iyi bir ba-

baydı. Cevat'a en iyi tahsili vermeye gayret etti, hakeza Âsım'a da. Hatta Arap Selahattin'e bile ölümcül bir hastalığa tutulmasına rağmen özenle bakan adam, kendi oğlunu mu vuracaktı?

Burada belirtmek isterim ki, bazı yazarların Cevat'a bir mazeret bulmaya, onu aklamaya çalışmalarını hayretle izliyorum. Gerçek gerçektir... Cevat'ın iyi bir yazar olması gerçekleri değiştirmez, onu da bağışlatmaz.

Bu arada, Ayşe'ye ev almak için bankaya yatırılan para Paşa'nın imzası taklit edilerek çekilmişti. Olay İstanbul'da bomba gibi patladı. Sare İsmet fenalıklar geçirdi, kimse onu teselli edemedi. Bir dostu, faydası olur diye onu Fatih'te bir tekkeye götürdü. O zamandan sonra Sare İsmet o tekkenin müdavimi oldu.

Olay Suat'a da şok tesiri yapmıştı. Sık sık fenalıklar geçirmeye, durup durup bayılmaya başladı. (Suat dayım o geceyi anlatırken: "Babam atlı arabada kanlar içinde yatıyordu. Beni onun yanına koydular. Bizi şehre öyle götürdüler. O geceyi hiç unutamam," derdi.)

Ayşe o şok içinde nişanlısına, "Bu rezalete katlanmaya mecbur değilsin Ahmet, istersen beni boşa," dedi. Ahmet bu söze şiddetle itiraz etti ve ona sarılarak, "Senin bir suçun yok ki Ayşe, hemen evleneceğiz," dedi ve 1914 senesinde evlendiler.

Ayşe babasının ölümünden sonra hep siyah bir elbise giyerdi. Düğün için ısrarla Ada'daki bir Rum terziye beyaz bir gelinlik diktirip giydirdiler. Çeyizi de yoktu. Çeyiz yerine Hakkiye'nin süslü bir geceliğiyle gelin gitti. Üstelik Suat, ablasının düğününde şakdiye düşüp bayılınca, düğüne büsbütün hazin bir hava geldi.

Felaketler üst üste geliyordu. Bu olayın ardından Ekim 1914'te Osmanlı İmparatorluğu Birinci Cihan Harbi'ne girdi; Selanik işgal edildi. Şakir Paşa'nın yaptırdığı otel 'gayrı mübadil' diye ailenin elinden alındı. Hükümet aileye para yerine bono verdi, yüz kuruşluk bonolar sekiz on kuruşa kırdırıldı. O da toptan verilmediğinden bir işe yaramadı. Son bir defa ellerine topluca bir para geçti, hesabını bilen Ayşe bu parayla sekiz kıratlık

bir tektaş pırlanta aldı ve dolaylı da olsa Selanik'teki otel az çok işe yaradı. Çünkü askeri maceraları bittikten sonra ticari maceralara girişen Ahmet Bey sıkıştıkça yüzük Emniyet Sandığı'nda rehine girer, iyi günlerde rehinden çıkarılırdı.

Şakir Paşa hayattayken aile reislerinin ölümüyle evlerinin dağılmasına, eşyaların haraç mezat satılmasına çok üzülürmüş. Bir gün bunun kendi ailesinin başına gelmesini önlemek ve karısı Sare İsmet'i korumak için, "Sırtımdaki gömleğime kadar her şeyim karımındır," diye vasiyet etmiş. Bunu da yetersiz bulup apartmanın ve Ada'daki köşkün dörtte birini karısının üstüne yapmış. Bu suretle Paşa'nın ölümünden sonra apartmanın yarısı ninemin olmuş. Ninem Ada'daki köşkün bahçesinin bir kısmını ayırıp Âsım dayının hakkını vermiş, böylece köşkün tümü ailenin olmuş. Bu statüko ninemin ölümüne kadar böylece devam etti. Bu arada Paşa'nın tahmini doğru çıkmıştı: Bir süre sonra Suat hissesini annesi Sare İsmet'e, Cevat da babam Ahmet Bey'e sattı.

Otelin ellerinden gitmesiyle aile maddi sıkıntılara girmişti. Konaktaki hizmetkârların birçoğuna yol verdiler, bahçıvanlar üç iken bire indi. Büyük kızlar evlenmiş, Fahrünissa ve Aliye Fransız kız lisesine yatılı verilmişti. Kışın, babasız Ada ıssız ve hüzünlüydü. Sare İsmet yine evi Mithat dayıya emanet etti ve apartmana taşındılar. Bundan sonra kışları sürekli apartmanda geçireceklerdi.

Şakir Paşa öldükten sonra, tek başına yaşayan Sara hala, Ayşe ile Ahmet'e, "Cevat'ı gördük, Suat daha çocuk, benimle birlikte otururs anız, bütün mirasımı size bırakırım," dediyse de Ayşe bu teklifi kabul etmedi, çünkü halası, annesi Sare İsmet'i çok üzmüştü. Bu konuşmadan bir hafta sonra Sara hala vefat etti, bütün servetini de Hayrettin ve Muhittin Lalalara bıraktı.

Ayşe, babasının ölümünün şokunu hâlâ atlatabilmiş değildi. Ama, bir gün mutlu bir haber aldı. Büyük bir sevinçle, bir bebek beklediğini öğrendi ve bir oğlu olması için dua etmeye başladı. Oğlu olursa, ismini Şakir koyacaktı.

Hamilelik dönemi sona erip, doğum zamanı yaklaşınca, annesi, Ayşe'nin ebeyle değil, doktor yardımıyla doğum yapmasını istedi. Ahmet Bey, "Herkes ebeyle doğum yaparken nereden çıktı doktor," diye itiraz edince Ayşe, kocasını kırmamak için ebeyi kabul etti; lakin doğum uzadı. Nihayet ebe, "Doktor getirin, bu benim işim değil," deyince Ahmet Bey çılgına döndü, İstanbul'da bulabildiği üç doktoru birden getirdi. Bunlardan biri o zamanın meşhur bir Paşasıymış. Ama çabalar fayda etmedi ve Ayşe, sabaha karşı ölü bir erkek çocuk doğurdu. Hekimlerin, "Bir daha doğurursan ölürsün," demelerine rağmen, bir süre sonra tekrar çocuk sahibi olmayı denedi. Gene zor bir doğum, gene erkek bebek, gene ölü bebek. Yaşasaydı bu bebeğe de Şakir ismi konacaktı.

Babam Ahmet Faik Bey

Babamın ailesi, Şakirlerden çok farklıydı. Ahmet Faik, 1879' da Bursa'da doğdu. Dedem İbrahim Ağa odunculuk yaparmış. Uludağ'dan kestiği ağaçları Nilüfer çayına atar, Bursa'da çıkarıp satarmış. Aynı zamanda da mahallenin imamıymış. İbrahim Ağa'nın ilk karısından iki kızı vardı, Ayşe ve Fatma. İbrahim Ağa ilk karısını kaybettikten sonra ikincisinden de dul kalınca üçüncü kez kızı yaşında Sıdıka'yla evlendi. Babam Ahmet, İbrahim Ağa'nın üçüncü karısı Sıdıka'dan doğma. Ne yazık ki Sıdıka da ikinci çocuğu Selahattin'i doğururken, yirmi yedi yaşında vefat edince, küçük Ahmet beş yaşında öksüz kaldı.

Fakat İbrahim Ağa uzun süre bekâr kalamadı; dördüncü kez evlenmek isteyince kızı Ayşe babasına bir eş aramaya koyuldu. Babasının kısır bir dulla evlenmesini istiyordu. Nihayet Sabire Hanım diye, çocuğu olmayan bir dul bulundu. Sabire nine çocuklara iyi bir üvey anne oldu. Babam onu her zaman saygıyla anardı.

Dedem son derece sert bir adammış. Anladığıma göre babama pek sevgi de göstermemiş. Babam ondan çok korkar, karşısında dili tutulurmuş. Ona hiçbir zaman karşı gelememiş. Dedemden söz ederken,

"Odada bile onunla arama soba gelecek şekilde otururdum, bu suretle beni göremezdi," derdi. Babasıyla ilgili şöyle bir anısını anlatırdı:

"Bir gün Bursa'ya tren geliyor, diye bir haber çıktı. Trenin ne olduğunu merak ettiğimden bir arkadaşımla beraber okulu asıp, treni görmeye gittik. Bunu duyan babam, 'Sen, nasıl mektebi

asarsın?' diye, beni ceza olarak dut ağacına bağladı. Yüzüme de bal sürdü. 'Bu da arılar soksun diye,' dedi. Sonra Sabire nineye, 'Çözersen boş düştün,' deyip, çekip gitti."

Sabire nine, boş düşme korkusuyla Ahmet'i çözememiş. Ama onu arılara da bırakmak istemiyormuş. Ne yapsın? Çareyi bir komşuyu çağırıp, babamı çözdürmekte bulmuş.

Babamın çizdiği bu sert imajın acaba başka bir versiyonu da var mı diye, bir de Ayşe halamın kızı Saadet halaya (aslında kuzenim olur ama, annemden yaşça büyük olduğu için biz ona 'hala' derdik), "İbrahim Ağa, nasıl bir adamdı?" diye sordum.

"Son derece yumuşaktı," dedi. "Bir de kedisi vardı, Sarman. Çok güçlü ve sağlıklıydı. Seksen beş yaşında dut ağacına çıkar, bize dut silkelerdi. Mantıyı çok severdi. Fakat sıkılganlığından anneme mantı yap diyemez, 'Galiba Sarman'ın canı mantı istiyor,' derdi.

"Bize hep elli iki yaşında olduğunu söylerdi. Bir gün hastalandı. Doktoru eve getirdik. Doktor, 'Kaç yaşındasınız?' diye sorunca, 'Doksan altı,' dedi. Bunu ilk defa duyuyorduk. Beş gün sonra da öldü."

Ama kanaatimce İbrahim Ağa gerçekten de sert bir adamdı. Çünkü Ahmet'in küçük kardeşi Selahattin de bir gün evden kaçmış ve bir daha da kimse ondan haber alamamıştı. Onun da böyle evini terk etmesinin nedeni, babasının bu sertliği olsa gerek.

Ahmet'in okul yaşı gelince mahalle mektebine gönderildi. Mahalle mektebi bittikten sonra da rüştiyeye (ortaokul). Fakat rüştiyeyi bitirdiği gün, kötü bir sürprizle karşılaştı. İbrahim Ağa, "Yeter artık bu kadar tahsil. Git hayatını kazan," diyordu. Ahmet bu söze hiçbir tepki göstermedi ama bir gün, "Ben Bursa Askeri Lisesi'ne yazıldım," deyip evi terk etti.

Bu kararının, sonraları sayısız maceralara karışmasına, tarihi olaylara tanık olmasına yol açacağını o gün tahmin edebilir miydi acaba?

Ahmet, Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra Harbiye'ye, yani şimdiki Harp Okulu'na kaydoldu. Orada Atatürk'le aynı sınıfta okudu, onunla beraber 1905 yılında, Kurmay Yüzbaşı olarak okuldan mezun oldu.

İlk olarak Yanya'ya, 21. Alay, 2. Tabur Kumandan vekilliğine atandı. İşte o günlerde İttihat ve Terakki Fırkası'na girdi. Kumandan vekilliği sırasında Makedonya'da başından geçen ilginç olayları bize sık sık anlatırdı. Ne yazık ki, pek azı aklımda kaldı. Bunlardan bazıları, *Hayat Tarih Mecmuası*'nda[1] yayınlanan röportajlarında yer alır. Bunlardan birinde kendisi, Balkanlar'daki görevini anlatıyor:

"O zamanlar Balkanlar kaynıyordu. Memlekette bir yerden bir yere gitmek bile tehlikeliydi çünkü her yer eşkıya kaynıyordu. Eşkıya, her kılıkta her yerde olabilir ve rahat rahat dolaşırdı. Mesela çoban kılığına girerdi. Hakiki çoban, koyununun sayısını bilirdi fakat eşkıya bilmezdi. Bu yüzden bir çobana rastlayınca, 'Kaç koyunun var?' diye sorardık. Silahlı çatışmalara girdiğimiz de oldu. Bir kere bir mağarada eşkıyayı sıkıştırdık. Kırk ölü verdiler. Sonra etrafımızdaki ölülerin içinde oturup iştahla yemeğimizi yedik."

Bu hikâyeyi bize anlattığında, "Baba, kırk ölünün içinde nasıl iştahla yemek yiyebildiniz?" diye sormuştum.

"Onların yerinde bizim olabileceğimizi düşündüğümüzden," diye cevap vermişti.

Daha başka anıları da vardı. Ziça isminde çok sevdiği bir Rum kızı olduğunu anlatırdı. Köyün en güzel kızıymış. Bir gün onu köy meydanında atlı arabanın üstünde elinde Yunan bayrağı ile halkı kışkırtırken görmüş, hemen arabaya atlayarak, bayrağı elinden almış.

Balkanlar'da başka bir görev peşinde giderken bir tahta köprüye gelmişler. Babamın emrindeki kırk atlının hepsi köprünün üstünden öte yana geçmiş, sıra ona gelince köprü aniden çökmüş, babam atıyla beraber suya yuvarlanmış. Yaralanmamış ama, sırılsıklam olmuş. Uzaktan küçük bir ışık görmüşler, ora-

---

(1) Ağustos 1966, Fasikül 7

larda bulunan bir çobanın kulübesiymiş bu. Gecenin ayazında iliklerine kadar donmaktan çobanın kulübesine sığınarak kurtulmuş. Üstündekileri ateşte kuruttuktan sonra sabaha karşı yollarına devam etmişler. Babam o günlerden söz ederken,

"Çok köy gördüm. Türk köyleri, Yunan köyleri. Yunan köyleri o kadar çoktu ki, oraları bir gün kaybedeceğimizi biliyordum," derdi hep.

Bu tatsız olayların içinde bir de güzel anısı vardı. Bir gün Selanik'te büyük bir otel inşaatı görmüş, yanındaki arkadaşına şakayla, "Keşke bu oteli yaptırtanın bir kızı olsa da alsam," demiş. Yanındaki arkadaşı da bizim Mithat dayıymış. Mithat dayı, "Oteli Şakir Paşa yaptırıyor. İki yetişmiş kızı var. Biri evli, ama daha güzeli, sarı saçlı, mavi gözlü, ikinci kızı bekâr," demiş ve kısmetmiş ki, o güzel kız bir gün benim annem oldu.

31 Mart Vak'ası

Bundan sonra babam, Kurmay Yüzbaşı olarak Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusuyla beraber İstanbul'a geldi. Gelişinin nedeni, 31 Mart Vak'ası adıyla bilinen 31 Mart 1327 (1909) ayaklanmasıydı. Bu olay İttihat ve Terakki'ye karşı, Abdülhamit'in desteklediği bir hareketti. Muhalefet gazetelerinden *Volkan*'da, Derviş Vahdeti'nin yazıları, "din elden gidiyor" çığlıklarıyla, cahil ve bağnaz halkı kışkırtıyordu. Bu kışkırtmaya ordudan atılan subaylarla, alaylı subaylar ve mollalar da katılıyordu. İsyan, Taş Kışla'da avcı taburları erleri tarafından başlatıldı, ardından diğer kışlalara da sirayet etti. Çok geçmeden donanma erleri de isyana katıldı. "Şeriat isteriz, din elden gidiyor!" diye haykıran güruh, Sultanahmet Meydanı'nı doldurdu, Harbiye Nezareti'ni sardı. İstanbul'da sabaha kadar silah sesleri susmadı. *Şura-yı Umut* ve İttihatçıların fikirlerini yayan *Tanin* gazetelerinin matbaaları tahrip edildi. Meb'us Şevki Aslan, *Tanin* gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit sanılarak öldürüldü. Asar Tevfik gemisi süvarisi Ali Kabuli Bey, sürüklenerek Yıldız Sarayı'nın

önüne götürüldü ve Abdülhamit'in gözü önünde dipçiklenerek katledildi. Görünüşte isyanı Hamdi Çavuş'la, Kamacı Arif ve Bölüm Emini Mehmet kışkırtıyordu. Fakat aslında isyanın altındaki nedenler çok daha derindi.(1)

İsyan büyüyüp İstanbul'u sarınca, Selanik'te redif tümeni Kurmay Başkanı Mustafa Kemal'e şifreli bir telgraf geldi. *Adadayız ve cümlemiz sıhhatteyiz.* Bu şifreli telgrafı alan Mustafa Kemal, İstanbul'da olağanüstü olayların cereyan ettiğini anladı ve kurmay arkadaşlarıyla konuşup, ordu kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın kabulüyle İstanbul'a kuvvet gönderme kararını aldı. Hareket Ordusu adıyla tarihe geçen bu ordu, Edirne, Selanik, Drama, Üsküp, Serez ve Gümülcine'den gelen kuvvetlerle takviye edilerek, trenle İstanbul'a yollandı. İstanbul'a ilk varan, Selanik bölüğüydü. Ordu Yeşilköy (eski adıyla Ayastefanos) tren istasyonunu işgal etti. Arkadan Mahmut Şevket Paşa da, Ayastefanos'a geldi ve isyan bastırıldı. Babam da Mahmut Şevket Paşa'nın maiyetindeydi.

Polis Okulu (1909)

Bu olaylardan sonra, yeni bir şekil almış olan Emniyet teşkilatı bünyesinde yeni açılan Yıldız Polis Okulu'nun müdürlüğüne, Fethi Okyar'ın tasvibiyle, Hareket Ordusu subaylarından, babam Yüzbaşı Ahmet Faik Bey tayin edildi. Babam göreve geldikten sonra, okula bina aramaya koyuldu. Aklına ilk gelen yer, Acıbadem'deki Ahmet Ratıp Paşa'nın kasrıydı.

Emniyet-i Umum Müdürü Galip Paşa'dan bu binayı istedi. Galip Paşa,

"Olmaz, git Dahiliye Nâzırı'yla kendin görüş," deyince, babam, Dahiliye Nâzırı Ferit Paşa'ya gitti. Ferit Paşa ona,

"Sen, o kasrın içini gezdin mi?" diye sordu.

"Evet Paşam, iyi bilirim. Gayet güzeldir. Merdiven korkulukları da billurdandır," deyince, Paşa,

---

(1) *Mufassal Osmanlı Tarihi*, cilt 6, s. 3444

"Peki, polis böyle bir şeye layık mıdır?" diye sordu. Babam şaşırarak,

"Şey... polise şevk ve kıymet verebilmek maksadıyla..." diye kekeledi.

"Olmaz, çık dışarı!" dedi Ferit Paşa. "Sadrazam'a git, onunla konuş."[1]

Bu olayı öğrenen ve babamı seven Sadrazam Mahmut Şevket Paşa latife ederek kendisine, "Ulan, seni akıllı biri zannederdim Ahmet. O kadar uzak yere Polis Okulu açılır mı? Okul, Babıâli'nin korunması için bir ihtiyat kuvvetidir. Buraya bir baskın olursa, polis gelene kadar seni de beni de vururlar," dedi.

Sonunda Yıldız Sarayı'nda şehzâdelerin mektebi olarak kullanılan yere, mabeyn dairesine okul kuruldu. (1909)

Polis Okulu, 1914 yılında sarayın zoruyla yerinden atıldı, önce Beyoğlu Ağa Hamamı sokağına, sonra Saint Michel'e, sonra Saint Benoit binasına, mütarekede Ayasofya Polis Merkezi'nin sokağındaki bir eve, sonra da Adliye Binası'na nakledildi. Ancak İstanbul'un kurtuluşundan sonra tekrar Yıldız Sarayı'ndaki Tahsin Paşa dairelerine nakil olmuştur[1].

Bağdat Olayları

İttihatçılar, kendilerine taraftar olmayanları daima göz altında tutardı. Babam Bağdat'a gittiği zaman Bağdat valisi, Nâzım Paşa idi. (Enver Paşa'nın gerçekleştirdiği Babıâli baskınında öldürülen Harbiye Nâzırı.) O zamanki Dahiliye Nâzırı Talat Paşa, babamı Polis Okulu müdürlüğünden, hükümet merkezinden hayli uzakta vazife görmekte olan Nâzım Paşa'nın tutumunu kontrol maksadıyla, Bağdat Jandarma Kumandanlığına tayin ettirdi.

Bunu evvelden haber alan Nâzım Paşa, bu göreve şiddetle karşı çıktı. Talat Paşa'ya, "Ahmet senin adamındır. Yanından ayırmasan daha iyi olur," diyordu. Bunun üzerine babam, 24

---

(1) *Hayat Tarih Mecmuası*, 1966, Fasikül 7

Şubat 1910'da Binbaşı rütbesiyle Basra'da İmar Jandarma Kumandanlığına gönderildi. Aynı zamanda Basra mutasarrıfının görevine de vekâlet ediyordu.

O sırada Basra'da kolera baş gösterdi. Hastalığın salgına dönüşüp dönüşmediği konusunda türlü rivayetler vardı. Salgın olduğu resmen ilan edilirse kente karantina konması gerekiyordu, bu da halkı zora sokacaktı. Babam durumun geçekte ne olduğunu araştırmaya karar verdi. Kendisi bu olayı şöyle anlatırdı:

"Sabahın saat beşinde sütçüyü ayarlayarak arabasına atladım, atları doğru mezarlığa sürdük. Mezarcı ile beraber bir gün evvel gömülenlerin mezarlarını tek tek saydım. Pek çok ölü vardı ve bunun bir salgın olduğuna karar verip Basra'ya karantina koydum. Hariçle temas kesilince, yiyecek, yakacak sıkıntısı baş gösterdi. Orada halk kışın manda tezeği yakar. Karantina yüzünden tezeğin da pahalılaşmasından halk hoşnutsuz oldu. Sokaklara dağılarak,

"Bissâyetül Ahmedîye,
Okka celle bir rubîye!..."

yani, Ahmet sayesinde tezek bir rubi arttı, diye slogan atıyorlardı. Nihayet salgın bitti."

Birinci Cihan Savaşı'ndan önce Irak, barut fıçısı gibiydi. Yeraltı faaliyetleri olanca hızıyla sürüyor, İngilizlerin kışkırtmasıyla Araplar, Osmanlılar aleyhine kanlı gösteriler yapıyorlardı. Altı ay sonra Nâzım Paşa Bağdat valiliğinden alınmış, yerine Büyük Cemal Paşa getirilmişti. Babam Ahmet Bey, bu kez Cemal Paşa'nın talebiyle, Bağdat Jandarma Alay Kumandanlığına tayin edildi. Beş sene devam eden bu hizmeti sırasında Bağdat Polis Müdürlüğü de yaptı. Bu görevleri sırasında, hayatı boyunca izlerini taşıyacağı bir suikasta uğradı. Bu konuda kendisinin beyanı vardır[1]:

(1) *Hayat Tarih Mecmuası*, 1966.

"Bir gece evime dönerken suikasta uğradım. 'El-Aha'ül-Arabiyye' (Arap kardeşler) Cemiyeti'ne mensup Mecid Keenne adındaki şahsın tabancasından çıkan kurşunlardan ikisi, sağ bacağıma girmişti. Halen yerinde duran mermiler, elli sene sonra bugün bile yürürken zorluk vermektedir," diyor.

O zamanın tıbbi imkânlarıyla kurşunları çıkartmak mümkün olmadığından, babam suikasttan elli sene sonra bile hafif aksayarak yürürdü.

Suikastçı, Bağdat eşrafındandı. Derhal yakalanıp hapse atıldı. Olayı haber alan Talat Paşa, Bağdat'a örfi idare konmasını, adamın asılmasını istedi. Bu talep karşısında memleket menfaatini şahsi meselelerden üstün tutan babam, Talat Paşa'ya şu cevabı verdi:

"Akan kan, benimdir. Eğer örfi idare ilan ederseniz, İngilizler sefarethanelerini korumak için bir bölük asker yerine bir alay asker getirirler. Türkler, Bağdat'ı idare edemiyor diyecekler. Bağdat'ı şimdiden mi işgal ettireceksiniz?"

Bu cevaba memnun olan Talat Paşa, babamı İstanbul'a çağırarak Vilayet Jandarma Alay Kumandanlığına tayin etti. Birinci Cihan Harbi çıkınca da alayı takviye edilerek, Seyyar Jandarma Fırkası adı altında Boğaz'ın karadan muhafazasına memur edildi.

18 Ekim 1330'da (1914) tekrar Bağdat'a, Vali Muavini olarak gönderildi. Aynı zamanda 13. Kolordu Komutanlığı da "uhdesindeydi". O sıralarda Ayşe ile evliydi.

Bağdat'a varınca, kendisini vuran Mecid Keenne hakkında bilgi istedi. Hapiste olduğunu söylediler. Kendisini görmek istediğini bildirince, adam iki muhafız arasında odasına getirildi, babamı makamında görünce korkudan dizlerinin bağı çözülüp, kapıda yığılıp kaldı. Babam hemen koşup adamı kaldırdı. Mecid Keenne onun yüzüne bakarak, "Beni asacak mısınız?" diye sorunca babam, "Korkma seni affettim," dedi.

Keenne, hapisten çıktıktan sonra babamla uzun uzun konuştular. Babam bu konuda, "Ona, asıl düşmanlarının İngilizler olduğunu, İngilizlerin Arapları sömürge yapmak istediğini, Osmanlının ise Araplara her hakkı tanıdığını anlattım," derdi.

Aralarında daha başka neler konuştular bilmiyorum ama. Mecid Keenne savaşmaya devam etti. Ancak bu sefer İngilizlere karşı çarpışıyordu ve sonunda da bir İngiliz kurşunuyla öldürüldü.

1915'te, Irak'ta çarpışmalar olanca hızıyla devam ederken, Irak cephesi komutanı Kaymakam Süleyman Askeri Bey, Şuveybe Muharebesinde mağlup olmuştu. Bir şarapnel parçasının kırmış olduğu yaralı ayağı ile savaşa devam ediyordu. Yenilginin kaçınılmaz olduğunu anlayınca, "Ben, İngilizlere esir düşmem!" diyerek intihar etti.

Süleyman Askeri Bey'in intiharı üzerine karışıklığa meydan vermemek için babam tabancasını çekti ve,

"Kumandan benim, karşı geleni vururum!" diyerek kumandayı ele aldı. Bundan sonrasını yine kendisinin anılarından öğrenelim:

"Bu suretle Irak ordusu kumandanı oldum. Stratejik durumu hatalı bulduğumdan ilk iş olarak orduyu, Fırat Nehri ile İran hududundaki Şuveybe'den geri çektim. Bu hususta yardımları olan Şemmer Aşireti Reisi Hümeyde Bey, Anaze Şeyhu'l-Meşayihi Fethülgazvan, Saduni Şeyhi, Uceymi Paşa Essadun'un yaptırmış olduğu sallarla ordumuzu bütün ağırlıklarıyla beraber nehirden beriye çektim. Fakat bu harekâtı telgrafla Başkumandanlığa arz ettiğimde, tenkide uğradım. Enver Paşa,

"'Loristan (Kürt Beyliği) dahiline bir fırka sokup, hudut boyunda Şeddül Arap'a kadar gidecektin,' diyordu.

"'Yapamam,' dedim. 'Burada Marmara Denizi büyüklüğünde Havur bataklıkları var ki, haritada bile yerleri gösterilmemiştir. Geçilmesi imkânsızdır.' Bu itirazım Enver Paşa'yı sinirlendirmişti.

"'Harpte Başkomutanın emrine itaat etmemenin cezası nedir?' dedi.

"'İdamdır,' dedim.

"'Göze alıyor musun?'

"'Evet, alıyorum,' dedim.

"'O halde seni azlettim.'

"Böylece beni İstanbul'a celp ettirdiler. Enver Paşa'nın çağrısı üzerine Bağdat'tan ayrılıp İstanbul'a dönerken, bir süre sonra uzaktan tozu dumana katarak gelen atlılar gördük. Yardımcım, 'Adamlar silahlı komutanım,' dedi. Hemen vaziyet alıp, beklemeye koyulduk. Atlılar tam önümüze gelip, aniden durdular.

"'Aleykümselam, kumandan,' dediler.

"Gelen Şemmer aşireti reisi Hümeyde Bey'di. 'Sizi, emniyetle sınıra kadar geçireceğiz,' dedi. Çölde mükellef bir yemekten sonra, sınıra kadar bize refakat ettiler.

"Yerime Nurettin Paşa'yı gönderdiler. İstanbul'a varınca beni o zamanın ünlü Bekirağa Bölüğü'ne[1] hapsettiler. Divan-ı Harp Reisi Remzi Paşa'nın idaresindeki duruşmada idamım talep ediliyordu. Günlerim sayılı idi. Bayağı endişeliydim. İdam mangasını beklerken Enver Paşa'ya Almanya'dan, Hindenburg imzalı bir mesaj geldi.

"*İngilizler, nehre harp gambotları soktular. Ordunuzu geri çekmiş olduğunuzu haber aldım. Aksi halde kuşatılacaktınız. Yerinde karar veren kumandanınızı taltif ediniz,* diye.

"Bunun üzerine Enver Paşa'nın emriyle üç aydan beri kapatılmış olduğum Bekirağa Bölüğü'nden çıkarılarak, yanına getirildim. 'Ahmet,' dedi, 'sen haklıymışsın.'

"Böylelikle geç de olsa Enver Paşa hatasını anlamıştı ve beni Şam Ordusu Erkân-ı Harp Hareket Şubesi Müdürlüğüne atamak istediyse de Talat Paşa buna karşı çıktı. 'Enver sana karışamaz, sen jandarmasın ve bana bağlısın. Seni Antep mutasarrıflığına tayin ediyorum,' dedi."

Böylece, 5 Temmuz 1331'den (1915) itibaren babamın askeri görevi bitti. Gerçekte Enver Paşa, her ne kadar babamın haklılığını kabul etmişse de artık onu orduda istemiyordu. Talat Paşa'nın Enver Paşa'ya direnmesiyle, askeri hizmetleri de nazarı dikkate alınarak, babam mülki hizmete alındı ve ilk olarak Antep mutasarrıflığına tayin edildi.

(1) Harbiye Nezareti'nin cezaevi.

O sıralar babam yeni evliydi. Annemi Antep'e, yanına istedi. Annem o zaman on sekiz yaşındaydı. Tek başına yollara düşemeyeceğinden, yanına Lala'yı alarak Antep'e gitmek üzere yola çıktı. Annem bu yolculuklarını şöyle anlatırdı:

"Atlı arabayla Gâvur Dağları'nı geçiyorduk. Bir taraf dağ, bir taraf uçurumdu. Yollarda insanlar göç ediyordu. Bir sürü ihtiyar, çocuklar, kadınlar buz gibi havada yürüyordu. Bazılarının yüzü gözükmeyecek kadar sinekle kaplıydı. Yüzleri sinekle kaplı olanlar birkaç adım atıp düşüp ölüyorlardı. Pek çok kişi arabama binmek için yalvarıyordu. Bir kadın, 'Kulun kölen olayım, bilmem... yiyeyim beni al,' diye arabama saldırdı. İnsanlar yürüyerek ölüyordu. Gece çadırlardan çocukların 'mayrik'[1] diye ağlayan sesleri duyuluyordu. Manzara feciydi. Ermeni göçünün tam ortasına düşmüştük.

"Uzun bir yolculuktan sonra arabacı,

"'Bu geceyi otelde geçireceğiz,' dedi. Otel kelimesini duyunca sevindim, nihayet sıcak bir oda, bir yatak bulacaktım. Gece bir yerde mola verdik. Arabacı,

"'İnin,' dedi, 'otele geldik.' Oteli görünce, gözlerime inanamadım. Otel dediği yer, küçük bir ahırdı. Odası filan yoktu, duvara dayalı bir merdivenle çatıya çıkılıyordu. Arabacı yukarısını göstererek, 'İşte burada yatacaksın,' dedi.

"'Ya lalam?' dedim. Lala,

"'Sen üzülme prensesim, ben aşağıda bir yerde kıvrılıp yatarım,' dedi.

"Ertesi günü tekrar yola koyulduk. Ahmet bizi belirli bir yerde karşılayacağını bildirmiş, fakat söylediği yere gelmemişti. Çaresiz yolumuza devam ettik. Birazdan uzaktan bir atlı belirdi. Mutasarrıf beyin bizi beklediğini söyledi. Bunca yolu Ahmet'e kavuşmak için gelmiştim ama o ortalarda yoktu. Ona son derece kızmış ve hayal kırıklığına uğramıştım. Nihayet yolun sonuna

(1) Ermenice 'anne'.

geldik. Ahmet beni kapıda karşıladı, kolu askıdaydı. Onu öyle görünce yumuşadım. Attan düşmüş, dirseğini birkaç yerinden kırmıştı. O şekilde ata binmesi mümkün değildi."

Babam ömür boyu kırılan kolunu kıvıramadı. Belki de o kırıktan dolayı, sağ eli hep titrerdi. İleri yaşlarında emeklilik süresini doldurmamış olmasına rağmen, kırık kolundan dolayı harp malulu olarak emekli olabildi.

Annemin söz ettiği göçün nedeni "Tehcir Kanunu" adı verilen bir kanundu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girdiği Ekim 1914'ten sonra, savaşı fırsat bilen ayrılıkçı Ermeniler, Doğu bölgelerinde yıkıcı faaliyetlerini artırmışlardı. Ermeni çeteleri Rus ordusuyla işbirliği yapıyordu. Van'da çıkan Ermeni ayaklanması, kentin Rusların eline geçmesine neden oldu, ayaklanma bir süre sonra Muş'a da sıçradı. Osmanlı Ermenileri, kendi devletlerine karşı savaşıyorlardı.

Durum böyle olunca, hükümet, Mayıs 1915'te Tehcir (Göç) Kanunu'nu çıkarmak zorunda kaldı. Bu kanuna göre, devlet savaş halindeyken hükümete karşı gelenlerin, zorunlu göçe tâbi tutulması öngörülüyordu. Ermeniler, savaş bölgesinden, Osmanlı topraklarının güneyindeki Suriye ve Lübnan'a nakledildiler. O dönemde Dahiliye Nâzırlığının, Sadrazam'a verdiği raporlara göre, yedi yüz bin Ermeni göç ettirilmişti.

İşte annemlerin ortasına düştükleri kafile, bu kanun sonucu göç edenlerden bir kısmıydı.

Şakir Paşa konağından kalkıp o dönemin Antep'ine gelen annem ne yapacağını bilmiyordu, evden dışarı çıkamıyordu. Halkın yaşamı, zihniyeti, her şeyi ona yabancıydı. İnsanların giyimi değişikti. Başlarına tuhaf bir şeyler takarlardı. Annem o günleri anlatırken, "Bazen sokakta dolaşanların kadın mı erkek mi olduğunu anlayamazdım," derdi. "Birkaç aile dışında kimseyi tanımazdım. Neyse ki baban bir yerden ödünç bir piyano buldu da oyalanabildim."

Annem o dar günlerde yalnızlığını piyano çalarak unutmuştu. Antep mutasarrıflığına geldikten kısa bir süre sonra, babam

Kasım 1915'te Şam'a vali tayin edildi ama orada da Cemal Paşa'yla geçinemedi. Bunun üzerine Talat Paşa onu İstanbul'a, Polis Müdürü Umumisi olarak tayin etti.

İstanbul Emniyet Genel Müdürlüğü (1916-1918)

Böylece annem ve babam İstanbul'a döndüler. Artık onlar için başka bir hayatın kapıları açılıyordu. Babam, İstanbul'a geldikten sonra yeni görevine başlayışını şöyle anlatıyor:

"1 Mayıs 1332'de (1916) yeni görevime başlayınca Sultan Reşat'tan mülakat istedim. Padişah, 'Ramazan'ın 15'inde Hırka-i Şerif Camii'ne gelsin,' diye haber göndermiş. O gün gelince Cami'ye gittim, vekil vükelanın arasında bulunuyordum. Bir ara Sultan Reşat bana dönerek eliyle yanına çağırdı. Önünde saf durdukları Hırka-i Şerif üzerine ellerini kaldırarak, 'Yarabbi, Ahmet kuluna mesuliyetli işinde şefaat et,' dedi.

"Emniyet genel müdürlüğündeki vazifem süresince Talat Paşa'nın iznini ve Şeyhülislam Hayri Efendi'nin fetvasını alarak Sansaryan Hanı'nı devlete mal ettim. Han, İhsan Bey adında zengin birine aitken, nasılsa, çiftliğin kâhyası Sansaryan'ın eline geçmişti. O da ölürken binayı Erzurum Ermeni mektebine vakfetmiş. Dolayısıyla binanın alımı için şer'i muamele gerekiyordu. Bu yüzden Talat Paşa beni Şeyhülislam'a yolladı. Şeyhülislama,

"'Sizden fetva istiyorum,' dedim.

"'Ne o, yoksa Sultan Reşat'ın hallini mi isteyeceksin?' diye bana takıldı. Konuyu teferruatıyla anlatınca Hayri Efendi,

"'O zaman Ermeni patriği halt etmiş. Söyle Talat'a hanı devlete mal etsin,' dedi.

"Hanı kifayetsiz gördüğümden hahambaşından beş bin, Alman şimendifer kumpanyasından da altı bin lira bağış alarak hana iki kat daha çıktık. En üst kata hücreleri yaparken Talat Paşa,

"'Aman Ahmet, dikkat et evvela bizi buraya tıkmasınlar,' dedi. Ne gariptir ki yaptırmış olduğum hücrelere evvela ben tıkıldım[1].

---

(1) *Tarih Mecmuası*, 7. fasikül'deki röportajında böyle söylüyor ama bununla ne kastettiğini bilmiyorum. Malta sürgününden önce oraya konmuş olabilirler.

"Bir gün makamımda otururken telefon acı acı çaldı. Arayan Talat Paşa'ydı.

"'Ahmet çabuk gel,' dedi. Kalkıp gittim. Beni görünce, 'Enver'e başkumandanlık yetmiyormuş gibi, bir de benden sadareti istiyor,' diye öfkeyle bağırdı sonra sükûn bularak, 'Sana önemli bir vazife vereceğim. Enver'in hareketlerini takip et,' dedi.

"Enver Paşa'nın Talat Paşa'yla aralarının açık olduğunu biliyordum. Bu yüzden serkomiser Hasan Tahsin'i Enver Paşa'nın yalısında hizmetçi olarak görevlendirdim. O sırada bir olay oldu. Meçhul bir şahıs yalıya girerek Enver Paşa'ya silah çekti. Hizmetçi kılığındaki serkomiser, adamın üstüne atlayıp silahı elinden aldı. Adam İngilizler tarafından Enver Paşa'yı öldürmesi için Kıbrıs'tan gönderilen Mustafa isminde bir anarşistti.

"Enver Paşa, 'Burada Binbaşı Mümtaz ve Kâzım[1] dururken bir hizmetkârım benim hayatımı kurtardı,' deyince bu sözlerden heyecanlanan Hasan Tahsin,

"'Paşam, ben serkomiser Hasan Tahsin'im,' diye kendini tanıttı. Herkes hayret içinde kaldı. Enver Paşa'yı bir polis kurtarmıştı. Bu olayı herkes bilmez. Serkomiseri benim gönderdiğimi öğrenen Enver Paşa, bana teşekkür etti ve mükâfat olarak İstanbul polisine on bin liralık tahsisat verdi. Bu parayı asker kaçağı yakalayan her polise on lira vermek kaydıyla kabul ettim, fakat polislerin önlerine gelen herkesi yakalayıp karakola getirmeleri üzerine, bu kararı yeni bir emirle iptal ettim."

Babamın Emniyet müdürlüğü vazifesi esnasında başından bir sürü hadise geçmişti. Bu olayları ara sıra bize anlatırdı. Anlattıklarına bakarak, o zamanlar ne kadar farklı düşünülüyormuş diye hayret etmemek kabil değil. Örneğin, bir gün Halide Edip, çarşafının altından aşı kemiği gözüküyor diye karakola celp edilmiş. Adalı Alafranga Leyla Hanım diye bir hanım, Splandit Oteli'nde bir erkekle yemek yedi diye, hatta yeni evli annemle babam el ele tutuştukları için polis baskısına maruz kalmışlar. Annem, "Ha-

(1) Sonradan Korgeneral olan Kâzım Orbay.

yatımız rahattı ama çok kapalı, çok sıkıcıydı. Etrafımız hep kadın, hep kadındı. Vapurda, tramvayda, erkeklerle yerlerimiz perdeyle birbirinden ayrılmıştı, düğünlerde ayrı otururduk, evimizin bahçesine bile maşlahla çıkardık," derdi.

Bu sıralarda bir de Aliye teyzemle ilgili bir polisiye olay oldu. Teyzem ara sıra geceleri ortalıktan kaybolur, nereye gittiği herkesten devlet sırrı gibi saklanırdı. Meğer o gecelerde, hayatı boyunca sevdiği Charles Berger'e gidermiş. Berger, yakışıklı, kibar bir keman virtüozuydu. Füreya'ya keman dersi verirken tanışmışlar ve Aliye ona âşık olmuş. İlişkileri ilerlemiş. Bir gün Aliye, Berger'in sık sık Üsküdar'da bir hanıma ders vermeye gittiğini öğrenmiş. Bu durumdan kuşkulanan teyzem, bir gece kontrol için o eve gitmiş. Yanında tabanca da varmış. Evin bahçe duvarına oturup sevgilisini beklemeye başlamış. Berger çıkmakta gecikince, usulca pencereden içeri bakmış, Berger'le talebesinin üst kattan indiklerini görmüş. Hanım diz çöküp Berger'e ayakkabılarını giydirmiş. Bu hareketi görünce kıskançlıktan deliye dönen Aliye kapıyı çalmış, kapı açılır açılmaz da tabancasını çekip hanımı vurmuş.

Vurduğu hanımın yere yığılmasından sonra ne yapacağını şaşıran teyzem, panik içinde Karacaahmet mezarlığına kaçmış, bir mezarın üstüne oturup bağıra bağıra ağlamaya başlamış. Bekçi gece yarısı mezarlıktan gelen kadın sesini duyunca korkmuş, ama cesaretini toplayıp etrafı araştırınca Aliye'yi bulmuş. Aliye, "Ben birini vurdum," diye dövünüp duruyormuş.

Sabah işine giden babama, komiser,

"Dün gece bir kadın vurulmuş efendim, vuran kadın isminizi vermiş," diye olayı haber vermiş.

Babam hayretle, "Anlamadım," demiş.

"Baldızınız Aliye Hanım... birini vurmuş."

Babam ilk şoku atlatınca, belki de hayatında ilk defa olarak vazifesiyle ters düşen bir iş yapmış, Aliye'nin vurdum'lu, kırdım'lı itirafını yırttırıp başka bir ifade yazdırmış. Vurulan hanım, saygın bir Ermeni ailesindenmiş, skandal çıkmasın diye şikâyetçi olmamışlar ve olay kapatılmış.

Sivas Valiliği

1918'de babam Sivas valiliğine tayin edildi. Birinci Cihan Harbi'nin son günleriydi. Anadolu'da halk açlıktan kırılıyordu. Babam, Vali olarak görevine başladığında Sivas'ta da büyük bir kıtlık vardı. Halk açlıktan ot yiyor, ağaç kabuklarını kemiriyor ve şehirden göç ediyordu. Erzak yoldaydı, geliyordu ama kimsenin beklemeye tahammülü kalmamıştı. Göç edenlerin bir kısmı yollarda eşkıyanın eline düşüyordu. Ordunun elinde üç depo dolusu yiyecek olmasına rağmen, mevzuat nedeniyle malzeme halka dağıtılamıyordu. Halk açlıktan kıvranırken, valiliğe beş bin kişinin daha göç etmeye hazırlandıkları haberi geldi. Babam, halkı durdurmanın şart olduğunu biliyordu, aksi halde vahim olaylar meydana gelebilecekti. Emir verdi: Göç, ne pahasına olursa olsun durdurulacaktı. Durmazlarsa, önce havaya, olmazsa ayaklarına, son çare olarak da üstlerine ateş açılacaktı. Neyse ki, hareket halindeki kafile daha ilk ateşte durdu. Bunun üzerine babam, bütün sorumluluğu üzerine alarak, ordunun erzak depolarının kapılarını kırdırdı ve halka dağıtım yaptı. Arkadan da, gelmekte olan erzak yetişti... (Babam, sonraları bu olayı bize anlatırken, "Bugün Sivas'ta kırk beş-elli yaşlarında olanlar, benim çocuklarımdır," derdi hep.)

Ama bu olan bitenlere daha fazla dayanamayacağını hisseden babam, göreve geldikten birkaç ay sonra, sağlık mazereti öne sürerek valilikten istifa etti. Oysa sağlığı mükemmeldi...

Malta Sürgünü

Yıl 1918'di ve İstanbul işgal altındaydı. Şehirde huzur yoktu. Çanakkale'yi geçen İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan harp gemileri Dolmabahçe Sarayı'nın tam karşısına demir atmışlar, toplarını saraya çevirmişlerdi. Sadrazam Damat Ferit Paşa İngilizlerle birlik olmuş, Türk milliyetçilerini birer birer tutukluyordu. Bu sıralarda Sivas valiliğinden istifa eden babam, sıranın kendisine

geleceği günü bekliyordu. Niyeti Anadolu'ya intikal etmekti ama bu niyetini gerçekleştiremeden tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildi.

Babasının, ağabeyi eliyle öldürülmesinin üzerine iki de ölü doğum yapan Ayşe perişandı, annesi Sare İsmet'in yanına sığınmıştı. Her hafta Bekirağa bölüğüne Ahmet'i ziyarete gidiyordu. Fakat bir hafta sonu gittiğinde kocasını bulmadı. Ahmet sürgüne gönderilmişti. Nereye gönderildiği de belli değildi.

30 Ekim 1918'de İmzalanan Mondros Mütarekesi'nden ve İtilaf devletlerinin gemilerinin Dolmabahçe önlerine demirlemesinden sonra, Anadolu işgal edilmeye başlandı. Bu sırada İngilizler, ilerde Sevr Antlaşması'nın görüşülmesi sırasında en güçlü tepkinin askerlerden geleceğini öngörerek, Damat Ferit Paşa'nın katkısıyla en yüksek rütbeli komutanları tutuklamaya başladılar. Bir sonraki hedefleri de İttihatçılardı. İttihatçıları Ermeni soykırımı yapmakla suçluyorlardı. Aslında soykırımı diye bir şey yoktu. Olay Ermenilerin, Tehcir Kanunu uyarınca, sürgüne gönderilmelerinden ibaretti.

Talat Paşa Kasım 1918'de İttihat ve Terakki'den istifa edip, Enver ve Cemal paşalarla birlikte ülkeden ayrılarak Almanya'ya gitmişti. Ardından Divanı Harbe verilmişler, rütbeleri geri alınarak gıyaben idama mahkûm edilmişlerdi. Cadı kazanları İttihatçılar için kaynatılıyordu.

İlk tutuklamalar 1919'un Ocak ayında başladı. Yakaladıklarını Bekirağa Bölüğü'ne attılar. Tutuklananlar arasında, Damat Ferit Paşa'nın sonradan idam ettireceği Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey de vardı. O da Ermeni meselesi yüzünden tutuklanmıştı. Tutuklular, İngilizler tarafından savaş suçlusu sayılmaktaydı.

Şubat 1919'a gelindiğinde tutuklamalar hız kazanmıştı. Yakalananların çoğu İttihatçılar'dı. Aralarında, nâzırlar, mebuslar, memurlar ve dört de eski vali vardı. Bunlar Diyarbakır, Bursa, İzmir ve Sivas valileriydi. Bu sonuncusu, yani Sivas valisi, babam Ahmet Faik Bey'di...

Tutuklamalar Mart ayı boyunca da devam etti. 8 Nisan 1919'da, ilk defa bir Türk mahkemesi, Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in idamına karar verdi. Damat Ferit, mahkeme kararını, hiç vakit geçirmeden ilk elden Padişah Vahdettin'e gönderdi, ona imzalattıktan sonra, ertesi gün Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'den fetva alarak idam kararını onaylattı ve 10 Nisan günü de Kaymakam idam edildi...

İdamın, normal uygulamaya göre, sabah saat beşte infaz edilmesi gerekirken, Mehmet Kemal Bey, halka ibret olsun diye akşam saat beşte, Bayezit meydanında asıldı. Fakat halkın tepkisi umulanın aksine oldu, idamı seyredenler yasa büründü ve kalabalık içinden "Kahrolsun!" sesleri yükseldi.

Kaymakam ertesi günü Kadıköy'de toprağa verilecekti. Jön Türkler, subaylar, öğrenciler, tabuta büyük saygı göstererek onu omuzlar yerine eller üstünde taşıdılar. Bir manga asker cenaze geçerken selama durdu. Dahası, mezarlıkta İngilizler aleyhine ateşli konuşmalar yapıldı, tören beklenmedik bir şekilde hükümet aleyhine dönüşmüş, halkta büyük infial yaratmıştı.

Bu durumda idamların devam etmesi olanaksızdı. Bundan sonra hiçbir Türk mahkemesinin idam kararı vermeye cesaret edemeyeceğini gören İngilizler, tutukluların, kaçmalarının olanaksız olduğu Malta adasına sürülmelerine karar verdiler.

Mayıs ayı geldiğinde ülke kaynıyor, her yerde mitingler yapılıyordu. Bu mitinglerin en büyüğü 23 Mayıs 1919'da yapılan, Halide Edip Hanım'ın halkı coşturduğu ünlü Sultanahmet mitingidir. İngilizler gidişattan kaygılıydı. Bu nedenle Malta harekâtını hızlandırmaktan başka çare göremiyorlardı ve 28 Mayıs 1919'da *Prenses Ena* isimli bir gemiyle ilk kafileyi Malta'ya gönderdiler. Bu gemideki 2724 numaralı tutsak, babam Ahmet Faik Erner'di[1].

Burada sözü ona bırakalım:

"Hapsedildiğimiz yer Malta adasında Valetta kasabasının te-

(1) *Malta Sürgünleri*, Bilal Şimşir.

pesinde bulunan San Salvador[1] kalesiydi, sıkı bir disiplin altında bulunduruluyorduk. Sabahları kalkışta, yemek ve yatma vaktinde hep boru sesiyle hareket ederdik. Verilen asker yemeğini karavanalarda yiyorduk. Ne zaman kesildiği belli olmayan etlere pek rağbet etmezdik. Parası olanlar kantinden yerdi, askerlere az bir para verirlerdi fakat biz mülkiyelilere, ailelerimiz bir şey yollarlarsa ne âlâ. Geceleri beşer onar kişilik koğuşlarda yatardık. On beş günde bir kasabada serbest dolaşmamıza izin vardı, tabii etrafımızdaki sivil memurların gözleri üstümüzdeydi. San Salvador kalesine geri dönünce sıkı bir aramaya tabii tutulurduk."

Malta'da hapis yatanlar arasında kimler yoktu kimler... Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Ahmet Emin Yalman, Abbas Halim Paşa, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Cahit, Rauf Orbay, Yunus Nadi, Salah Cimcoz, Ali Çetinkaya, Abdülhalik Renda, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, İsmail Canbolat... Babamın anlattığına göre, Süleyman Nazif ile Ziya Gökalp sudan bir sebeple, işgal kumandanlarından D'Esperey'i kızdıran 'Kara Gün' başlıklı bir makale yazdıkları için sürgün edilmişlerdi. Bütün bu insanlar Malta'da iki seneyi aşkın bir süre kaldılar. Kendilerine ne ile suçlandıklarına ve ne zaman yargılanacaklarına dair hiçbir bilgi verilmiyordu. Yalnız uluslararası bir mahkemede yargılanacaklarını biliyorlardı. İngilizler diğer tutsakları, Alman, Avusturyalı, Bulgar savaş tutsaklarını Türkler gibi sürmemişler, onlara, Türklere yaptıkları muameleyi yapmamışlardı.

Tutuklular Londra'ya, Malta'daki yüksek komiserliğe, Lord Curzon'a, Lloyd George'a mektup üstüne mektup yazdılar. Kimi suçsuz olduğunu iddia ediyor, kimi adalet istiyor, kimi protesto ediyordu. Lakin mektupların hiçbirine cevap verilmedi.

---

(1) 1990'da Malta'da San Salvador Kalesi'ni aradım. Böyle bir yer duymadıklarını, fakat Türklerin St. Elmo diye bir kalede tutuklu olduklarını söylediler. St. Salvador kalesinde tutuklu oldukları, Ahmet Erner'in *Hayat Tarih Mecmuası*'nın 8/9 sayısındaki kendi ifadesidir.

Sanki İngiliz makamları duvar gibi sağır olmuşlardı. Bu durum tutsakların endişelerini bir kat daha artırıyordu.

Bu arada, Atatürk ve arkadaşları, bir yandan işgal güçleri, bir yandan onlarla birlikte hareket eden hükümetin kışkırttığı gericilere rağmen, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kurdular. Bu, o sıkıntılı günlerde, Malta tutsakları için bir umut ışığı oldu. Eylül 1920'de TBMM hükümeti Roma'da bir diplomatik temsilcilik açtı. Artık tutuklular mektuplarını Londra'ya değil, Roma vasıtasıyla Ankara'ya ulaştırıyorlardı.

Bu sıralarda bir şekilde ellerine TBMM tutanakları da geçti ve kendi durumlarının Meclis'te görüşüldüğünü ve yakında toplanacak olan Londra konferansında vaziyetlerinin ele alınacağını öğrendiler. Bundan sonra onları Ankara savunacaktı.

Lord Curzon, Türkleri yalnız Ermeni soykırımı iddiaları ve İngilizlere kötü muamele yaptıkları için değil, aynı zamanda yaklaşmakta olan Sevr Antlaşması için de elinde koz olarak tutuyordu. Ayrıca bu milliyetçi, vatansever kişilerden korkuyorlardı. Bu nedenle Lord Curzon, hiçbirinin salıverilmesine taraftar değildi.

Babam bu konuda *Hayat Tarih Mecmuası*'nda kendisiyle yapılan röportajda,

"Bu kişiler hangi suçtan Malta adasına gönderilmişlerdi?" sorusuna, "Ne suçu? İngilizler memleketimizde fikir ve askerlik bakımından otorite olanların bir hükümet kurmalarından korkuyorlardı," diye cevap vermişti.

İngilizlerin Tutsak Pazarlığı

Türk tutsaklarına mukabil, Ankara'nın elinde de yirmi dört İngiliz tutsağı vardı. Bunların arasında bulunan Albay Rawlingson ve Yüzbaşı Campbell, asil ve güçlü İngiliz ailelerinden geliyorlardı. Yüzbaşı Campbell ve diğerlerinin akibetlerinin ne olacağı İngiltere'de bir hayli ilgiyle takip ediliyor, tutuklu olmaları

İngilizleri rahatsız ediyordu. Atatürk de İngiliz esirlerini Malta'daki Türklere karşı koz olarak tutuyordu. Ayrıca Türklere verilecek idam cezasına karşılık, aynı cezayı İngiliz esirlerinin tümüne uygulayacağını bildirdi.

Londra Konferansı'nda tutsaklar meselesi konuşulacak ve bir karara varılacaktı. Ama İngilizler, Kurtuluş Savaşı'nın gidişatına göre sürekli yön değiştiriyorlardı.

Bu belirsizlikler sürerken babam Malta'da uzun uzun düşünecek zaman buldu. Bütün hayatı gözlerinin önünden geçti. Bağdat müdafaası, Divan-ı harp, idam mahkûmiyeti, mülki hizmete nakli, uğradığı suikast, bacağındaki iki kurşun, kırık kolu, Malta'da iki sene hapis ve uluslararası mahkemede yargılanma korkusu... Daha beteri Boğazlıyan kaymakamına atfedilen suç Ermeni sürgünüydü, kendisine atfedilen suç çok daha ağırdı: Yirmi yedi bin Ermeninin sürgüne gönderilmesine ek olarak dört İngilizin de tutuklanmasından sorumlu tutuluyordu... Babam, ayrıca Talat Paşa'nın polis müdürü olması nedeniyle de, uluslararası mahkemede en ağır cezaya çarptırılacağını düşünüyordu.

Akıbetinin iyi olmayacağı belliydi. Bir çare düşünüyordu. Evet bir çare... çare... *kaçmaktı.* Kendi kendine bir söz verdi: Eğer buradan kurtulabilirse bir daha asla ve asla *politikaya* karışmayacak ve *devlet memuru* olmayacaktı. Nitekim Cumhuriyet'ten sonra Atatürk kendisini iki defa Ankara'ya vazifeye çağırdıysa da gitmedi. Artık onun için devlet hizmeti bitmişti.

Ocak 1921'deki Birinci İnönü Zaferi'nden sonra, İngilizler tavır değiştirmişti. Ellerindeki tutsaklardan yirmi beşini tüm İngiliz esirleriyle değiştireceklerini bildirdiler. Görüşmeler başladı. Fakat tam o sırada Yunanlılar Bursa, Uşak ve Adapazarı'nı işgal edince İngilizler görüşmeleri durdurdu. Mart 1921'deki İkinci İnönü Zaferi'nden sonra değiş-tokuşa yine razı oldular. Ama bu sefer Ankara tavır değiştirdi ve toptan değişim için direndi. İngilizler Türk esirlerinin bir kısmını daha bırakmaya razı oldular

ama geri kalanları bırakmamakta ısrar ediyorlardı, onları mutlaka yargılayacaklardı.

Ankara'nın sözcüsü Bekir Sami Bey sürgünlerin hepsini kurtaramayacağını anlayınca hiç olmazsa bir kısmı kurtulsun diye, tamamen kendi inisiyatifiyle özel bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmayla İngilizler, İngiliz tutsakların üçte birine karşılık kırk Türkü salıvermeye razı oldular. Kırk Türk serbest bırakıldı ve 1 Mayıs günü güney İtalya'da Toronto limanına getirildi. Kırk kişi kurtulmuştu ama, Malta'da hâlâ yetmiş sekiz tutuklu vardı. Ankara, Bekir Sami Bey'in yarım yamalak anlaşmasını kabul etmedi. Bunun üzerine Bekir Sami Bey istifa etti.

Bu sefer Ankara'nın baskısı sonucunda İngilizler yirmi dört tutukluyu daha iade edeceklerini bildirdiler ama elli dördü mutlaka yargılanacaktı. Buna karşılık İngilizlerin tümü derhal serbest bırakılacaktı. Bu sefer İngilizlerin taleplerine Ankara sağır duvar kesildi.

Bir ay sonra Ankara on İngilizi daha serbest bırakacağını açıkladı. Neden on İngiliz daha? Çünkü İngilizler Malta sürgünlerinin üçte birini serbest bırakmışlardı ama aralarında önemli Türk milliyetçileri yoktu. Ankara da İngiliz tutsakların yaklaşık üçte birini daha serbest bırakıyordu ama aralarında Rawlingson ve Campbell gibi önemli tutsaklar yoktu.

Bu görüşmeler ve pazarlıklar, al takke-ver külah sürüp giderken, göreve gelen Hariciye Nâzırı Yusuf Kemal Bey, Ankara'nın kesin kararını bildirdi: tüm Malta sürgünlerine karşı tüm İngiliz esirleri... Bu kararı Ankara, Büyük Taarruz'un arifesinde almıştı. Yani en zor zamanında bile Mustafa Kemal Malta tutsaklarını unutmamıştı. Ayrıca Ankara, bir tek sürgünün idamı halinde tüm İngiliz tutsaklarına misilleme yapacağını da tekrar belirtti.

Bundan sonraki savaş döneminde Londra-Ankara ilişkileri kesildi. Sakarya Savaşı olanca hızıyla devam ederken, Malta'daki tutuklulardan on yedisi kaçma hazırlığındaydı.

Kaçışın hikâyesini babamın kendi sözlerinden öğrenelim:

"Kaçış planı mükemmeldi. Aslında biz on yedi kişi kaçacaktık. Planı Kara Kemal Bey[1] hazırladı(...) Aramızda para topladık, herkes ne kadar verebildiyse o kadar verdi, parası olmayanlar hiçbir şey vermedi.

"Kara Kemal'in Avrupa'da Basri Bey diye çok zengin bir arkadaşı vardı. Bu zatın İtalya'da Brindisi limanından 900 İngiliz altınına satın aldığı bir motorla kaçacaktık. Kaptana her şey anlatılmıştı. İş bittikten sonra tekne mükafat olarak ona bırakılacaktı. Malta'da iki liman vardır, biri askeri, biri sivil. Atatürk askeri limandan kaçmamızı uygun gördü, çünkü, askeri limanda kontrol daha gevşekti. Kaçış daha emin bir saat olan beş sularında olacaktı. Basri Bey motor sebepsiz yere adaya gelmiş gibi görünmesin diye, uğradıkları Tunus'tan tekneye domuz yükletmişti. Zira adada her türlü yiyecek gibi, et de çok pahalıydı. Basri Bey, domuzların ürkek hayvanlar oldukları gerekçesini öne sürerek, askerin muhafazası altında karaya çıkarılmaları bahanesiyle, askeri limana yanaşma izni de almıştı. Biz mazgallardan geminin geldiğini gördük. Kaçacaklar arasında Ali İhsan Sabis, Ferit Bey, Şükrü Kaya, Fevzi Bey ve ben de vardım. Son derece heyecanlıydık. Ertesi günü izin günümüzdü ve on yedi kişi kaçacaktık[2]. Gideceğimiz gün Abdülhalik Bey bize kaçmayacağını, o gece rüyasında peygamberi gördüğünü, peygamberin kendisine, 'Sen kaçma serbest bırakılacaksın,' dediğini söyledi. Bütün ısrarımıza rağmen onu ikna edemedik. Biz on altı kişi kasabaya indik, etrafa sezdirmeden motora girip saklandık, karanlık basınca tekne hareket etti. Daha evvel kaptan teknenin Tunus'a hareket

(1) Kara Kemal: İttihat ve Terakki'nin kurucularından, Talat Paşa hükümetinde İaşe nâzırlığı yaptı. Kendisi de İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüş ve bu operasyonda kendisi de kaçmıştır. Bkz. *Malta Sürgünleri*, Bilal Şimşir.

(2) Babam def'atla on yedi kişi olduklarını ve birinin son anda kaçmaktan vazgeçtiğini söylerdi. Başka bir yerde bu olaya rastlamadım.

edeceğini bildirmişti, halbuki rotamız İtalya'ydı. Sonraları kaçışımızı haber alan İngiliz donanması bizleri boş yere Tunus yollarında aradı."

Sürgünler 6 Eylül 1921'de Malta'dan kaçtılar ve İtalya'ya vardıklarında, vakit kaybetmeden Roma'ya hareket ettiler. Orada Ankara'nın Roma mümessili Cami Bey'den daha önceden hazırlanmış olan pasaportlarını teslim aldılar. Babamın pasaportu, 'Hasan Fehmi' adına hazırlanmıştı. Böylece pasaportunu alıp doğrudan Almanya'ya geçti. İngilizler tutsakların İtalya'ya kaçtığını çok sonra öğrendiler ama bir şey yapamadılar. Babam Berlin'de Charlottenburg'da yerleşmiş olan Talat Paşa'yla buluştu; çok geçmeden annem de onlara katıldı.

Almanya Günleri

Almanya'ya gitmeden evvel ninem anneme, orada iyi bir doktora görünmesini sıkı sıkı tembih etmişti, çünkü aradan uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen annemin hâlâ çocuğu yoktu, üstelik babam deliler gibi çocuk istiyordu. Annemin dediğine göre babam sokaktaki sümüklü çocukları bile durup severmiş.

Annem, nineme verdiği sözü tuttu, oranın tanınmış jinekoloğu Prof. Duderlein'a gitti. Doktor annemi muayene ettikten sonra, onun yüzüne bile bakmadan defterini açıp, Şu tarihte ameliyat olacaksınız, dedi. Annem ne diyeceğini bilemeden öylece bakakalırken, Duderlein, "Burada olsaydınız iki çocuğunuz da yaşayacaktı," deyince, düşünmeden ameliyata razı oldu.

Ameliyat sonrası Berlin'de lapa lapa kar yağıyor, çan sesleri 1922'nin Noel'ini müjdeliyordu. Annem, "Hasta yatağımda yatarken ne kadar mutlu olduğumu düşünüyordum," demişti. "Ahmet kurtulmuştu ve artık çocuklarım olacaktı. Tam o sırada kapı açıldı bir rahip şarkı söyleyen bir sürü küçük çocukla beraber içeri girerek, 'Tanrı sizi korusun,' diye beni takdis etti."

Annemin o zamanlar moda olan altın bir gece çantası vardı. Bunu artık kullanmayacağını düşünerek, babamın İsviçre'ye giden bir arkadaşına, orada satması için vermişti. Bu arkadaş çantayı satıp İsviçre frangına çevirmiş ve parayı bankaya yatırmıştı. Harp sırasında İsviçre frangının değeri artınca, para Alman markına çevrildiğinde bir hayli tuttu. Annem, kadınsı bir duyguyla, mücevher almak istediğini söylüyor, oysa babam, artık devlet

memuru olamayacağına göre, bu parayla bir iş için yatırım yapması gerektiğini düşünüyordu. Böylece, iplik makineleri alarak İstanbul'a dönünce bir fabrika açmaya karar verdi.

İplik makinesi imal eden bir fabrika ile anlaştı, iş sözleşmeye imza atmaya gelince, babam kalemi eline aldı ve pasaportundaki adıyla 'Hasan Fehmi' yerine, gerçek adıyla, Ahmet Faik diye imzalayıverdi! Müdür hemen onun bileğine yapışıp, "Derhal bunu açıklayın, yoksa polis çağırırım," deyince babam çaresiz, olan biteni anlatmak zorunda kaldı. Alman, "Açık sözlü davrandınız, bakın, ben de size bir şey göstereceğim," diyerek babamı bodrum katına indirdi. Orada bir sürü tezgâh vardı. Alman, "Bu tezgâhlar, sizin satın aldığınız makineleri yapıyor, ama emir bekliyoruz, bu makineleri tadilatla savaş topu yapacak hale getireceğiz. Biz böyle çalışıyoruz, Versailles anlaşmasını çok yakında yırtacağız. Siz de böyle yapın," dedi.

Ne yazık ki bu iplik makineleri, bilmediğim bir nedenle, belki de babamın eksik bir muamelesinden dolayı Türkiye'ye hiçbir zaman gelemeyecekti. Oysa aynı dönemde aynı alışverişi yapan Bezmenlerin girişimi başarılı olacaktı.

Annemi kıramayan babam, artan parayla karısına pırlanta safir karışımı küçük bir çift küpeyle ona eş iğnesini aldı: Bunlar ilerde benim okul taksidim için satılacaktı.

Annemle babam Almanya'da altı ay kadar kaldılar. Annem, orada bulunduğu sırada çok iyi vakit geçirmişti. Genç bir kadındı, bütün ömrünce kapalı bir hayat yaşamıştı ve burada dört duvar arasından çıkıp, padişah korkusu ve tutuklanma endişesinden kurtulunca, gününü gün etmeye başlamıştı. Her ay, operaya ya da bir konsere gidermiş (babamın kendisiyle gelmediğini söylerdi), Talat Paşa ailesiyle de sık sık görüşürlermiş. Bir gün annem Talat Paşalarla beraber baloya gitmeyi planlamış fakat babam, böyle şeyleri sevmediği için gitmek istememiş. Annem de onu kıramamış ama gitmeyi de çok istiyormuş.

Usulca, yeni aldığı gece elbisesini ve ayakkabılarını banyoya saklamış, sonra geceliğini giyip yatağa yatmış. Babam uyuduk-

tan sonra, sessizce kalkmış, banyoda giyinmiş ve Talat Paşalara gitmiş. Balodan döndüğünden saat sabahın beşiymiş; babam hâlâ uyuyormuş. Babam, annemin bu baloya gittiğini hiçbir zaman öğrenemedi.

Bu güzel günlerin sonu geliyordu... Çünkü İngilizler babamın Almanya'da olduğunu öğrenmişlerdi. Alman polisi, babama, "İngilizlerin büyük baskısı altındayız, sizi koruyamayabiliriz, derhal buradan kaçın," diye haber yolladı. Böylelikle ülkeye dönüş hazırlıklarına başladılar. Kara yoluyla gitmek tehlikeli olacaktı, bu nedenle vapurla gitmeyi tercih ettiler. Ama babam, kendi hüviyetiyle vapura binemezdi, acenta ise kendi ismini kullanmasında ısrar ediyordu. Uzun tartışmalardan sonra bir hal çaresi bulundu. Babam gemiye, gemi personeli sıfatıyla, garson olarak binecekti.

Almanlar gümrükte herkesi çok sıkı bir aramadan geçiriyorlardı. Annemle babam ise, babamın kimliğini açıklayacak herhangi bir evrakın üstlerinde bulunmasından korkuyorlardı. Babam, Almanların çok değer verdiği Beyaz Kartal nişanı sahibiydi. Nişanı bavulun en üstüne koydular, gümrük memuru, bavulu açıp da nişanı görünce, selam verip arama yapmadan onları geçirdi.

Gemide garson kıyafetiyle dolaşarak hüviyetini saklayan babam, gene de, halen işgal altında bulunan İstanbul'dan geçerken, her ihtimale karşı makine dairesine saklandı. Böylece sağ salim Samsun'a ulaştılar.

Böylece babamın siyasi maceraları burada bitti. Ticari maceraları ise henüz başlamamıştı...

Vatana Dönüş

Annemle babam, 1922'nin ortalarında Samsun'a yerleştiler. Babam Samsun'da tütün ticaretine başladı. Acemi şansı olacak, kısa zamanda işleri yoluna koydu. 1923 yılında, işgal kuvvetlerinin şehri terk etmesinden sonra İstanbul'a dönerek, Şakir Paşa Apartmanı'na yerleştiler. Artık refah içinde bir hayat sürüyorlardı. Aşçı, hizmetçi, şoför, her şeye sahiptiler. Bütün bunların üzerine, birkaç sene sonra, annem bir de hamile kalınca mutluluklarına mutluluk eklendi.

Annemin Almanya'daki doktoru Prof. Duderlein'ın önerdiği gibi, bebek sezaryenle doğacaktı. Ameliyatı İsviçre'den yeni gelen Doktor Aziz Fikret yapacaktı. O zamanlar sezaryen ameliyatı İstanbul'da yeni yeni uygulanmaya başlamıştı.

Doğum yaklaştıkça ailenin heyecanı da doruğa çıktı. Annemin bavulu bile bir ay evvelden hazırdı. Ne var ki, küçük bir üzüntü sonrası, doğum sancıları beklenenden erken başladı.

Başta ninem Sare İsmet olmak üzere, bütün aile paniğe kapıldı. Herkesin aklında bir tek soru vardı: Acaba bu bebek de ölecek mi? Sancılar başlayınca Aziz Bey alelacele çağrıldı. Aziz Bey annemin, "Bebek sağ mı?" sorusuna, kısa bir muayeneden sonra, "Kalbi makine gibi atıyor," müjdesini verdi.

Böylece Ayşe, evlendikten yıllar sonra bir kız çocuk annesi oldu. Bu kadar geç çocuk sahibi olduklarından, bebeğe 'Nazlı' ismini koydular. Ona her şeyin en iyisini vermek istiyorlardı. Kızını kimseye emanet edemeyen Ahmet Bey, Nazlı'ya diplomalı bir İngiliz hemşire tuttu. Ne var ki, Nazlı henüz iki günlükken, pişmiş tavuğun başına gelmeyenler onun başına geldi.

Önce Şakir Paşa'nın ölümünden sonra ninemin devam ettiği, kendisini huzura kavuşturan Şeyh efendi ziyarete geldi. Nazlı ismini beğenmedi ve bebeğin adını 'Nermidil' olarak değiştirdi. Bu durum babamın hiç hoşuna gitmemesine rağmen, uzun zamandır ilk defa mutluluğu yakalamış olan karısını üzmemek için itiraz etmedi. Bu yüzden de ben, bu acayip ismi bütün bir ömür taşımak zorunda kaldım.

Yine aynı gün bir olay daha oldu. Her ağlayışımda annem beni kucağına alırmış, alınca da hemen susarmışım. İngiliz hemşire bu duruma sinirlenerek, "Siz Türkler çocuğu böyle şımartırsınız, her ağlayışında hemen kucağa alırsınız. Mademki aldınız verin de altını değiştireyim," diye annemi azarlamış. Kundağımı açınca ayak parmaklarımdan belime kadar yandığımı görmüş, o şokla yüzüne felç gelmiş. Hemşirenin sıcak tutsun diye, kundağın yanına koyduğu kaynar su dolu şişe – açılmadığı halde – sıcaklığıyla iki günlük bebeği yakmış.

Bu olaydan sonra hemşireye yol vermişler, ondan sonra dadıların dadısı Lütfiye dadı gelmiş. Kardeşimi de beni de büyüten işte bu Lütfiye dadı oldu.

Benim doğumumdan bir süre sonra babamın işleri bozuldu. İplik makineleri fiyaskosundan ve tütün ticaretinden sonra üçüncü kez bir atılım yaptı, bir bakır fabrikası kurdu, o da battı. Ondan sonra yapağı işine girdi, onda da zarara uğradı.

Tam bu sıralarda Fahrünissa teyzemin ilk çocuğu Faruk kızıldan öldü. Kızıl o zamanların korkulu hastalığıydı. Ertesi sene ben de kızıla yakalandım, belediye, evimizin kapısına sarı karantina kâğıdı astı. Ninemden, ve bu hastalığın acısını çekmiş Fahrünissa teyzemden başka kimse evimize uğramıyordu. Hastalığı çok ağır geçiriyordum. Öyle ki, bir gece artık ölüyorum zannedip, doktorum Karako'yu çağırdılar. Karako yapılacak bir şey yok diye gelmek istemeyince babam onu zorla eve getirdi. Karako beni muayene ettikten sonra, "Kazandık, kazandık, sadece uyuyor," müjdesini verdi.

Fakat sevinçleri kısa sürdü, çünkü ateşim düştükten iki gün

sonra tekrar yükseldi, bu sefer kızılın komplikasyonu bronkopnömoni[1] başladı. Gene korkulu günler, gene uykusuz geceler ve gene iyileşme... ama tam kurtulduk derken üçüncü kez ateş yükseldi. Bu sefer Karako ne olduğunu anlayamamıştı. Annem endişeyle,

"Acayip bir hareket yapıyor doktor, ellerini hep başına götürüyor," deyince, Karako, "Galiba kulak yüzünden Ayşe Hanım," diye cevap verdi, "siz bir mütehassıs getirin, Dr. Taptas'ı çağırın."

Taptas henüz eve gelmeden bu sefer ağzımda bir kemik çıktı. Dişçi Apostolides'i çağırdılar. Apostolides, "Bu çene kemiği," deyince, o sıralarda ikinci çocuğuna dokuz aylık hamile olan annem artık bu kadarına dayanamadı ve doğum suları gelmeye başladı. Apostolides anneme acıyarak sırtını sıvazladı,

"Madam, siz gidin rahat rahat doğum yapın, endişelenmeyin, biz bebeğe bakarız," deyip, annemi hastaneye yolladılar.

O akşam doktor Taptas da geldi ve teşhisini koydu: "Derhal ameliyat hem de şimdi... burada." Böylelikle iki taraflı mastoidektomi[2] ameliyatını evde, yatak odamda yaptılar.

Bu kötü günlerde ninem, babam ve Lütfiye dadı sabahlara kadar nöbetleşe bana baktılar. Her şeyden habersiz olan annem hastanede hep beni soruyordu. Aziz Bey,

"Ayşe Hanım, sen kendine bak," diye onu yatıştırmaya uğraşıyormuş ama nafile. Doğumun ertesi günü annem sendeleyerek telefona gitmiş ve evi aramış. Telefonu Lütfiye dadı açmış, annemin sesini Fahrünissa teyzeme benzetip,

"Ah Hanımefendi ah, hiç sormayın, şu anda ameliyat ediliyor," deyince olanlar olmuş, annemi hastanede zor tutabilmişler. Annemi de, yeni doğan bebeği kızıldan korumak için, bebeğin göbeği düşene kadar eve yollamamışlar. Bu sırada annem Ada'da, ninemin yanında kalmış. Yirmi gün sonra kucağında Erdem'le apartmana dönünce kapıyı ben açtım.

---

(1) Bronş ve akciğer kesecikleri iltihabı.

(2) Kulak iltihabının tedavisi için yapılan çok tehlikeli bir ameliyat.

* * *

Ailemizin sıkıntılı günleri henüz sona ermemişti. Babamın işleri bozulmuş, yedi liralık elektrik faturasını ödeyemedikleri için elektrikleri kesilmişti. Dr.Taptas'ın talep ettiği iki bin lirayı da bulamadıklarından, para yerine değerli bir Acem halısını göndermişler, Taptas da bu ödeme şekline itiraz etmemişti.

Bu günlerde babam bir arkadaşını yolcu etmeye giderken beni de yanında götürmüştü. El sallayıp arkadaşını salavatladıktan sonra ben avcumu açıp, babama, "O giden bey, baban sana şeker alsın diye bunu verdi," deyip elimdeki bin lirayı göstermiştim. Bin lira önemli bir paraydı. Babam bu parayla Samsun'a tütün almaya gitmiş ve durumları biraz olsun düzelmişti.

II. BÖLÜM

Arjantin – Buenos Aires

(1930)

Beş yaşındaydım. Kocaman bir gemiyle Okyanus'u geçiyorduk. Geçmişim yoktu. Çok küçükken yaşadıklarımdan aklımda, eski, soluk fotoğraflar gibi birkaç anı kalmıştı sadece. Yemekten son lokmasını yutmadan kalkan ve gelip yatağımın ucuna oturan babam... Çıtır çıtır yanan çini sobanın karşısında mama iskemlesinde oturuşum... Yanımda dadım var. Mithat dayı ve yengem geliyorlar. Bana hasırdan yapılmış bir balık veriyorlar. Balığın iki ucunu çekiyorum. İçinden, gökkuşağı renklerinde bir şelale gibi, renkli kâğıtlara sarılı çikolatalar dökülüyor. Hepsi o kadar. Film bitiyor.

Gariptir, daha evvel bilinçsizce yaşadığım çocukluğum, bu gemi yolculuğundan sonra, sanki bir sihirli değnekle dokunulmuşçasına canlandı. Bu tarihten sonra olanları gayet iyi hatırlıyorum.

Vapurda annemle babam, üç yaşındaki kardeşimle benim önüme bir kutu antepfıstığı bırakıp, geminin restoranına yemeğe gittiler. Kamara penceresinin altında fıstıkları yiyorduk. Birden, açık pencereden içeri bir dalga geldi ve her yer su içinde kaldı. Kardeşim ve ben korktuk, bağırdık. Bir dalga daha... Deliler gibi çığlık atarak kapıya koştuk. Kapı kilitliydi. Kapıya vuruyor, tekmeler atıyor bağırıyorduk... Sırılsıklam olmuştuk. Sonra bir anahtar kilitte döndü, kapı açıldı, bembeyaz elbiseler giymiş kadınlar ve erkekler içeri girdiler. Yerleri tertemiz havlu-

larla kuruladılar. Kardeşimi ve beni kurulayıp üstümüzü değiştirdiler. Sonra annemiz ve babamız geldi.

Diyebilirim ki egosantrik bir kozadan çıkıp, çevremi yorumlamam bu vapur yolculuğuyla birlikte başladı. İlk fark ettiğim olay, çocukların büyüklerden önce ve ayrı bir salonda yemek yedikleriydi. Gemideki çocuklar genellikle hep beş-altı yaş civarındaydı ve hepsine anneleri yemek yediriyordu; fakat bize babamız yedirirdi. Erdem'i dizine, beni yanına oturtur, ağzımıza lokma lokma yemek verirdi. Koskoca salonda tek erkek oydu. Kim demiş, küçük çocuklar hatırlamaz, anlamaz diye... İşte, demek ki beş yaşında bu farkı görebilecek kadar, annem hakkında gözlem yapabiliyormuşum.

Arjantin'e geldikten sonra, karanlık, çirkin bir otele inmiştik. Hepimiz aynı odada kalıyorduk. Babam işe giderdi, biz iki kardeş ise bütün gün annemizle birlikte otel odasında kalırdık. Bugün düşündüğümde, geçirdiğimiz günlerin annem için çok sıkıcı, bunaltıcı günler olduğunu görebiliyorum. Bir evde, sıcak bir yuvada kalmıyorduk, çalışmıyordu, yapacak hiçbir işi yoktu, arkadaşı yoktu, İspanyolcayı henüz öğrenemediğinden gazete ya da kitap okuyamıyordu. Üstüne üstlük bütün gün iki küçük çocukla uğraşmak zorundaydı. Otel de berbattı. Bu otel bende, hayal meyal hatırladığım Büyükada'daki yemek odasıyla mutfak arasında bulunan uzun, çirkin koridoru çağrıştırıyordu. Bir de koridor boyunca uzanan rafı ve rafın üzerindeki gaz lambalarını...

Annemle babam yerleşir yerleşmez, herhalde biraz da başlarını dinlemek için olacak, beni okula verdiler. Gittiğim okul, manastıra benzeyen, mutaassıp bir Katolik okuluydu. Okula büyük, aydınlık bir holden geçerek giriliyor, geniş merdivenlerden yukarı çıkılıyordu. Bu hol dışındaki her yer karanlık, kasvetliydi. Sınıflar, koridorlar... Sınıfta, sadece tavana yakın, küçük bir pencereden ışık alabiliyorduk. Bütün kızlar lacivert üniforma giyiyordu. Basık tavanlı, dar koridorlarda siyah cüppeleri uçuşa-

rak yürüyen rahibeler, tıpkı dev yarasaları andırıyordu. Hele de başlarındaki kanatlara benzeyen şapkalar dehşet vericiydi.

Okula gittiğim ilk gün, bir rahibe beni elimden tutarak sınıfa götürdü. Söylediklerinden tek kelime anlamıyordum, ağlamaya başladım. Sınıfa girdiğimde, bütün kızlar örgü örüyordu. Yanına oturtulduğum arkadaşım bana bir şeyler anlatıyordu. İsmi Victoria'ydı. Elinde upuzun bir örgü vardı. Benim adımı söylemeye hiçbirinin dili dönmediğinden, belki de adın ne diye? sorduklarında hiçbir şey anlamadan bön bön baktığımdan, bana 'Maria' demeye başladılar.

Bu okula katiyen ısınamadım. Kadri Bey (babamın yanında çalışan bir beydi) ve babam sık sık beni okulda ziyarete gelirler, her seferinde beni götürmeleri için yalvarırdım. Bazen yalvarmalarıma dayanamayıp götürürler, götüremeyecekleri zaman da beni yatıştırmak için çikolata getirirlerdi. Sıkıcı bir olay da okulun en küçüğü olmamdı. Diğer kızlar habire beni sıkıştırır, severlerdi ve ben bundan çok sıkılırdım. Rahibeler de küçük olduğum için bana özel ilgi gösterirlerdi. Yemek zamanı geldiğinde bir rahibe yanıma oturur, yemeğimi kaşık kaşık bana yedirirdi. Ben bahçeye çıkıp oynamaya can atarken, o başımda durur, tabağım boşalana kadar da masadan kalkmama izin vermezdi. Ders bitiş zili çalınca, yine bir rahibe elimden tutup, karanlık koridorlardan geçirerek ancak bir asansör büyüklüğündeki yatak odasına, öğle uykusuna götürür, işaretlerle, yatıp uyumamı söylerdi. Bu odada renkli camla süslü küçük bir pencere, duvardaki küçük bir heykelciğin önünde, yanmakta olan bir kandil bulunurdu.

Bu şekilde, aradan haftalar geçmiş, ama ben tek kelime bile İspanyolca öğrenememiştim. Aklım fikrim paydos zilindeydi. Okuldaki hayat bana işkence gibi geliyordu. Oysa rahibeler, güleryüzlü, iyi insanlardı. Sonunda, günün birinde bir olay oldu, böylece bütün dertlerimden kurtuldum.

O gün bir rahibe yine yemeğimi yedirdi ve beni odasına götürdü. "Maria," diye seslenerek beni yanına çağırdı. İşaretle diz

çökmemi istedi. Sonra yine işaretlerle, avuçlarımı birbirine kavuşturmamı ve söylediklerini tekrar etmemi istediğini anlattı. O söyledi, ben tekrarladım. Dua ettiğimizi anlamıştım. Dua bitince koynundan bir haç çıkartıp öptü, bana da uzattı. Ben de onu taklit ederek haçı öptüm. O akşam, olup bitenleri babama anlattım. Babam dinine bağlı bir adamdı. Söylediklerimi duyunca tüyleri diken diken oldu ve anneme, "Ayşe, bu kız gâvur oluyor. Derhal bu mektepten al!" diye bağırdı. Böylelikle okuldan ayrıldım.

Bu arada bir ev bulmuştuk. Caiao Caddesi'nde küçük bir apartman. Bir de Türkiye'den gelme Ermeni bir hizmetçi tutmuştuk. Çok şükür, Türkçe konuşan biri olacaktı artık. Marika'yı çok sevdim. Beyaz saçlı, yumuşak bakışlı, iyi bir kadındı Marika. Kardeşim ve ben suçiçeği çıkarıp hasta yattığımızda bize masallar anlatır ve bizi avutmaya çalışırdı. Esasen hayatım boyunca hizmetçilerle aram iyi olmuştur. İlerki yıllarda, kendimi ne zaman yalnız ve dertli hissetsem, sıkıntılarımı yanımızda çalışan hizmetkârlarla paylaşmış, derdimi onlara dökmüşümdür. Çocukluğum onların hazin hayat hikâyelerini, batıl inançlarını, cin, peri ve umacılarla dolu masallarını dinlemekle geçmiştir. Belki de o yıllarda karanlıktan çok korkmamın nedeni, onlardan dinlediğim bu masallardı.

Yeni ders yılı gelince, bu kez beni laik bir okula yazdırdılar. Gene öyle korkunç bir okula gideceğim diye üzülüyordum. Okula gideceğimiz gün bana bej renkli bir üniforma giydirdiler, bir de üstüne beyaz renkli bir önlük. Önlük neden lacivert değildi?

Yeni okulum tahminimin tam aksine aydınlık, ferah, güneşli bir okuldu. İlkokul yedi sınıftı. Sınıfların kapıları camdı ve geniş bir avlunun etrafına dizilmişlerdi. Çok güneşli havalarda geniş avlu büyük bir tenteyle örtülürdü. Öğretmenlerimiz de rahibeler yerine, genç ve güzel hanımlardı. Onlara "Senyorita" diye hitap ediyorduk. Her taraf temiz, modern ve güzeldi. Halbuki o ana kadar okul denince benim aklıma oymalı süslemeleriyle kasvetli

bir bina, karanlık sınıflar, daha doğrusu düpedüz bir kilise geliyordu. Burada haçlar, dualar yoktu. Bu farkı hemen gördüm, daha yedi yaşımda sapına kadar koyu bir laik oldum ve hayatım boyunca da öyle kaldım.

Öğretmenimiz Senyorita Maria Ester Mases, İspanyolcayı bilmediğimi biliyor olmalıydı ki, beni yanına çağırdı ve bana İspanyolca öğretmeye başladı. Kapıyı gösteriyor "la puerta", güneşe "el solo", deftere "el kuederno" diyordu, bu suretle bana pek çok kelime öğretti. Üç ay sonra İspanyolcayı sökmüştüm. Çocuklukta öğrenilen bütün lisanlarda olduğu gibi, İspanyolcayı şivesiz konuşuyordum.

Lisan öğrenmemle birlikte çevremi de tanımaya başladım ama bu kez de başka bir sorun ortaya çıktı. Arkadaşlarımın arasında popüler olmadığımı gördüm. Benimle ilgilenmiyorlardı. Onlardan biri değildim, bunu unutmama hiç izin vermiyorlardı. Bana kızdıkları zaman "Turko!" diye bağırıyorlar, bu sözü bir hakaret gibi kullanıyorlardı. Demek ki arkadaşlarım tarafından kabul edilmeyişimin nedeni Türk olmamdı! Bunu fark ettiğim zaman Türklüğümü korumak, bunu herkese kabul ettirmek duygusu sardı benliğimi. Bana "Turko!" diye bağıran herkese çatmaya başladım, hatta bir gün bir kızı dövdüm. Gidip beni öğretmene şikâyet etti ama öğretmenim beni cezalandırmadı, yani duvara dönük olarak iki dakika ayakta durma cezasını vermedi. Yine o günlerde servis arabasında giderken üçüncü sınıftan bir kızla takıştım. Aramızda konuşurken, nereden geldiyse konu bayraklara gelmişti. Bana:

"Bayrağınız ne renk?" diye sordu.

"Kırmızı," dedim.

"Aman ne çirkin," dedi. "Kan rengi... Bizimki mavi, gök rengi."

İşte bu nedenle kavga ettik. Çok kızgındım. O duygularla akşam eve döndüğümde kardeşim Erdem'e sordum:

"Türkiye'ye dönmek ister misin?" Kardeşimin verdiği yanıt çok ilginçti: "Döndüğüm zaman toprağını öpeceğim," dedi.

Hep düşünmüşümdür. Bu altı-yedi yaşlarındaki, coğrafya

nedir, tarih nedir bilmeyen küçükler neden Türkleri sevmiyordu? Yabancılara karşı duyulan düşmanlık hissi mi, milliyetçilik duygusu mu, değişik insanlara duyulan tepki mi? Sonra, Erdem'in öyle bir cevap vermesinin nedeni neydi?

Derslerde şiirler ezberlerdik. 'Küçük Ördekçikler' gibi çocuk şiirleri... bir de milliyetçi şiirler... Okuma kitabımızda güzel bir kızın resmi vardı. Arjantin bayrağına sarılmış, ellerindeki kelepçeler kırılmıştı. Onun kelepçelerini kıran da General Manuel Belgrano'ymuş. Resmin altında da,

İşte bizim bayrağımız
Ne güzel renkleri var
Mavi ve beyaz...

gibi bir şeyler yazıyordu. Belgrano'dan hemen her gün söz edilirdi. Belgrano, hiç okulu asmazmış, Belgrano şöyle iyiymiş, böyle ahlaklıymış. Sonra "Viva!" diye bağırırdık. Ben de, "Viva General Manuel Belgrano!" diye bağırırdım. Bunu arkadaşlarım arasında kabul görmek için yapıyordum. Ama ne yaparsam yapayım, hiçbir zaman gerçek anlamda kabul edilmedim. İtilmişlik duygusundan hiç kurtulamadım. Gerçi, yıllar sonra geriye bakıp da düşündüğümde bunu anlayabiliyorum; çünkü farklı olanı itmek ve kendine benzeyenle yakınlaşmak tabiatta, doğal hayatta da var: Londra hayvanat bahçesinde, bir kafeste yüzlerce kuş görmüştüm. Boy boy, renk renk kuşlar... Boyları belki beş santim olanından, güvercin büyüklüğünde olanlara kadar... Çok çeşitli türler vardı. İlginç olan, birkaç metre uzunluğundaki tüneklere çift çift konmuş olmalarıydı; her kuş kendi cinsinden olanı seçiyordu. İnsanlar da doğaları gereği kendilerine benzeyenleri tercih ediyor; ama insanın eğitimle ve uygarlaşarak edindiği oto-kontrol, bu dürtüyü bir nebze de olsa gizliyor.

Ama her şeye rağmen öğretmenim beni severdi. Beni, "miya Turkita," (küçük Türküm) diye çağırırdı.

Böylece günler günleri kovaladı ve Noel geldi. Noel nedeniyle dükkânlar ışıl ışıl süslenmişti. Bütün vitrinler inanılmaz güzel-

likteki hediyelik eşyalarla, pırıl pırıl Noel ağaçlarıyla doluydu. Hele o oyuncaklar... Oyuncaklar, çocukların aklını başından alacak kadar güzeldi. Bir de hediyelik sepetler vardı. İçleri fındık fıstık, çikolata ve içkilerle dolu, kocaman yapma çiçeklerle, kurdelelerle süslenmiş sepetler.

Birkaç gün sonra da yılbaşı geldi. Yine vitrinlere hayran hayran bakarak eve dönmüştük ki, Marika anneme, "Hanımefendi, bakın neler geldi," dedi. İçerde, kocaman, fındıklı fıstıklı, yapma güllerle süslü bir hediye sepeti annemi bekliyordu. Erdem'e bir bisiklet, bana da boyum kadar bir bebek gelmişti. Hediyelerin üzerindeki kartta *Arjantinli Türkler* yazıyordu. İşte o zaman babamın Arjantin'de Fahri Konsolos olduğunu öğrendim. Onun bir sigara fabrikası kurmak için Arjantin'e geldiğini ve *Turkish Tabacoes* isminde bir şirketi olduğunu biliyordum. Türk tütününü Arjantin'e getiriyor ve tütünü burada işleyerek, birkaç çeşit sigara imal ediyordu. Fabrika ana caddelerden birinin üzerindeydi. Vitrine, içine kâğıt ve tütün konulunca şerit üzerinde sigara çıkartan bir makine koymuşlardı. Gelip geçenlerin ilgisini çekerdi.

Fabrikada çalışan teknisyenlerden ikisi Halil ve Hulusi'ydi. Bir de Kadri Bey diye kalantor bir bey vardı. Ayrıca Domingo diye de bir müdür... Domingo'yla iyi anlaşırdık. Okumayı öğrendiğim zaman bana bir kitap hediye etmişti. Ne yazık ki, ilerde fabrikanın batmasına o sebep olacaktı. Özellikle Hulusi, sık sık bize gelir, ufak tefek işlerimizle de meşgul olurdu. Bize Türkiye'den haberleri de o getirirdi. O zamanlar mektup şimdiki gibi birkaç günde gelmez, en az yirmi gün sonra elimize geçerdi. Bu yüzden Türkiye'den biri Buenos Aires'e gelince olay olur, gelen kişi herkes tarafından soru yağmuruna tutulurdu. Bizim Arjantin'de çok fazla dostumuz, ahbabımız yoktu. Birkaç Ermeni ailesi ve annemin bir-iki poker arkadaşı, o kadar.

Bir gün Arjantin'de bir 'Ermeni katliamını anma' günü düzenlendi. Ermeniler büyük bir salon kiralamış. Küçücük çocuklar bile sahneye çıkartılıp, "Bunun dedesi, şunun babası Türkler tarafından katledildi," gibi konuşmalar ve Türkler aleyhine pro-

paganda yapılmış; anneme de davetiye göndermişler ama, "Kocanız gelmesin" diye de bir not koymuşlardı. Tabii ki annem bu davete gitmedi.

İşte bu gibi olaylar yüzünden Arjantin'de millet ayrımını öğrenmiştim. Ama dinler hakkında hiçbir fikrim yoktu. Babam her zaman, "Allah, herkesin Allahıdır," derdi. Onun görülmez olduğunu, her yerde bulunduğunu, içimizden geçenleri bildiğini söylerdi, o kadar. Yeryüzünde türlü türlü inançlar olduğunu bilmiyordum.

Okuldan Beruti diye bir arkadaş edinmiştim. Aynı servisle okula gidip geliyorduk. Sık sık onun evine giderdim, o da bize gelirdi. Bir gün onun annesinin yatağının başında çarmıha gerilmiş İsa'nın heykelini gördüm.

"Bu ne?" diye sordum.

"Allah," dedi.

"Allah mı? Allah görülmez ki..." dedim.

"Hayır, o Allah. Bak oku, İnri yazıyor," diye cevap verdi.

"İnri ne demek?" diye sordum bu kez.

"Latince Allah demek işte," dedi.

Şüpheyle bakmış olmalıyım ki,

"İnanmazsan anneme sor," dedi.

Annesine sorduk. O da aynı şeyi söyleyince benim kafam karıştı. Bu, benim babamdan duyduklarıma hiç uymuyordu. Eve döndüğümde babama, "Baba, çarmıhtaki Hz. İsa'ya Allah diyorlar," dedim. Babam sinirlendi.

"Kızım, sen deli misin," dedi. "Allah görülür mü!"

Tartışmaya cesaret edemedim. Babam çok sinirlenmişti ve içimden bir ses susmamı söylüyordu. Ama bir kere içime kurt düşmüştü. Babam mı haklıydı yoksa Beruti'nin annesi mi? O güne kadar babamın söylediği her şey benim için 'mutlak'tı. Ama bu olayla, babamınkinden farklı düşüncelerin de olabileceğini görmüştüm.

Buenos Aires'teki yaşamımız böylece sürüp gidiyordu. Elbette sıkıntıların yanında çok eğlenceli günlerimiz de oldu. Bir gün

Hulusi ile Halil, kardeşimle beni La Plata nehri kenarındaki bir kır kahvesine yemeğe götürdüler. Yanlarında kara kaşlı, kara gözlü, Kızılderililere benzeyen iki de kadın vardı. Masanın üstü şarap şişeleriyle doluydu. Bunları sadece oradaki bir şipşakçının çektiği fotoğraftan biliyorum. Ama sonrasını çok iyi hatırlıyorum. Günlük güneşlik bir gündü. Piknik alanı tıka basa doluydu. Sonra birden, nedenini bilemiyorum ama, her yeri sel bastı. Su, yükseldikçe yükseldi. Herkes toparlanıp kaçmaya başladı. Sular dizboyu yükselince Hulusi ile Halil, Erdem'i ve beni sırtlarına aldıkları gibi, omuz omuza kaçışan kalabalığın arasından geçirip eve getirdiler.

O ilk sene, hayatım boyunca unutamadığım ve bende derin izler bırakan bir olay oldu. Son günlerde evde sık sık, "Geliyorlar," diye bir şeyler söyleniyordu. Neden söz ettiklerini bilmiyordum ve ilgilenmiyordum da. Fakat güneşli bir günde pencereden dışarıya bakıyordum ki, birden hava kararda. Bir bulut geçiyormuş gibi. Sonra bir ses... Pıtır, pıtır, pıtır... ve cama çarpmaya başlayan koca koca çekirgeler. Gökyüzünden çekirge yağıyordu. Binlerce çekirge... Serçe kadar büyük, kırmızı renkli çekirgeler yağmur gibi yağıyordu. Kanatları, güneş vurdukça pırıl pırıl parlıyordu. Sürüyle gelip ağaçlara konuyorlar, sonra hepsi birden havalanıp uçuyordu. Sürü ağaçtan havalandığında bir tane bile yaprak kalmamış oluyordu. Bir başka sürü yeşil çimlerden duman gibi kalkıyordu, çimenler yok oluyordu.

Kapıları, pencereleri sıkı sıkı kapadık. Ama oradaki apartmanlarda, koridorun aralığa bakan duvarlarının üst kısımları açıktı. Yani koridorlar yarı kapalı balkon gibiydi. İşte o aralıktan içeri, mutfağa odalara giriyorlardı. Üstüne basıp ezersen, bir çorba kaşığı dolusu iç akıyordu. Kayıp düşmek işten değildi. Daha da kötüsü çıkardıkları sesti. İki tahta kaşığı birbirine süratle vurunca nasıl bir ses çıkarsa öyle bir ses çıkarıyorlardı. Gece korkudan, o sıcak ülkede yorganı başımın üstüne kadar çekip, çekirgelerin kanatlarının sesini dinleyerek uyudum. Ertesi sabah okula gitmek için kapıda servisi beklemem gerekiyordu. Buna itiraz ettim. Ben bu hayvanların arasında duramazdım, ya ete-

ğimden içeri girerlerse? Yalvardım, yakardım kimseye dinletemedim. Okul asılmaz, gibi sözlerle beni zorla yolladılar. Okulda, teneffüslerde ortadaki avluda oynardık. Ama orada da çekirgeler vardı. Teneffüste öğretmenime beni dışarı çıkarmamasını rica ettim. Şaşırarak izin verdi. Benden başka çekirgelerden korkan yoktu, galiba alışmışlardı.

Birkaç gün sonra çekirgeler öldü. Çöpçüler çekirgeleri, kar kürer gibi sokak başlarına süpürdüler. Ertesi gün gazetelerde, bahçede uyuyan bir bebeğin üzerini tamamen örttüklerini ve bebeğin ölümüne neden olduklarını okuduk. Bundan sonra, daha az olmakla birlikte iki kere daha çekirge yağmuruyla karşılaştık. Hayatım boyunca yalnızca birkaç şey bende çok derin izler bırakmıştır. İşte bir tanesi de bu çekirge yağmuruydu. Dünyanın en mamur şehirlerinden birine, güneşi kapatacak kadar yoğun bir sis halinde çekirge çökmesi, hayatım boyunca uçan böceklerden, özellikle de ses çıkaranlarından korkmama neden oldu. İhtiyar bir kadın olduğum halde hâlâ pervanelerden bile korkarım.

Arjantin'in en büyük sigara fabrikasının adı '43' (Korenta Trez)'di. Diğer fabrikaların yanında, en küçük fabrika ise bizimkiydi. Korenta Trez'in sahibi ülkenin sayılı zenginleri arasında olmasına rağmen, son derece kendi halinde, alçakgönüllü bir adamdı. Bir gün babamdan, bizim fabrikada oğluna iş vermesini istemiş. Babam buna şaşırmış ve kendi muazzam fabrikası dururken neden oğlunun bizimkinde çalışmasını istediğini sorunca, "Çünkü benim fabrikamda patronun oğludur da ondan," demiş.

Korenta Trez sigaralarından armağan çıkardı. Saat, inci kolye vs. gibi armağanlardı bunlar... Fabrikanın sahibi bir gün bana bir kol saati gönderdi. Saatimi çok sevmiştim. Kapıda servisimi beklerken hep saatime bakardım. Bir gün saatim durdu. O sırada sokaktan geçen kibar, kalantor bir beye saati sordum. Adam durdu, yeleğinden bir cep saati çıkardı, saati bana söyledi. Teşekkür ettim, "Bir şey değil," dedi ve gitti. Koskocaman, babam

yaşında bir adamın beni büyük insan yerine koyup da benimle konuşması çok hoşuma gitmişti. Bu olaydan sonra da, saatim çalıştığı halde, sık sık birilerine saati sormaya başladım. Tabii bir gün babam beni yukardan, pencereden arka arkaya iki kişiye saati sorarken görünce bu iş bitti...

Bir gün yine sabahın erken saatlerinde servisle okula giderken Rivadavya caddesinde, siyah elbiseler giymiş dört atlı gördüm; birinin elinde gitar vardı. Bunlar Kavaleriyo'lardı (Amerikan kovboylarının Arjantin versiyonu). Bu görüntü hafızamda silinmez bir iz bıraktı.

Altmış sene sonra Arjantin'e tekrar gittiğimde, o zamanlar soluduğum o hava, o renk kalmamıştı. Zaman yeni modalar getirmiş, *'Local color'* yok olmuştu. Arjantinlilerin çay kahve benzeri milli içeceği olan *'mate'*ye de rastlayamadım. Kat kat fırfırlı etekler giymiş Arjantinli kızları göremedim, sokak kapılarının önüne iskemle atıp *mate* içen ihtiyarlar da yoktu artık.

Buenos Aires'te karnavallar da muhteşem olurdu. Haftalar öncesinden gazetelerde karnaval kostümlerinin modelleri çıkar, çoğu kişi elbiselerini kendisi dikerdi. En fakir insanlar bile karnavalda üstüne giyecek bir şeyler uydururdu. Karnaval gecelerinde bütün şehir aydınlatılır, binaların konturları, pencereleri, hatta parklardaki çiçek tarhlarının çevreleri bile kalemle çizilmiş gibi, elektrik ampulleriyle pırıl pırıl parlardı. Caddelerde kurulan ışıklı taklar, geceyi gün ışığına çevirirdi. Şehir o kadar aydınlık olurdu ki, gökyüzü bile pembeye dönüşürdü. Karnavalda halk sadece kostümler giymekle kalmaz, üstü açık otomobillerin körüklerine oturulur, caddelerde resmi geçit yapılırdı. Arka arkaya geçen arabalarda değişik değişik manzaralar sergilenirdi. Borjia sarayından soytarılar, kemanlı çingeneler, lasolu goşolar (çobanlar). Her arabayla değişik bir skeç, değişik bir müzik geçerdi. Her taraftan müzik sesleri gelir, bütün şehir ayağa kalkardı.

• • •

Her şey çok güzeldi ama ne yazık ki babamın işleri pek iyi değildi. Kendisi bir iş için Buenos Aires'ten ayrılmıştı. Giderken müdürü Domingo'ya sigara tröstüne girmemesi için direktif vermişti. Onun yokluğunda, imza yetkisine sahip Domingo tröste girmiş. Meğer Domingo, Korenta Trez hesabına çalışıyormuş. Tröstte küçük firmalar, büyüklerle rekabet edemediler. Ayrıntısını bilmiyorum ama babam battı. Öyle ki, Türkiye'ye dönecek kadar bile paramız kalmamıştı.

O sırada Korenta Trez devreye girdi. Babama, "Senyor Ahmet, sizinle işimiz bitmedi. Türkiye'den tütün almak istiyorum. Ne zaman tütün satarsanız alırım. Ama fabrika kurarsanız sizi batırırım," dedi. Böylece Türkiye'ye dönüş için hazırlıklara başladık. 1933 senesinin sonuydu. Noel'de okul tatil oldu ve karnelerimizi aldık. Bana bir de bronz madalya verdiler. Madalyanın bir tarafında Collegio Guido Sparno'nun (okulumuzun) adı yazılıydı, öbür tarafında ise Latince bir cümle vardı: *Non scola seb vitae discimus.* Yani, *Hayatta öğrenilir, okulda değil...* Ama ne yazık ki madalyam ailemi memnun etmedi. Bronz olduğuna göre iyi bir şey değilmiş, sınıfı geçmek yetmezmiş, iyi bir talebe olmalıymışım, neden altın almamışım, vs vs... Neyse ki, okula sorup da bütün iyi öğrencilere bronz madalya verildiğini öğrenince hepimiz rahatladık.

Ülkemize dönmek üzere toparlanmaya başlamıştık. Transatlantik vapurlarının broşürleri alındı, bizimkiler en küçük ayrıntısına kadar bunları incelediler, sonunda birine karar verildi. Bir-iki ay evvel Arjantin'in en yeni ve en büyük yolcu gemisi virjin seyahatini, yani ilk yolculuğunu yapıp Buenos Aires limanına girmişti. Yüzlerce kişi gemiyi rıhtımda karşılamıştı. Gemi demir atıp düdük çalarak limanı selamlamış, buna halktan yüzlerce otomobilin kornaları karşılık vermişti. Bu gemide aklımız kalmıştı. İsmi Blanco Mano idi. Annemle ben İstanbul'a bu gemiyle dönmek istiyorduk, babam ise, "Olmaz, çok pahalı, ancak ikinci mevkide gidebiliriz," diyordu. Babamın gösterişi hiç sevmediğini bilen ve kendisi de sade bir insan olan annem, "Ne fark eder Ahmet, ikinci mevkiyle gelmedik mi, şimdi de ikinci

mevkide gidebiliriz!" dedi. Ama babam, "Olmaz Ayşe, gelirken sıradan birer vatandaştık, şimdi Türkiye Cumhuriyeti'nin konsolosuyuz," dedi ve konu kapandı.

Son gece, annemle beraber dans dersinden eve dönerken, şehrin pırıl pırıl caddelerinden geçtik. Annem ağlıyordu. Ben de ağlıyordum. Bu güzel şehirden ayrılmak istemiyordum. Ertesi gün vapur Buenos Aires limanından kalktı. Şehir gözden kaybolunca kadar güverteden seyrettim... Arjantin ufukta giderek ufaldı, ufaldı ve silinip kayboldu.

Uzun bir vapur yolculuğundan sonra, tam yirmi iki günde İstanbul'a geldik. Gemi, Güney Amerika sahillerinden geçerken Monte Video'daki bir plajda gördüğüm güneş şemsiyeleri bana Buenos Aires'in havasını hatırlattı, hüzünle seyrettim. Sonra Rio de Janeiro, Dakar, Cebelitarık ve Marsilya derken, Cenova'ya vardık.

Arjantin gibi bir ülkeden sonra, geçtiğimiz bütün limanlar bize köy gibi geldi.

Bu limanlar arasında beni çok etkileyen ve çok net hatırladığım tek liman Dakar'dı. Dakar, Afrika'da, Senegal'in başkenti olan son derece renkli bir liman kentiydi. Halkın tümü zenciydi. Erkekler entariliydi, bir beyaz görünce etrafına üşüşüyorlardı. Kadınlar bebelerini sırtlarındaki bir torbada taşıyordu. Pazar renkli, gürültülü, çok canlı bir yerdi. Her taraf yılan derileri, fildişleri, boncuk işlemeler, kolyeler ve bileziklerle doluydu.

Tam altmış iki yıl sonra Buenos Aires'e bir daha gittim. Geminin güvertesinden izlediğim, ufukta sisler içinde kaybolan kenti bir kez daha görmek istiyordum. Arjantin, benim için bir tutkuydu. Kalabalık bir grupla Güney Amerika turuna çıkmıştık. Yağmur ormanlarının ortasındaki İguasu'dan otobüsle havalimanına gidiyorduk. Brezilya, Uruguay ve Arjantin'in ortak bir yatırımla yaptırdıkları "Dostluk Köprüsü"nden geçtik. Yol ayrımında bir ok "Argentina" istikametini gösteriyordu. Bir sonraki durağımız orasıydı. Geçmişte kalan sevgi dolu günlerimin anısıyla gözlerim doldu.

Buenos Aires'e geldiğimizde, gruptan ayrılarak, çocukluğumda yaşadığımız yerleri aradım. İlk oturduğumuz apartman Caiao Caddesi'ndeydi. Kısa bir caddeymiş, ama oturduğumuz küçük apartmanı bulamadım. Babamın bizi bir zamanlar götürdüğü parkı aradım. Şehir haritasında iki tane park görünüyordu. Hangisiydi bizim gittiğimiz? Haritadaki her iki parkı da gezdim ama hatırlayamadım, birine girip uzun süre oturdum. Sonra Caiao'dan ayrıldım. Kaldığımız ikinci apartman Corrintes Caddesi'ndeydi. Çok uzun bir caddeydi bu, galiba evimizin numarası da 3000'li bir numaraydı. Epeyce aradımsa da bulamadım, belki de önünden geçmiş ve fark etmemiştim. Aramaktan vazgeçip bir bara girdim. Annemle babamı düşündüm. Bir bira ısmarlayıp, bardağımı annemle babamın şerefine kaldırdım. Hiçbir yeri hatırlayamamıştım. Görmek istediğim son bir yer olarak okulum kalmıştı. Ama adresini bile bilmiyordum. O okulu bilen birinin olup olmadığı bile şüpheliydi. Kaldığımız otele yakın küçük bir dükkândaki İngilizce bilen satıcıya,

"Collegio Guido Sparno diye bir okul biliyor musunuz?" diye sordum.

"Aa, tabii, çok iyi bir okuldur," dedi. "Ama şimdi tatilde."

Zavallı anneciğimin sesi kulaklarımda çınladı bir an: "İsteseydik seni bedava bir okula yollayabilirdik. Ama en iyisine yolladık."

Sokaklara daldım. Eski zamanlardan bir ses, bir hava yakalamak istiyordum. Dalgın dalgın yürürken, kalabalık, gürültülü bir yan sokaktan birden kulağıma tango melodileri, kahkahalar geldi. Bir ara o atmosferi yakaladım sandım. Sonra sesler kayboldu... Geriye hiçbir şey kalmamıştı.

Ada'daki Köşk

(1933)

Orient Express Sirkeci Garı'na ağır ağır girdi. Kalabalık bir grup peronda bizi bekliyordu. İçlerinden ninemi hemen ayırt ettim, Şirin'le Nejat'ı da tanıdım. Gerisi, bana yabancı yüzlerdi. Kimi beni öptü, kimi yanağımdan makas aldı. Bir bey,

"Sen Nedim dayını tanımadın mı?" diye bana sarıldı. Demek Nedim isminde bir dayım varmış, diye düşündüm. Arkadan, sinema artisti Rudolf Valentino'ya benzeyen yakışıklı bir genç,

"Ben Suat dayı," dedi. Yanında, "Yengen," diye tanıştırdığı uzun boylu, sarışın bir hanım vardı. Ayrıca genç ve güzel bir hanım daha vardı, o da akrabam olmalıydı, sonradan Aliye teyzem olduğunu öğrendim.

Buenos Aires'teyken, Ada'daki köşk hayallerimi süslerdi, şimdi onu göreceğim için heyecanlıydım. Şakir Paşa Apartmanı'na yerleştikten birkaç gün sonra Büyükada'ya gittik.

Köşkün bulunduğu Şehpal sokağına gelince babam, "Hadi bakalım, şimdi git evi bul," dedi. Heyecanla yokuş yukarı koştum, üç dört metre yükseklikteki bir duvarın önünde durdum, içeride büyük bir bahçe vardı. Acaba burası mıydı?

"Evet orası," dedi babam.

Burası büyükbabamın yazlık köşküydü. Köşk, 1900 yılında Şakir Paşa tarafından Mimar Rosolato'dan[1] satın alınmıştı.

(1) *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*, Pars Tuğlacı.

Burası kocaman, üç katlı, ahşap bir evdi. Asırlık çam ağaçlarının arasında, çiçeklerle dolu bakımlı bir bahçenin içindeydi. İki sokak arasında olan bahçe, ortadan geniş bir yolla ikiye ayrılıyor, yol, hafif bir kavisle dönerek öteki sokağa ulaşıyordu. Bu kavis dört dönümlük bahçeyi olduğundan da büyük gösteriyordu.

Bahçenin kısımlarının isimleri bile vardı. Ön bahçe, orta bahçe, arka bahçe ve mutfak bahçesi, kameriye, sera gibi... Tam evin önünde, evin tepesinden bakan asırlık iki fıstık ağacı, biraz ilerde de mermer bir havuz vardı. Havuzun dantel gibi oymalı üç katlı mermer çanaklarının tepesindeki fıskiyeden akan sular, içinde kırmızı balıkların oynaştığı kenarları sarmaşıklarla kaplı havuzdan, kulağa hoş bir ses verirdi.

Köşk, yirmi dört oda, iki salon, üç kiler, mutfak, kahve ocağı, çamaşırhane, motorhane ve bir ahırdan oluşuyordu. İçeriye, alt kattaki büyük salondan girilirdi. Salona girer girmez, yüz yıl öncesinin atmosferiyle sarılıp sarmalanırdınız. Kocaman yaldızlı aynaları, aynaların önlerinde 'tırnak' denen, duvara dayalı yaldızlı yarım masaları, oymalı mobilyalarıyla biraz kasvetliydi. Büyük salonun iki tarafındaki sağlı sollu odalardan biri piyano odası, öteki misafir salonuydu. Misafir salonunun bütün eşyaları yaldızlıydı. Kraliçe Viktorya stilindeki yarısı sarı, yarısı kırmızı atlas kapitone koltukların her tarafından püsküller, saçaklar sarkardı. Odaların kapıları sanki pencereymiş gibi, kalın damase perdelerle süslenmişti. Bu katta bir de taş oda vardı, eskiden burada kasa dururmuş. Pencereleri kafesli bir başka oda da Lala'nın odasıymış; Lala artık kendi evinde oturduğundan, bizim zamanımızda orası ütü odası ve hizmetkârların oturma odası olarak kullanılıyordu.

Orta kattaki salon aydınlık, ferah ve deniz manzaralıydı. Adam boyu blö blan vazolar, değerli porselenlerle dolu bir vitrin, eski tablolar ve rahat koltuklarıyla bu salon, ailenin bütün vaktini geçirdiği yerdi.

Yatak odalarının çoğu evin üst katındaydı. Bu odaların bir

özelliği bütün yatak örtülerinin beyaz iplikten örülmüş olmasıydı. Akdeniz evlerinin havasını hatırlatan bu odalar, ninem Sare İsmet'in Giritli zevkini yansıtıyordu. Zaten Şakir Paşa bu evi satın aldığında, karısına, "Sana Girit'i hatırlatacak bir adada ev aldım," demiş.

Ada'da günlük hayatımızın en güzel zamanları akşam vakitleriydi. Bütün aile fertleri yemekten evvel, orta bahçedeki rahat koltuklara yerleşir, gecenin ılık havasında tatlı bir sohbete dalardı. Ninemin büyük saksılarda yetiştirdiği yasemin ve fullerin saçtığı kokuların büyüsüne binlerce ateşböceği pırıltılarıyla katılırdı. Ateşböcekleri o kadar çoktu ki, insana yıldızların arasında yaşıyormuş hissini verirdi. Hep özlerim o saatleri, yetmiş sene sonra bile.

Sare İsmet

Ada'daki evi çekip çeviren, ninem Sare İsmet'ti. Altı çocuğu, on üç torunu, annesi, teyzesi, üç erkek kardeşi ile damat ve gelinlerden oluşan kalabalık bir ev halkının kaldığı, yirmi-yirmi beş odalı evi idare etmek bir hayli işti. Ninem her sabah erkenden kalkar, kahvaltısını aşağıda yemek odasında yaptıktan sonra, saat dokuzda orta kattaki merdivenin başında aşçıbaşıyı beklerdi. Aşçı gelince, günlük erzak ihtiyacını mutfağa göndermek üzere, beraberce kilere giderlerdi. Orta katta iki küçük kiler vardı. Biri erzak kileriydi; orada yağ tenekeleri, kavanoz kavanoz reçeller, turşular dururdu. Erzak kilerinin yanında içinde ne olduğunu bilmediğim bir kiler daha vardı. Ninemin kepçeyi yağ tenekesine daldırmasıyla pazarlık başlamış olurdu. Aşçıbaşı, "Olmaz hanımefendi, vallahi olmaz üç kepçe lazım," diye itiraz edince bir tartışma başlar, sonra sıra pirince gelir, arkadan çay, şeker vs. anlaşma ancak yarım saatte biterdi. Bir de alt katta su ve ekmek kileri vardı. Her sabah eve altı okka ekmek gelirdi. Taze ekmekler kilere konur, bir gün evvel gelmiş olan bayat ekmekler de mutfağa yollanırdı. Neden diye sorulunca, taze ekmeğin daha fazla yendiği söylenirdi.

Erzak pazarlığı bitince, ninem yanına Asiye'yi alıp, evin en üst katından başlayarak bütün odaları dolaşır, yapılacak işler hakkına direktif verirdi. Asiye ve Seher savaşta öksüz ve yetim kalmış iki küçük kızdı. On üç-on dört yaşlarındayken, ninem onları Darülaceze'den evlatlık almış. Seher biz çocukken evlenmiş ama bir süre sonra yine bizde çalışmaya başlamıştı. Asiye nişanlıydı. Yaz aylarında kalabalık aileye yemek servisi için bir adam yetmediğinden, ninem Kâzım adında bir de garson tutmuş, Asiye bu garsonla nişanlanmıştı..

Kiler ve ev işi faslı bitince Sare İsmet öğleye kadar bahçeyle meşgul olurdu... Mithat dayı ve ninem âdeta profesyonel birer bahçıvandılar diyebilirim. Deniz yollarında çalışan dayım işten dönünce üstünü değiştirip bahçeye iner, serada küçük küçük kutulardaki tohumlarla, tahta kutulardaki minik fidelerle uğraşırdı. Öğleden sonra ninem odasına çekilirdi. Biz çocuklar oraya pek giremezdik, girsek bile çekinerek girerdik.

Ninemin denize bakan güzel bir odası vardı. Pencerenin önünde, beyaz keten bir örtüyle kaplı boydan boya uzanan bir sedirin arkalığında Kuran'ı ve dikiş kutusu dururdu. Onu çok kez Kuran okurken veya küçük yazı masasında hesaplarını yaparken görürdüm.

Ada'da Hayat

Ada'da Hakkiye teyze ve eniştem Emin Paşa ile oğulları Şakir, Suat dayım, karısı Mizu (asıl adı Remzet, ama herkes ona 'Mizu' derdi) ve onların çocukları, Mithat dayı, onun karısı Nüzhet yenge ve kızları Güney, Aliye teyze, yaya, tete, Fahrünissa teyzenin çocukları Şirin ile Nejat ve biz daimi kalırdık. Her ailenin bir aşçısı ve hizmetçisi olduğuna göre, on kişiyi bulan bir 'arka', yani personel oluşurdu.

Akşam üzerine kadar herkes kendi işiyle meşgul olur, saat tam beşte bütün aile, orta kattaki salonda toplanır ve sohbet ederdi. Ama bunun asıl nedeni sohbetten çok çaydı. Çay tam saat beşte içilirdi. Çay saatini kaçırırsanız, bir bardak su için bile,

bir kat aşağı inip uzun bir koridordan geçerek mutfağa gitmeniz gerekirdi... Tabii eğer mutfağı açık bulabilirseniz. Çünkü çay servisinden sonra mutfak kilitlenirdi. Saat beşten sonra, Asiye ve evin diğer çalışanları kameriyede toplanıp, aralarında tatlı tatlı konuşmaya dalarlardı.

Şakirlerin en dikkat çekici özelliklerinden biri de yarı Fransızca yarı Türkçe konuşmalarıydı. Özellikle Aliye, Fahrünissa ve Mizu, Türkçe ve Fransızca karışımı bir dil konuşurlardı, yani Türkçeyle başlayıp Fransızcaya döner, sonra tekrar Türkçeyle devam ederlerdi. Mizu Türkçeyi bile Fransız aksanıyla konuşurdu, çünkü annesi Fransızdı...

Ninemle yaya Rumca konuşurlardı zira yaya Türkçe bilmezdi. Yayayla ben hiç konuşamadım, çünkü ben de Rumca bilmezdim. Yaya beni, *"Ela tapediamu,"*[1] diye çağırırdı. Yaya hiç Türkçe bilmezdi ama koyu bir Müslümandı, başına çifte başörtüsü bağlar, hiç mi hiç çıkarmazdı. Ben Giritli anneannemin annesi Halime Kaptanakis'in saçını hiç görmedim.

Ninemin on üç torunu vardı ama Ada'da sürekli kalan altı-yedi torundu. Kuzenlerim ve kardeşimle beraber, biz çocuklar çok eğlenirdik. Genellikle bahçede, çiçekler arasında oynar, motorhanenin yanındaki defne ağaçlarının çevrelediği küçük bahçeye çiçekler dikerdik. Burası, her tarafı kazıp bahçeyi mahvetmeyelim diye, Mithat dayının biz çocuklara ayırdığı bir yerdi. Ne yazık ki, habire gübre verdiğimizden olacak, diktiğimiz çiçekler hiçbir zaman tutmadı.

Bir de bizden küçük kuzenler vardı. Suat dayımın çocukları Cem, Torok (Toto) ve Fahrünissa teyzemin Emir Zeid'den olan oğlu Raad. Küçüklere, üniformalı iki şvester bakardı. Raad'ın şvesteri Fräulein Elisabeth, uzun boylu, sarışın, mavi gözlü, Nazi tipli bir Alman'dı, dedikoduya göre casusmuş. Cem ve Toto'nun matmazelleri Avusturyalı Helga'ydı. Şirin'le Nejat'ın ve bizim ise tatlısu frengi, Levanten matmazellerimiz vardı. Şirin'lerin Miss Tina'sı, bizim de, önce matmazel Anjel, sonra Roza, kedili

(1) Gel yavrum.

matmazel ve en son Anayis... Her sabah kadınlar hamamı denilen yerde denize girer, öğleden sonra çamlarda gezer veya başka matmazellerin çocuklarıyla iskelede oynardık. Bu çocukların çoğu Musevi çocuklarıydı.

Köşkte, günlük hayatın en önemli ögesi yemekti. Yemekler hazırlanışından servisine, oturma düzenine kadar, büyük bir törensellik içinde yenirdi. Yemek saati geldiğinde, alt katta, yemek odasında sofra kurulur, her şey hazırlanınca gong vurulurdu. Koca evde ve bahçede dağılmış vaziyette bulunan yirmi-yirmi beş kişiyi tek tek yemeğe çağırmak mümkün olamayacağından, bir gong bu işi görürdü. Birinci gong, 'yemek yarım saat sonra' demekti, ikinci ise 'sofraya gel, beş dakika sonra yemeğe oturulacak'. Üçüncüde kimse beklenmez, yemeğe oturulurdu. Tabii Aliye teyze bu gonglara pek uymaz, her zaman yemek bitmek üzereyken gelirdi.

Gong çalar çalmaz, biz çocuklar matmazellerimizle birlikte yemek odasına gelir, orada bir dolabın içindeki muslukta ellerimizi yıkar ve büyüklerimizi beklerdik. Sonra, bir resmi geçit gibi büyükler inerdi. Sofranın başına eniştem Emin Paşa otururdu. O harp malulu olduğu için hareket güçlüğü çeker, özel bir koltukta masanın başındaki yerini alırdı. Sağında yaya ve tete, solunda ninem olmak üzere, yaş sırasına göre önce hanımlar, sonra erkekler çiftler halinde otururdu: Yani Ayşe-Ahmet, Suat-Mizu gibi... Biz çocuklar masanın en dibinde otururduk, gene yaş sırasına göre önce kızlar sonra erkekler olmak üzere elbette. Tabaklarımızın üzerinde, isimlerimizin yazılı olduğu keseler içinde peçetelerimiz durduğundan, herkes nerede oturacağını bilir, oturma sırasında karışıklık olmazdı.

Söylenmemiş olmasına rağmen, ninem gelmeden kimse sofraya oturmaz, herkes onu beklerdi. Sofrada bir sürü kural vardı, hatta öyle ki bazen yemek yemek işkence haline bile gelirdi... Kollarını topla, ağzını şapırdatma, bıçağını doğru koy, ağzında yemek varken konuşma, yiyeceğin kadar yemek al ve soru sorulmadan konuşma. Hele küçüklerin sofrada konuşması kesin-

likle yasaktı. Aslında bu kural fena değildi, çünkü zaten büyükler çok konuşurdu. Özellikle Aliye teyze, büyükleri sinirlendirecek ne varsa söyler, genellikle topluma ters düşen bir sürü fikir ortaya atardı. Ilımlı bir tutucu olan Hakkiye teyze ve ninem bu sözleri çok yadırgarlardı. O zamanlar Aliye teyzeyi ben de yadırgardım.

Yemek odasında, 'döner dolap' denilen bir tür dolap vardı. Bunun kullanılmasındaki amaç, servis yapan kadın ve erkeği karşı karşıya getirmemekti. Dolabın bir kapısı koridorda, bir kapısı yemek odasındaydı; aşçı servis tabağını koridordan koyar, Asiye dolabı çevirerek tabağı içerden alırdı. Gariptir, tutuculukla hiç ilgileri olmayan Şakirler bile bu dolabı kullanırlardı. Servis zamanı geldiğinde Asiye ile nişanlısı Kâzım, ninemden başlamak üzere yemek servisini yaparlardı.

Biz çocuklar için, yemeğin sıkıntılı bir yönü daha vardı, o da telefondu. Evin tek telefonu orta kattaydı. Herkesin mutlaka evde olduğu saat yemek saati olduğundan, yemekte sürekli telefon çalardı. Yüksek basamaklı, çift sahanlıklı köşkte merdivenlerden yukarı çıkmak büyüklere zor geldiğinden, bu işi biz çocuklara yüklemişlerdi. En küçüğümüzden başlamak üzere, hepimiz sırayla telefona koşardık.

Akşam yemeklerinde ninem, gazetedeki son haberleri Aliye teyzeye tek tek anlatırdı. Aliye teyze hiç gazete okumazmış, ninem herkesin içinde pat diye saçma sapan konuşmaması için haberleri ona özetlerdi.

Ada'daki hayat hepimiz için çok güzeldi, ama bazen hazin olaylar da olmuyor değildi. Bir gün evin kedisi altı yavru doğurdu. Şirin ve ben, günde birkaç kere gidip yavruları severdik. Ama ne olduysa oldu, bu kadar kedi evde fazla, dendi. Cem ve Raad'ın şvesterleri, bu işi biz hallederiz deyip, kedileri alarak çamaşırlığa kapandılar. Biz Şirin'le ne yaptıklarını merak edip çamaşırlığın tahta kapısının deliklerinden içerisini seyretmeye çalışırken Şirin birdenbire, "Çamaşır teknesinde kedileri boğuyorlar," dedi. İkimiz de yalvarıp yakardık ama bizi dinleyen olmadı,

şvesterler kedileri götürüp bahçeye gömdüler. Biz de gizlice onları takip ettik, onlar gittikten sonra kedileri gömüldükleri yerden çıkardık. Hâlâ yaşıyorlardı. Yavruları en iyi anneleri tedavi eder düşüncesiyle, acı acı miyavlayan anneyi yakalayıp yavruların yanına koyduk. Zavallı hayvan yavrularını görünce sustu, tüyleri diken diken oldu, ağır ağır hareketlerle gerileyerek dönüp gitti.

Bir gün de ninem, hem beş torununu meşgul etsin, hem de bahçeyi saran sümüklüböceklerden kurtulsun diye bir çare buldu. "Bir sümüklüböcek yakalayana on para vereceğim," dedi ve bizi bahçeye saldı. Para lafını duyan bahçeye fırladı, her yeri karış karış taradık, akşam olunca ninemin önüne bir kova sümüklüböcek koyduk. Bu kadar böcek toplayacağımızı tahmin edemeyen Sare İsmet vermesi gereken parayı hesaplamaya başladı. Biz de ona acıyarak, paradan vazgeçip dondurmaya fit olduk.

Bazen yapacak iş bulamazdık, içimiz sıkılırdı. Hadi büyükleri bir kızdıralım derdik. İçimizden öyle gelirdi. Büyükleri kızdırma işini en çok Nejat severdi. Hep beraber evin en üst katına çıkar, merdivenlerde saf saf dizilerek, hazır ol duruşunda beklerdik. Nejat,

"Haydi çocuklar, sağ ayaklar yukarı, bir, iki, üç!" diye bağırırdı.

Üç deyince hepimiz kahkahalar atarak ok gibi merdivenlerden aşağı koşardık. Eski ahşap evin her tarafı zangır zangır titrerdi. Bu gürültüye orta katta kim varsa dışarı fırlar, Suat dayı, mini mini kısacık geceliğiyle tepinir gibi hareketler yapar, ninem kendi kendine bir şeyler söylenir, Emin Paşa, elinde bastonuyla sessiz sessiz bize bakardı.

Bir eğlencemiz de Güney'in doğum günleriydi. 18 Ağustos, Mithat dayının kızı Güney'in doğum günüydü. Dayım o gün bahçeye yarım düzine eşekle bir katır getirirdi. Katır yüz kiloluk Seher içindi, biz çocuklar ise eşeklere binerdik ve hep birlikte, Ada'da küçük tura çıkardık. Sonra gelsin limonatalar ve pastalar...

O yaz, bilmediğim birçok şeyi öğrendim. Hani, çocuk nasıl yapılır gibi şeyler. Her şeyi de Şirin'den öğrenirdim. Şirin bir gün bana,

"Biliyor musun, bizim bir dayımız daha varmış," dedi.

"Öyle mi? Kimmiş o?" dedim.

"İsmi Cevat... Büyükbabamızı öldürmüş!"

İstanbul ve Şakir Paşa Apartmanı

Ada faslı bitip sonbahar yaklaştıkça annemle babamı bir dert aldı: Kız nerede okuyacak, birinci sınıfa mı gidecek, yoksa ikinci sınıfa gidebilir mi? Sonunda öncelikle okuma-yazma öğrenmem için bir öğretmen tutmaya karar verdiler. Vecihi dayımın kızı, ilkokul öğretmeni Hamdiye ablayı uygun gördüler, ama ona sıra gelmeden kuzenim Şakir bana okumayı öğretti. Zaten İspanyolca okuyordum, İspanyolca imla, birkaç harf farkla tıpkı Türkçe gibi, yani fonetikti. Sonra hangi okula gideceğim sorunu çıktı. Şakirler Şişli Terakki veya Işık Lisesi'ni uygun buldular, fakat babam, "Mahalle mektebine gidecek," dedi. Şakirler bu kez onu hasislikle suçladılar. Bunu fark eden babam beni bir kenara çekip:

"Bak kızım, bunun hasislikle bir alakası yok. Bu aile çok değişik, ben senin halkın içinde yetişmeni istiyorum," diyerek beni 1933'te On Beşinci İlkokul'a (şimdi Nişantaşı'ndaki Nilüfer Hatun okulu) yazdırdı. Okulda beni imtihan ettiler. Fatma Hoca bana bir şeyler okuttu, bir numara yazdırdı, sonra, "Sen neden böyle acayip konuşuyorsun?" diye sordu. O zaman anladım ki şivem değişmiş. Arjantin'de evde hep Türkçe konuşurduk ama nasılsa İspanyol şivesini almışım demek ki, s'leri İspanyollar gibi peltek peltek söylüyordum. Neyse, bu imtihanın sonunda beni ikinci sınıfa aldılar.

İlkokul yıllarım, hayatımın en güzel dönemlerindendir. Arjantin'deki gibi yadırganmıyordum artık, burada ne Maria'ydım, ne Turko. Herkes gibi biriydim. Hem de okul, kız-oğlan karışıktı. Arjantin'deki okulum kız okuluydu. Teneffüste hep beraber hır-

sız-polis veya uzun eşek oynardık. Erkekler sadece sek sek oynamazdı. Öğleyin bodrum katındaki yemekhanede sefertaslarımızı açar, güle oynaya yemek yerdik.

Öğretmenimiz Mübeccel Gürgut, yeni mezun olmuş genç bir kızdı, öğretmenden ziyade abla gibiydi. İlkokula başladığım sene, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümüydü. Cumhuriyet bayramı yaklaştığından, sınıfımızı süsleyelim diye, Mübeccel Öğretmen bize, renkli krepon kâğıtları, bayraklar, kurdeleler getirdi. Bize kâğıttan nasıl gül yapacağımızı, kırmızı beyaz kurdelelerle pencereleri nasıl süsleyeceğimizi anlatırken, bir taraftan da masal anlatır gibi, İstiklal Savaşı'nı anlatıyordu. Hepimiz onun masasının etrafında, yerlerde oturuyorduk. O, arada bir lafını keserek, "Zamkı uzatır mısın?" deyip, sonra, Çanakkale muharebesine, İnönü savaşlarına dönüyordu. Anlattıklarına öyle bir dalmıştık ki, teneffüs zili çalınca sınıftan "AAAAA" diye bir ses yükseldi.

"Hoca hanım çıkmayalım," diyorduk. Öğretmenimiz, "Haydi çocuklar," dedi. "Sonra devam ederiz."

Derslere gelince... Derslerde çok zayıftım, kekeleye kekeleye okur, imla yanlışları yapardım. Matematiğe hiç aklım ermezdi. Kısacası berbat bir talebeydim. Çok çalışıyordum ama buna rağmen başarısızdım. Nihayet öğretmenim, "Biri gelsin, konuşalım," diye eve haber gönderdi. Mürebbiyem öğretmenimle konuşmaya okula gitti. Öğretmenim, "Bu gidişle korkarım sınıfta kalacak, evde çalıştırın," demiş. Bu durum ailemi çok üzüyordu. İspanyol okulunda "muy bien"[1] alırken, burada ne oluyordum? Babam şevkimi artırmak için, "Sınıfını geçersen, sana dolmakalemimi veririm," demişti, çünkü onun dolmakaleminde gözüm olduğunu biliyordu. Ama nafile... O sene, sınıfı zar zor, orta ile geçtim. On yedi senelik tahsil hayatında, hangi sınıf senin için en zor sınıftı? diye sorulsa, hiç düşünmeden "İlkokul iki," diye cevap veririm.

(1) İspanyolca 'çok iyi'.

İkinci sınıf kıraat (okuma) kitabında bir resim vardı: Türk bayrağına sarılmış güzel bir kız, bileklerindeki zinciri kırmış, doğan güneşe bakıyor. Resmin altında,

Eskiden Türk milleti
İstibdatla inlerdi.
Zalim padişahların
Sözlerini dinlerdi.

yazıyordu. Sonra da Atatürk'ün önemini anlatıyordu. Birden aklıma Guido Sparno'daki mavi-beyaz Arjantin bayrağına sarılmış, zincirleri kırılmış İspanyol kızı geldi. Tıpkı Arjantin gibi... Manuel Belgrano Arjantin'i kurtarmış, Atatürk de bizi... Parmağımı kaldırdım:

"Öğretmenim, öğretmenim, bir Atatürk de Arjantin'de var," dedim.

Öğretmenim,

"Atatürk bir tanedir," diye cevap verdi.

Aklım karışmıştı.

Evde de aklımı karıştıracak konuşmalar oluyordu. Babam, Sultan Reşat'tan söz ederken çenesi titrer, gözleri yaşarırdı. Annemse Abdülhamit kompleksinden kurtulamamıştı, ondan ne kadar korksa da, ona karşı gizli bir hürmeti vardı. Bende de bir Atatürk sevgisi başlamıştı, evde herkesin başını ağrıtana kadar cır cır böceği gibi ondan bahsederdim. Atatürk'ün sınıf arkadaşı olan babam nihayet,

"O büyük bir adam," dedi, "sev ama kimseye tapma."

Okula gidiş-geliş çok eğlenceliydi. Mürebbiyemiz Anayis gelmeden evvel kapıcının çocukları Melek ve Yaşar'la beraber okula giderdik. Babamın tramvay parası olarak verdiği üç kuruş otuz parayla çifte kavrulmuş lokum ve bir külah leblebi alır, eve yürüyerek dönerdik.

Kışın, bütün aile, Şakir Paşa Apartmanı'nda oturuyorduk. En üst katta, sekiz numarada ninemle Aliye teyze otururdu. Aliye

bekâr olduğundan annesiyle beraber yaşardı. Arada sırada kaybolur, gece eve gelmezdi. Meğer o zamanlar Berger'e gidermiş. Ninem çok dindar bir insandı. Ramazan'da orucunu kaçırmaz, iftar vakti orucu çayla açar, az sonra yemek yerdi. Sonra da kahvesini içerdi. Ara sıra beni sinemaya götürür, gideceğimiz filmi bana seçtirirdi. Sessiz sedasız, kimsenin işine karışmayan biri gibi görünse de, aslında perde arkasında ipler onun elindeydi. O, aileyi bir arada tutan direkti.

Ninemlerin yanındaki daire, Suat dayı ile yengem Mizu'nundu. Dersimi bitirince yukarı çıkıp, onların şipşirin oğulları Cem'le oynardım.

Beş numara Hakkiye teyzeyle eniştem Emin Paşa'nındı. Enişte mle ben, ailenin diğer fertlerinin aksine, ciddi konular konuşurduk. İlkokülda edindiğim milliyetçiliği onunla tartışırdım. Politik konulardan, fabrikalardan, Büyük Millet Meclisi'nden bahsederdik. Hakkiye, en çok sevdiğim teyzemdi. Bana Halide Edip'in, Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarından fırlamış biri gibi gelirdi. Tam bir Osmanlı hanımefendisi. Her zaman ciddi, rabıtalı, mazbut... Hiçbir manasız söz söylediği olmazdı. Tabii ki Aliye teyzeyle taban tabana zıttı.

Suat dayım, sabun köpüğü gibi hafif, eğlenceli, neşeli, esprili biriydi. Şakirlerin en renkli simasıydı bence. Ayrıca muazzam bir suple'si vardı. Mizu'ya gelince... Bu kadar değişik karakterde bir insanla birlikte yaşayabilmesi, Şakirlerin hepsiyle sorunsuz uyum sağlayabilmesi ve herkes tarafından sevilmesi, ne kadar anlayışlı ve aklı başında biri olduğunu gösteriyor.

Aliye teyzem, her zaman sürprizlerle doluydu. Ne yapacağını, ne diyeceğini kestiremezdiniz. Bence tam manasıyla özgür bir insandı. Fikren özgür, yaşamında özgür... Kardeşler arasında, istediği tarzda yaşayıp mutlu olabilenlerden biriydi. Yakınlarından, dostlarından hiç kopmadı, çok seveni vardı ve sanatı onu hep tatmin etti. Dıştan bakanlara acayip görünmesinin nedeni de, hiç kimsenin kendi hakkındaki düşüncelerini kaale almamasıydı. Hayat felsefesi, "Ben buyum,"du. Bu konuda bir örnek vermek isterim. Ada'da komşumuz olan bir Rum hanım çok gü-

zel çevirme yapardı. Çevirme, koyu şekerli bir tatlıdır. Bir kavanozda saklanır, arada bir kaşık alınır. Komşumuz Madam Valansiya, her sene nineme birkaç kavanoz hediye ederdi. Bir gün Ada'da araba turu yaparken bu komşumuza rastladık. Teyzem iki elini borazan gibi yapıp, sesinin olanca kuvvetiyle sokak ortasında, "Madam kokona Valansiya, bu sene çevirmeleri ne zaman göndereceksiniz?" diye bağırdı. Sokaktaki herkes dönüp bize bakınca, utancımdan kıpkırmızı kesilerek,

"Aliye teyze bağırmayın," dedim. "Herkes bize bakıyor."

Bana döndü ve, *"Je m'ens fiche de l'opinion publique,"* dedi. Yani: "Efkârı umumiye bana vızgelir."

Fahrünissa teyze, İzzet Melih'le evliydi ve başka bir apartmanda oturuyordu. O zamanlar Fahrünissa'yı çok az tanıyor, sadece, Şakirlerin en çok saygı gösterdiği kişi olduğunu biliyordum.

Âsım dayı ise aileye pek sokulmazdı, daha doğrusu üvey olduğu için aralarında bir mesafe vardı. Âsım dayım belli etmese de aileye kabul edilmeyi isterdi. Annesi, esaslı bir Osmanlı paşası olan, Serdarı Ekrem Ömer Paşa'nın kızıydı ve o bununla gurur duyardı Dayım bana kızdığı bir gün, "Ben senin gibi berber Ali'nin torunu değilim," demişti. O da biraz egzantrikti. Babam bir gün, "Galiba bu ailenin orijinalliği Şakir Paşa'dan geliyor," demişti. Gerçekten de ailenin Giritli kanadı, tutarlı, aklı başında insanlardı.

Ninemin kardeşlerinden, Trablusgarp'ta şehit düşen Vecihi dayının üç kızı vardı ve ortanca kızı Hamdiye abla, Cevat dayımın ikinci karısıydı. Bir başka Giritli dayı, Tahsin dayı, apartmanın çatı katındaki küçük bir dairede oturur, apartmanın idaresinde nineme yardım ederdi. Beyazıt'taki bir sinemanın müdürlüğünü yapıyordu.

Mithat dayının daimi ikametgâhı Büyükada'daki köşktü. Bahçeyle uğraşmak onun en büyük hobisiydi. Bence köşkün temel direğiydi. Karısı Nüzhet yengenin ise hikâyesi çok hazindir. Nüzhet yenge Geliboluluydu. Orada büyümüş, küçük yaşta an-

nesini kaybedince üvey anne elinde kalmıştı. Babası bahriye eriymiş, çok enerjik, iriyarı bir adammış. Görevi mayınlarla ilgiliymiş. Çanakkale savaşları sürerken, her zaman, her görevde, en önde korkusuzca yer alırmış. Arkadaşları ona, "Çocuklarını düşün, kendini bu kadar öne atma," deseler de, o, "Çocuklarımı düşündüğüm için kendimi öne atıyorum," dermiş. Gelibolu müdafaası sırasında şehit düşmüş. Nüzhet yenge, düşman gemileri Gelibolu'yu bombalarken, korkudan deli gibi olurmuş. "Sekiz-on yaşlarındaydım, saklanacağım yere, korkudan dağ-bayır koşardım, bombalar sağıma soluma düşerdi," diye anlatırdı. Leyli meccani (parasız yatılı) olarak Bursa Öğretmen Okulu'nda okumuş, okulu bitirir bitirmez de Mithat dayı ile evlenmiş. Öksüz ve yetim büyümüş olan bu on yedi yaşındaki Anadolu kızı, bizim renkli Şakirlerin arasına karışınca, çekingen, sıkılgan, içine kapanık bir insan olup çıkmış. Hatırlarım, Ada'da, orta kattaki salonda, yemekten sonra aile bir araya gelip cıvıl cıvıl sohbet ederken, o biraz geç vakit gelir, çekinerek içeri girer, ayaklarını altına toplayıp, tam kapının yanındaki koltuğa otururdu. Kısa bir süre sonra Hakkiye teyze, "Kuzum Nüzhet, acaba yukardaki yorganlarla..." diye bir iş ister, bazen Aliye teyze, biraz daha samimice, "Hadi be Nüzhet, nazlanma, al şu kumaşı da kendine güzel bir elbise diktir," diye ona takılırdı.

Nedim dayı ise gençken çok yakışıklıymış. Ailenin bütün Giritli kanadı gibi sarışındı. Atatürk'ün *Büyük Nutuk*'unda, şimdi unuttuğum bir sahifede ismi geçer. Atatürk, bir gün bir görev için, "Bana Rumlar gibi Rumca konuşan bir Türk getirin," demiş ve kendisine Nedim dayıyı götürmüşler. Nedim dayı çok önemli bir görevi başarıyla yerine getirmiş.

Giritli kardeşlerin en küçükleri Mustafa, Amerika'ya kaçmış. Aslında pek hovarda bir gençmiş. Konakta Habibe kalfayı gebe bırakınca, Paşa'dan korkup ortadan toz olmuş. Dediklerine göre, Amerika'da çok para kazanmış, bir dolmakalem fabrikası varmış. Hıristiyan olduğu da söylenirdi. Her ne ise, bir daha kimse ondan haber alamamış.

Benim bildiğim Giritli dayılar bu kadar. Yalnız bir gün, zan-

nedersem 1970'lerde, Aliye teyzemin evinde, simsiyah çocukların ortasında, bembeyaz bir adamla, kömür karası bir kadının resmini gördüm. Aliye teyze, "Bunlar da senin zenci kuzenlerin," dedi. Bu dayı en büyükleriymiş ve Madagaskar'a yerleşmiş. Bu dayıyı yeni öğreniyordum.

Şakir Paşa Apartmanı'ndaki hayat böylece sürüp giderken, 1934'te, bir gün babam tekrar Arjantin'e gitti. Onun gittiğini fark etmedim bile. Arjantin'deki işlerini tümüyle temizleyecek ve kesin dönüş yapacaktı. Babam, Mösyö Kohen'i kendine vekil tayin etmişti. Mösyö Kohen, babamın kendisine suikast düzenleyen Mecid Keenne'yi affettiğini bir şekilde öğrendikten sonra, babamla tanışmak istemiş ve en sıkıntılı zamanlarımızda ailemizin yardımına koşmuş bir beydi. (*Kemalizm* adlı bir kitabın yazarıdır, sonradan Tekinalp soyadını aldı.) Onun yokluğunda parasal işlerimize Mösyö Kohen bakacaktı. Her şey eskisi gibi yürüyordu.

İşte o sıralarda Fahrünissa teyzem, İzzet Melih'ten boşandı. Bunu duyan babam Arjantin'den mektup yazarak, evinin teyzeme açık olduğunu, istediği kadar kalabileceğini bildirdi. Çok geçmeden Fahrünissa, Şirin'i alarak bizim eve geldi. Fahrünissa, koyu yeşil gözleri ve kusursuz yüz hatlarıyla alımlı bir kadındı. Ayrıca güçlü karakteriyle Şakirlerin en göze batan ferdiydi. Fahrünissa'nın gelişiyle evin havası değişti, eskiden son derece sakin olan evimiz canlandı, daha bir neşelendi. Teyzemin arkadaşları ve Şakirler evimize doldu. Sık sık çay partileri, davetler yapılıyordu. Şirin'le ben mutfakta bu davetler için kanepeler hazırlardık. Ortada siyah havyar, kenarlarına bıçak ucuyla tereyağı sürer, siyah papatyalar yapardık.

Fahrünissa, babamın o sıralarda boş olan odasına yerleşmişti. Odası da kendisi gibi enteresandı. Odaya girer girmez durup bir nefes alırdınız, çünkü içerde ne ararsan bulunurdu. Kalemler, çikolatalar, sırmalı örtüler, gümüşler, yağlıboyalar, bir-iki mücevher, bir reçel kavanozu, kitaplar, Şirin'in oyuncakları, iki yatak, iki-üç küçük masa... Ve tabii resim takımları... Nereye gi-

derse gitsin, resim defterini ve kara kalemlerini beraberinde götürürdü Fahrünissa.

Fahrünissa'nın gelişiyle hayatımıza bir de dans hocası girdi. Madam Dorat, her hafta apartmanın üç numaralı dairesine gelir, Şirin'le bana dans dersi verirdi. Bizden sonra Füreya, Mizu ve Fahrünissa uzun elbiseler giyip, Çaykovski'nin Fndıkkıran süitiyle egzotik danslar yaparlardı. Madam Dorat, her sene Saray sinemasında bir gösteri sunardı. O seneki gösteride de biz sahneye çıkıp dans ettik. Tabii gazeteciler geldi, grubun resmini çektiler ve resimlerimiz gazetede çıktı. Resmi gören babam, Arjantin'den acil bir mektup yazarak bu dans işine son verdi.

Fahrünissa bütün aile tarafından sayılırdı, ama annemin kardeşine olan tutumu çok başkaydı. Onunki neredeyse bir tutku, bir teslimiyetti.

O kış çok eğlenceli başlamıştı. Severek gittiğim okuldan başka, doğum günü partileri, aile toplantılarıyla, evde beraber yaşayan biz üç çocuk, Şirin, Erdem ve ben, çok iyi vakit geçiriyorduk. Erdem çok iyi huylu, eğlenceli bir çocuktu. Bizim için, hele bayramlar, özellikle de arife günleri harikaydı. Şirin'le beraber ninemin sekiz numaralı dairesine çıkar, ona bayram hazırlıklarında yardım ederdik. Hacı Bekir'den kutu kutu lokumlar, badem şekerleri gelirdi, bunları küçük tabaklara eşit miktarda yerleştirirdik. Ayrıca beş metre Sümerbank basmasıyla beş lirayı da paket yapardık. Tabaklar ve paketler, kibarca, 'arka'ya, yani hizmetçilere verilirdi.

Asıl eğlence beş numarada oturan Hakkiye teyzemin verdiği bayram yemeğiydi. Herkes davetsiz gelirdi. Yemek odasındaki masaya sığamadığımızdan, ayrıca salona da bir masa kurulurdu. Cumbadaki küçük masada ise, Lala'nın süt beyazı karısı Firdevs Hanım'la, onların evlatlıkları Arap Nuriye yemek yerlerdi. Gene yaş sırasına göre oturulur, yemek protokolü gene kusursuz olurdu. Hakkiye teyzenin Marika'sı, siyah elbisesinin üzerine kenarları fırfırlı beyaz önlüğünü bağlar, aşçı Nedim, kolalı ceketiyle servis yapardı. Misafirlerin arasında hiç eksik olmayan Lala Hay-

rettin Efendi, Cevat Paşa'nın mezarını ziyaret ettikten sonra gelir, biz çocuklara kendi dükkânından birer paket Nestle çikolatası getirirdi.

Öğleden sonra bayram tebrikine gelen misafirler ağırlanırdı. Gümüş tepside, tuğralı gümüş kupalarda, lokum ve badem şekerinin yanında ayrıca reçel ikram edilirdi. Bir kupada temiz kaşıklar durur, bir başka kupaya kirli kaşıklar konurdu. Bu yarım düzine kadar kupa, bugün her birimizin evinde hâlâ mevcut ve bize o eski bayramları hatırlatıyor.

Biz çocuklar çok eğleniyorduk ama zaman içinde aramızda farklılıklar belirmeye başlamıştı. Ailede de bir şeyler hissediyordum. Annemin kardeşlerine olan düşkünlüğü, hele Fahrünissa karşısındaki tutukluğu kendini her yerde belli ediyordu. Ayrıca annemin ekonomik durumu da pek parlak değildi. Gerçi evde, aşçı, hizmetçi, mürebbiye vardı ama harcamalar hesaplıydı. Bu nedenle annem eski elbiselerini bozup benim üstüme yapıyor, oyuncak alamıyor, çok az miktarda haftalık verebiliyordu. Bir tek bebeğim vardı. Bebeğimin elbiselerini kendim dikerdim, hatta ona yorgan örmek için örgü örmesini bile öğrenmiştim. Bunlar bana normal geliyordu ama Şirin'in gelmesiyle iş değişti, aradaki farkı görmeye başladım. Onun birkaç bebeği, gardrop dolusu elbiseleri, benimkinin iki misli haftalığı vardı. Ailenin tutumuna karşı da hassaslaşmıştım. Yukarıya, Hakkiye teyzeye çıktığımızda, Suat dayı ona, "Şirinaki, Şirinaki," diye sürekli takılırken, benimle kimse ilgilenmiyordu. Bu duruma çok üzülüyordum, annem ise hiçbir şeyin farkında değildi. Ona üzüntülerimi açmaya kalktığımda ise kestirip atıyordu, böylece onunla da derdimi paylaşamıyordum. En büyük dert ortaklarım hizmetçimiz Fatma ile kapıcı Ali Efendi'nin karısı Aliye Hanım'dı. Aliye Hanım akıllı ama ters bir kadındı. O da Şakirlerin nazik ama yukardan bakan tavırlarından rahatsızdı aslında ve bu rahatsızlığını pasif direnişle hissettirirdi. Kimseyi çekiştirmezdi ama, ben ona içimi döktüğümde saçımı okşar, beni hafifletirdi. Tuhaftır, Şakirler de ondan çekinirlerdi.

. . .

Füreya'nın kocası Kılıç Ali'nin, Florya'da, Cumhurbaşkanlığı köşküne tepeden bakan küçük, şirin bir evi vardı. Kılıç Ali Atatürk'ün yaveriydi. Bir gün Füreya ve Kılıç enişte bir yemek verdiler. Çocuklar dahil bütün Şakirlerin, Kılıç Ali'nin ailesi ve dostlarının davetli olduğu, kalabalık bir öğle yemeğiydi. Kılıç Ali'nin iki oğlu, Keskin ve Altemur Kılıç ile biz dört kuzen, Şirin, Nejat, Erdem ve ben, misafir çocuklarıyla neredeyse bir düzine çocuk olduk. Kılıç Ali, uslu durmamızı sağlamak için, yeğenleri Berrin Kılıç'la Suzan'ı abla olarak başımıza dikti fakat ablalar bizimle başa çıkamadı. Bunun üzerine Cumhurbaşkanlığı köşkünden korumalar çağrıldı, kostüm, kravat, üç koruma geldi. Kılıç Ali,

"Eğlendirin bunları," diye bizi korumalara teslim etti. Korumalar,

"Gelin çocuklar gelin, çoook iyi vakit geçireceğiz," diyerek bizi köşkün kenarına götürdüler. Her birimize birer kepçe verip, "Haydi bakalım, balık tutun," dediler. Biz çocuklar, büyük bir hevesle, köşkün merdivenlerinin yanından kepçeleri denize daldırdık. Sürüyle küçük balık ve karides tuttuk. Benim kepçeme, iri bir balıkla bir yengeç gelmişti. Hemen onları leğene attım. Zavallı balık yengeçten köşe bucak kaçıyor, aç gözlü yengeç de, ondan beklenmeyecek bir hızla, arkadan balığa saldırıyordu. Bu eğlenceye iyice kendini kaptıran Erdem, dayanamadı ve ayakkabılarıyla çoraplarını çıkarıp denize daldı. Korumaların kendisini yakalamasına fırsat kalmadan, aniden bir çığlık attığı gibi fenalaştı. Kumların arasında saklanan zehirli bir balığın iğnesi ayağına batmıştı. Çok geçmeden bayıldı. Apar topar onu otomobille hastaneye götürdüler, neyse ki bir saat kadar sonra sağ salim geri döndü.

Bu tatsızlığa rağmen, çok güzel bir gün geçirmiştik. Eve dönmek üzere ayrılırken Füreya,

"Her şey iyi miydi çocuklar? İyi yediniz mi?" diye sordu. Ben,

"Çok güzeldi Füreya abla, ama benim bardağım yoktu," dedim.

Annem, "Hadi, çabuk olun, vapuru kaçıracağız," diyerek, benim, "Yengecim, balığım," sözlerime aldırmadan bizi arabaya attı.

Vapurda Fahrünissa beni bir kenara çekerek,

"Sen çok terbiyesiz bir çocuksun, seni davet eden bir kişiye nasıl bardağım yoktu dersin!" diyerek beni azarladı. Bu azar bana çok dokundu, bütün günüm berbat olmuştu. Teyzemin bu gibi tutumları yüzünden ona uzak duruyordum. Annem ise, hayran olduğu kardeşine karşı cana yakın davranmamı istiyor, ben bunu yapmayınca da bana kızıyordu.

Fahrünissa teyze, annem ve ben arasındaki sorunlar bitmek bilmiyordu. Bir gün postadan benim adıma bir paket geldi. Paketi babam Arjantin'den yollamıştı ve içinde İspanyolca bir dergi ile kendi resmi vardı. Resmin arkasına, *"Seni çok seven baban, Ahmet"* diye yazmıştı. Babamdan gelen bu dergiyi sevinçle karıştırmaya başladım. Derginin sayfalarından birinde çok güzel, süslü bir sofra resmi vardı. Fahrünissa henüz elime geçmiş olan dergiye şöyle bir göz attıktan sonra, süslü sofra resmini yırtıp aldı. Buna çok üzüldüm ve sessizce ağlamaya başladım. Annem bunu fark etmedi ama Fahrünissa fark etti.

"Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. Cevap yok. "Yoksa o sayfayı yırttığım için mi?" dedi bu kez. Ben de, "Tabii ya, o mecmua bana babamdan bir hatıra," der demez, annem ok gibi fırladı içerden, "Ne dedin, baban mı? dedin. Al sana baban, al sana baban..." diyerek dergiyi elimden kaptığı gibi yırtıp paramparça etti. Hırsını alamayıp, kolumdan tuttuğu gibi beni kaldırdı, bir eliyle beni çeviriyor, bir eliyle de terliği popoma vuruyordu. Bağıra bağıra ağlamaya başladım. O hâlâ vuruyor, "Al sana, al sana," diye bağırıyordu. Fahrünissa ise yanında, "Aferim abla, aferim abla," diye onu destekliyordu. Hizmetkârımız Fatma bir kenarda sessizce durmuş, bizi izliyordu.

O gece yatağımda ağlamaktan boğuluyordum. Nefes alamıyordum âdeta. Ağladığımı kimse duymasın diye başımı yastığıma gömdüm ve sabaha kadar ağladım. Ancak o gece hatırladım

ki, *benim bir de babam vardı.* O burada olsaydı kimse bana bunu yapamazdı. Aslında dayak yemeğe alışıktım. Ama o dayak çok ağırıma gitti, çünkü herkesin önünde olmuştu. Bir de o zaman düşünemediğim bir şey, annemin her iki tarafı teskin etmesi gerekirken, taraf tutmasıydı. Bu olaydan sonra, daha tedirgin, daha kontrollü olmuştum artık, küçük şeylerden şikâyet etmiyor, dişimi sıkıyordum. Ama asıl önemli olan şuydu: kendime olan güvenim sarsılmıştı artık. Kendimi sevilmeyen, ailesiyle sorunları olan, kekeme bir kız olarak görüyordum. O zamana kadar hafif olan kekemeliğim, o günlerde doruğa çıkmıştı.

Bu gibi olaylardan sonra, kırgınlığımı basit bir şekilde surat asarak, sorulara geç cevap vererek belirtiyordum. Tabii bu durum kimsenin hoşuna gitmiyor, Şakirlerin gözünde, tatsız tuzsuz, sevimsiz bir çocuk imajı yaratıyordum. Annem dahil, herkes beni böyle görüyordu. Bir kısırdöngüye girmiştik. Onlar benden hoşlanmadıkça ben onlardan hoşlanmıyordum, ben onlardan hoşlanmadıkça onlar da benden...

Kardeşim Erdem yumuşakbaşlı, sorun çıkarmayan bir çocuktu, bu nedenle fark edilmez, şimşekleri üzerine çekmezdi. Oysa ben baskıya tahammül edemeyen, isyankâr bir yapıya sahiptim. Kendimce haksız bulduğum durumlarda sert çıkışlar yapar, doğal olarak da herkesin tepkisine maruz kalırdım. Özellikle de babamın Arjantin'de olduğu o dönemde kendimi çok savunmasız ve zavallı hissediyordum. Annemin kardeşlerine karşı zaafı çok büyüktü, hatta bazılarına karşı tam bir teslimiyet içindeydi. Annem Şakirlere karşı daha tarafsız olabilseydi, belki de bu kadar çok sorun yaşanmayacaktı.

Yine Ada'da olduğumuz bir gün, Şakirler ve misafirler, bahçede yemek yiyorlardı. Şirin, onlarla beraber yerken, Erdem'le ben, Nüzhet yengeyle içerde yiyorduk. Beni Şirin'den ayrı tutmalarına üzülmüştüm. Yemekten sonra anneme,

"Neden ben içerde yedim de Şirin dışarda yedi?" diye sordum.

Annem sinirlendi ve, "Ne olmuş yani, ne çıkar bundan, kanı-

mı kurutuyorsun gene!" diye bana çıkıştı. O sırada yanımızda olan ninem bu sözleri duyunca, yüksek sesle hizmetçilere,

"Size kaç kere söyledim, çocuklar arasında ayrım yapmayın diye," diye bağırarak, benim tarafımı tuttuğunu gösterdi. Çok sevinmiştim. Ninem beni savunmuştu. Bu ailede beni de seven biri vardı!

Hayatımın bu dönemi, kendimi en yalnız hissettiğim dönem olmuştur. Günler böyle geçerken, babam 1935'te Arjantin'den döndü. Onun dönmesiyle evin havası yine değişti. Babam, güleryüzüyle, sevgisiyle, evimize yeniden sıcaklık ve huzur getirecekti.

Ahmet'in Dönüşü

Sıcak bir yaz günü, öğle vakti... Ada'da herkes odasına çekilmiş, evde çıt yok. Arka bahçede, deliler gibi koşuyor, dans edip şarkı söylüyorum. İlkokulda öğrendiğimiz 'Oh ne güzel çiçekler...' diye bir şarkı. Bağıra bağıra... Kendimi bir soprano olarak hayal ediyorum, çiçeklerin arasında, ağaçların altında dönüp duruyorum. Böyle çılgınlar gibi dans ederken, ayağım takıldı, tökezleyip yere düştüm. Her tarafım toz toprak oldu, dizim kanadı, ağlamaya başladım. Pis ellerimle yüzümü silerken, yüzüm gözüm çamur içinde kaldı. Tam o anda ayağa kalktım ve birden karşımda babamı buldum. "Bak benim küçük kızıma neler olmuş," diyerek beni kucağına aldı, eve götürdü ve üçüncü kata kadar kucağında taşıyıp, annemin koynuna yatırdı. Artık babam yanımızdaydı, çok mutluydum.

O sıralar ben on-on bir, kardeşim Erdem 8-8,5 yaşlarındaydık. Annem artık yabancı dil öğrenmemiz gerektiğini düşünüyordu. Fransızcayı uygun bulmuştu. Zaten o güne kadar bir sürü matmazel gelmişti, çat pat bir şeyler konuşuyorduk. Son olarak da Anayis geldi. Anayis, orta yaşlı, çirkin, boynunda kocaman bir şiş olan, patlak gözlü bir kadındı. Ama çok iyi bir mürebbiyeydi. İlk iş olarak apartmandaki odamızı beğenmedi. "Burası çocuk odasına benzemiyor," diyerek her şeyi maviye boyattı. Eski püskü eşyalarla döşenmiş olan odamız, masmavi, neşeli bir hal aldı. Ayrıca bir konuda da annemle anlaştı. Kendisi Katolikti ve her Pazar kiliseye gidecekti. Annem izin verirse bizi de götürecek, istemezse evde bırakacaktı. Annem, "Götürebilir-

siniz," deyince, Anayis bizi karşısına aldı ve, "Bakın çocuklar," dedi. "Gideceğimiz yer, Allahın evidir. Allah hepimizin Allahıdır. Bu yüzden orada saygılı olacaksınız. İsterseniz kendi dininize göre dua edebilirsiniz." Bunu söyledikten sonra bizi alıp kiliseye götürdü. Erdem'le beraber kiliseye gider ve uslu uslu otururduk.

Anayis geldiği günden itibaren, hayatımıza da bir sürü kural getirdi. Her gece ayaklar yıkanacak, dişler fırçalanacaktı. Diş fırçamız yoktu, birer tane alındı. Temizlenmiş bir şekilde yatağımıza yatar yatmaz,

"Hadi bakalım, oturun ve dua edin," dedi bize.

"Neden?" diye sorduk.

"Allahın size verdiği güzel şeylerden dolayı, ona şükretmek için," diye cevap verdi.

"Ama," dedik, "biz Arapça bilmiyoruz."

"Olsun," dedi. "Türkçe edin. İçinizden geldiği gibi. O sizi duyar."

O günden sonra, sıkıştığım zaman hep dua ettim ama her zaman Türkçe.

Zamanla, Anayis'in düzenlemeleri neredeyse bir askeri komuta halini aldı. Hele yazın... Okul yorgunluğunu üzerimizden atamadan şu şekilde yaşamaya başladık: Saat sekizde yataktan kalkılacak, el yüz yıkanacak, dokuzda kahvaltı, dokuz otuzda yukarı, odamıza çıkılacak ve Fransızca çalışılacak, saat on birde deniz. Denize, kumsaldaki kadınlar hamamına giderdik. Denize girer girmez, Anayis saatine bakar, on beş dakika süremiz vardır. Suda daha uzun kalmak için, onun tarafına bakmamaya çalışırdık ama o tahta iskelenin en ucuna kadar gelir, eliyle dönün işareti yapardı. On ikide yemek, birde yatak, dörde kadar gündüz uykusu, dörtte, canım bahçe dururken, sahilde bir yerde Musevi çocuklarıyla oyun oynardık. Yedide evde olur, aileyle beraber orta bahçede, yasemin ve ful kokuları arasında yemek gongunu beklerdik. Gece onda yatak. Yaz boyunca, hiç bozulmayan bu düzenden bıkmıştık ama ne çare... Zaten Ada'da geçen çocuk-

luğumda en önemli şikâyetim, her zaman bir matmazelimizin olmasıydı. Her hareketimiz kısıtlıydı. Onların izin günlerinde biraz rahat ederdik; kendi işiyle uğraşan annem bize karışmazdı, kuralcı bir insan değildi zaten. Ama Anayis, hiçbir kuraldan asla taviz vermezdi. Mesela, yazın gündüz mutlaka iki saat öğle uykusuna yatırırdı bizi. Bu şarttı; eğer uyumazsak akşam sekiz buçukta yatmak zorundaydık. Bu nedenle öğleyin uslu uslu gidip yatar, en azından uyuyor taklidi yapardık. Ama Anayis gelir, yanımıza sokulup dikkatle bakardı, biz gözlerimiz kapalı olduğu halde bunu hissederdik. Erdem gülerdi, bense hiç gülmezdim. Yine de Anayis uyumadığımı anlar, "Sen uyumuyorsun," diye fısıldardı. Hatta bu uyku meselesi Füreya'nın bile dikkatini çekmiş, bana, "Sen neden bu kadar uslusun, neden hiç yataktan kaçmıyorsun?" diye sormuştu. Usluydum uslu olmasına ama çok da inatçıydım.

Anayis'le günlerimiz böyle geçerken, sonunda bir şey oldu, dertlerimiz bitti. Anayis'e felç geldi. İşte o zaman hodri meydan... "Çocuklar, sağ ayaklar yukarı," oyunu o zaman başladı. Artık gönlümüzce eğleniyorduk. Beş-altı kuzen, çamlarda gezindik, bol bol yüzdük, iskambil oynadık (bu oyuna Anayis asla izin vermezdi), geceleri sinemaya gittik, gece yarısı, Saraylı hanımın kahvesinde[1] dondurma yedik, Anadolu Kulübü'nün bahçe parmaklıklarından dans edenleri seyrettik... Fakat bu rüya çabuk bitti. Anayis iyileşti ve geri döndü...

Bu kadar katı kuralları olmasına rağmen, Anayis iyi bir insandı. Yumuşaktı, merhametliydi, dürüsttü ve iyi bir eğitimciydi. Bize sözünde durmayı, saate sadık kalmayı öğretti, okuma zevkini kazandırdı. Hastalandığımızda müşfik bir anne gibi bize bakardı, üstelik yatakta canımız sıkılmasın diye, bize 'Çocuk Sesi' ve 'Afacan' dergilerini bile okurdu, hem de gayet eğlenceli bir şekilde. Fransızcamız ilerleyince Contesse de Segur gibi klasik çocuk yazarlarının kitaplarını aldırdı. Contesse de Segur, kitaplarında, yaramaz torunlarının eğlenceli maceralarını anlatıyor-

(1) Büyükada iskelesindeki ünlü dondurmacı.

du. Arka planda, Fransız şatolarını, asilzâdelerin hayatlarını sergiliyor, hiç bilmediğimiz bir dünyayı bize tanıtıyordu ve hep iyilik, insanlık konularını eğlenceli bir şekilde işliyordu. Okuma zevkimi bu kitaplara borçluyum... Doğum günlerimde, özenle seçtiği, en sevdiğim şeyleri bana Anayis hediye etmişti: Renkli boya kalemleri ve bileziğime bir altın Maşallah...

İşte o yaz, bir gece uykum kaçtı, usulca yataktan kalktım, Anayis'i uyandırmadan aşağıya indim. Orta kattaki salonun kapısı aralıktı. Büyükler ne yapıyorlar diye merak ederek kapının arasından içeri baktım. Herkes oradaydı. Kocaman bir böcek dikkatimi çektiğinden bir süre orada oyalandım. Böcek Hakkiye teyzemin eteğine kondu. Hakkiye teyze Mithat dayımın yanına gitti, Mithat dayı böceği kovaladı. Herkes bir ağızdan konuşuyordu. Aliye durmadan bir şeyler söylüyordu... Birden fark ettim: Benden bahsediyorlardı. Herkes benden şikâyet ediyordu. Annem hepsine birden laf yetiştiremiyor, sadece, "Yanılıyorsunuz, o iyi bir çocuktur... Babamın mezarı üzerine yemin ederim ki, o iyi bir kızdır... İyi bir çocuktur..." deyip duruyordu. Sonra itirazlar geliyordu... İtirazlar... itirazlar... Usulca yukarı çıkıp yatağıma döndüm. Kimse beni sevmiyordu...

Ertesi sene Erdem de okula başladı. Okula giderken dört çocuk beraber yürürdük. Gene yol parasıyla leblebi çekirdek alırdık. Akşamları ise Anayis gelip bizi okuldan alırdı. İşte o zamanlar kardeşimle ben rezil olurduk, rezil. Çünkü başına sıkı sıkı oturttuğu şapkası ve değişik kıyafeti yetmiyormuş gibi bir de bizimle Fransızca konuşurdu. Özellikle arkadaşları Erdem'e, "Şişko Fransız," diye takılırlar, kardeşim de buna çok üzülürdü.

Ne yazık ki, Anayis'in gitmesine de biz sebep olduk. O gün her zamanki gibi hava almak için yürüyüşe çıkacaktık. Biz Taksim'e gitmek istiyorduk. Anayis ise, "Hayır, orada çok trafik var, Şişli daha sakin, Şişli'ye gideceğiz," dedi. Biz de gidip annemize Anayis'i şikâyet ettik. Annem,

"Matmazel, çocukları Taksim'e götürün," deyince, Anayis,

"Hanımefendi, çocukların önünde benim otoritemi bozuyorsunuz," dedi. "Ben bu şekilde çalışamam." Ve ertesi gün bizi terk etti. Ertesi sabah beni okulun kapısına kadar götürdü, orada vedalaştık ve ağlayarak sınıfa koştum.

Babamızın en önem verdiği şey okulda başarılı olmamızdı. Ben üçüncü sınıfa gidiyordum, Erdem ise ikideydi. Benim derslerim o sene düzelmişti ama bu kez de Erdem'in dersleri iyi gitmiyordu. Karne aldığımız gün okulun merdivenlerinde Erdem'i bekliyordum. Sonunda Erdem göründü ama pek keyifsizdi.

"Kırığın var mı?" diye sordu bana.

"Yok," dedim.

"Keşke olsaydı, keşke, benim dört tane var," dedi.

O kadar üzgündü ki, dayanamayıp okulun kapısında Erdem'i öptüm. Bizi böyle gören bir sürü kız, "Ha, ha, kız oğlanı öptü," diye bizimle alay ettiler. Eve geldiğimizde, Erdem, babam dövünce canı acımasın diye üç pantolonu üst üste giydi. Kapı çalar çalmaz da, korkudan karyolanın altına saklandı. Babam onu dövmedi, fakat ceza olarak haftalığını kesti. Ben, yirmi beş kuruş olan haftalığımı onunla paylaştım. Gezmeye gitmesi de yasaklanmıştı. Ben sinemaya giderken o evde kalıyordu. Bu durum, zaten içli bir çocuk olan Erdem'i iyice hassaslaştırdı.

Annem poker gününde misafirlerine pasta ikram eder, bize de, odamıza iki tane kremşantili pasta gönderirdi. O gün de önce pasta geldi, çatal bıçak sonra. Çok pisboğaz olan kardeşim çatalı bekleyemeden pastayı avuçladı. Ben bundan iğrenerek,

"Çok pissin," dedim.

Erdem birden ağlamaya başladı. Yanaklarından aşağı koca koca gözyaşları yuvarlanıyordu. Öyle pişman olmuştum ki, sarılıp onu yanaklarından öptüm.

Ama bu cezalar işe yaradı, Erdem, tahsil hayatının sonuna kadar bir daha hiç kırık not almadı. Saint Joseph'i bitirdikten sonra Mülkiye'de okudu ve hariciyeci oldu. Okulunu bitirir bitirmez Amerika'ya tayin oldu, sonra Almanya, İngiltere, Pakis-

tan, Norveç ve Avusturya'da sefirlik yaptı, emekli olana kadar başarılı bir meslek hayatı sürdürdü.

Babam kimi konularda oldukça katı davransa da, aslında yumuşak yürekli bir insandı; bu özelliği birçok olayda kendini gösterirdi. Mesela, bu yıllarda, ilkokuldayken, dört kuruşa bir saka kuşu almıştım. Kuşçu küçücük bir kafes içinde vermişti sakayı. Evde, kafesteki kuş babamı rahatsız ediyordu. Belki de kafeste olmanın ne demek olduğunu Malta'dan bildiği için, kuşa üzülüyordu. Kuş bir-iki hafta evde kaldı. Bir bayram günü, hediyelerimizi aldık, güzel vakit geçirdik, o sırada babam bana, "İstersen gel şu kuşu salalım," dedi. "Bir iyilik yap, serbest bırak, bırak gitsin." İkimiz birlikte balkon kapısını açtık, kafesi açılan kuş, uçup gitti.

Annem ise, okul dışında da iyi yetişmemize çok özen gösteriyordu. Özellikle yabancı dil ve müzik konuları üzerinde duruyordu. Erdem'e keman, bana da piyano hocası tutmuşlardı. Sekiz yaşımda piyanoya başlamıştım. Annem, "Aslında geç kaldık, dört yaşında başlamalıydın," derdi ama Arjantin'de böyle bir imkânımız olmamıştı, çünkü piyanomuz yoktu. Bir-iki piyano hocası denedikten sonra, bir Şakir çılgınlığı yapıp, Statzer'i tutmuştu... Düşünebiliyor musunuz! İlkokul öğrencisine profesör Ferdi von Statzer! Anayis geldikten sonra da Devlet konservatuvarına yazdırdı. Okuldan çıkar çıkmaz alelacele konservatuvara koşardık. Orada gördüklerimden resmi eğitimin, özel eğitimden ne kadar farklı olduğu anladım. Kapıdan içeri girer girmez, her odadan değişik müzik sesleri geliyordu. Koridorları çınlatan bir soprano, kemanların akort sesleri, aşka gelen bir hocanın verdiği küçük bir resital, konser tartışmaları. Tam bir müzik ortamı... ve ben müziği bıraktım. Müziği yapamayacağımı anladım ama bu değişik atmosfer bana bir şeyi çok iyi öğretti: *Ne öğrenirsen öğren, kaynağından öğren...* Konservatuvardaki havayı gördükten sonra, gerçek bir müzisyen olmak için gereken çabayı hiçbir zaman gösteremeyeceğimi anlamıştım.

• • •

Böylece yıllar geçti, ilkokul bitti. Annem yabancı dile çok önem verdiği için, Fransızca'ya ek olarak bu sefer de İngilizce öğrenmemi uygun buldu ve beni Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne yazdırmaya karar verdi, hem de yatılı olarak... Bense evimize yakın olan Dame de Sion'a gitmek istiyordum. Ne kadar ısrar ettimse de işe yaramadı. Annem, çok kapalı ve içe dönük olduğumu, bana açık ve serbest bir eğitim gerektiğini söylüyordu. Kolej'i o kadar methediyordu ki, bu sefer de Erdem, "Ben de oraya gideceğim," diye tutturdu. Ama annem onun erkek olduğunu, ayrıca Şakir erkeklerinin aşırı serbest ve uçarı olduğunu, sıkı bir düzene girmesi için, ona papazların iyi geleceğini söylüyordu.

Bu suretle yatak yorgan hazırlandı, taksiye yüklendi. Bir tarafımda annem, öbür tarafımda Lala ile okulun yolunu tuttuk. Taksi kolejin dik yokuşunu çıkarken, Lalam yüksek sesle dualar ediyordu... Ben ağlıyordum. Aslında hayatımın en hayırlı bir devresine girdiğimi henüz bilmiyordum...

Kolej

Koleje 1937 senesinde başladım. Yatılı okul çok değişik bir ortamdı. Bir kere çok serbesttik. Evdekinden çok daha serbest... Okulda, muayyen saatte, muayyen işleri yaptıktan sonra geriye kalan zaman tamamen bizimdi. İstediğimiz gibi giyinir, bahçede gezerdik. Jimnastik salonu her zaman açıktı, kütüphanede her türlü dergi vardı, bunlara ilaveten otuz bin cilt kitap emrimizdeydi. Sık sık konserler olur, piyesler oynanır, Robert Kolej'den oğlanlar gelirdi.

Yemek saatinde, yedişer kişilik masalarda, bir öğretmenle beraber yemek yerdik. Ayrıca yemekte İngilizce konuşmaya mecburduk. Yemek servisini, kolalı beyaz ceketli garsonlar yapardı. Sofra düzeni üç ayda bir değiştiğinden, değişik arkadaşlarla tanışma fırsatı buluyorduk. Akşam yemeğinden sonra, 'Marble Hall'da dans ederdik. Kısacası, çok iyi vakit geçiriyorduk.

Zamanla evdeki hayatım yavaş yavaş silinmeye, parlaklığını yitirmeye başladı. Eskiden dört duvar arasında, çevremde Şakirlerden başka kimseyi göremeden yaşıyordum. Şimdi başka bir dünyanın da varolduğunu görüyor, onlardan değişik olan başka insanlar tanımaya başlıyordum. Yavaş yavaş Şakirler önemini kaybediyordu gözümde. Kekemeliğim de azalmıştı. Sadece birkaç harfte kekeliyordum artık. Zaten bu nedenle gittiğim bir doktor, ne zaman kekemeliğime önem vermezsem, o zaman geçeceğini söylemişti. Ama Şakirlerin baskısı, hâlâ üzerimden tamamen kalkmış değildi.

* * *

Tam hayat tarzım değişmeye başlamıştı ki, sömestr tatili geldi, sevinçle eve döndüğüm gün, çok kötü bir havayla karşılaştım. Annem evde yoktu, babam öfke içinde, bir aşağı bir yukarı dolanıp duruyordu. Ne olduğunu sorunca, annemin Almanya'ya, Fahrünissa'ya gittiğini söyledi.

"Ne var ki bunda?" dedim.

"Haberim yoktu da ondan, ancak taksi Sirkeci garına girince Almanya'ya gideceğini söyledi bana," dedi.

Fahrünissa'nın ikinci kocası Emir Zeid Almanya'ya sefir tayin olmuş, teyzem, Şirin ve Nejat'ı alarak, 1935'te kocasının yanına gitmişti. İlk çocuğu Faruk'u kızıl hastalığından kaybetmişti ve Almanya'ya gidişlerinden üç sene sonra ikinci çocuğu da orada kızıla yakalanınca büyük bir şok geçirmiş, İstanbul'dan bir yakınını can yoldaşı olarak yanına istemiş. Şakirler de annemi münasip görüp, onun gidişini ayarlamışlar. Babam bu yüzden Şakirlere bir hayli kızgındı. İşte sömestr tatiline annesiz ve evde sinirli bir babayla yalnız kalarak başlayınca, içimde onlara karşı büyük bir infial uyandı. Babamın tasvip etmeyeceğini bile bile, annemi teşvik edip, hatta ona borç para bile verip Almanya'ya göndermişler, özel hayatımıza karışmışlar, annemle babamı birbirlerine düşürmüşlerdi. İçimde büyük bir öfke vardı. O öfkeyle, yukarı, doğru nineme çıktım. Ninemin bizim hayatımıza karışmayacağını biliyordum, ama ötekilerden kuşkuluydum. Özellikle Aliye'ye, düşündüklerimi, sert bir şekilde, birkaç kişiyi suçlayarak söyledim. O da sinirlenerek beni kolumdan tuttuğu gibi kapı dışarı etti. Ninem, yüzünde hüzünlü bir ifadeyle, sağa sola yalpalayarak kapıya kadar geldi, çok üzüldüğü belliydi. Biraz sonra Aliye yatışmış olarak aşağıya, bize geldi, durumu hafifletmek istiyordu ama babamın cevabı çok sert oldu. Bugün dönüp de geriye baktığımda, Şakirlerin bana gösterdiği reaksiyonu anlıyorum. Anayasası büyüklere saygı olan, çocukları ana-babalarına 'siz' diye hitap eden bir ailenin, henüz altıncı sınıf öğrencisi olan bir çocuğunun büyüklerine böyle saldırması, onların üzerinde şok tesiri yapmıştı.

• • •

Tatil bitip de okula döndükten birkaç gün sonra, ortaokulun müdiresi Miss Summers'ın sekreteri Miss Solakyan, annemin Almanya'dan döndüğünü, beni o gün ziyaret edeceğini söyledi. Akşamüstü annem okula geldi. Onu kızgın beklerken, durgun ve düşünceli buldum.

"Bana her şeyi anlattılar," dedi. Şakirlerin zaman kaybetmeden, anneme her şeyi yetiştirdikleri belliydi.

O hafta sonu eve geldiğimde, bu kez de babamı evde bulamadım. Annem üzüntülüydü, düşünceli ve zaman zaman da asabi... Ben ise bir sene babasız yaşamıştım, şimdi tam onu yeniden bulmuşken bir kere daha kaybetme düşüncesiyle müthiş bir paniğe kapılmıştım. Durup durup ağlıyor ve hep babamı düşünüyordum. Ne zaman, "Babamı istiyorum," desem, annem, "Git piyanonu çalış, babandan da bahsetme," deyip beni başından savıyordu. Ben hem ağlıyor, hem piyano çalışıyordum. Bir ara Fatma yanıma geldi, "Hadi artık ağlama," dedi ama o da ağlıyordu. Evde tam bir Yunan trajedisi havası esiyordu. Kimse konuşmuyordu, evde asap bozucu bir sessizlik hüküm sürüyordu. Sofradan robot gibi kalkıyor, her birimiz bir köşeye çekilip oturuyorduk. Birkaç gün böyle geçti.

Bir gece, akşam yemeğinde, içimde müthiş bir sıkıntıyla kompostomu karıştırıp dururken, bir yandan da, "Şimdi babam da burada olsaydı, dünyalar benim olurdu," diye düşünüyordum ki, başımı kaldırınca gözlerime inanamadım. Babam karşımdaydı. Güleryüzle içeri girmiş, "Ayşem," diye anneme sarılmıştı. Bu anlaşmazlık, hayatları boyunca onların yegâne kavgaları oldu.

Yıllar sonra annem, "Şimdi olsa, babana karşı beni desteklerdin," dedi bir gün. O zaman da onu desteklerdim, elbette annem babamın esiri değildi. Benim karşı olduğum, babamla tartışmadan böyle bir karar vermesi ve Şakirlerin bizim özel hayatımıza karışmalarıydı.

Yaz gelince Ada safhası tekrar başladı. 1938'in yaz aylarıydı. Artık mürebbiyemiz de olmadığından daha serbesttik. O yaz

aramıza Kılıç Ali'nin oğulları Altemur ile Keskin Kılıç da katılmışlardı. Bir süreliğine Cevat'ın oğlu Sina Kabaağaç da geldi. Hep beraber Hristos tepesinde dolaşıyor, Dil'de piknik yapıyor, Yörükali'de denize giriyorduk. Anadolu Kulübü'nde artık parmaklıklardan dans edenleri seyretmekle yetinmiyor, içeri giriyor, gençlerin arasında dansları izliyorduk. Akşamları da, mutat saatte, orta bahçede yemek gongunu beklerdik. Bir gün denizde bir sınıf arkadaşıma rastladım. Bana,

"Neden diploma törenine gelmedin? Biliyor musun, iftihardaymışsın," dedi.

"O ne demek?" diye sordum.

"Yani notların iyiymiş," dedi.

O zamana kadar iftihara geçmenin ne demek olduğunu bilmiyordum. Bu haberi ilk olarak ninem duymuş ve özellikle etrafa yaymamam hoşuna gitmiş. Bunu benim alçakgönüllüğüme vermiş. Oysa bu, alçakgönüllüğümden filan değildi, olayın öneminden bihaberdim de ondan kimseye söz etmemiştim. Mamafih, iftihara geçmemin etkisini fark ettim. Şakirlerin bana karşı tutumunda bir değişiklik vardı. Nihayet onların dikkatini olumlu bir anlamda üstüme çekebilmiştim. Kendimi giyinmesini bilmeyen, kekeme, çirkin bir kız olarak görüyordum ama okulda başarılıydım işte. İçimde bir şeyler uyanıyordu.

Feneryolu'ndaki Ahşap Ev

Almanya olayından bir yıl sonra, babam, Feneryolu'nda bir ev satın aldığını ve Şakir Paşa Apartmanı'ndan oraya taşınacağımızı söyledi. Kardeşimle ben itiraz ettik. Şehirde yaşamaktan çok memnunduk, sinemalar, dükkânlar, kalabalık ailenin eğlenceli tarafları çok hoşumuza gidiyordu. Babam, "Niçin taşınıyoruz? Neden gidiyoruz?" sorularımızı, "Burası pahalı, kiraya vermemiz lazım," cevaplarıyla geçiştiriyordu. Ama o kadar ısrar ettim ki, sonunda bana, "Taşınmamızın gerçek sebebini bilmek istiyor musun?" dedi. "Çocuklarımın bu muhitte yetişmesini istemiyorum, çocuklarımı kendi istediğim gibi yetiştireceğim, sizi buradan *uzaklaştıracağım*." Belki annem onu ikna edebilir diye ona koştum, ama annem, "Ben sadece ailenin dallarına, küçük yapraklarına karar verebilirim, babansa ağacın gövdesi, mühim şeylere o karar verir, beni dinlemez," dedi.

Yumuşak, sevecen bir insan diye bildiğim babamın, gerektiğinde bir diktatör de olabileceğini o vakit öğrendim. Ama yine de bizi memnun etmek için elinden geleni yaptı. On dönüm bahçesi olan ahşap evi mümkün olduğu kadar tamir etti, dışını aşı boyası denen kırmızı bir boyayla boyadı (en ucuz boyaymış). Annem yeni evimiz için perdeler dikti, üstlerini el işi nakışlarla süsledi. Babam üzülüyorum diye, istersem bir köpek de alabileceğimi söyledi. Ben, "Bir de keçi isterim," dedim. Keçiyi de aldı. Ama ben artık iyice şımarmış olmalıyım ki, "Bunu istemem, ben yavru keçi istemiştim, bu kocaman," dedim. Keçiyi çobana verdi, ertesi sene keçi mini mini iki yavrusuyla çıkageldi. Bir de kedimiz vardı: Yastık Pusi. Kısacası bizi memnun etmek için elin-

den ne geliyorsa yapıyordu babam. Emektar Seher de kocasından ayrılmış, bizimle beraber Feneryolu'na gelmişti. En büyük sıkıntıyı da o çekti. Kışın mutfağı su basıyordu. Musluğa gitmek için, kapıyla musluk arasına konan kalasın üzerinden geçerken yüz kiloluk vücuduyla dengesini zor buluyordu Seher.

Apartmandaki dairemizi kiraya verdiler ama gene de para sıkıntısı çekiyorlardı. Arada bir evden bir şeyler eksiliyordu. Babamın mineli altın saati gitmişti, hatta bir gün sabahlığını bile eskiciye sattı. Kışın odun yerine bahçeden topladıkları kuru dalları yaktıkları bile oldu. Ama bu kadar darda olmalarına rağmen Erdem'le benim tahsilimden hiçbir şeyi esirgemediler. Erdem'i Saint Joseph'e verdiler, bir de ona Mösyö Matalon diye bir matematik hocası tuttular. Ben kolejde yatılı olarak okumaya devam ediyordum.

Babam epeyce bir süre emekli maaşı da almamıştı. Hizmeti eksikmiş, bu yüzden emekli maaşı için müracaat etmeyi düşünmemiş bile. Bizi bu sıkıntıdan kurtaran Atatürk olmuştu. Babamın yakın bir arkadaşı olan Halil Bey, mebustu. Atatürk'ün ölümünden bir süre önce, Meclis'te bir sohbet esnasında Halil Bey, babamın sıkıntı içinde olduğunu söylerken, tesadüfen Atatürk de oradaymış. Atatürk ona,

"Ahmet'in iş hayatında zengin olduğunu duymuştum," demiş şaşkınlıkla.

Halil Bey, "Hayır Paşam, maalesef bütün parasını kaybetti," demiş.

"Peki emekli maaşı?" diye sormuş Atatürk.

"O da yok, senesi eksikmiş," diye cevap vermiş.

Buna karşılık Atatürk, "Olamaz, o harp malulü. Malulen emekli olabilir. Derhal hastaneye sevk edin," demiş.

Aslında sağlığı yerinde olduğundan, malulen emekli olmak babamın hiç aklına gelmemişti. Sonuçta bacağındaki kurşunlardan değil ama kolundaki kırıktan dolayı üçüncü dereceden harp malulü olarak tekaüt oldu, böylece biraz da olsa rahatladık, özellikle de ben. Çünkü babam her işini bana anlatır, parasızlık hikâyeleriyle uykularımı kaçırırdı.

Feneryolu'ndaki evin ortamı, açık hava hepimize yaradı, bizi birbirimize yaklaştırdı. Anneme bahçe merakı geldi, bana da hayvan merakı... Akşamüstü yem saatlerinde, "Geh, geh," deyince, tavukların yanı sıra, kazlar da çığlık ata ata gelir, köpek onları takip eder, hepsinin arkasından da uzun kulakları sallana sallana keçim koşardı.

Kışın rüzgâr ahşap evin bir ucundan girer, öteki ucundan çıkar, eski evi buz gibi soğuturdu. Yalnız bir odamız sıcak olurdu. Hepimiz orada toplanır, sıcacık sobanın üstünde demlenen mis gibi çayımızı yudumlardık. Ben kucağıma Yastık Pusi'yi alır, güzel bir kitapla divana kıvrılıp uyuklardım. Çok sakin ve huzurlu günlerdi. Yine de yaz geldiğinde, mali durumumuz gereği Feneryolu'nu da kiraya verip yaz aylarını Ada'da geçirmeyi sürdürüyorduk.

Babam bütün işlerini halledip Arjantin'den kesin dönüş yaparken, kalan parasını orada ucuz olan pırlantaya yatırmıştı. O pırlantaları görmüştüm. Beyaz bir kâğıt içerisinde beş-altı tane taş. Bir tanesini anneme vermiş, bir kısmıyla da oturduğumuz evi satın alıp tamir etmişti. Babamın asıl mesleği askerlikti, bu yüzden iş hayatında deneyimsizdi. İplik makineleri, bakır fabrikası, yapağı ve tütün işlerinde zarar etmiş, Arjantin'deki fabrikasını kaybetmişti. Şimdi bu aldığı arsada da bir hata daha yapmıştı. Aldığı on dönüm bahçenin sadece dörtte biri tapuluydu. Kalan kısmını noter senediyle satın almıştı. Eski mal sahibi göçmendi, arsa ona on sene satmamak koşuluyla hükümet tarafından verilmişti. Ama on sene sonunda Bağdat caddesindeki emlak fiyatları kat kat artınca, adam noter senedini kabul etmedi ve kalan sekiz dönümü başkasına sattı. Babam artık yaşlanmıştı ama mücadele hırsını hâlâ kaybetmemişti. Dava açmaya karar verdiyse de, annem ona engel oldu. "Hayır Ahmet, bize para lazım değil bize sen lazımsın," dedi, "dava açmak yok." Ve arsa elimizden alındı.

Bu arada talih bize bir kere daha güldü. Mösyö Kohen, babama bir iş teklif etti. Kendisinin Skoda silah fabrikalarında önem-

li bir mevkii vardı. Babama önerdiği iş, Güney Anadolu'dan Suriye'ye koyun satmakla ilgiliydi. O sıralar ortaokul talebesiydim, konuşulanları yarım yamalak dinledim. Güney Anadolu reprezantanlığı... takas... komisyon... v.s. İşin esasını bilmiyorum ama bundan sonra senede bir kere babam Gaziantep'e gider, bir ay kadar kalır, elinde toplu bir parayla geri dönerdi... 1944'te bu parayla Caddebostan sahil yolunda bir ev aldı. Allahtan o zaman evlerin arsaları büyüktü ki babam onun arsasını ikiye bölüp yarısını sattı. Geriye kalan arsaya annem Selanik'teki otelden payına düşen parayla aldığı tektaşı satarak kâgir bir ev yaptırdı, artık Feneryolu'ndaki ahşap evde esen soğuk rüzgârların sesini dinlemeyecektik, bundan sonra kışlarımız Caddebostan'da adalara karşı nefis bir manzara karşısında geçecekti.

Bursa Yolculuğu

Feneryolu'na taşındıktan bir yıl sonraydı. Babam Erdem'le beni kendi memleketi Bursa'ya, ablası Ayşe halayı ziyarete götürdü. Hem halamızı ziyaret edecek, hem de babamın memleketini tanımış olacaktık. Vapurla Yalova'ya gittik, Yalova'dan eski püskü, her tarafı dökülmek üzere olan bir minibüse bindik. O zamanlar Bursa-İstanbul yolu şimdiki gibi değildi, tozlu, dolambaçlı, çukurlarla dolu felaket bir şeydi. Sarsıla sarsıla, çok sıcak bir yaz günü, tam dört saatte Bursa'ya vardık. Bindikten az sonra minibüs beni tuttu ama öyle böyle değil felaket tuttu. Şoför durdu, dışarı çıkıp yediklerimi çıkardım fakat işkence bitmedi, tekrarladı, tekrarladı... bu durumda patates, soğan torbalı minibüs yolcuları, kolonya çıkardılar, bir ikisi kalkıp yerini bana verdi ve ben yol boyunca yatarak yolculuğu tamamladım...

Babamların evine geldiğimizde, kapıyı Ayşe halanın kızı, Saadet halam açtı. Bizi tertemiz bir oturma odasına aldılar, pencereleri kafesli, bir tarafı boydan boya sedir olan bir odaydı burası. Hal hatır sorulduktan sonra yemek vakti geldi. Evde mutfak olmadığından yemekler yandaki küçük bir odada pişiriliyordu. Bize yere, yuvarlak bir sini üstünde sofra hazırladılar, büyük bir

tabakta köfte ve pilav getirdiler. O güne kadar bin bir türlü protokolle yemek yemeye alışmış olan biz çocuklar için olağanüstü lezzetli ve eğlenceli bir yemekti bu. Hepimiz sininin etrafına bağdaş kurup oturduk, halam bize çatal bıçak getirdi ama ev halkı elle yemek yiyordu. Çok lezzetli bir yemekten sonra sabunlu havlularla herkes ellerini sildi ve sofra toplandı.

Akşam yatma vakti gelince, yüklükten tertemiz yatak yorganlar çıkarıldı, yerlere serildi, o gece babam, kardeşim ve ben aynı odada yattık.

Ayşe halamı ilk kez görüyordum. Kılık kıyafetiyle tıpkı bizim yayaya benziyordu. Yaşı belki de seksenin üzerindeydi. Zaten Bursalı akrabalarımın hepsi uzun ömürlü oldu, seksenin üzerinde yaşadılar.

Ertesi gün babam Erdem'le beni alarak atlı arabayla Bursa'yı gezdirdi. İlk götürdüğü yer doğduğu evdi. Bu ev, Ayşe halanın evinden daha büyük, daha bakımlıydı. Babam, bize üst katı göstererek,

"İşte, ben bu katta doğdum," dedi.

"Peki baba, bu ev şimdi kimin?" diye sorduk.

"Satıldı," dedi. "Malta'dan kaçmam için para lazımdı."

Sonra bizi küçük bir mezarlığa götürdü. Orada bulunan üç mezarı işaret ederek,

"Bunlardan birinde babam yatıyor," dedi.

"Üstlerinde yazı yok, nereden biliyorsunuz?" diye sorunca, "Eskiden kadınlar mezarlığa gitmezdi, ben de Bursa'da değildim, bir komşumuz ablalarıma tarif etmiş," dedi. "Bu üçünden biri babamın."

Babam, Bursa'nın her tarafını gezdirdi bize. Osman ve Orhan Gazi'yle, Hacivat ve Karagöz'ün mezarlarını gösterdi. Efsaneye göre, Hacivat ve Karagöz, bir caminin yapımında işçi olarak çalışıyorlarmış, birbirlerine takılırken işçileri o kadar çok güldürüyorlarmış ki, caminin inşaatı aksıyormuş. Bunun duyan padişah, ikisinin de kafasını vurdurmuş. Bir de Ulu Cami'yi gezdik. Burası, gördüğüm camilerin en görkemlisiydi. Gösterişsiz, düz hatları ve sadeliğiyle muhteşemdi. Yıllar sonra,

hayranı olduğum bu camiyi tekrar gezerken, müezzin bana, burasının akustiğinin de muhteşem olduğunu söyledi. Hafifçe, "Allahuekber," diye fısıldayınca, ses caminin her tarafında yankılandı.

Daha sonra babam bizi, Bursa'nın en ilginç yerlerinden biri olan Koza Han'a da götürdü. Burası, sanki her köşeden üç silahşörler fırlayacakmış gibi görünen, eski zamanları anımsatan bir handı. O günlerde, ipek kozası satış mevsimiydi, dört bir yanımızda tepeleme beyaz kozalarla dolu küfeler sıralanmıştı. Kara çarşaflı kadınların yanında bembeyaz kozalar müthiş bir kontrast oluşturuyor ve Avrupa müzelerindeki ortaçağ tablolarını hatırlatıyordu.

Bursa'da babamın akrabalarını tanıdık, Fatma hala ve oğlu Cemil, Cemil'in altın dişli karısı... Fatma halanın bize sonsuzmuş gibi gelen büyüklükteki çiftliğini gezdik. Kuzenlerimizle oynadık, birbirimize domatesleri, patlıcanları fırlatıyorduk. Sonra, Avrupa'da İkinci Dünya savaşının rüzgârı esmeye başlamışken ve insanlar yemek için bir patates bile bulamazken, canım yiyeceklerle oyun oynadığımız aklımıza geldi ve bu oyundan vazgeçtik. Orada bulunan bir yalağa ayaklarımızı soktuk, o sırada yalağa su içmeye bir at geldi. Ben her zamanki patavatsızlığımla,

"Bu at, dişi mi erkek mi?" diye sorunca hemen susturuldum. Böyle bir şey sormak ayıpmış!

Böylelikle günler geçti ve tatilimiz bitti. Daha kısa olan Mudanya yolundan İstanbul'a döndük.

Sonraları hep düşünmüşümdür. Bu ziyaretin asıl maksadı neydi?... Durup dururken babam neden bizi Bursa'ya götürmüştü? Yoksa, Şakirlerin hayat tarzının dışında hayatlar da olduğunu mu göstermek istemişti bize?

Sare İsmet Hastalanıyor

18 Ağustos 1938 tarihinde, bütün aile Adada'ydık. Şakir Paşa'nın dört kızı, oğlu, damatlar, torunlar, hepimiz... Yine Güney'in doğum günüydü. Her zamanki gibi, Ada'da bir eşek turu

yapacak, sonra evde pastasını kesecektik. Sabahleyin her günkü gibi denize gittik. Döndüğümüzde, bahçede öğle yemeği için sofra kurulmuştu. Ninem oturmuş, tek başına yemeğini yiyordu, acelesi vardı, bir vapuruna yetişecekmiş. Vecihi dayımın kızı Bahriye ablayla beraber İstanbul'a ineceklerdi, giderken aceleyle çantasından bir paket çıkardı ve,

"Bunu Güney'e verin. Onun doğum günü hediyesi," dedi.

Yemekten sonra eşek turumuzu yaptık, döndüğümüzde sofamızı hazır bulduk. Pastamızı yemeye henüz başlamıştık ki, telefon çaldı, biri koşarak aşağı indi.

"Hanımefendi, hanımefendi ameliyat olmuş!"

Haber bomba gibi patladı. Evde birden bir hareket oldu. Her kafadan bir ses çıkmaya başladı.

"Ne ameliyatı? Nesi varmış? Bize niçin haber vermediler? Niçin Bahriye ile gitti?"

Ninemin dört kızı da evdeydi. Niçin kendilerine haber verilmemişti. Aliye, avaz avaz doktora çatıyordu. Fahrünissa,

"Ne bağırıyorsun? En nihayetinde bir doktor o..." dedi.

Herkes Bahriye ablaya kızıyordu. Annemizi bizden habersiz nasıl ameliyat ettirir diye onu suçluyorlardı. Nihayet, Hakkiye teyze ve Suat dayı, "İstanbul'a gidelim," dediler. Bütün aile İstanbul'a indi. Ninemi Haseki Hastanesi'nin bir koğuşunda buldular. Bahriye, ninemin başındaydı. Hepsi birden Bahriye'yi azarlamaya başladı. Nasıl bize haber vermezsin! diye bağırıp çağırıyorlardı. Ninem, "Yapmayın çocuklar, ben istedim," diyerek ortalığı yatıştırmaya çalışıyordu. Çocukları derhal annelerini Amerikan hastanesine kaldırdılar. Aile doktorumuz Aziz Bey, Doktor Abravaya ve Mim Kemal bir konsültasyon yaptılar, ninemde bir tümör vardı. Derhal ikinci ameliyata karar verdiler. Ninemdeki tümör habismiş.

Ninemi son defa hastanede gördüm. Pembe saten bir gecelik giymişti, bir şeyler söylemek istiyormuş gibi uzun uzun beni süzdü. Birbirimize sarıldık. Çok sevecen bir insan olmasına rağmen, sarılıp öpmek gibi âdeti yoktu aslında. Nineme şans getir-

sin diye, bana hediye gelen bir çift minik Hollanda çarığını ona verirken ağlıyordum.

Birkaç gün sonra, Mim Kemal'in isteği üzerine ninem ameliyat olmak üzere başka bir hastaneye nakledildi. Heyecanlı günler başlamıştı, ameliyat gününü annemden sakladılar, ama annem bunu hissedip o gece sabaha kadar uyumadı, odada dolanıp durdu. Aradan birkaç gün daha geçti, ninemin iyileşmeye başladığı haberi geldi ve çok sevindik. Fakat arkasından zatürree oldu. Onu da atlattı, nihayet tamamen düzeldi, hastaneden çıkacağı gün kararlaştırıldı.

Büyükada'da, Mizu'nun yönetiminde bütün torunlar seferber olduk, ninemin ne kadar titiz olduğunu bildiğimizden işi hizmetkârlara bırakmak istemiyorduk. Camları, yerleri, her tarafı biz sildik, çarşafları değiştirdik, odasını, çok sevdiği yaseminler ve fullerle donattık.

Şakir Paşa Apartmanı'nda ise, annelerinin iyileşmesini kutlamak için bütün aile Hakkiye teyzede toplanmıştı. Ertesi gün anneleri taburcu olacak diye, keyifle akşam yemeği yerken, aniden bir telefon geldi. Hastaneden arıyorlardı, Sare İsmet 1938'in 11 Eylül'ünde aniden ölmüştü.

Bu acılı günleri çocuklarına yaşatmak istemeyen annem, bizi Talat Paşa'nın karısı Hayriye Hanım'ın eşliğinde Seher'e emanet ederek Feneryolu'ndaki evde bıraktı. Ninemin ölümü, ailenin birbirine kenetlenmesine neden olmuştu. Hemen her gün birinin evinde toplanıyorlardı. Bir gün eve bir paket geldi. Paket açılınca, içinden ninemin hastaneye giderken yanına aldığı son eşyalar çıktı... Tarak, fırça gibi özel eşyaları ve bir çift minik Hollanda çarığı...

Ninemden sonra Ada hiçbir zaman eskisi gibi olmadı. Çünkü, ninemin titiz gözetimi yoktu artık. Üstelik evin girdisini çıktısını bilen Asiye de evlenmişti. Bir de Fahrünissa, Mithat dayının Ada'daki köşkten gitmesini isteyince, köşk kimsesiz kaldı. Mithat dayım, evi bir günde terk etti. Gidecek yerleri de olmadığından, bir süre için onları annem ve babam yanlarına aldılar.

Cevat

Onu ilk defa, ninemin ölümünden birkaç gün sonra, Şakir Paşa Apartmanı'nın kapısında gördüm. Birkaç kişinin arasında duruyordu, upuzun boylu bir adamdı. Annem, "İşte bu Cevat dayın," dedi. Tuhaf bir yüzü vardı. Yüzünün bir kısmı gülüyorken, bir kısmı ağlıyor gibiydi.

O güne kadar ailede adı bile anılmayan Cevat birden aile içine girdi, bir anda popüler oldu. Annemle babam ona karşı mesafeli duruyorlardı ama, diğerleri son derece yakın davranıyordu. Cevat'a bir gün, Hakkiye teyzede rastladım. Bana,

"Hangi okula gidiyorsun?" diye sordu.

"Koleje," dedim.

"Unut, unut," dedi. "Okulda öğrendiklerinin hepsini unut."

"Niçin?" diye sordum.

"Galileo, okulda öğrendiklerine inansaydı, dünyanın yuvarlak olduğunu bulamayacaktı," dedi.

Ben okula gitmeden bir şey öğrenilemeyeceğini düşünerek,

"Ama bir yerde temel bir bilgi öğretilmeli," dedim. Fahrünissa,

"Ağabey, çocuğun dediğinde bir şey var," diye araya girdi. Oradan buradan konuşurken, konu değişti topluma, cezaya filan geldi. Bilinçaltı bir tepkiyle olacak, suçlu cezasını çekmeli, gibi bir şeyler söyledim. Cevat gözlerimin içine bakarak,

"Toplum değil, insan kendini cezalandırır," dedi bana.

Cevat'la hayat boyu bütün konuşmamız bu kadar oldu. Ona hiçbir zaman 'dayı' demedim. Ama yıllar sonra bir gece, onu televizyonda, ölüm döşeğinde yatarken görünce, "Geçmiş olsun dayıcığım," diye bir mektup yazdım. Bilmem bu mektup eline geçti mi?...

III. BÖLÜM

Hayat Devam Ediyor

Ninemin ölümüne hepimiz çok üzülmüştük, ama hayat devam etmek mecburiyetindeydi. Yaz bitmiş, okul günleri yeniden başlamıştı. Ben orta birdeydim. Önümüzdeki sene, yani yedinci sınıfta ikinci bir yabancı dil öğretilmesine başlanıyordu. İki tercihimiz vardı: Fransızca veya Almanca. Bir gün, ortaokulun müdiresi Miss Summers sınıfa geldi, herkese sırayla, ertesi sene başlayacak olan lisan derslerinden tercihlerini sormaya başladı. Sıra bana gelince,

"Babama sorayım," diye cevap verdim. İçimden de, "Öğretmenimiz şimdi bak ne iyi evlat, diye düşünecek," derken, verdiğim cevap Miss Summers'ı deli etti.

"Sen... sen, senin kafan yok mu? Kendi kendine karar veremez misin?" dedi bana. Sonra tekrarladı: "Evet, şimdi hangisi?"

"Almanca," dedim.

Ama Miss Summers'ın sözlerine çok üzülmüştüm. Eve gittiğimde olayı babama anlatınca bu sefer babamın tepesi attı:

"Hayır, Fransızcaya yazılacaksın!" dedi.

Aslında benim için ikisi de birdi ama babamın âmirane tavrı da beni sinirlendirdi, tartışmaya başladık.

"Almanca!"

"Fransızca!"

"Almanca!"

Tartışma sertleşince annem araya girdi, "Ne fark eder Ahmet, ikisi de olabilir," dedi. Babam,

"Hayır Ayşe," dedi. "Fransızca, çünkü dört sene matmazelle

Fransızca çalıştı, bir temeli var, şimdi dört sene daha okursa lisanı pekişecek. Fransızca! İşte o kadar."

Babamla iki düşman gibi göz göze geldik. Yine o yumuşak babam gitmiş, yerine sert bir adam gelmişti. Sanki benimle değil de Enver Paşa'yla konuşuyordu.

Ne kadar ısrar ettiysem de daha fazla karşı gelemedim, nihayetinde on üç yaşında bir çocuktum. Sonunda, "Peki," dedim. Ben onun söylediğini kabul edince, düşman bakışları gitmiş yine eski babam olmuştu. Ama babamın su katılmamış bir diktatör olabileceğine bir kez daha şahit olmuştum.

Birkaç gün onunla konuşmadım, bütün barış hamlelerine karşı koydum. O akşam da odama çekilince, hatıra defterime bir not düştüm: *Ne baba baskısı, ne koca baskısı.* Kendi kararlarımı kendim vermeliydim, özgür olmalıydım. Özgürlük için de yegâne çare, *Üniversiteydi...* yani ekonomik bağımsızlıktı, yani altın bilezikti... Nasıl ki Şakirlerin dikkatini sınıfı iftiharla geçerek çektiysem şimdi de kendi özgürlüğüm için okumam şarttı... fakat şu anda bağımlıydım.

Ertesi günü Miss Summers'a gidip Fransızcayı seçtiğimi söyledim.

Miss Summers'la olan ilişkimiz de ayrı bir olaydı. Miss Summers iyi bir eğitimci olmakla birlikte çok katıydı. Yemekte yedişer kişilik masalarda oturduğumuzu anlatmıştım ama bunun dışında bir de on kişilik bir masa vardı, Miss Summers'ın masası. Orası benim korkulu rüyamdı, sert çıkışları, hiç gülmeyen yüzü, dev gibi cüssesiyle Miss Summers aklımı başımdan alıyordu. Miss Summers, aynı zamanda fen derslerine de giriyordu. Bir ara Şirin'le ben de on bir kişilik o masaya düştük. O gün yemekte Şirin dersle ilgili bir soru sordu. Miss Summers'ın cevabı soğuk bir, *"I have an office,"* (Benim bir ofisim var) oldu, sonra, soruya cevap vermeden eski konuya döndü. Şirin bu tavra çok üzüldü. Aslında Miss Summers, yemekte iş konuşulmaz, havadan sudan konuşulur, demek istiyordu fakat yöntemi sertti. Bugün anlıyorum ki, bizi eğitmekten başka bir maksadı

yoktu ama, böyle bir yöntem o yaştaki çocuklara karşı kırıcı olabiliyor.

Beni de sık sık terslerdi. Bir gün bir yazıyı imzalatmak için ofisine gittim.

"Lütfen imzalayın," dedim. Ters bir şekilde,

"Ben senin sekreterin miyim?" diye kükredi. "Lütfen imzalayabilir misiniz?" demeliymişim. Bu tip konuşmalar onun tarzıydı, bu yüzden de pek sevilmezdi. Aslında maksadı nezaket kurallarını öğretmekti. İşin kötüsü böyle ters tavırla verilen dersler nedense benim aklımda daha iyi kalıyordu.

Orta üçe geçtiğim sene, annem devam eden maddi sıkıntılarımıza bir çare düşündüğü için olacak, bir gün babamdan habersiz Miss Summers'a gidip, Birinci Dünya Savaşı'nda Enver Paşa'nın okula el koyma girişimini ve babamın karşı koyması hadisesini anlatmış. Her ne anlattıysa, belki de iyi bir talebe olmamdan dolayı, bana burs vermişlerdi. Karşılığında haftada iki -üç kere revirde öğrencilerin "*case history*"lerini (sağlık tutanakları) tutuyordum. Bu burs ailemi rahatlattı, hem de ilerde işime yaradı.

Ortaokulda hep iftiharla geçtim, ama okulun güzelliğini asıl liseye gelince fark ettim. Sürekli iftiharı devam ettirmek için çok çalışmak gerekiyor, bu da bir sürü şeyden fedakârlık yapmak anlamına geliyordu. Halbuki yatılı arkadaşlarla iyi vakit geçiriyor, konserleri, tiyatroları kaçırmıyordum. İyi havalarda okul bahçesindeki platoda yürüyüşler yapar veya uzanıp güneşlenirdik; voleybol, basket maçlarında Galatasaray-Fenerbahçe heyecanları yaşardık. İlerleyen İngilizcemizle yaşımıza uygun kitapları okuma zevkini tadıyorduk... İftihara geçmek uğruna bütün bu güzel şeyleri yapamayacaktım. Hayatta bir daha elime geçmeyecek olan bu dönemi dolu dolu yaşayamayacaktım. Değer miydi? Değmezdi! Artık sınavlarda dokuzları değil yedileri hedefleyerek sınıfı geçme notunun biraz üstünde bir notla yetinmeye karar verdim ve iftihara geçmekten vazgeçtim. Üstelik artık Şakirlere kendimi ispatlama gibi bir derdim yoktu.

* * *

Okulda her çarşamba günü bir konuşmacı, belli bir konuda konferans verirdi. Bir seferinde de Dr. Seeley konuştu. Dr. Seeley felsefe, mantık, psikoloji hocamızdı. Oğlunun on beş günlük tatilini nasıl geçirdiğini anlattı. Oğlan, tatilinde maden işçileriyle beraber yaşamış, onlarla beraber çalışmış, değişik insanlarla tanışmış, bambaşka bir dünya görmüştü. Can sıkıcı bir konuydu ama sonu enteresandı. Bu suretle yaşam bilgisi derinleşmiş, kişiliğine katkıda bulunmuş. Seeley sözü, "Siz de değişik ortamları arayın, dört duvar arasında yaşamayın," demeye getiriyordu.

Dr. Seeley'nin asıl mesleği eğitimcilikti, çok değişik bir insandı. Hakeza notları da öyleydi. Verdiği dersler kolay olmasına karşın ondan yüksek not almak imkânsız gibiydi. Hiç yanlışsız bir kâğıda yedi verirdi.

Bu durumu merak ettim, bir gün ofisine gidip, hiç hatam olmadığı halde neden bana yedi verdiğini sordum.

"Aha!" dedi, "bu kadar basit bir derse on mu verecektim yani?"

Aptal aptal baktığımı görünce, "Bak, ben bir kâğıdı elime alınca onu normal diye düşünüp yedi veririm. Ondan sonra içinde iyi bir fikir, iyi bir ifade tarzı veya değişik bir görüş varsa yarımşar not eklerim. Her bâtıl, mantıksız, tutarsız söze yarımşar not kırarım," dedi. Kısacası onun dersinde altılar çoğunluktaydı, yani her zaman bir-iki mantıksız söz yazardık. Seeley'nin önemle üstünde durduğu şey, değişik, orijinal, enteresan fikirlerdi. Buna *"nugget idea"* derdi... (Altın madeni gibi kıymetli fikirler anlamına bir söz.)

The Golden Bough, her biri 700-800 sayfa tutan, sekiz ciltlik bir kitaptı. Yazarın ömrünü verdiği bu eserin içeriği ilkel insanların âdet, gelenek ve töreleriyle ilgiliydi. Dr. Seeley bizden, buradan bir fikir, bir *nugget idea* bulmamızı istedi. Pek sevdiği bu *nugget idea*'yı bulmak için kütüphaneye dağıldık. Kitapları şuradan buradan karıştırdık, her tarafından didik didik aradık, fakat içinde hiçbir fikir bulamadık. Sadece yamyamlık ve vahşet vardı. Örneğin Borneo'nun bir yöresinde yerlilerin köyü korumak için bir genç kızı kurban etmeleri gibi... Kurbanın ölüsü, kötü ruh-

lardan köyü korurmuş. Sekiz ciltte de bu gibi vahşi bâtıl törelerden başka bir şey yoktu.

Sınavda *Golden Bough*'dan bir soru gelince, hiçbir fikir bulamadığımı, sadece bütün bu vahşetin, sadizmden değil nefs-i müdafaa amacıyla yapıldığını yazdım. Seeley, bu fikri beğendi, beni ofisine çağırarak istersem ondan sekiz buçuk bile alabileceğimi söyledi.

"Bu nasıl olur?" dedim.

"Okuyarak tabii, ciddi kitaplar okursan on sene sonra olgun biri olabilirsin," dedi.

Okuduğumuz kitaplar genellikle pembe dizi, polisiye türü, en fazla hafif klasiklerdi ama aramızda kitap kurtları da yok değildi. Mesela Şermin. Dostoyevski'yi Rusça aslından okurdu. Ben de hayatım boyunca, kendimi geliştirmek için, okuduğum her dört kitaptan birinin mutlaka edebiyat tarihinde yeri olan, evrensel değerde bir eser olmasına gayret ettim.

İşte o günlerde Mithat dayı birden hastalandı, yatağa düştü. Çok ıstırabı vardı. Doktorun biri geldi, biri gitti... Sonunda teşhis kondu. İki-üç aylık ömrü kalmıştı, karaciğer kanseriydi. Mithat dayı köşkten çıktıktan sonra Ada'da küçük bir ev almış, orada yaşıyordu. Şakirler hastalığında sık sık onu ziyaret ettiler, ona moral vermeye çalıştılar. Hepimiz ne kadar kötü durumda olduğunu bildiğimiz halde, düşündüğümüzün tam aksine, ne kadar iyi göründüğünü söylerdik. Onun duymak istediği şekilde konuşurduk. Hastalığında dayım çok hassaslaşmıştı. Nüzhet yenge gece gündüz dayıma bakmaktan bitkindi. Dayımsa yengeme karşı sitemkârdı, yüzüne kolonya sürse alınır, yengem de sık sık ağlardı. Ama, doktorların söylediğinin aksine dayım üç sene yaşadı.

Lisede Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü* hikâyesini okuyorduk. İvan İlyiç hastalanmış, ıstırabı varmış, doktorun biri gelip biri gitmiş, hayatından ümit kesilmiş. Ailesi onun ne kadar hasta olduğunu bildikleri halde, ona duymak istediği sözleri söylemişler, moral vermeye çalışmışlar. Üç sene sonra da ölmüş. Hekimler hastalığa teşhis koyamamışlar.

Bu hikâyeyi işledikten sonra yapılan imtihanda sorulardan biri, "İvan İlyiç bugün ölseydi hastalığına ne teşhis konurdu?" olmuştu.

Bu soruyu kimse bilemedi. Öğretmen o sorudan herkese sıfır verdi. O zaman kızlar itiraz ettiler, "Biz nasıl bilebiliriz? Biz doktor muyuz?" diye. Öğretmen dedi ki,

"Tamam, kimse bilmeseydi itirazınızı kabul ederdim ama bir kişi bilince diğerlerinin de bilmesi lazım." Sonra beni işaret etti. Arkadaşlarımın bakışlarını görünce ayağa kalktım, "İvan İlyiç'in durumu tıpatıp dayımın ölümüne benziyor, her şeyiyle benziyor, hastalığın semptomları, ailenin tutumu, çevresi, bütün tablo tamamen aynıydı. Dayım karaciğer kanserinden öldü," dedim.

Öğretmen soruyu iptal etti. Biz de büyük bir yazarın olayları ne kadar gerçekçi, bir fotoğraf makinesi kadar tıpatıp yansıtabildiğini gördük. Bir Rus asilzâdesinin ölümünde Mithat dayı ve Şakirler yaşıyordu.

Lisede seçmeli derslere katılma mecburiyetimiz vardı. Bunlar Sanat Tarihi, Sosyal Bilimler, Fransızca ve Almancaydı. Bunlardan ikisini seçmemiz gerekiyordu. Ben Sosyal Bilimler'le Fransızcayı seçtim. Ama çocukluk kaprisi olsa gerek, son sınıfta Almancaya girdim. Bilmece gibi zor olan bu lisanı seçtiğime bin kere pişman olarak, bu dersten ucu ucuna sınıf geçtim. Geç de olsa babamın haklı olduğunu görmüştüm.

Baba-Kız Sorunları

Lise yıllarında babamla aramda sorunlar başladı. Ben daha bağımsız olmak istiyordum. Babamsa benim tavırlarıma karışır, fikirlerime kızar, Türkçemi beğenmezdi. Ben de onu tutucu bulurdum. Bazen ona, "On dokuzuncu asrın adamı," derdim. Bu, aslında gerçek düşüncemin hafifletilmiş şekliydi. Her ne kadar aldırmıyormuş gibi görünse de bu sözlerimden rahatsız olduğu muhakkaktı. Almanca hikâyesinden sonra iş daha da ciddileşmişti. Her an, hür olduğumu, bana karışamayacaklarını söyler-

dim; özellikle, "Kiminle istersem onunla evlenirim," demem babamı deli ediyordu. Annem Şakirlere yakın olan bu fikirleri yadırgamazdı, onun yegâne derdi, giyeceğim kıyafetleri kendisinin seçmesiydi; ama bunu gerçek bir baskı haline getirmişti. Bu konuda çok ciddi tartışmalarımız oldu. Ayrıca benim uysal, herkesle iyi geçinen, şirin biri olmamı istiyordu. Yani annem de aslında bir şekilde beni kontrol etmek istiyordu.

Sinirli bir gününde babam, "Allah belasını versin bu kolejin, onlar seni böyle yaptı," dedi bana. Kendi babasının yüzüne bakmaktan korkan, onun karşısında ağzını bile açamayan Ahmet, öz kızının, elini beline dayayarak, "Bana karışamazsın," demesini hazmedemiyordu. O kadar ki, aile doktorumuz Aziz Bey'e yakınmış,

"Ne yapacağım bu kızla, çok isyankâr. Ona karışmaya hakkımız yokmuş diyor," demiş. Aziz Bey de,

"Üzülme Ahmet Bey, bu yaşta böyle olurlar, bekle yirmi iki-yirmi üçe gelsin, değişir," diye onu teselli etmiş.

O sıralarda, Füreya ablanın kocası Kılıç Ali'nin oğlu Gündüz Kılıç nişanlanıyordu. Nişan Büyükada'da bir villada yapıldı. 1943'ün ılık bir yaz gecesiydi, güzel bir müzik, nezih bir muhit vardı. Bütün aile oradaydık, iyi vakit geçirdik. Ertesi gün, o gecenin resimlerini çeken fotoğrafçı resimleri eve getirdi. Benim de dans ederken resimlerim vardı, hem de üç ayrı oğlanla. Babam bunu görünce kıyamet koptu. Bu ne rezaletti, nasıl olurdu! Onu teskin etmek için,

"Baba, o çocuklardan biri tanınmış bir yazarımızın oğlu," dedim.

"Kimmiş o?"

"....."

Babam çıldırdı:

"Ne! O puştun oğluyla mı dans ettin?"

Buna benzer olaylar sürekli tekrarlandı. Başka bir sefer bir arkadaşın düğününe bütün sınıf davetliydik. Artık üniversite birinci sınıftaydım. Düğün saat altıda bir kokteyldi. Pek çoğumuz

gibi, ben de ilk defa bir kokteyle gidiyordum. Pasta, limonata gibi şeyler beklerken içki ve kanepeler çıktı. Belki ilk defa içki içiyorduk, kokteyl uzadı, eve gelene kadar saat dokuzu geçmişti, oysa peder beni yedilerde bekliyordu. Eve gelince onu merdivenin başında buldum. Elleri arkasında dimdik ayakta duruyordu, hiç konuşmadan gözünü bile kırpmadan bana bakıyor, heykel gibi duruyordu. Söyleyecek bir şey bulamadığımdan güldüm, sadece,

"Ben geldim," diyebildim.

"Seher.....yap bir acı kahve," dedi ve kayboldu.

Babamın güvendiği tek kişi vardı: kuzenim Şakir. Şakir, Füreya ablanın kardeşiydi, bizden sekiz-on yaş büyüktü ama yaşıtmışız gibi hareket ederdi. Grubun müdavimiydi. Hep beraber gezerdik, her gittiğimiz yerde müthiş bir centilmenlik yapar, paraları o öderdi. Ama eve gelir gelmez de, "Sökülün bakalım," diyerek son kuruşuna kadar bize ödetirdi. Geçinmesi kolay, yumuşakbaşlı bir çocuktu. Babam ona güvendiği için Şirin'in on altıncı doğum gününe Şakir'le beraber gitmeme izin vermişti. Doğum gününe Erdem ve daha küçükler davetli değillerdi.

Daveti Fahrünissa teyze hazırlamıştı. Salon çiçeklerle süslenmiş, tavandaki muazzam avizenin saçtığı ışıklarla, gümüşler pırıl pırıl parlıyordu. Kapıyı üniformalı bir uşak açıyor, gelenler holde özel olarak açılmış bir deftere bir şeyler yazıyorlardı. Dantel masa örtüsü üzerine kurulmuş sofra, muazzamdı. Çiçekler ve gümüş şamdanlarla süslü masanın tam ortasında kocaman bir balık vardı. Kısacası kuş sütünden başka hiçbir şey eksik değildi.

Şirin'i o gece ilk defa bir çocuk gibi değil, bir genç kız gibi görüyordum. Lacivert pembe karışımlı ipek elbisesi, ince uzun vücudunu sarıyordu. Nezih bir muhit, müzik, dans, güzel bir hava içinde parti geç saatlere kadar devam etti. Vakit nasıl geçti anlayamadan sabahın beşi olmuştu. Ben hâlâ dans ediyordum. Tam o sırada Şakir gelip omzuma dokundu,

"Benim uykum geldi, hadi artık gidelim," dedi.

"Tamam birazdan gideriz," dedim ama dansa devam ettim. Beş dakika sonra gene geldi,

"Bak saat beş, ben gidiyorum, ister gel ister kal. Allahaısmarladık," dedi. Partnerim,

"Sen git Şakir," dedi, "ben onu eve götürürüm." Birden aklım başıma geldi. On yedi yaşında bir kızdım, sabaha karşı, hiç tanımadığım birinin, özellikle şakağıma bir öpücük kondurmuş birinin arabasıyla eve dönecektim. Birden, "Bekle Şakir, geliyorum" diye arkasından koştum.

Onuncu sınıfta ikmale kaldım. Sene sonunda felaket bir kimya imtihanı verdim. Herkesin imtihanı kötü geçmişti. Duyduğuma göre hepimizin ikiler üçler alması Miss Wright'ta şok tesiri yapmış. Sınav hakikaten zordu, üstelik kocaman bir pervane içeri girdi, sağa sola çarparak uçuyordu. Ben kanatlı böceklerden Arjantin'deki çekirge istilasından beri zaten korkarım, bir yandan böceği gözlüyor, bir taraftan sorulara cevap yazıyordum. Sınavdan çıkınca başım çatlayacak kadar ağrıyor, midem bulanıyordu. Hem çaktım diye üzülüyor hem de pederden korkumdan ne yapacağımı bilemiyordum. Erdem'e kırığı var diye ne kadar sert bir ceza vermişti, şimdi acaba bana tokat mı atacaktı? Böyle korku içinde kıvranırken, birden aklıma bir şey geldi: Cezayı azaltmanın yolu babamdan değil annemden geçerdi. Anneme telefon açtım, ağlayarak, ikmale kaldığımı söyledim, sonra konuşamayacak kadar üzülmüş gibi numara yapıp telefonu kapadım. Annem de üzüldüğüme üzülmüş olacak ki, beni durmadan aramaya başladı, ama ben cevap vermiyordum. Biliyordum ki beni bulamayınca daha da üzülecek ve babama baskı yapacaktı.

Öğle yemeğinde evde neler olabileceğini düşünürken, yemekhanenin camlı kapısında babamı gördüm. Korkudan lokmalar boğazıma dizildi. Jet hızıyla okula gelmişti. Fakat o da ne! Babam kızgın değildi, yüzü en yumuşak, en sevimli halini almıştı.

"Başına üzücü olaylar gelmiş," diyerek bana sarıldı. Taktiğim işe yaramıştı. Beraber Ada'ya döndük. Baba korkusu bitmişti ama sınavın üzüntüsü devam ediyordu. Herkes beni teselli etmeye başladı. Hakkiye teyze bana incir aldı, Şakir dondurma ge-

tirdi, nedense herkes beni pisboğaz sanıyordu, yetmedi Hakkiye teyzem bana çok beğendiğim lacivert elbisesini verdi.

Pazartesi günü resmi sonuçları öğrenmek için okula telefon ettim. Okul sekreteri notlarını karıştırarak, "İngilizceden kaldın," dedi. Bu haber ikinci bir şok oldu. Kimya tamam ama İngilizce olamaz, en iyi notum İngilizceydi. Yıllık ortalamam 8 olsa bile – ki daha yüksek de olabilirdi – % 60 sene notu + % 40 sene sonu imtihan notu, sonuçta sınavdan 2 bile alsam ortalamam 5.5 olur geçerdim. Demek ki Miss Sibley bana 1 vermiş. Bu *olamazdı.*

Ailemin, "Dur, dinle," sözlerine aldırmadan ilk vapurla İstanbul'a indim. Doğru Kolej'e. Miss Sibley'yi her tarafta aradım, sonunda onu yatak odasında buldum. Neden bana 1 verdiğini sordum. Sakin sakin kâğıdımı çıkardı, gerçekten 1 vermişti. Son derece okunaksız bir yazıyla tam on altı sayfa yazmışım, ufak tefek imla yanlışlarım vardı ama metin doğruydu.

Bana, "Çok uzun ve okunaksız yazmışın," dedi, sonra ikmalde nelere çalışmam lazım geldiğini söyledi, örnek olarak da, "*Hamlet* al, karakterini analiz et. Conrad'ın *Lagoon* hikâyesini dört beş satırla özetle..." gibi önerilerde bulundu.

O yaz bana cehennem oldu. Tam dört kere *Hamlet*'i okudum. Birçok kere *Lagoon*'u özetledim. Bütün senenin edebiyatının üstünden geçtim. Babam halime acıyarak, "Hayatta ilk tokadını yedin kızım," dedi. Neyse, nihayet Eylül geldi. Kapıda diğer ikmalzedelerle buluştuk. Onlara nelere çalıştığımı, Miss Sibley'nin neleri önerdiğini anlattım, hepsi birden,

"Yahu bunlar imtihan soruları, niye daha önce söylemedin?" dediler. Hakikaten imtihanda o sorular geldi.

Bugün geriye baktığımda, okulumuzun öğrencilere verdiği hak arama imkânına hayran oluyorum. İngilizce öğretmenimin yatak odasının kapısına dayanarak hesap sormam pek olağan bir durum değildi ama Miss Sibley, bunu olağan karşılayıp benim sorumu cevaplamıştı. Kolejdeki öğretmenlerimiz, hepimizi dinler, herkese adil davranır ve insana kendini savunma hakkı-

nı verirlerdi. Bunun gibi pek çok örnek sayabilirim. Girdiğimiz imtihanlarda ders zili çalınca kalem bırakılırdı. Yine bir imtihanda ben de, zil çalar çalmaz yazdıklarıma noktayı koyup kâğıdımı öğretmene verdim. Öğretmen geç verdiğimi söyleyerek kâğıdımı almadı. Bunun üzerine ben, geç vermediğimi anlatmak üzere Miss Summers'a gittim. Miss Summers öğretmeni çağırdı, ikimizi de dinledi. Ben, "Kağıdımı bir dakika sonra verdim," diyordum, öğretmenim, "Hayır üç dakika sonra verdi," diyordu. Gerçi Miss Summers, öğretmenimin sözünü geçerli saydı ama yine de, bir öğrencinin öğretmeni hakkında itirazda bulunmasını normal karşılamış, beni de dinlemişti. Bizde her zaman öğretmen haklıdır, öğrenci hiçbir zaman itiraz edemez, oysa Kolej'de bizim de söz hakkımız vardı. Sonra, mesela, kütüphanede bazı kitaplar çok popülerdi, fakat bir ya da iki nüsha olan kitaplar hepimize yetmediğinden bir listeye adlarımızı yazıp kitabı almak için sıraya girerdik. Bir gün listeye baktım ki, kolejin müdiresi Dr. Eleanor Burns, talebelerle birlikte sıraya girmiş, herkes gibi kitabını almayı bekliyordu. Bunların çok önemli şeyler olduğunu biliyorum. Çünkü bizde çocuğun bakış açısı asla dikkate alınmaz. Çocukların da adam yerine konup, haklarını savunmalarına izin verilebileceğini, ancak Kolej'de öğrendim.

Bizim sekiz yıllık okul hayatımızda birçok Türkçe öğretmenimiz oldu. Bunlardan biri Faruk Nafiz Çamlıbel'di. Divan edebiyatı dersi verirdi, belki de en zor derslerimizden biriydi bu ders. Divan edebiyatının içeriğini hiç anlayamadım, mümkün değildi, çünkü Arapça ve Farsça sözcüklerle doluydu. İki satır bile okuyamazdık. Faruk Nafiz önce kelimelerin Türkçe karşılıklarını yazdırır, biz de şiiri işlerken bir kenarda duran tercümesinden Türkçesini bulur sonra da şiirin anlamını çıkarırdık, bu kadar zahmetten sonra da zaten şiirin bir zevki kalmazdı. Beni şaşırtan Faruk Nafiz hocamızın divan edebiyatını içine sindire sindire okuması, kelimeleri uzatıp nefesini tutarak âdeta büyük bir zevk içinde salıvermesiydi. Bir nevi, sigara tiryakilerinin bir nefes du-

manı çekip zevkle üflemesi gibi, divan edebiyatından zevk alıyordu... Her neyse, divan edebiyatı bana göre değildi...

Ortaokulda bir Türkçe öğretmenimiz vardı. Bize verdiği kompozisyonda – o zamanlar *talrir* derdik – hep milli konuları seçer, "Türk Bayrağı" veya "Türk kadını askerlik yapsın mı?" gibi konular verirdi. Ben de vatanımı ve milletimi çok sevdiğim halde bu konularda iki sayfayı dolduracak malzeme bulamazdım. Fakat bu öğretmenimizin bize okumamızı tavsiye ettiği kitaplar, Halide Edip, Reşat Nuri, Hüseyin Rahmi gibi, edebiyatımızın en değerli yazarlarıydı. Hele Reşat Nuri'nin, *Kızılcık Dalı*'nda çizdiği evlatlık portresi, tıpkı Tolstoy gibi, gerçekçi ayrıntılarıyla evlatlıkların hayatlarını yansıtması, onun büyük bir yazar olduğunu gösteriyordu. Bizzat şahit olduğum, o küçücük insanların yediği dayaklar, aşağılanmaları, ailenin çocuklarından ayırt edilmeleri, mutfakta yemek yemek zorunda kalmaları, bu hayattan kaçıp kurtulama şanslarının olmaması sonucu ileri yaşlarında girdikleri ağır psikolojik bunalımlar... Bütün bunlar bir insanın manen yok edilmesi demekti. Çok şükür ki artık bu olgu toplumumuzda yer almıyor.

Ertesi sene, on birinci sınıfı ikmalsiz geçtim. Hele yıl sonu sınavını kazasız belasız atlattığımı düşünürsek, yaz tatiline ne kadar mutlu girdiğimi hesap edin! Tatilin ilk günleriydi, mayomu giydim, havlumu elime aldım, denize gidiyordum. Âdeta uçarcasına yürüyordum. İçimden şarkı söylemek, dans etmek geliyordu. Hava güzeldi, son sınıfa geçmiştim. Birden duraladım. İçimde bir şeyler oynuyordu. Ne olabileceğini düşünürken gene oynadı. Mayomun içinde bir şey vardı. Hemen eteğimi ve içindeki mayomu toplayıp burdum, torba gibi yapıp ağzını sıkı sıkı elimde tuttum. Torba oynayıp duruyordu. İçimden çığlıklar atarak deli gibi koşmak geliyordu ama kendimi tuttum, sakin sakin geri döndüm, bir taraftan da karnımdaki şey kımıldanıp duruyordu. Yeşil kapıya gelince, ağır demir kapı bir elimle dokunmamla ardına kadar açıldı. Bahçeye girer girmez kontrolümü kaybederek isterik bir kadın gibi avaz avaz, "İçimde böcek var!!"

diye bağıra bağıra eve koştum. Salon kapısından patlar gibi içeri girdim.

Salonda Kılıç Ali Bey, avukat Celal Sait Bey ve babam, kostüm kravat, ciddi ciddi politika konuşuyorlardı. Üçü birden ayağa kalktı, benim "İçimde böcek var!" çığlıklarıma, babam sadece, "Nermidil!" diyebildi. Annem yan odadan koşarak geldi, gözleri ışıl ışıldı, çok eğlendiği belliydi.

"İçeri gel mayonu çıkaralım," dedi.

"Hayır, hayır, çıkaramam. Kes, kes," diye bağırdım.

"Peki, gel içeri," dedi.

"Hayır sen gel, kes mayomu tam şuradan, apandisimin üstünden."

"Nermidil!"

Neyse annem beni içeri çekti, elbise, mayo kesildi, içinden bir ağustosböceği çıktı.

Arjantin'de edindiğim bu fobi, bazen beni böyle durumlara sokuyordu işte.

Suat Dayım

Ada'da hepimizin müşteki olduğu, ortak bir derdimiz vardı. Evin önündeki koca çam ağacına kargalar mesken tutmuştu. Gürültülerinden duramıyorduk. Buna bir çare bulmak için her kafadan bir ses çıkıyordu. Akıllının biri, teneke çalmamızı önerdi. Gürültüden kaçarlarmış. Başka biri, karganın birini öldürüp ağaca asmamızı söyledi. Böylece hepsi kaçarmış. Biz bu laflara gülüp geçerken Suat dayım ikinci teklifi ciddiye aldı, günün birinde omzunda bir tüfekle çıkageldi. "Şimdi bir kargayı vuracağım," diyerek bir tanesine nişan aldı. Mizu'nun *"Mais non, Suat ce son't des oiseaux,"*(1) demesine kalmadan, tek atışta kargayı vurdu. Hayretler içinde kaldık! Suat'ın uçan kuşu bir atışta vurabilmesi hepimizi çok şaşırtmıştı. Nasıl oluyordu da, Suat dayım gibi bir salon adamı, keskin bir nişancı gibi ateş edebiliyor-

(1) Yapma Suat, bunlar da kuş.

du? Sonra, sakin kafayla düşününce, baktım ki, aslında Suat dayımda birçok tuhaflık vardı. Bütün gün evdeydi, öyleyse geçimini nasıl sağlıyordu? Bir teknesi vardı, nereden bulmuş, nasıl almıştı o güzelim tekneyi? Neden teknenin ismi "Shrimp"ti (Karides)? Neden bir gün teknesine Amerikan bayrağı çekmişti. Neden Ağustos sıcağında Suudi Arabistan'a gitmişti? Neden bu kadar çok ecnebi tanıyordu?

Kimileri, şaka yollu, "Galiba Suat MİT'te çalışıyor," diyorlardı.

Bir de eve getirilen köpek meselesi vardı. Köpeği Ada'ya iki adam getirmişti. Biri kostümüyle, çizmesiyle komple üniformalı bir şofördü, eski filmlerdeki Amerikan milyarderlerinin şoförlerine benziyordu. Diğeri sefir kıyafetinde biriydi. İkisi de sinek kaydı tıraşlı, son derece kibar adamlardı. Şoförün elinde dev gibi, Danua cinsi bir köpek vardı. Diğer adam, hayvanın adının Zenda olduğunu söyledi ve dayıma bir zarf içinde köpeğin mama parası olarak yüz lira verdi. Parayı duyunca hepimizin gözleri döndü. Yüz lira, babamın emekli maaşının yarısı kadar bir paraydı neredeyse. Köpeğin battaniyesi, son derece kaliteli bir yündendi. Bu kadar lüks bir köpeği bahçede barındıramazlardı ve alt kattaki salona aldılar. Yani bizim yatak odalarımızın arasına. Hayvan son derece uysaldı, hiç havlamıyor, yabancıları yadırgamıyordu. Gündüzleri bahçede uslu uslu dolaşır, ne verilirse yerdi. Kimin köpeğiydi bu köpek? Bilmiyorduk. Ama onu çok sevmeye başlamıştık.

Bir gün bir sınıf arkadaşım, sabah on vapuruyla Ada'ya gelecek flörtünü karşılamak için iskeleye giderken Zenda'yı da götürmek istedi. Flörtüne gösteriş yapmak istiyordu. "Tamam," dedim, "alabilirsin."

"Ben bundan korkarım, sen de gel," dedi.

Köpeği aldım ve birlikte iskeleye indik. Pazar günü, on vapuru Ada'ya yanaşırken, meydandaki saat kulesinden gazeteci Niko'ya kadar her taraf tıklım tıklım doluydu. Biz Niko'nun dükkânının yanında arkadaşımın flörtünü bekliyorduk. Ama tam o sırada, saat kulesinin yanında bir arazöz belirdi. Zenda arazözü

görünce dikkat kesildi. Sokağı serinletmek için olacak, birden arazözün iki yanından etrafa sular fışkırınca, daha önce böyle bir şeyi hiç görmemiş olan Zenda paniğe kapılıp, arkasından bi-
zi de sürükleyerek dörtnala yokuş yukarı koşmaya başladı. Koca köpeğin ileri atılmasıyla herkes kaçıştı, çığlıklar koptu, kalabalık ikiye ayrıldı, açılan yoldan Zenda tek başına yukarı doğru koşuyordu, kaçıp gitti. Köpeği kaybettim. Onu Suat dayımdan izinsiz almıştım, şimdi ne diyecektim ben? Panik içinde eve koştum, bahçe kapısına geldim, bir de ne göreyim? Zenda, yeşil kapının önünde oturuyor. Fena halde sinirlenmiştim, avaz avaz bağırarak,

"Utanmıyor musun? Nasıl yaparsın bunu, sen çok terbiyesiz bir köpeksin!" diye onu azarladım. Zenda, başı önünde, mum gibi karşımda durdu, sadece bir ayağını sessiz sessiz toprağa vurarak beni dinledi. Çok akıllı ve duygulu bir köpekti.

Bir gün, bizim artıklarımızı yemekten ishal oldu, salonun ortasına kakasını kaçırdı. Hem de öbek öbek, tabak büyüklüğünde ve birkaç yere... Üstelik alt kattaki salonu çevreleyen odalar eski misafir odası ve piyano odası, artık bizim yatak odalarımız olmuştu, tam ortalarında da bu öbekler... Seher çok öfkelendi, Zenda'yı dövdü... ama öyle böyle değil, tam bir dayak. Zenda, istese yüz kiloluk Seher'i anında yere deviriردi, ama o gene sustu, mum gibi durarak dayakları yedi. Bu durum babamı çok içlendirmişti. "Yapma Seher, hayvanın kabahati yok, ne yapsın, hastalanmış," diyerek hayvancağızı Seher'in elinden kurtardı. Seher, Zenda'ya pis pis bakarak mutfağa gitti. O gider gitmez, Zenda kalkıp, teşekkür edercesine babamın ellerini yaladı. Hayvanlardan hiç hoşlanmayan babamın bile bu duruma gözleri doldu.

Suat dayımdan söz ederken, dayımın evliliklerine ve Mizu'nun intihar girişimine de değinmem gerek.

Dayımın ilk karısı Saida, zengin bir Amerikalı iş adamının geliniymiş. Kocasını bir trafik kazasında kaybettikten sonra, Paris'te Suat dayımla tanışmış, dayımın cazibesine kapılmış ve bir

süre sonra evlenmişler. Sonra birlikte İstanbul'a gelmişler, Haliç'e bakan bir daire tutup yerleşmişler. Saida iyi bir ev kadınıymış. Yazları Şakirlerle beraber Ada'da geçiriyor, kışları da Haliç'teki dairelerinde kalıyorlarmış. Ama bir süre sonra, Amerika'daki lüks hayatından sonra, buradaki hayat Saida'ya yavan gelmiş ve kalkıp memleketine geri dönmüş.

Suat'ın ikinci karısı Mizu, büyükbabamın arkadaşı, Belçika sefirimiz Seyfettin Derman'ın kızıydı. Suat ile Mizu çocukluklarından beri tanışıyorlardı. Suat Saida'dan boşandıktan sonra Mizu ile evlenmişti. Dayımla Mizu'nun, İvet ve Viktor diye karı koca arkadaşları vardı. Bu dörtlü çok iyi dosttular, içtikleri su ayrı gitmezdi. Akşamları köşke gelirlerdi, ailece oyun oynardık. Bu dostluk zamanla İvet'le Suat arasında bir sevgiye, daha sonraları da güçlü bir aşka dönüştü. Her şey apaçık ortadaydı, herkes onların aşklarını biliyordu, tabii Mizu da... Kaç kere onu gece yarısından sonra kitap okur gibi yapıp, kocasını beklerken görürdüm. Dayımın odası, benim odamın tam üstünde olduğundan, onun gelişinden gidişinden haberim olurdu.

Bir gece sabaha karşı, Suat'ın odasından gelen ayak sesleriyle, gürültülerle uyandım ve yukarı çıktım. Annem, babam, Madam Mari (Mizu'nun annesi), Şirin, Suat ve bir Rum doktor Mizu'nun başına toplanmışlardı. Herkes ona bir şeyler yapmaya uğraşıyor, kahve içiriyor, yürütmeye çalışıyorlardı. Mizu direniyordu. Meğer bir avuç uyku ilacı yutarak intihara kalkışmış. Bu tablo saatlerce devam etti. Nihayet sabaha karşı doktor, "Tehlikeyi atlattı, artık bırakın uyusun," diyerek gitti. Zavallı adam, en az Mizu kadar bitkindi.

Saat dokuzda, Mizu hâlâ uyumaktayken, Suat dayı kalktı, duşunu aldı, süslenip püslenip, kokular sürünüp İvet'le buluşmaya gitti. Karısını o halde bırakıp metresine gitmesi annemi deli etti. Madam Mari ise, son derece soğukkanlı bir tavırla, hiçbir şey olmamış gibi, Suat'ı uğurladı.

Bu hikâye yıllarca sürdü... Tam on altı sene... Mizu nihayet, on altı sene sonra artık canına tak etmiş olacak ki, Suat'ı boşadı.

O kadar sene sonra Suat nihayet muradına erdi ve İvet'le evlendi. Üç ay sonra da İvet'i boşayarak Mizu'ya geri döndü ve ikisi hayatlarının sonuna kadar birlikte yaşadılar ama nikâhsız olarak. Çok sonraları Mizu, Suat'a sormuş:

"Lütfen söyle Suat, İvet'le benim aramda ne fark var?"

Suat şöyle cevap vermiş:

"Elle m'amuse!"(1)

Bu cevap her ne kadar saçma gibi görünüyorsa da, üzerinde düşünmek lazım. Nitzsche'nin *Zerdüşt Böyle Diyordu* adlı kitabını okurken bu meseleyle bir bağlantı buldum. Bakın Nietzsche ne diyor:

"Erkeğin mutluluğu, *'Ben isterim.'*, kadının mutluluğu *'O istiyor...'*

Erkek savaş içindir, *kadın savaşçıyı eğlendirmek için...*

Her erkekte bir çocuk saklıdır, *kadınlar, erkekteki çocuğu keşfedin...*"

Suat dayı, intihar olayından sonra, bir yaz Tarabya'da bir daire kiraladı, İvet de aynı yerde daire kiralamış. Dayımda kaldığım bir gün, konuşurken, bana,

"Biliyor musun Nermidil," demişti, "İvet yirmi beş yaşında. Bu sabah saçlarını yıkamış, bisikletle geçerken gördüm. Saçları arkasından uçuşuyordu."

Yaşlı dayımın hâlâ on sekizlik bir delikanlı gibi konuşması tuhaftı.

Suat ile Mizu, sonraları, 1950'lerin başlarında Side'ye yerleştiler. Orada pansiyon işletmeye karar vermişlerdi. Mizu harika bir aşçıydı, onun yemekleri ve Suat'ın eğlenceli, esprili kişiliği, kısa sürede birçok müşteriyi pansiyona çekti. Gazetelerde onlar hakkındaki haberleri okuyor, isimlerine sosyete sütunlarında rastlıyordum. Onlar Side'ye yerleştikten sonra, dayımla ancak iki kere temasım olabildi.

Bir keresinde eşim ve bir aile dostumuzla birlikte Antalya'ya

(1) O beni eğlendiriyor.

gitmiştik, tabii, Side'ye, dayımlara da uğradık. O sıralarda sıkıyönetim ilan edilmiş, İsrail konsolosu öldürülmüştü. Sokaklarda terör hüküm sürüyordu.

Antalya'da bir lokantada yemek yedikten sonra, lokanta sahibine Suat Şakir'in adresini bilip bilmediğini sorduk. Ufak tefek, şirin lokantacı,

"Aaa... Sakallı dede, Suat Bey. Tabii bilirim, iyi dostumdur," dedi. Yerini tarif ettikten sonra, ona küçük bir paket götürüp götüremeyeceğimizi sordu. "Elbette," deyip paketi bagaja koyduk. Lokantacıya teşekkür edip ayrılırken bize, "Ama size söylemeliyim," dedi, "o paketin içinde dinamit var." Anlaşılan dayım, dinamitle balık avlama huyundan hâlâ vazgeçmemişti. Paketi yanımıza almaktan vazgeçtik, iyi ki de öyle yaptık, çünkü yolda askerler bizi aradı.

Suat dayı, bizi Side'de görünce çok mutlu oldu. Mizu, her zamanki sessiz candanlığıyla bizi karşıladı, hemen komilere emir verip çay, kahve yaptırdı. Derme çatma bir evde açtığı Pamfilia pansiyonunun komileri beş yıldızlı otellerin şefleri gibi, çok iyi eğitilmişlerdi. Mizu, beğenimi bakışlarımdan anlayarak, "Ne yazık ki, büyük otellerin ellerinden kurtaramıyorum," dedi. Suat dayı, "Hepiniz susunuz, sadece ben konuşacağım," diye masaya bir yumruk atıp bizi susturdu, çok formundaydı, bizi iki saat eğlendirdi. Giderken, eşim Hikmet'in balık avını sevdiğini bildiğinden, bize ertesi gün için bir av partisi ayarlayacağını söyleyince, dinamit korkusuyla ikimiz birden, "Çok teşekkürler dayıcığım, ama biz yarın gidiyoruz," diyerek kalktık.

Son Sınıf – Lise Bitiyor

Kolej'de son seneyi doya doya yaşadık. Okulda pek çok aktivite vardı. Bunların çoğunun başında bir *senior*, yani on ikinci sınıflardan biri bulunurdu. Kızılay kolu konserler ayarlar, müzisyenlerle konuşmaktan konseri hazırlamaya kadar her işle meşgul olurdu. Bu konserlerden birini de Ferdi von Statzer gerçekleştirdi. Onu bir konser için ikna etmekten, Tünel'deki evin-

den alıp Kolej'e kadar getirmekten, konserde görev yapacak yer göstericilerini seçmeye varana kadar her şeyle, arkadaşımız Altıngül ilgilendi.

Tiyatro bölümü, piyesleri sahnelerdi. Bu piyeslerde oynamak isteyenler müracaatta bulunur, seçmeleri geçenler rolü alırdı. Gerçekten güzel piyesler sahnelendi. Avni Dilligil yönetiminde ve bir öğretmenin kontrolünde, "Klitemnestra" sahneye kondu. Şirin Devrim ve Tunç Yalman sahne hayatlarına bu eserle başladılar.

Sosyal hizmetlere ben seçilmiştim. Bizim bölümün en iyi yanı, başımızda bir öğretmenin bulunmamasıydı, kendi başımıza buyruktuk. Bölümün amacı ihtiyacı olanlara yardım etmekti, yardım etmek için de para lazımdı. Para kazanmak için, arkadaşım Şermin ve ben kolları sıvadık. Ayakkabı boyadık. Okulun birkaç yerine ilanımızı astık, şu saatte ayakkabı boyayacağız, diye. Sonra pasta satmaya kalktık, gidip Le Bon pastanesiyle konuştuk. Sıkı bir pazarlıktan sonra anlaştık. Ne yazık ki okulun müdiresi Miss Burns, sağlığa zararlı diye pasta satışını yasakladı, ama simit satmamıza izin verdi.

Simitleri Arnavutköy'de bir simitçiden alıyorduk, adam bize haftada iki gün yüz tane simit getiriyordu. Saat dört buçukta, son ders zili çalmadan evvel, simitleri uygun bir yere yerleştiriyorduk. Tam buçukta zil çalınca, yüz aç kız, ordu halinde simitlere saldırıyordu. Satış çoğu kez arbedeye dönerdi. Para al, üstünü ver, hesapla, arada kızgın sesler: "Ne matematik, ne matematik...", "Kafaya bak kafaya..." Ama bu sözlere kızmaya vaktimiz bile olmazdı, her şey on dakikada biterdi.

Kazandığımız parayla Arnavutköy İlkokulu'nun fakir talebelerine yirmi altı palto diktirdik. Bir o kadar da ayakkabı aldık. Bu iş için de arkadaşımız Süheyla'nın babasına başvurduk. Her şey gayet güzel giderken, okul idaresi bizi fazla başıboş bulmuş olmalı ki, başımıza Mrs. Seeley'yi getirdi. Ayrıca simit hesaplarında çok açık veriyorduk. Nereden geldiğini bir türlü anlayamadığımız bu açığı Şermin'le ben karşılıyorduk. Zaten Şermin bir süre sonra, benden paso deyip bu işten vazgeçti. Sonra, pa-

ra toplamak için bir çare daha bulduk. Sınıflarda unutulmuş kalemleri, kalemtıraşları topladık, telefon ofisine "Müzayede" ilanı yapıştırdık, "Sahipleri alsın, yoksa satıyoruz," diye duyurduk.

Tam bu sırada kötü bir şey oldu. Mrs. Seeley, bana ilk toplantıda satışlar hakkında konuşma yapacağımı bildirdi. İki-üç yüz kişinin karşısında mümkün değil konuşamazdım, kilitlenirdim; konuşmadan kaçtım. Ama Seeley beni buldu, saçmaladığımı, haftaya mutlaka konuşacağımı söyledi. Kurtuluş yoktu.

Çok iyi vakit geçiriyor, son senemizin tadını doya doya çıkarıyorduk. Akşam yemeklerinden sonra, on ikinci sınıflar, Sarı Salon'un koltuklarına hep beraber kurulur, garsonların getirdiği kahvelerimizi yudumlar, çalan müziğin eşliğinde dans ederdik.

20 Mart Kolej'in kuruluş yıldönümüydü. O gece son sınıflar yemekte gece elbiseleri giyer, bir müsamere tertiplenirdi. Piyesin yazarlığı, sahne tertibatı, oyuncuları, kostümleri, dekorları, her şey talebelere aitti.

O sene de, hemen hemen bütün sınıf piyesin hazırlanmasına iştirak etti. Miss Wright, sınıf başkanımız, piyesi gözden geçirip bir sahnesini açık buldu ve kaldırdı. O sahnede ben masanın üzerine çıkıp şarkı söylüyordum. Bir sürü hazırlıktan sonra, piyesi sergiledik, son derece başarılı bulunduk, hatta Dr. Seeley'den bile övgü aldık.

Yavaş yavaş ilkbahar geldi. Liseyi bitirme vakti yaklaştıkça içime bir hüzün çöküyordu. Artık bu hayat bitiyordu, güzel günlerimize veda etme zamanı geliyordu ve o korkunç final sınavları başlamak üzereydi. Ilık Nisan ayında, bir battaniye alıp, okul bahçesinin plato denen düzlüğünde, bir ağacın altında ders çalışır, arada bir uyuklardım, ama okulun biteceği gerçeğini aklımdan çıkaramıyor, buna üzülüyordum.

Son günlerde bir gün hocamız Dr. Seeley bizi, ormanın içindeki öğretmen lojmanında bulunan küçük dairesine, akşam yemeğinden sonra kahve içmeye davet etti. Biz sekiz kişi, saat tam

sekiz buçukta kapısını çaldık. Kapıyı Dr. Seeley bizzat açtı. Yan ışıklarla aydınlatılmış şirin bir odaya girdik. Mrs. Seeley, ayaklı lambanın altında oturmuş, kocasının çoraplarını örüyordu. Bizi görünce ayağa kalktı, beraberce oturup tatlı bir sohbete daldık. Az sonra Mrs. Seeley, "Kahvenizi hazırlayayım," diyerek mutfağa gitti, biz konuşmaya devam ederken mutfaktan, "Laurence, masanın üzerinde çikolata var, çocuklara ikram et," diye seslendi. Seeley bize bakarak "Peki," dedi ama yerinden kımıldamadı, eliyle de işte erkekler böyledir, der gibi bir işaret yaptı. Öğretmenimizle güzel bir akşam geçirdik, Seeleyler bizi kapıya kadar uğurladılar. Seeley bize mutlu bir aile tablosu çizmişti. Bence bunu, bize model olsun diye, kasten yapmıştı.

İlkbahar da geçti, nihayet okul bitti. Diploma törenine on gün kalmıştı. Biz yatılılar, okuldan ayrılmak istemiyorduk, idare, törene kadar kalmamıza izin verince, hiçbirimiz eve gitmedik. Bu on günü sürekli birlikte olarak geçirdik. Zaten sekiz yılımız birlikte geçmiş, kardeş gibi olmuştuk. Bu son on gün ise, okul hayatımızın en güzel günleri oldu.

Törenden bir gece evvel, okula misafirler geldi, aralarında Amerikalılar da vardı. O gece Mavi Salon'u da bize açtılar. Aslında Mavi Salon öğretmenlerin salonuydu ve çok güzel klasik eşyalarla döşenmişti. Hocalarımızla eski dostlar gibi sohbet ediyorduk, bizi misafirlerle tanıştırıyorlardı. Kendimi artık büyümüş hissediyordum. O geceyi hep hatırlarım.

Ilık bir Haziran gecesiydi. Mehtap vardı. Gökyüzü yıldızlarla dolu, açık lacivert bir kadife gibiydi. Karşıda, bütün ihtişamıyla Boğaz uzanıyordu... Balıkçı kayıkları küçük lambalarını yakmışlar, denize dökülmüş yıldızlar gibi parlıyorlardı. Balkonda kendi kendime geçirdiğim o dakikaları hiç unutamam. Geleceğe o kadar ümit ve mutlulukla bakıyordum ki... Okuldan kopacağım diye üzülürken, içime birden bir sevinç düştü. Yarın yeni bir günün başlayacağını, törenin adının "*commencement*", yani 'yeni başlangıç' olduğunu, hiçbir şeyin bitmediğini, bilakis her şeyin yeni başladığını düşündüm... Yeni bir hayata başlamak

üzereydim. Nedenini tam açıklayamadığım bir mutluluk vardı kalbimde...

Davetliler "Assembly Hall"da yerlerini aldıktan sonra, M r Estes'in çaldığı büyük orgun tatlı nağmeleriyle tören başladı. Arkadan biz, cüppe ve keplerimizi giymiş olarak salona girdik, yerlerimizi aldık. Sonra hocalarımız salona girdi. Hepsinin, titrlerine ve mezun oldukları üniversiteye göre, cüppelerinin değişik renkte atkıları ve kepleri vardı, onlar da sahnede yerlerini aldıktan sonra, Halide Edip bir konuşma yaptı. Matematik kitaplarına kadar girmiş, bağnaz fikirlerden bahsetti. Ardından okul müdürünün kısa konuşması oldu, piyanoda Schuman'ın *Carnaval* adlı parçası çalındı ve hepimiz teker teker sahneye çağrılıp diplomalarımızı aldık. Böylelikle 1945 yılında okul bitti.

Bağımsızlık Mücadelesi

Olgunluk imtihanından sonra, kendime birkaç hafta istirahat verdim. Bu süre içinde, çalışmaktan bunalan kafam dinlendi. Deniz, güneş, çamlarda yürüyüş, dayımın teknesinde gezintilerle tatilin tadını çıkarıyordum. Annemin arkadaşları, teker teker beni tebrike geliyorlardı. Babam lise bitirme hediyesi olarak bana elmastan bir Maşallah verdi. Fakat hediyelerin en güzeli dayımdan geldi... Suat dayı, bir gün arkadaşlarımı teknesiyle gezdirecekti.

Okul bittikten sonra her hafta bir sınıf arkadaşımızın evinde toplanıp yemek yiyorduk. Sıra bana gelince, "Gelin, dayımın motoruyla Ada'da piknik yapalım," demiştim, ama nasıl olduğunu anlayamadan işe bir de gece yatısı karıştı. On iki kişiyi gece yatısına davet etmiştim. İş ciddiye binince hatamı anladım, fakat geri dönmem imkânsızdı. Çekine çekine anneme konuyu açtım:

"Anne, arkadaşlarımı yatıya çağırmak istiyorum," dedim.

"Peki, gelsinler," dedi.

"On iki kişi."

"Nee!... On iki mi? Olmaz. Sen kendini Şakir Paşa zamanında mı zannettin, olmaz."

"Olur, altın bileziğim var, onu satar masrafları karşılarım." O altın bilezik her çaresiz kaldığımda başvurduğum bir umuttu.

"Ya yataklar! Nerede yatıracağız on iki kişiyi?"

"Yer yatağı yaparız. Evde iki şilteyle yatan herkesten birer şilte alırız."

"İmkânsız, olamaz."

Biz böyle olur, olmaz diye tartışırken araya Mizu girdi.

"Bırak abla," dedi. "Biz hallederiz. Nermidil, sen bileziğini satma, kuru köfteler benden."

Şirin de, "Beş lira da benden," deyince iş tatlıya bağlandı.

Nejat, Şakir ve Erdem'in katkılarıyla yumurta, sigara böreği gibi şeyler ayarladım. Seher, fazla söylenmeden biber dolması yaptı. Akşam yemeği ve kahvaltı da annemden olunca, işi hallettik. Yataklara gelince... Kimde iki şilte varsa birini aldık, iriyarı Nejat, Şakir ve Erdem şilteleri orta kattaki salona taşıdılar. Çarşaf marşaf da ayarladık. Tek bir şilte eksik kalmıştı, onu da Emin Paşa'dan istedim. Ama enişte, yatak yerine bir espri yolladı:

"Yatağıma bir kız alabilirim ama şiltemi veremem."

Çalışmalar ilerledikçe hevesimiz artıyor, aklımıza yeni yeni fikirler geliyordu. Kuzenlerden biri, akşam yemeğinden sonra kızları Anadolu Kulübü'ne götürmeyi önerdi. Ama nasıl olacaktı, kızlar üye değildi? Kızları çaktırmadan içeri sokarız, dediler. Bu iş için ince ince planlar yaptık, kim kimi kaçıracaktı, sonra kim dışarı çıkıp kimi içeri sokacaktı. Neyse, bu işi de planladık. Sonra soframızı bahçeye kurduk. Sınıf arkadaşlarım bahçede, Şakirler içerde yiyecekti. Bir ukalalık yaptım, köşkün kilitli duran gümüş çatal bıçaklarını, misafir tabaklarını ve Cevat Paşa'nın kristal bardaklarını istedim. Bir sınıf toplantısı için bu özenmeye kimse ses çıkarmadı. Gerçi biraz hacıağalık oldu ama, neyse... Akşam yemeğini püfür püfür, çam ağaçlarının altında yedik. Hakkiye teyze, Aliye, hepsi içerde yediler... Seher de beni memnun etmek için yemek servisinde beyaz bir önlük taktı.

Gece, oğlanlar kızları teker teker Anadolu Kulübü'ne kaçırdı, içecek masraflarını da ailece bölüştük.

O gece hiç uyumadık, uyumadığımız gibi kimseyi de uyutmadık. Gece yarısından sonra Suat dayı geldi, herhalde İvet'ten geliyordu. Bize İngilizce bir şeyler söyledi, uyumayan çocukları kum adam kaçırırmış gibi bir şeyler...

• • •

Ertesi gün, Suat dayımın adamı bizi teknede karşıladı. Korsanlara özenip, başına kırmızı mendil bağlamıştı. Hiç kimseyle konuşmuyor, kızlara klark çekip duruyordu. Biraz açılınca, Anadolu Kulübü'nün önünde, dayım bize plankin yaptırdı. Bu, düz bir tahta üzerinde denizde kayarak yapılıyordu. O zamanlar sürat motorları henüz piyasada olmadığından, su skisi ise hiç bilinmediğinden plankinimiz epey dikkat çekti. Kulüp'ten bizi dürbünle seyretmişler. Sonra Heybeliada Çam limanında piknik yaptık. Küçük bir kaza oldu... Leyla denize düştü ama balık gibi yüzdüğünden kimse buna aldırmadı.

Nihayet akşam kızları vapura bindirdim ve bu işten yüzümün akıyla çıktım.

Diploma töreni, arkadaşlarla eğlenceler falan derken, ortalık durulmaya başladı. Ben de babama niyetimi açıkladım: Üniversiteye gitmek istiyordum. Babam, "Hayır," dedi. İnanamıyordum, şimdiye kadar tahsile bunca önem veren babam, şimdi nasıl olur da itiraz ederdi. Sebep de göstermiyor, kestirip atıyordu. Bence imamın oğlu, kızının erkeklerle beraber bir okula devam etmesini hazmedemiyordu... Annem bile o ana kadar yüksek tahsil yapmamı o kadar arzu ederken, şimdi o da evlenip gitmemi istiyordu.

Oysa üniversite, hayatımdı, hürriyetim, bağımsızlığımdı... Ekonomik bağımsızlık olmadan özgür olunamayacağına göre, beni ayakta tutacak bir mesleğim olmalıydı. Bu yüzden, giriş imtihanı olmayan, ama asıl ilgilendiğim edebiyat, iç mimarlık gibi okulları, bu meslekler geçimimi sağlayamayacağı için düşünmedim. Aslında benim iki tutkum vardı: Psikiyatri ve mimarlık. Psikiyatri için tıp okunmalıymış. Ama ben bütün hayatımın, hastanelerde, ıstırap çeken insanların arasında geçmesini istemiyordum. Mimarlıkta da giriş imtihanında matematik vardı. (O zamanlar Fakültelerin her biri kendi sınavını kendisi yapıyordu, sınavlar şimdiki gibi merkezi sistemle yapılmazdı.) Oysa Kolej'de, sadece bir sene matematik, bir sene kimya, bir sene de fizik okutuluyordu, ki bu da giriş imtihanını başarmam için yetersizdi.

Ciddi biçimde maddi sıkıntı çektiğimizden, geçimimi sağlayacak, bana ekonomik bağımsızlık kazandıracak bir meslek seçmek, bende bir saplantı haline gelmişti. Hukuk, iktisat gibi konular beni ilgilendirmiyordu. Başka bir meslek de aklıma gelmediğinden, eczacılığı seçmeye karar verdim. Ama yine de son bir deneme yapıp, babama,

"Beni Amerika'ya gönderirseniz, sınavsız bir üniversiteye girer, bir sene mimarlık okurum, sonra gelir burada bitiririm," dedim.

Babam, "Tek kızımı gönderemem," dedi.

Bunun üzerine ben, "Baba, vaziyetim müsait değil deyin, anlarım, ama bunu söylemeyin," deyince, tekrarladı: "Ben kızımı gönderemem."

Böylece konu kapandı. Aradan birkaç gün geçti. Bir gün kendi kendime kararımı verdim, gidip Fen Fakültesi Eczacılık okuluna aday kaydımı yaptırdım.

"Baba, ben üniversiteye aday kaydımı yaptırdım," diye eve geldim.

Soğuk bir hava estiyse de, kimse bir şey söylemedi. Herhalde babam, İbrahim Ağa'ya gidip, Bursa Askeri Lisesi'ne kaydolduğunu söylediği zamanı hatırlamıştı.

Eczacılığın giriş sınavında biyoloji, fizik ve kimya soruları vardı. Biz bu dersleri İngilizce olarak okumuştuk. Okuduğumuz derslerin Türkçe karşılıklarını öğrenmek için lisenin üç sınıfının ders kitaplarını aldım, fakat terimlerin çoğunu yadırgadım çünkü hepsi Öz Türkçeydi. Halbuki, ilkokulda biz bunları, *müselles, murabba, zaviye* diye okumuştuk. Gidip eski kitapları aldım, ama onlar daha da beterdi, ha desen Arapça. *Müvellüdül humuzalı su,* yani asit! Çaresiz yeni dile döndüm.

İki ayda üç senenin derslerini çalışmak gerekiyordu. Fizik en zoruydu ve okumadığımız pek çok konu vardı. Bunları kendi kendime yapamayacağımı anlayınca babama bir fizik öğretmeni tutmasını rica ettim. Gönülsüzce,

"Git kendin bul," dedi. "Ama kadın olsun."

Kadın fizik öğretmenini kendi dar çevremde bulamadım, bırakın kadını, erkek hocayı bile bulamadım bir süre. Uzun aramalardan sonra nihayet Haydarpaşa Lisesi fizik öğretmenliğinden emekli bir bey buldum. Babama,

"Çaresiz erkek öğretmene razı olacaksınız, çünkü kadın öğretmen bulamadım," dedim.

Bana ters ters baktı:

"Öyleyse öğretmen buraya gelir," dedi.

Öğretmen bu sözleri duyunca benimle resmen alay etti.

Tekrar peder beye gittim.

"Gelmiyormuş," dedim. "Ben ona gidecekmişim."

Sinirlendi. "Ben kızımı herifin birinin apartmanına yollamam," diye kestirip attı.

Bu sefer ciddiydi, hakikaten sinir içindeydi. Allahtan bu konuşmalar sırasında ziyarete gelmiş olan annemin kuzeni Raciha Hanım yanımızda bulunuyordu. Son derece iyi kalpli bir insan olan Raciha Hanım,

"Ahmet Bey, izin verin onu ben derse getirip götüreyim, yanında beklerim," dedi.

Babam bu sözlere itiraz edemedi, izin çıktı. Ertesi gün Raciha Hanım'la beraber fizik hocasına gittik. Fakat orada rezil oldum, rezil. Benden başka kimse bakıcıyla gelmiyordu. Bu durum öğretmenimin de hoşuna gitmemişti. Sinirli sinirli,

"Nereden mezunsunuz?" diye sordu.

"Kolej'den," dedim.

"Haa, oradan mı," dedi. Sonra, küçümseyen bir edayla, "Sizi imtihan edince hiçbir şey bilmediğinizi göreceksiniz," diye ilave etti.

Ben de kızmıştım. "Olabilir ama bu Kolej'in fiziğinin kötü olduğunu göstermez," dedim.

Neyse kitabı açıp birinci dersten başladık.

"Orayı atlayalım hocam, ben o dersi biliyorum," dedim.

"Anlayamadım!" dedi hoca hayretle.

"Yani, siz benim anlamadığım dersleri anlatacaksınız... Ötekileri ben yalnız çalışabilirim."

Bu cevabım üzerine bana ters ters baktı. Ama sonunda iyi bir ekip olduk. İyi bir öğretmendi, anlayamadığım her konuyu açıkladı. Evde çözmem için problemler verdi ve her seferinde Raciha Hanım, odanın bir köşesinden, sessizce Haydarpaşa limanını seyretti.

O yaz ne deniz, ne arkadaş, tam Anayis usulü bir disiplinle, üniversite giriş imtihanına hazırlanıyordum. Sabah saat dokuzda, alt kattaki salonda hazırlamış olduğum masaya oturuyor, gece on ikiye kadar çalışıyordum. Arada bir, kafamı dinlendirmek için yeşil kapıya kadar gidiyordum, o kadar!

Nihayet Eylül ayı geldi. Sınav Beyazıt'ta Fen Fakültesi'nin konferans salonunda yapılıyordu. Salon muazzam bir yerdi. Tıp için bin beş yüz kişi müracaat etmişti, eczacılık için dört yüz, dişçiler ve diğerleri de cabası. Hepimizi aralıklı aralıklı oturttular, kâğıtlar dağıtıldı ve sınav başladı. Kopya gırla gidiyordu. Biz, Kolej'de kopya çekmeye karşı iyice eğitilmiştik. Eğer kopya çekerken yakalanırsan, hemen sıfırı basarlardı. Bu alışkanlıkla kimseye kopya filan vermedim, kimseden de kopya almadım.

Sınavım iyi geçti. Bitkin bir halde Ada'ya döndüm, başım çatlayacak gibi ağrıyordu ama içim rahattı. Bugün benzer bir olay yaşasam, heyecandan sabaha kadar uyuyamazdım ama o gece, deliksiz bir uyku çektim. Annemler o sırada tekrar Şakir Paşa Apartmanı'na taşınmak üzere hazırlık yapıyorlardı ve badana yaptırmak için birkaç günlüğüne Apartman'a gitmişlerdi. Ben Ada'da Suat ve Mizu ile kalacaktım.

Deniz ve balık avı Suat dayımın tutkusuydu. O gün dayımla Mizu balık avına giderken beni de beraber götürdüler, yanlarına bir de balıkçı aldılar. Sinağrit avlayacaktık. Ada açıklarında, dayım, elinde soba borusu gibi bir aletle denizin dibini kolaçan ediyordu. Balığı görür görmez, bir işaret verdi ve balıkçı, onun bu işaretiyle elindeki dinamiti ateşleyip denize attı. Muazzam bir patlamayla sular karıştı. Yüzlerce küçük balık ölüp su yüzüne vuruyordu. Dinamitin patlamasıyla, martılar çığlıklar atarak denize saldırıp, bu balıkları kapıyorlardı. Biz de tekneden kep-

çeyle yakınımızdakileri topladık. Bu arada balıkçı dibe dalıp, kucağını dolduracak kadar büyük bir sinağrit çıkardı ve tekneye attı, sonra geri döndü ve diğer balıkları topladı.

Dönüşte, teknede yatan balığın gümüşi gri rengi, batan güneşin ışınlarıyla pırıltılar saçarak, mor, mavi, eflatun renklerine dönüşürken, etrafta huzur ve sükûn vardı. Bu ılık sonbahar akşamının sessizliğini sadece motorun patpatları ve uzaktan gelen birkaç martı sesi bozuyordu.

Bir-iki gün sonra, öğlene doğru telefon çaldı. Arayan Erdem'di. "Kazanmışsın," deyince, mutluluktan uçarak Mizu'ya sarıldım. Sonra sevinçten ne yapacağımı bilemeyerek sokağa fırladım, yürümeye ihtiyacım vardı, doğru ninemle büyükbabamın mezarına gittim. Ninem sağ olsaydı ne kadar sevinirdi... Sonra büyükbabamı düşündüm, hiç görmediğim fakat çok iyi tanıdığım büyükbabamı. Büyükada'daki köşkte geçirdiğim harika çocukluğumdan başka, annemin ve teyzelerimin anlattıklarından, aile resimlerinden, evdeki eşyalar ve antikalardan, onun yazı masasından, ateşinin yanında kitap okuduğu mermer şömineden, duvarda asılı duran, kendi avladığı geyiğin başına kadar, bize bıraktığı birçok anıdan, çok iyi tanıyordum onu... Onun kurduğu bu düzene çok şey borçluydum, ilk müjdeyi büyükbabama vermek istiyordum.

O gece Suat dayı ve Mizu ile beraber Büyükada'da bir bara gittik. Sigara dumanından göz gözü görmeyen, kalabalık ve gürültülü bir yerdi. Bir gramofon Rumca şarkılar çalıyordu. Suat,

"Merhaba Kosta!" diye içeri girdi.

"Merhaba Suadaki!... Nerelerde kaldın bre... Yani yolladığın balıklar da nefisti."

Suat bir şey söylemeden barın arkasına geçti, bir taraftan sağa sola şakalar yapıyor, bir taraftan şeykırle içkileri karıştırıyordu. Bana da bir içki uzattı. "Al iç bakalım," dedi, "bir kerede." Çevredeki hava beni etkilemeye başlamıştı. İçkiyi aldım, bir kerede içtim. Gramofonun tiz sesi, "Dio prassi tamatya... tamatya..."

Gözlerimi yatak odasında açtım, sabah olmuştu. Üstümde Mizu'nun geceliği vardı. Geceyi düşündüm: Bara girdiğimi hatırlıyordum ama çıktığımı asla...

Ertesi gün Apartman'a döndüğümde, boyacılar iş başındaydı. Kapıcı Ali Efendi, Seher, boyacılar, herkesin elinde bira bardakları vardı. Babama hayretle bakmış olmalıyım ki,

"Üniversiteye girişini kutluyoruz," dedi ve bardağını kaldırdı..

Eczacılık okulu Fen Fakültesi'ne bağlıydı. Okul eski Jandarma Alay Kumandanlığı'nın binasıymış, yani bir zamanlar babamın görev yaptığı bina. Şimdilerde ikinci katı dişçilik, üçüncü katı eczacılık okuluydu. Derslerin bir kısmını konferans salonunda, bir kısmını da okulda yapıyorduk. Dersler zor değildi, sadece Prof. Zuber'in fizik dersinde güçlük çekiyordum. Fiziği anlayabilmek için bir gün evvelden evde çalışır, ertesi günü derse girerdim. Bir de kimya hocamız Prof. Dr. Remziye Hisar vardı, bize analitik kimya dersi verirdi. Son derece iyi bir öğretmendi. Onun dersinde Miss Wright'ın karmaşık kimyası bir mantık kazandı. Remziye Hanım her gün öğleden sonra laboratuar yaptırırdı. Laboratuar çok eğlenceliydi, deneylerimiz ise bir resim kadar güzeldi. Tüplerle uğraşırken, kendimi 'abstre' bir tablo seyrediyormuş gibi hissederdim. Tüpü çalkaladıkça yüzlerce irili ufaklı mor baloncuklar oluşturan iyot, beyaz süzgeç kâğıdını turuncuya döndüren klor... yavaş yavaş çöken kristaller pırıl pırıl parlarken, bazıları köşeli bazıları değişik şekiller alırdı. Bu güzel renkleri ve şekilleri görünce kendimden geçiyordum, Şakirliğim tutuyordu. Hele bitkilerden aldığımız kesitleri mikroskopta incelerken görünen manzara inanılmazdı. Yaprağın damarları bölünüp daha ince damarlar oluşturuyor, içlerinden akan sıvılarda renksiz yağ damlacıkları, yeşil klorofiller, başka küçük parçalarla beraber akıp gidiyordu. Mikroskopta incelediğimiz şey, sanki bir yaprak değil bir şehirdi. Özellikle havucun kesiti muhteşem, kocaman bir toparlaktı, güneş kadar güzeldi, ton üstüne ton, turuncuları ve sarılarıyla hakiki bir tabloya benziyordu.

İşin en zor tarafı üniversiteye gidip gelmekti. O sıralar Şakir Paşa Apartmanı'ndaydık, bir-bir buçuk yıl kadar da orada kaldık. Her sabah erkenden Seher'den evvel kalkar çayı demlerdim, sonra canım isterse kömür sobasını da yakardım. Eve dönüş ise ayrı bir âlemdi... Dört saat ayakta laboratuar yaptıktan sonra, bir yirmi dakika da Harbiye-Beyazıt tramvayını bekler, sonra kağnı arabası hızıyla ilerleyen tramvayda bir saat de ayakta yolculuk etmek zorunda kalırdım. Bütün bu sıkıntılardan şikâyet etmememe babamı etkiledi. "Galiba bu kız ciddi," diye düşünmüş. Bir gün bana,

"Biliyor musun senin okuduğun bina vaktiyle Jandarma Kumandanlığı'ydı," dedi. "Bana o zaman deselerdi ki, otuz sene sonra senin bir kızın olacak, saçı başı açık, erkeklerle yan yana aynı sıra'da oturacak, herhalde çıldırırdım."

Zaman içinde babamın da değiştiğini görüyordum. Babam ciddi konularda her zaman annemin fikrini alırdı ama artık kardeşimle benim de fikrimi sormaya başlamıştı. Hatta ben ilkokuldayken soyadı kanunu çıkınca önceleri *Erdem* soyadını almayı düşündü çünkü Erdem erkekti, ailenin devamıydı, onun bizi idare edeceğine inanıyordu. Ben, "Neden Erdem soyadı? Ben sizin çocuğunuz değil miyim?" deyince ikimizin ismini birleştirerek *Erner* soyadını aldı. İşlerini hep bana anlattığından, her şeyin ters gittiği bir gün maneviyatımın bozulduğunu görünce, "Yapma Nermidil, benden sonra işlerimi sen idare edeceksin ama böyle pes edersen çok üzülürüm," demişti. Kadın-erkek ayrımı yapmıyordu, işi yapabileceğine inandığı kişiye veriyordu artık.

Ana-Kız Çatışmaları

Üniversitede, aileme karşı tutumum da değişti. Artık eskisi gibi, yatağında sabaha kadar ağlayan sulu gözlü çocuk değildim. Çevreme karşı şiddetle direniyor, tepki gösteriyordum. Tepkimin bir kısmı anneme karşıydı, annem de bana diretiyordu. Aramızda ciddi tartışmalar oluyordu, konu ise hemen her za-

man giyimimdi. Annem, hâlâ küçük bir kızmışım gibi elbiselerimi kendi seçerdi. Mesela, bir yaz aniden üç parça kumaşla eve gelmişti, üç emprime kumaş. Bunlar hiç giymek istemediğim şeylerdi ama o terziyi çağırdı ve elbiseleri diktirdi. Oysa yirmi iki yaşındaydım artık. Gene çok fazla ısrar ettiği bir gün şiddetle tartıştık. Annem ağlamaya başladı ve yatağa girdi. Babam annemi teselli etmeye çalışırken, annem babamın yüzüne baka baka, hafif hafif ağlıyordu. Babam dayanamayıp bana döndü, "Kızım insan annesini bir pötikare elbise için bu kadar üzer mi?" dedi. Annem ağlarken onun ne kadar şirin olduğunu düşünüyor, "Boşver Nermidil vazgeç," demek istiyordum ama demedim. Konu elbise değildi, eğer zaaf gösterirsem, bu durum senelerce devam edecekti. Direnip bir ders vermeliydim. Babama cevap vermeden odayı terk ettim. Annem de bir daha giyimime karışmadı.

Babam da artık diktatörlük yapmıyordu, aksine benim sert çıkışlarıma üzülüyordu. "Kızım çınar ağacı gibi dik duracağına, selvi gibi başını rüzgârla hafifçe eğ," derdi.

Üniversitede bir arkadaş çevresi edindim ve iyi dostluklar kurdum. Eczacılık okulunun kütüphanesinde yer bulamayınca derslerimizi Beyazıt kütüphanesinde çalışırdık. Hatta camide bile oturup ders çalıştığımız oldu. Yemek vakti bakkaldan aldığımız yüz gram peynir, iki turşu, biraz salamla okulun pencerelerini masa gibi kullanıp ayakta atıştırarak öğle yemeği yerdik. Tabii burada Kolej'deki gibi muntazam bir yemekhane ve servis yapan kimse yoktu. Daha sonra Beyazıt Camisi'nin yanında küçük bir kahvede kahvemi içerdim. Oraya hiç kadın gelmezdi ama kahveci beni tanırdı, içeri girer girmez, *lombar* dediği fincanı elime tutuştururdu. Bazen de birkaç kız arkadaşla yol amelelerinin gittiği Menekşe Aşevi'ne giderdik, aşçı yaptığı minik ızgara köftelerin yanına türlü türlü baharat kor, fasulye piyazıyla beraber köftelerin tadına doyum olmazdı. Kimse de bize laf atıp rahatsızlık vermezdi... Ara sıra da sınıfça Ömer Efendi'nin lokantasına giderdik.

Yanımızdaki Beyazıt Camisi'nden ezan duyulurdu ama çok kez fark etmezdim. Bir gün kestirmeden camiden geçerken asırlık dekorunun güzelliğine kapıldım, o sıra ezan okundu. Müezzinin boş avluya akseden sesi yansıyarak geri döndü, ezan oldu iki ezan. Müezzin şerefede döndükçe uzaklaşıp yakınlaşan ses, bana Osmanlı'nın büyüsünü tâ içimde hissettirdi. Ne yazık ki şimdiki sun'i sesli metalik ezanlar bu hissi veremiyor.

Ben ikinci sınıftayken doktorumuz ve dostumuz Aziz Fikret Bey vefat etti. Cenazesi Beyazıt Camisi'nden kalkıyordu, benim de o saatte dersim vardı. Üniversitede dersleri öyle bir ciddiye alıyor, kendimi öyle bir kaptırıyordum ki, camiye gidip Aziz Bey'e veda mı edeyim yoksa derse mi gireyim diye kendi kendimle mücadele ediyordum. Derse gittim. Ezanı sınıfta duyunca camiy'e gitmediğime pişman oldum.

Ve üniversitedeyken, sonradan evleneceğim Hikmet 'le tanıştım.

Tan Matbaası Olayı ve Kıbrıs Yürüyüşü

Üniversitenin son sınıfındayken bir gün, kimya dersine erken gelmiştim. Sınıfta kimse yoktu. Ders saatinin gelmesini beklerken bir arkadaş geldi.

"Hadi gel, gidiyoruz," dedi. "Yürüyüş yapacağız."

"Nereye?"

"Tan matbaasına. Komünistleri protesto edeceğiz."

Zekeriya Sertel'in komünist olup olmadığını bilmiyordum. Hiçbir yazısını okumamıştım. Bilmediğim bir şeyi niye gidip koyun gibi protesto edecektim. Hem suçluysa devlet vardı, hesabı o sormalıydı.

"Gitmeyeceğim," dedim ve gitmedim.

Ertesi günü gazetelerden Tan matbaasının tahrip edildiğini okudum. İyi ki iştirak etmemiştim. İnanmadığım bir davaydı, iştirak edemezdim ama inandığım bir dava için birkaç yürüyüşe katıldım.

Bu bir Kıbrıs meselesiydi. Tan matbaası olayından yirmi-

yirmi beş sene sonra Kıbrıs sorunu patlak vermişti. Batılılar bütün Ege adalarını Yunanlılara vermişlerdi, burnumuzun dibindeki Meis'i bile. Şimdi Kıbrıs'ta Yunanlılar *Enosis* çığlıkları atarken, Türk köylerini basarken, kadınları çocukları öldürürken ben için için kaynıyordum. Zaman geçmiş, evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştum ama hiç fark etmezdi, yirmi yaşındakiler gibi içim kaynıyordu. Bu nedenle gençlerle beraber yürüdüm.

Al papazı, koy çuvala,
Salla salla, vur duvara

diye bağıran gençlerin sloganlarına eşlik ederek yürüyordum. Onlardan bir hayli yaşlı olmam, üstelik montlu, blucinli gençlerin arasında manto, hem de yakasında tilki kürkü olan bir manto giymem dikkati çekiyordu. Bunu fark eden nazik bir polis aralarına yanlışlıkla düştüm sanarak, "Gelin size yardım edeyim," diye kolumu tuttu, ben kolumu çekerek yürüyüşe devam ettim.

Galatasaray Lisesi'nin önünden geçerken resmi davetlerde sık sık rastladığım 66. Tümen kumandanını gördüm. Paşa endişeyle gençleri izliyordu. Birden irkildi, beni gördüğünü anladım. Eminim ki o zamana kadar hiçbir İstanbul Teknik Üniversitesi rektörünün karısını, öğrenci yürüyüşünde görmemişti.

Büyükada'da çocuklara kahvaltı hazırlıyordum. Radyodan bir şeyler söyleniyordu:

"*.....denizcilere duyuru.....enlem.....boylam.... yasak...*" KIBRIS... Kıbrıs'a çıkarma...

Birden, orada ölecek olan gençlere içim yandı. Korkunç bir heyecanla sonucu izliyordum. Kardeşimin karısı Gökçen alelacele Bayramoğlu'na annesinin babasının yanına gitti. Ne olacaksa beraber olalım diyordu. Füreya, "Ya Yunanlılar Boğaz köprüsünü bombalarlarsa," diye korkuyordu. Annem beni yatıştırmaya uğraşıyor,

"Sakin ol, kızım sakin ol!... Ya İstiklal savaşında olsaydın ne yapacaktın? Çıldıracaktın demek. Ya İstanbul'un işgalinde olsaydın? Bizim canımız yok muydu? Ne yapardın? Sakin ol!" deyip duruyordu.

Yıllar hızla geçmiş ve 1949'da üniversite bitmişti. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nden filanca tarihte diplomamı almamı isteyen bir mektup geldi. İstenilen günde oradaydım. İçeri kabul edilince rektör o sırada yanında bulunan bir dekanla beni tanıştırdı. Kendimi hâlâ öğrenci statüsünde gördüğümden, rektörün beni dekanla tanıştırmasına çok heyecanlandım. Bana hayal edilemeyecek kadar büyük bir olay gibi geldi. Sonra, rektör, "Okuyun şunu," diye bana bir kâğıt uzattı. Rektörün verdiği kâğıdı okumaya başlayınca rektör de, dekan da ayağa kalktılar. Bu durum beni büsbütün heyecanlandırdı. Ayrıca okuduğum yazının güzelliği de olağanüstüydü. Bir yemindi. Hele o kocaman odada rektörün beni ayakta dinlemesinden büyülenmiştim Trans halinde eve döndüğümde seremoniyi artık evli olduğum Hikmet'e anlattım.

"Tabii ki güzeldi. Okuduğun Hipokrat yeminiydi," dedi.

Diplomamı aldıktan sonra, nereden başlayacağımı, ne yapacağımı, daha doğrusu ne istediğimi bilmiyordum. Deneme olarak bir eczanede iş buldum. Eczane deneyimim sadece üniversitedeyken staj gördüğüm iki eczaneden ibaretti. Birincisi önemsizdi. İkincisi, duyduğuma göre, İstanbul'un en çok iş yapan eczanesiymiş, Karaköy'deki Rıfat Bey'in eczanesi. Eczane arı kovanı gibi işliyordu. İçerde, üç-dört kalfa, yardımcıları ve stajyerler çalışıyor, dışarda İtalyan bir eczacı reçete defterini tutuyordu. Ne öğrendimse orada öğrendim.

İşe girdiğim eczane ise pek sıradandı, saat beşte resmi daireler kapanınca belediyeden birkaç memur, Kadıköy adliyesinden bir hâkim ve mahallemizin Laz müteahhiti eczaneye damlar, çay kahve eşliğinde sohbete dalarlardı, eczaneden çok, mahalle kahvesine benziyordu. İstediğim bu değildi. İstediğim akademik kariyerdi ama şartlar müsait değildi, olamadı. Zaten o sıralar artık Hikmet'le evliydim, çocuğumuz vardı ve bütün vaktimi mini mini oğlum Murat'a veriyordum.

Onunla, ben üniversitedeyken, annemin bir dostunun evinde karşılaşmış, arkadaş olmuştuk. O sıralarda artık Moda'da oturuyorduk. Hikmet de, ben de sabahları Kadıköy'den aynı vapurla İstanbul'a iniyorduk. Vapurda arkadaşlığımız epeyce ilerledi. Hikmet o sıralar İTÜ makine bölümünde doçentti. İyi havalarda Eminönü'nden Beyazıt meydanına kadar, Bakırcılar yokuşundan yürüyerek çıkardık. Hikmet beni Eczacılık okuluna bırakır, kendisi Gümüşsuyu'ndaki İstanbul Teknik Üniversitesi'ne giderdi. Arkadaşlığımız ilerledikçe, akşamüstleri de eve dönmeden önce Beyoğlu'nda bir pastanede buluşmaya başladık. Bazen de bir kaçamak yapıp, beraber öğle yemeği yiyorduk. Bu durum altı ay kadar sürdü. Güzel bir arkadaşlık dönemi geçirdikten sonra nihayet evlenmeye karar verdik. Buraya kadar her şey iyiydi. İş resmen nişanlanmaya gelince benim de sorunlarım başladı.

Annem kalabalık bir nişan töreni istiyordu, ben aile içinde on-on beş kişilik bir yemek düşünüyordum, hatta bunun için kendime ipekli bir elbiselik bile almıştım. Annem, "Hayır," dedi. "Daha büyük bir şey istiyorum, dostlarımı, arkadaşlarımı da çağırmak istiyorum," diye diretiyordu. İlle de tuvalet giyecekmişim. Zaman geçtikçe, annemin hayal gücüyle beraber nişan da büyümeye başladı. Daha da kötüsü, ailem nişanı Büyükada'daki evde yapmak istiyordu. Evde nişan yapmak fikri bende bir panik yarattı. "Bari bir otelde veya restoranda yapalım," dedim. Buna annem de babam da itiraz ettiler. Ada'da yapılacaktı. Herkes Ada'daki evde nişanlanmıştı. O eski evde, bir tek yardımcı Seher'le...

İtirazlarım kabul edilmedi, annem inisiyatifi ele aldı, Mizu ile beraber gidip Ada'daki bir yerden yiyecekleri ısmarladılar. Annemin huyunu iyi bildiğimden ve onun daha önce kalabalık davetler vermeye alışkın olmadığından bu işin fiyaskoyla sonuçlanacağından emindim. Ama bir türlü annemi vazgeçiremiyordum, geri adım atmıyor, illa da Ada deyip duruyordu. Aklıma Füreya'nın ve Şakir'in düğünleri, Asiye'nin nişanı geldi. Nişan-

dan evvel yapılan konuşmalar, yüzüklerin takılması, alkışlar... bunlar tam istemediğim şeylerdi. Ama artık ok yaydan çıkmıştı bir kere, geri dönmek mümkün değildi ve bu işi doğru dürüst kotarmak da bana kalıyordu.

Nişan günü etrafı kolaçan ettim. İçkiler tamamdı ama kanepeler unutulmuştu Kanepe yaptırmak annemin aklına gelmemiş, Mizu da dalgaya düşmüştü. Çaresiz son gün kanepeleri kendim yapmaya karar verdim. Alışverişi biri yaptı, ben de kolları sıvadım. Allahtan sabahın erken bir saatinde sınıf arkadaşım Leyla Serter çıkageldi. Bana yardıma gelmişti. Onu görünce Hızır görmüş gibi sevindim, beraberce kanepeleri yaptık. Bir metre çapında eski bir siniye belki iki-üç yüz kanepe dizdik. Arkadan Mizu geldi, biraz renk ve süs ister diye, şuraya buraya bir şeyler serpiştirdi. Sıra uzun elbisemi giymeye gelmişti. Küçük kuzenim Cem, elbisemi İstanbul'daki terziden alıp Ada'ya getirecekti fakat vakit ilerledikçe ilerledi, vapurlar geldi gitti ama Cem hâlâ ortalarda yoktu. Paniğe kapıldım. Neden bu kadar sıkıntı çekmem gerekiyordu? Ben tören istemiyordum ki! Nihayet Cem çıkageldi.

Sonra, annemin benden habersiz ayarladığı, Ada'daki eczacı Mehmet Bey'in baterist kalfası üç kişilik topluluğuyla ortaya çıktı. Ben bu kadar gerginlikten patlamak üzereydim, gözümün önüne Cavidan'ın, Füreya'nın, Asiye'nin yüzük konuşmaları geldi... Hikmet'in yanına gittim, "Hadi Hikmet, bu kadar yeter, gel nişanlanalım," dedim ve cevap vermesine fırsat bırakmadan elinden yakaladığım gibi onu alt kattaki ekmek kilerinin önüne çektim. Yüzüklerimizi taktık ve misafirlerin önüne çıkıp, "Biz nişanlandık," dedik. Bizim merdiven altındaki yüzük merasimimizi görmek, kilerden içeceklerle çıkan Nüzhet yengeye nasip oldu.

Nişanımız böyle oldu. Bir sene kadar nişanlı kaldık. Artık evlenelim diye düşünüyordum, hem evlenir hem okurum, diyordum. Ama babam buna karşı çıktı. "Kızım on altı sene okudun, yazık olacak bu kadar tahsile," diyordu. Onun yüzündeki üzüntüyü görünce dayanamadım. Üniversite bitmeden evlenmeyeceğime söz verdim ve bir sene sonra evlendik. Bu uzun nişanlılık döneminde Hikmet'le birbirimizi çok iyi tanıma fırsatı bulduk.

İlk fikir ayrılığımız da bu dönemde oldu. Bir gün Hikmet, "Caddebostan'da bir balo varmış, iki bilet aldım, gidiyoruz," diye geldi. Ben soğuk bir sesle, "Ama bana sormadın," dedim. Bu sözüm üzerine Hikmet fena halde bozuldu, bütün keyfi kaçtı. Aslında ben de baloya gitmek istiyordum ama bana danışmadan karar vermesi hoşuma gitmemişti. Neyse o gün işi tatlıya bağladık, baloya gittim. Ama bu olaydan sonra ve bütün evliliğimiz boyunca kararları beraber verdik. Bazen birimiz ağır bastı bazen diğerimiz, ama dengeyi sağlamayı her zaman başardık.

Hikmet'le birbirimize her zaman hürmet ettik, bunu yapmalıydık, çünkü huylarımız birbirinden çok değişikti. Bunun farkındaydım. O ne kadar aklı başında, sakin, kendine hâkim biriyse, ben o kadar aceleci, heyecanlı, yüksek sesle düşünen, zaman zaman patavatsız olan biriydim. Ben gezmeyi eğlenmeyi severdim, o evde oturup kitap okumak isterdi. Bir gün Hikmet'e, "Biliyorum, sen makul, her sözünü tartarak söyleyen, ağırbaşlı biriyle evlenmek isterdin," dedim. Hikmet durakladı, yazdığı yazıdan başını kaldırdı, bana dönerek, "Tam tersi," dedi. "Öyle birine hiç tahammül edemezdim." Şaşırdığımı görünce, "Karıcığım senin deliliğini seviyorum ben, deliliğini," dedi.

Hikmet'le tam kırk yedi sene beraber yaşadım. Beraber uzun geziler yaptık, iki sene Amerika'da bir üniversite şehrinde, hemen hemen hiç Türk görmeden yaşadık, İngiltere'de aylarca kaldık. Suriye ve İsrail'de bu ülkelerin insanlarıyla iç içe olduk. Hikmet, akademik kariyerin en üst mertebesi olan rektörlüğe kadar yükseldi. Tübitak'ın kurucuları arasına girdi. Emekli olunca da durmadı, Işık Vakfı'nda canla başla çalıştı. İdeali Işık Üniversitesi'ni kurmaktı, sağlığını hiçe sayarak çalıştı ve 1996'da, bu işi takip için Ankara'ya gittiği bir gün, bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetti.

Ada'da Son Demler

Ada'da ailece bulunduğumuz son zamanlar hazin geçmişti. Artık ayrılık rüzgârları esiyor, bir daha geri gelmeyecek olan günlerimizi son kez yaşıyorduk. Biz Ada'nın çocukları, hepimiz bir yerlere dağılmak üzereydik.

Nejat Güzel Sanatlar Akademisi'ni bırakmış, Fransa'ya resim çalışmasına, Erdem, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanmış, Ankara'ya gidiyordu. Şirin, Amerika'da Bernard Kolej'e yazılmıştı. Şakir, hepimizin çok sevdiği Cavidan adlı bir kızla evlenmişti. Ben üniversitedeydim. Suat dayı Side'ye yerleşmeye karar vermiş ve hazırlıklarını yapıyordu. Güneş, deniz, tabiat, tam onun arzu ettiği şeylerdi. Onunla son kez yazı beraber geçiriyorduk. Mithat dayı da artık yoktu...

Gene de, sanki hiçbir değişiklik olmayacakmış gibi, bütün bir yazı beraber geçirdik. Geceleri kulübe gidiyorduk, gündüzleri çamlarda yürüyüşü ihmal etmiyor, Suat dayının teknesinden denize giriyorduk. Ama Ada'nın havası değişmişti. Bir yaz, babamla Hakkiye teyzem arasında geçen bir tartışma yüzünden, biz Ernerler yemekleri ayrı yemeğe başlamıştık. Bu ayrılık çok önemsiz bir konu yüzünden olmuş, yıllarca sürmüştü. O tartışmanın olduğu gün Ada'da her zamanki gibi yemek servisi yapılıyordu. Büyüklere servis yapıldıktan sonra, çocuklara sıra gelmeden teyzem, servis yapan hizmetkâra, "Füreyam yemeğini bitirmiş, ona ikinci servisi yap," dedi. Babam bu söze itiraz etti: "Hanımefendi, henüz küçükler yemeklerini almadılar. Onlardan sonra ikinci servis yapılabilir," deyince, teyzem babama küstü ve tam yedi se-

ne babamla konuşmadı. İşte bu olaydan sonra biz ailece ayrı yemeye başladık, sofranın da eski büyüsünden eser kalmadı...

Nejat, kendine yatak odası olarak Şakir Paşa'nın yazı odasını seçmişti. Bu oda diğer odalardan uzaktı, bahçeye bakan iki büyük penceresi vardı. Orayı kendi zevkine göre, tualleri, gramofonu ve Fahrünissa teyzenin birkaç eşyasıyla döşemişti. Ama huylu huyundan vazgeçmez derler ya, hâlâ bizi sinirlendirmeye bayılıyordu. Kimsenin sevmediği Stravinski plaklarını gramofona koyup sesini sonuna kadar açar, onun odasının altında iskambil oynayan bizleri rahatsız ederdi. Bana da sık sık takılırdı.

Bir gün hep beraber Dil'e yürüyüşe gitmiştik. Ne olduysa, yarı şaka yarı ciddi, hepimiz Nejat'a saldırdık, herhalde hepimizin kuyruk acısı vardı ki, onu hep beraber yere yatırdık, kalkamasın diye de üzerine çıktık. O, boğa gibi debeleniyordu. Bir eliyle Erdem'i, bir eliyle Şakir'i tutup itmesiyle, ikisi de havaya uçtu. Cavidan'ın üsteğmen kardeşi, az ilerde, bu arbedeyi şaşkın şaşkın seyrediyordu. Nihayet Nejat ayağa kalktı, silkindi, hiçbir şey olmamış gibi yürümeye devam ettik. Az ilerde de akli dengesi bozuk bir çocuk, dört ayak üstünde bize doğru koşunca hepimiz çığlık çığlığa kaçıştık. Üstümüz başımız toz toprak içinde, saçlarımızda çam iğneleriyle biz yirmilik gençler eve dönünce, Hakkiye teyze, "Allah allah, ne bu haliniz, harpten çıkmışa benziyorsunuz," diye mırıldandı.

Şakir'le Erdem, özellikle bekârlıklarında iyi anlaşırlardı. İki kuzen, akşamüstü iskelede piyasaya çıkar, beraber eğlenirlerdi. Bir gün Hakkiye teyze, her zamanki gibi bahçede dikişini dikerken Şakir geldi, Erdem'e, "Pişşşt, iş tamam," dedi. Erdem kalkıp Şakir'le beraber gitti. Hakkiye teyzem, "Nereye gidiyorlar?" diye sordu.

"Kız tavlamaya," dedim. Teyzem söylediğim sözü hoş görmediğini belirtircesine manalı manalı bakınca, "Buluşmaya," diye düzelttim.

Hakkiye dudak bükerek, "Aynı kıza! Ne zamanlara kaldık, bizim zamanımızda böyle şeyler için kan çıkardı," dedi.

• • •

O günlerde Nejat çok durgundu, her zamankinden farklı ve çok düşünceliydi.

"Derdin ne?" diye sordum.

"Biletimi aldım. Haftaya Paris'e gidiyorum," dedi.

"O kadar çabuk mu? Ne zaman döneceksin?" diye sordum.

"En az on beş sene sonra..."

Gideceği gün, onu hep beraber Karaköy yolcu salonuna kadar geçirdik. Elindeki sepeti görünce,

"Bu nedir?" diye merakla sordum.

"Yiyeceklerim," dedi.

"Kaçıncı mevkide gidiyorsun?"

"Güverte."

Onun gibi son derece lüks bir ortamda yetişmiş birinin, elinde yemek sepetiyle güvertede yolculuk etmesine çok üzüldüm. Nejat'ı bir daha gördüğümde artık kırk-elli yaşlarında bir adamdı.

1950 yılıydı, genel seçimler yapılacaktı. Memlekette heyecan doruktaydı, biz de ailece bu heyecanı yaşıyorduk. Uzun parti tartışmalarından sonra, ailece Demokrat Parti'ye oy vermeye karar vermiştik. Babam ise, CHP'de ısrarcıydı. Benim o zamanki inancım, partiler seçimle değişirse, demokrasinin ilk adımları atılmış olur, şeklindeydi. Bu konuda babamla, bahçede sıcak bir tartışmaya girmiştik, ama onu bir türlü DP'ye oy vermeye ikna edemiyordum. Sonunda,

"Neden CHP?" diye sordum.

"İnönü orada da ondan," dedi.

Buna çok şaşırdım, babam İnönü'yü sevmezdi, aralarında geçmişte bir tatsızlık olduğunu biliyordum. Son olarak da, İnönü, mebus aday listesinde babamın ismini görünce, "Bu ismi silin," demiş.

"Baba," dedim, "siz İnönü'yü sevmezsiniz. Neden şimdi ona oy veriyorsunuz?"

"O başka şey. O şahsi bir işti, bu *memleket işi*. İnönü bu memlekete lazım," dedi.

Bu tartışmalara şahit olan Lala lafa karışarak,

"A prensesimin prensesi, sen nasıl olur da babana karşı gelirsin! O nereye oy verirse, sen de oraya verirsin," dedi.

Lalamın bu sözüne kızdım, zaten bir saat evvel de saçlarımı kısa kestiğimi, erkeğe benzediğimi söylemişti, kadınlara ancak uzun saç yakışırmış. Lala bu konularda tam eski kafalıydı. Ona imalı birkaç söz söyledim, zannedersem özgürlükle ilgili bir şeyler...

Lala gittikten sonra babam,

"Öyle yapmayacaktın," dedi.

"Ne yaptım ki?" dedim.

"Ona köle olduğunu ima ettin."

Az sonra Seher de bize katıldı, "Affedersiniz beyefendi ama ben de DP'ye oy vereceğim," dedi. Böylece seçimlerde babam hariç hepimiz DP'ye oy verdik.

Nedenini tam bilmemekle birlikte, babamla İnönü'nün birbirlerinden hoşlanmadıklarını biliyordum. Erdem, Dışişleri'nde müsteşarken, bir vesileyle İnönü ona kimin oğlu olduğunu sormuş. Erdem, Ahmet Erner, diye cevap verince, hayretle,

"Baban hâlâ yaşıyor mu?" diye sormuş.

"Evet efendim," demiş Erdem.

"Ne iş yapıyor, neyle meşgul oluyor?"

Erdem, "İnşaatla, çok faal efendim," deyince İnönü yaverine dönerek,

"Bak, gördün mü, Ahmet Bey benden üç yaş daha büyüktür," demiş. Sonra Erdem'e dönerek,

"Baban sana ne güzel bir isim vermiş. Başka kardeşin var mı?" diye sormuş.

"Var efendim, Nermidil," demiş Erdem de.

O zaman İnönü, "Aaaa, işte bu isim olmadı," diye ismimi beğenmediğini belirtmiş.

Aliye

O yıllarda, Aliye teyze, bütün ömrünce sevdiği, yirmi yıllık hayat arkadaşı Charles Berger'le evlenmişti. Ailenin isteği üzerine Berger önce İslamiyeti kabul etmişti. Resmi nikâh Hakkiye

teyzenin beş numaralı dairesinde kıyıldı. Resmi nikâhtan sonra da imam nikâhı yapıldı. Aliye gibi birinin imam nikâhı kıydırması beni hakikaten çok şaşırtmıştı. Aliye'nin dinle minle alakası yoktu.

Berger'i ilk defa nikâhta gördüm. Son derece kibar ve yakışıklıydı. Onun sakin kişiliği, nezaketi, ağırbaşlılığı ailede benimsendi. O yaz Bergerler Ada'da, korku romanlarındaki köşkleri hatırlatan yıkık dökük Hıntıryan köşkünün müştemilatını kiraladılar. Müştemilat, iki oda bir mutfaktan oluşuyordu, ormanın içinde rüstik, şipşirin bir kulübeydi. Aliye teyzem mutluluktan uçuyordu. Kırmızı fırfırlı basma bir elbise giyip çamların altında şarkı söyleyerek dans ettiğini hatırlıyorum. Kimsenin görmediği zamanlarda Berger ormanın içinde yürüyerek Berlioz'un keman konçertosunu çalarmış. Babam dahil hepimiz, sık sık tepedeki kulübeye gidip onları ziyaret ederdik.

Bu mutluluk bütün yaz sürdü. Eylül'de üniversite açıldığından Kadıköy'deki evimize döndük. Bir iki gün sonra, Lala'nın karısı Firdevs Hanım'la Arap Nuriye bize geldiler. Annem,

"Hayrola," diyemeden, "Berger öldü," haberini verdiler. Alelacele Ada'ya koştuk. Ailede kim varsa oradaydı. O gün Bergerler İstanbul'a ineceklermiş, vapuru kaçırmamak için iskeleye kadar koşmuşlar. Berger ancak oraya kadar dayanabilmiş.

Ada'ya vardığımızda Aliye berbat durumdaydı. Sakinleştirici vermişlerdi, durmadan "*Ou est Charles?*" (Charles nerede?) diyordu. Bir ara Berger'i aramak için bahçeye koştu, onu zor yakaladık.

O gece hepimiz Ada'da kaldık. Her koltukta, her kanepede biri yatıyordu. Hiçbirimiz uyumadık, ama Aliye sabaha kadar ayaktaydı. Berger, alt kattaki salonda tabutta yatıyordu. Teyzem kocasının öldüğünü inanamıyor, Berger'in nefes alıp almadığından emin olmak için tabutun kapağını açıp açıp burnuna ayna tutuyordu. Mizu, Aliye'yi bir saniye yalnız bırakmadı, böylece sabahı ettik.

Sabahleyin iki papaz gelip Berger'i Hıristiyan mezarlığına kaldırmak istediklerini söylediler. Hepimiz Berger'in Müslüman

olduğunu bildiğimizden, şaşırdık. Tartışma başladı, Aliye galiba kararsızdı. Sonunda Mizu sorunu çözdü,

"Biliyor musun Aliye, bir gün hep beraber Hıntıryan'dan aşağı inerken Müslüman mezarlığının önünden geçiyorduk, Charles bana, 'Mizu, sizinle burada bir randevumuz var,' demişti," dedi.

Teyzem Mizu'ya inandı, izin verdi ve Berger Müslüman mezarlığında toprağa verildi. Bugün Büyükada mezarlığında, başlarında, birbirine sarılmış mermerden iki insan vücudunun altında, Aliye ve Charles yan yana yatıyorlar.

Berger'in cenaze töreninden bir hafta sonra Fahrünissa teyzem Londra'dan gelerek Aliye'yi alıp beraberinde götürdü. Aliye Londra'da üç sene kaldı. Orada gravür dersleri aldı, sonunda kendini tümüyle gravüre verdi. Sanat öyle bir tutku ki, insanın bütün benliğini sarar, insan gecesi gündüzü ve her şeyiyle onun esiri olur. Bu tutkuya Aliye de kapılmıştı. İstanbul'a dönünce çalışmalarına başladı. Bir sergi açtı, yavaş yavaş tanınmaya başladı. Daha sonraları yurt dışında, Paris, Tokyo ve Viyana'da sergiler açtı. Artık memleketin tanınmış bir gravürcüsü olmuştu.

Ama teyzemin sağlığı iyi değildi. Bütün Şakirlerin korkulu rüyası bir akciğer hastalığına tutulmuştu. Verem değildi, kanser değildi, ama berbat bir şeydi. Londra'daki doktorlar onun bebek gibi iyi bakılması gerektiğini söylemişler; ama o doktorların dediklerinin tam aksine, ne isterse onu yaptı. Sigara içmeye devam etti. Gece geç vakit, saat on'larda kardeşlerine akşam yemeklerine gitti, on ikide tek başına Beyoğlu'nun karanlık sokaklarından evine döndü. Gün ağarana kadar oturur, öğleye yakın kalkardı. En sevdiği konyak, hayat arkadaşı olmuştu, ayrıca pek çok da dostu vardı. Tünel'den geçen herkes Aliye'nin evine uğrar, bir içki içer, gravürlerine bakar, evde yoksa kalemini çıkarıp kapısına bir not yazardı. Sokak kapısı müsvedde defterine dönmüştü. Gazeteciler, ressamlar, yazarlar, sürekli görüştüğü dostlarıydı.

Ben bile bir gün, kalem bulamadığımdan rujumu çıkarıp kapıya, "Nermidil geldi," diye yazmıştım.

Bir gün annemden zeytinyağlı dolma istedi. Bir parti verecekmiş. Annem ve ben Seher'in dolmalarını evine götürdük. Kalabalık bir partiydi, küçücük apartmanı tıka basa dolmuştu, belki yüz kişi vardı. Aliye'yle konuşamadım bile, sadece bir ara uzaktan, başında bir tepsi dolmayla dolaştığını gördüm.

Annemin evine giderken bile önceden telefon edip geleceğimi haber vermeme rağmen, Aliye teyzeye pat diye giderdim. Bir sabah saat onda gitmiştim, kapıyı geceliğinin üzerine giydiği eski bir hırkayla açtı sonra derhal yatağına girdi,

"Çok erken geldin, daha konyağımı bile içmedim," dedi.

Oturacak yer bile bulamadığımdan kendisiyle ayakta konuşuyordum o gün. Birden kalktı, ayak ucundaki koltuktan çoraplarını, sabahlığını aldı, altından bir kitap çıktı, arkadan gravürler, bir battaniye ve birkaç şey daha kaldırıp attı. Önce bana yer açıyor sandım, ama bir şeyler arıyordu. "Ne yapıyorsunuz Aliye teyze?" dedim.

"Senin doğum günün geçti, sana bir hediye vereceğim de onu arıyorum," dedi. Nihayet aradan bir bakır tabak çıktı.

"İşte buldum," dedi.

"Ölmaz Aliye teyze, bu çok güzel," dedim.

"Nasılsa ben ölünce millet her şeyi alacak, sen bunu çok beğenmiştin, bu senin," dedi, sonra, "Çikolatasız olmaz," diye mırıldandı. Sonra hediyelerini sarıp sarmalayıp, hayatım boyunca aldığım en içten doğum günü hediyesini verdi bana.

Yakında Taksim Belediye galerisinde bir sergi açacaktı. Bir cumartesi günü, Aliye'ye şöyle bir hatırını sormak için uğramıştım. Onu sıkıntıdan patlamak üzere buldum. Elinde telefon, matbaacıyı arıyordu. Telefona çıkan adam, "Patron yok, ben odacıyım, Pazartesi günü arayın," diyormuş. Aliye sinir içindeydi. Perşembe günü sergi açılıyordu ama hâlâ davetiyeler hazır değildi. "Bir de ben arayayım," dedim. Telefonu çevirdim, ama aynı cevabı aldım. Çaresiz kapadım. "Patron yokmuş Aliye teyze odacı çıktı," dedim.

"Hayır o odacı değil, o patron," dedi.

"Nereden biliyorsunuz?" dedim.

"Adamın ne kadar kültürlü bir sesi olduğunu duymadın mı? Odacı öyle mi konuşur!"

Bunu düşünememiştim. Aklıma bir şey geldi. Teyzemin onayını alarak, telefon rehberinin sarı sayfalarından Cağaloğlu'nda bir matbaa buldum. O gün acele beş yüz davetiye basıp basamayacağını sordum. Adam, "Basarız," deyince, "Sizi tekrar ararım," deyip telefonu kapattım, sonra Aliye'nin anlaştığı matbaayı tekrar aradım.

"Biliyorum, odacısınız ama lütfen patrona söyleyin davetiyeleri iptal ediyoruz. Başka birini bulduk," dedim.

Adam, "Saat dörtte davetiyeleri Aliye Hanım'a getiririz," dedi. Herif hakikaten patronmuş.

"Hayır getirmeyin, saat dörtte ben geliyorum, davetiyeleri alacağım," dedim.

Saat ikide Divanyolu'ndaki matbaada altıma bir iskemle çekerek sigaramı tüttürüyordum. Beşte davetiyeler Aliye'deydi, gece yarısından evvel de Füreya davetiyeleri postaladı. Sergi başarılı oldu, satışları Şirin idare etti. Bu sergiden sonra Aliye Ankara'da başka bir sergi açtı.

Ankara'daki sergiyi de Erdem düzenledi. Galeriyi ayarladı, gravürlere çerçeve yaptırdı, davetiyeler, kokteyller, hepsini hazırladı fakat o sıralar Aliye üşüttü. Kendine hiç bakmadığından İstanbul'a döneceği gün, hastalığı nüksetti. Ateşi kırka çıkınca ne yapacağını şaşıran Erdem, Aliye'nin asker kızı olduğunu düşünerek askeri hastaneden bir doktor istedi. Askeri hastane doktoru yolladı, doktor Aliye'yi muayene ettikten sonra, "Derhal hastaneye kaldırılması lazım," dedi ve ambulans çağırdı. Sedye gelmişti, Erdem'le Gökçen onu hazırlarken, Aliye, Erdem'den bir kibrit istedi. Erdem,

"Sigara yasak, Aliye teyze," dedi.

"Hayır, onun için değil. Sen bir kibrit ver," dedi.

Kibriti yakıp tabağın altına tuttu. Alev tabağın altında siyah

bir is lekesi bırakınca parmağıyla isi alıp gözkapaklarını boyamaya başladı.

"Sürmemi unuttum da," dedi. "Hastayım diye çirkin mi olayım yani."

Tabii yorganın içinden bir litre de konyak çıktı.

Ada'yı Kaybediyoruz

Aslında Sare İsmet'in ölümü Ada'daki köşk için sonun başlangıcı olmuştu. Şakir Paşa'nın, köşkün satılmasını önlemek için mülkünün yarısını karısına kalacak şekilde bir ayarlama yapmasıyla Şakirler yirmi beş sene daha statükoyu korumuşlardı. Fakat Sare İsmet'in ölümüyle her şey değişti.

Ninemden sonra Ada, hiçbir zaman eskisi gibi olmadı. Onun titiz gözetimi yoktu artık. Üstelik ninemin sağ kolu Asiye de evlenip gitmiş, onun evlenmesiyle birinci sınıf bir hizmetkârdan yoksun kalmıştık. Fahrünissa'nın istememesi yüzünden Mithat dayı da köşkü terk etmişti. Annemle babamın yanında birkaç ay misafir kaldıktan sonra Ada'da kendilerine bir ev alıp "başlarına buyruk oldular" (Şakirler böyle diyordu). Kışın bomboş kalan ev bakımsızlıktan harap oldu. Dam aktı, kırılan pencereler tamir edilmedi, üstelik Mithat dayı artık orada olmadığından, bahçeye bakan adama da yol verildiğinden bahçe bakılmadı, sulanmadı, her tarafı yabani otlar bürüdü, çiçekler soldu. Bu durumda bile ev bir süre iyi kötü açık kaldı. Evin idaresini Aliye teyze üstlendi. Mizu ele avuca sığmaz Suat'la ilgilenmekten, annem ev işlerinden nefret ettiğinden, Hakkiye ise bilmediğim bir sebepten, işleri Aliye'ye bıraktılar. Bohem tabiatına rağmen, Aliye evin idaresinde oldukça başarılı oldu. Birkaç sene de böyle geçti.

Zamanla küçük torunlar büyüdü. Yedi-sekiz yaşlarındaki oğlanlar faaliyete geçti, salondaki adam büyüklüğündeki vazoları nişangâh yapıp taş yağmuruna tuttular. Bahçedeki fıskiyeli havuzda yüzen kırmızı balıkları avladılar.

Kışın bomboş kalan eve hırsız girdi. Büyükbabamın vitrin olarak kullanılan kitaplığında eski, kıymetli porselenler vardı.

Mavi-beyaz Saks bir tepsinin içinde aynı desenli takımlar, aynı takımın sarı-beyaz bir eşi, kapağında ıstakoz, yengeç, balık desenleri olan kucak kadar büyük bir Saks kâse, onun bir küçüğü, daha başka Sevres ve Viyana marka bir sürü kıymetli parça çalındı.

Hırsızlık olayı aileyi tedirgin etti, onlara göre bu gidişle evde çöp bile kalmayacaktı. Bu kadar şeyi taşımak için bayağı bir hazırlık gerekliydi. Kim biliyordu bunların kıymetini? Nasıl kırılmadan evden götürülmüştü. Nasıl olmuştu da hiçbir cam, kapı kırılmadan hırsız eve girmişti? Sonuçta aile karar verdi, geri kalanların tümü, eşyaların hepsi satılmalıydı. Annem bu karara birkaç sene direndiyse de, sonunda kabul etmeye mecbur oldu. Müzayedeye karar verildi.

Müzayedeyi Portakal yaptı. O gün köşk dolup taştı. Müzayede ilerledikçe Portakal'ın da şevki artıyordu, onun aklına gelen ve bizim aklımıza gelmeyen her şeyi satmaya başladı. Şakir Paşa'nın şöminesini bile söküp sattı, sıra evin giriş kapısına geldi. Köşelerinde kırmızı ve yeşil kesme kristaller bulunan baklava biçimindeki buzlu vitray kapıyı, maun çerçevesiyle beraber satışa çıkarınca kıyamet koptu. Babam Şakirlere bile sormadan, eşya mı satıyoruz, evi mi söküyoruz, diye kapının satışını durdurdu.

Müzayedeye bir sürü döşemeci de geldi, en eski, yırtık pırtık, çöpe atılacak cinsten koltukları bile satın aldılar. Ben merak edip, bunları niçin aldıklarını sorunca, yaylarının son derece sağlam olduğunu, yenilerden bin kat iyi olduğunu söylediler. Alt kattaki salonda küçük bir masayla iki iskemle vardı, ağır mı ağır, gülle gibiydiler. Üstleri koyu yeşil mine veya belki fildişi kakmalı süslerle kaplıydı. Portakal, bunları satışa sunarken, "Bir eşi de müzede," deyince salonda bir kahkaha koptu, ben, "Adam amma da atıyor," diye düşündüm ama gerçekten de o takımın eşini Topkapı müzesinde gördüm.

Müzayedede annem sıradan kanepe, koltuk gibi bir şeyler alıyordu. Bunların yerine değerli parçaları almasını söyledimse

de, o sadece yazı Ada'da geçirebileceğimiz eşyaları seçiyordu. Yapacak bir şey yoktu, benim de param yoktu. Gene de Ada'da yatak odamda asılı duran Du Parc imzalı bir tabloyu artırdım, annemin üstünde kaldı. Azar işittim tabii ama bugün o tablo evimin en gözde yerinde, bana Ada'daki eski günleri hatırlatıyor. Müzayededen sonra, şurada burada satılmamış birkaç parça eşya vardı. Bunlar da sahipsiz olduğundan ilk görenin elinde kaldı.

Annemin satın aldığı eşyayla, bir-iki yaz daha Ada'da kaldık. Alt kattaki salon tamamen boşalmış, artık salon değil antre olmuştu. Yatak odaları bomboştu. Suat dayı Side'ye yerleşmişti, Hakkiye teyze Ada'ya adımını atmıyordu. Aliye teyze arada bir uğrardı, ondan başka hiçbir Şakir gelmiyordu.

Bu suretle, bütün eski ailelerin olduğu gibi, bizim de sonumuz geldi. O eski günler sadece hatıralarda kaldı. Neden? Bunu bunca senedir hep düşünürüm. Nerede hata yapmıştık biz?

Ev bomboş kalıp kimseler gelmez olunca, kiraya vermeyi kararlaştırdılar. Her kat ayrı birine kiralandı. Eve bakan da olmadığından, patlayan su boruları, kırılan pencereler yüzünden ev iyice haraplaştı, kiracılar azaldı. Evi kiralamaya talip çıkmayınca, kiracılardan biri, on senelik kontratla evi toptan kiralamak istedi. On senelik kontrat evi kaybetmek demekti. Buna şiddetle itiraz ettim. Anneme ve her bir teyzeme ayrı ayrı gidip onları vazgeçirmeye uğraştım. Hakkiye teyzeye,

"Alacağınız senelik bin beş yüz lira kira sizi ne zengin eder ne fakir, vazgeçin bu işten," dedim. Ama "Olmaz kızım," dedi.

Aliye, "Annemi, babamı ve Charles'ı, alt katta tabutta gördüm, artık yeter," diyordu.

Sonunda ev on seneliğine kiralandı. Yeni kiracı da evi başkalarına kiraladı ama bu sefer kat kat değil oda oda... Üstelik ağaçları kesti, bahçenin bir kısmını futbol sahası yaptı, bir kısmını da Lunapark... Yangın merdivenini, demir para ediyor diye söküp sattı. Aynı şekilde bodrumdan çıkardığı şezlongları da.

Bir gün Ada'da bir eskicide güzel bir kurna görmüştüm, ba-

na bir şeyler hatırlatıyordu ama ne olduğunu çıkaramadım. Onu beğendim ve satın aldım. Eskici bana,

"İyi bir şey aldınız," dedi. "Bu Şakir Paşaların."

Kira işi yürümeyince, Şakirler köşkü satmaya karar verdiler. İşte burada son fırsatı da kaçırdık. Geleceği görebilseydik, yine Ada'da herkesin yeşil bahçeli küçük bir evi olabilirdi, büyüdüğümüz yerden kopmamış olurduk. Ama olmadı. Bir ara bahçeyi yirmi yedi parsele böldüler, ama vergisi çok geldiği için, sonradan tekrar birleştirdiler. Bundan sonra babamdan bir teklif geldi, Ada'yı dört-beş parsele bölelim, herkese bir tane düşsün, kura çekelim, farkları aramızda anlaşarak halledelim, dedi. Buna da itiraz edildi. Son olarak, bu işi halletse halletse ailenin beyni Füreya halleder diye ona gittim, zira onun sözünün Şakirlerde belirli bir ağırlığı vardı.

"Füreya abla, gelin evi müteahhite verelim. Çok değil, yedi -sekiz tane ikişer katlı ev yapsın. Yarısı bizim olur. Gene Ada'da otururuz," dedim. Füreya isteseydi, annesini, Aliye'yi ve Fahrünissa'yı etkileyebilirdi. O da kabul etmedi. Şakirlerin, emlak ve para işlerine bir türlü akılları ermiyordu. İşin içine şahsi nedenler, kişilik iddiaları da girmişti, sanki herkes bir an evvel Ada'dan kurtulmak istiyordu. Asıl üzücü olan da, hiçbirinin bu satışa ihtiyacı olmamasıydı.

Böylece köşk satıldı ve 1974'te Ada'yı tamamen kaybettik. Sonunda köşkü alan kişi iki katlı evler yaptı, ama hiçbiri bizim değildi.

Köşkün satılmasıyla ellerine geçen paradan hiçbir Şakir istifade edemedi. Fahrünissa için paranın hiçbir önemi yoktu. Annem birkaç altın aldı, bozdurmadı bile. Bir tek şey için köşkün satılmasına sevindim, o da Aliye teyzem içindi. O da parasını kullanamadı gerçi ama, hasta yatağında yatarken hiç olmazsa maddi sıkıntı çekme endişesi olmadı.

Bir konuşmamızda, "*Deyşetli* korkarım parasızlıktan, *deyşetli*," demişti. Bunu düşününce satıştan dolayı duyduğum sıkıntı biraz olsun hafifledi. Hiç değilse Ada, ölümünden önce Aliye

teyzemin işine yaramıştı, ona güven vermiş, korkusunu silmişti. Bu şekilde, hayatının sonunda maddi huzura kavuştu.

Böylece bir dönem kapandı. Ada'nın o büyülü anlarını son bir defa yaşamak için köşke gittim. Orayı son defa görmek istiyordum. Yeşil kapıdan bahçeye girdim, her tarafı otlar, dikenler bürümüştü. Motorhanenin yanından geçip eve geldim. Kapı ardına kadar açıktı, kapının güzelim vitrayı kırılmış, kırmızı yeşil kristaller etrafa saçılmıştı. Ev bomboştu, içerde bir ölüm sessizliği vardı. Şurada burada birkaç kırık eşya parçası duruyordu... Pencereler perdesizdi, badanalar dökülmüş, kırık bir camdan poyrazın ıslığı duyuluyordu.

Yavaş yavaş merdivenlere yöneldim. Orta kattaki ninemin odası, Suat dayımın odası, hepsi bomboştu. Aliye teyzemin her zaman kilitli duran oda kapısı ardına kadar açıktı. Bütün odaları dolaştım, Yaya'nın, Nüzhet yengenin, Tahsin dayının odaları ve bizim çocukluk odamız... Duvardaki, Cevat'ın yaptığı ve beni çocukken korkutan yağlıboya palyaço hâlâ oradaydı.

Ağır ağır çatıdaki odaya çıktım. Yıllar evvel ölen Asiye'nin odası... Buraya dört basamak merdivenle çıkılır. Asırlık fıstık ağacının tam ortasına rastlayan, kuş yuvası gibi bir yerdi. Artık ağacın eski müdavimleri, kargalar yoktu. Gitmişlerdi. Her tarafa hazin bir sessizlik sinmişti.

Yerde bir sürü fotoğraf dağılmıştı... tanımadığım çocuklar, fesli beyler, alnında bant olan bir genç kadın, altında birkaç Fransızca söz... Birini aldım, tarih 1910. Sağda solda resimler, biri Prenses Attiye'nin gençlik resmi. Hepsinin çerçeveleri sökülüp müzayededede satılmış. Yerlere bir sürü de mektup saçılmıştı. Bir isim dikkatimi çekti... *Saida.* Suat dayımın Amerikalı ilk karısı. Benim bildiğime göre dayımı bırakıp kaçmıştı. Mektup ondandı, Suat dayıma yazılmıştı. Mektupta yazılanlar şimdiye kadar duyduklarımı doğrulamıyordu

Suat, beni affet. Eski kocam affetmişti beni ama sen ne yaptın, beni boşadın.

Tekrar barışmak ümidiyle,

Yerden bir başka mektup daha aldım. Mektup İngilizceydi ve Sare İsmet'e yazılmıştı. Tarih 1920.

"*Dear abla*" diye başlıyordu. Ninemin Amerika'ya kaçan en küçük kardeşi Mustafa'dan geliyordu. İngilizce olarak yazılan mektup şöyle devam ediyordu...

"*Abla, çok zor durumlarda yaşıyorum. Sünger avlayarak hayatımı kazanıyorum. Beş-on kişi bir odada kalıyoruz. İşimiz çok tehlikeli. Güvendiğim bir tek şey kaldı artık, o da Allah.* (Allah kelimesi Türkçe yazılmıştı.)

Seni seven kardeşin
George Pope"

Resimlerin arasında eski bir fotoğrafa gözüm takıldı, yüzü hiç de yabancı gelmeyen, on dört-on beş yaşlarında bir gelinin resmi... Yanında da genç kocası duruyordu... Kabaağaçlı Mehmet Şakir Paşa.

Artık devam edemedim, oradan kaçtım. Başım dönüyor, kulaklarıma eski sesler geliyordu.

"*Çocuklar sağ ayaklar yukarı.*"

"*Mais non Suat, ce sont des oiseaux.*"

Ateşböcekleri, geceler, yasemin kokuları, kahkahalar, kahkahalar, gong sesleri, gong sesleri.

Ada'daki Küçük Ev

Bu badireden bir tek annem kurtuldu. On sekiz yaşında, babasından çeyiz yerine ev isteyen kız, köşkün satılmasına çok üzülmüş, babam ne yapıp edip karısına Büyükada'da bir ev satın almıştı. Ada'daki bu ev, ahşaptı, uzun süre de öyle kaldı. Evin kesintisiz bir deniz manzarası vardı. Bahçesi küçüktü ama yeri daha güzeldi. Geceleri Anadolu sahili, pırlanta bir gerdanlık gibi karşımızda parlardı. Annem vefat ettikten sonra Ada'da daimi olarak kalmaya başlayınca, uyduruk bir şekilde iki daireye ayrılmış olan evden bilhassa ben rahatsız oldum. Erdem'i zorlukla ikna ederek eski evi yıkıp, yeni, kâgir bir ikiz ev yaptık. Halen de yazlarımızı orada geçiriyoruz. Yeni evimizin kıymetini bildik. Bahçenin bir köşesine eskiciden aldığım mermer kurnayı, öteki köşesine köşkün alt salonunun mermer çeşmesini yerleştirdik.

Babam son olarak Caddebostan'daki evi satmış, onun yerine Moda caddesinde on dönüm arsa içinde eski bir ahşap ev almıştı. Arsanın dörtte biri bir Bulgar bahçıvana aitti, onu Bulgar'a verdi. Gerçi evin yeri Bağdat caddesi veya Caddebostan gibi güzel değildi ama arazisi büyüktü. İmar planında arsanın bir kısmından yol geçiyordu, fakat Belediye'nin istimlak edecek parası yoktu, bu nedenle bahçenin tümünden istifade edilemiyordu. Babam 'şerefiye' istememeleri koşuluyla, arsanın bir kısmını Belediye'ye bedava vermeyi teklif etti. Belediye bu fırsatı kaçırmadı, arsayı aldı ve yolu açtı. Yolun açılmasıyla arsanın tümünün sokağa cephesi oldu ve mülkün değeri kat kat arttı. Kadıköy'ün

göbeğinde üç-dört dönüm arsa. Babam artık ticarette deneyimliydi, hem de talihi bu sefer gülmüştü. Bundan sonra arsayı parsellere bölerek kumaş satar gibi sattı, gelen parayla arsanın kalanına inşaat yaptı. İnşaatları kiralayınca düzenli bir gelire kavuştu. Artık düze çıkmış, yaşam mücadelesi bitmiş ama yaşı da seksen dört olmuştu.

Geçim sıkıntısının bitmesiyle babamın hırsı da bitmişti. Bir zamanlar politikanın göbeğinde olan adam, gerici demeçlere, antidemokratik tutumlara sinirlenmek istemediğinden gazete bile okumuyordu. Onu meşgul edecek aile problemleri de kalmamıştı. Ben evliydim, oğullarım vardı. Erdem de Mülkiye'deyken, arkadaşı Faik Melek'in kız kardeşi Gökçen'le tanışmış ve 1957'de evlenmiş, iki oğlu olmuştu. Babamın sanki hayatta bir amacı kalmamıştı. Kalbi de tekliyordu. Evine çekildi, sadece elinde bastonuyla, kapıcımız cefakâr Şemsettin'in kolunda kısa yürüyüşlere çıkıyordu. Annem poker oynamaya gittiği zaman, Seher çayı demler, sonra eline örgüsünü alıp babamın yanına oturur, o sütünü içerken, Seher çayını yudumlardı. Böyle saatlerce sohbet ederlerdi. Hâlâ merak ederim, ne konuşurlardı o kadar diye...

Babamın hastalığı uzun sürdü, günden güne takatten düştü. Bir gün Ada'da birdenbire rahatsızlandı, aile doktorumuz Tarık Bey, artık İstanbul'a inmemizin zamanının geldiğini, babamın iyi bir hastanede kontrol altına alınması gerektiğini söyledi. Onu Haseki Hastanesi'nde Prof. Reşat Gara'nın bölümüne yatırdık. Orada tahlilleri yapıldı, bir düzene girdi. Hastanede yirmi beş gün kadar kaldı. Her sabah hastaneye gider, hemşirenin bir gün evvelki siparişlerini götürürdüm. Muhallebi, meyve, çamaşır gibi şeyler ve bir de bidonla su. Bu, hastanın temizliği içindi, çünkü hastanede sık sık sular kesiliyordu. Öğleden sonra da annemle beraber gider, ziyaret saatinin sonuna kadar kalırdık. Babam çok az konuşuyordu ama prensiplerinden bir şey kaybetmemişti. Bir gün öğle yemeğini götürürken kapıcı beni durdurdu. Giriş için izin kâğıdım olup olmadığını sordu. Yoktu. İçeri giremezsin, dedi. Biraz bekledim, adam sağla solla konuşurken, içeri

sızıverdim. Babam, yatakta oturmuş her patavatsız hareketimde yaptığı gibi, gözünü kırpmadan bana bakıyordu.

"Geç kaldın," dedi.

Konuyu anlattım, sakin sakin dinledi.

"Bu hastanede yönetmeliğe kesinlikle uyulacak," dedi. "Git izin kâğıdı çıkar."

Babam hasta yatarken, Hakkiye teyze İzmir'e tatile gitmişti, Füreya'nın çok işi vardı, ancak biz hastaneden ayrılmadan iki gün evvel ziyaretine geldi. Onu görünce babamın yüzündeki sessiz memnuniyete içim parçalandı. Şakirler, babamla her zaman mesafeli dururlar, bunu babam da hissederdi.

Birkaç zamandır babam hep eve gitmek istiyordu, biz de kendisini eve çıkardık. Evde, ailesinin yanında daha sıcak bir ortam buldu. Yanından ayrılmıyorduk. Ama bir gün, nereden çıktıysa, annemle konuşurken söz Tehcir Kanunu'na geldi. Annemin aleyhte bir sözü üzerine, sakin sakin yatağında yatan babam birdenbire canlandı, yumruğunu yorganına vurarak, anneme,

"Bir daha doğsam, gene yapardım. Anladın mı Ayşe! Gene yapardım!" diye bağırdı. En son dakikalarında bile, milli mesele olunca canlanıyor ve ağlıyordu.

Babamın bakımını böylece sürdürürken, bir gün, kendisine bakan hemşire yanıma geldi ve,

"Erdem kim?" diye sordu.

"Neden sordun?" dedim.

"Hep, 'Erdem nerede?' diye soruyor."

Erdem o sıralarda Oslo'da sefirdi. Hemen anneme gittim ve,

"Anne, Erdem'i derhal çağırın. Babam ikidir onu soruyor," dedim.

Hemen Oslo'yu aradık. Erdem ertesi gün İstanbul'da olacağını bildirdi.

Babam o gece çok kötüydü. Durmadan Kelime-i Şahadet getiriyordu. Sabah olsa da Erdem gelse diye dua ediyordum. Gece yarısı on ikide kapı çalındı, gelen Erdem'di. Gelişini öne almıştı.

O gece bütün aile beraberdik, ertesi sabah, yani 27 Ekim 1967 günü, babam huzur içinde gözlerini kapadı.

Babamın ölümünden sonra annem uzun süre kendine gelemedi. Elli üç senelik hayat arkadaşını kaybetmişti. Bu zor zamanda yalnızlık hissetmesin diye onu kendi evime aldım. Torunları, kızı ve damadıyla yalnızlığını biraz olsun unutur diye düşünmüştüm. Ama ne yazık ki, yalnızlık kalabalıkla giderilemiyor, insanın içinde yaşıyor.

Annemin hayattaki bütün sorunları onu sevenler tarafından halledilmişti, direnmeyi, mücadele etmeyi bilmiyordu. Bir ara, "Belki baban şık bir adam değildi ama kaya gibi sağlamdı. Sırtımı dayayabileceğim biriydi," demişti. Şimdi ise, sevdiği varlıktan başka, ona güç veren bir desteğini de kaybetmişti. Kendini tamamen kadere terk etti.

Tekke

Annemin devam ettiği tekke, özellikle annemin ve ninemin hayatında önemli bir yer tutuyordu. Büyükbabamın trajik ölümünde, kendini yerlere atarak ağlayan ninemi Şeyh efendi ve tekkeliler teselli etmişti. Annem de kendimi bildim bileli bu tekkeye bağlıydı, o kadar ki, doğumumda, Şeyh efendinin ismimi değiştirmesine bile razı olmuştu. Hakkiye teyzem de tekkelilere saygılı davranırdı. Benim özel bir bağımlılığım yoktu, yapacak başka işim olmadığı zamanlarda, can sıkıntısından anneme refakat ederdim. Babam, hele Lala gibi dindar biri, tekkeye hiç gitmezlerdi.

Zaman içinde annemin, babamın kaybından dolayı duyduğu üzüntü biraz azaldı fakat eski neşesi bir daha hiç geri gelmedi. Olaylara, anlayamadığım bir ruh haliyle bakıyordu. İyi habere sevinmiyor, kötü habere üzülmüyordu, sanki donmuş gibiydi. Akşamları uzun uzun dua ediyordu. Artık kendi evine geçmişti. Bir gün ona uğradım, telefon filan etmeden. Kapıyı Seher açtı, arkadan annem koşarak geldi, bana, "Niçin geldin?" diye sordu. Oysa her zaman geldiğime memnun olurdu. Şaşkınlıkla içeri

baktım. İçerde bir sürü kadın vardı. Kanepe, koltuk her yer doluydu, yer bulamayanlar halılara oturmuştu. Meğer o gün tekkeliler günüymüş, herhalde toplanma sırası anneme gelmişti. Son zamanlarda annem tekkeye daha sık gider olmuştu.

Bu tekke, Fatih'te ahşap bir konaktı. İçeriye büyük bir taşlıktan girilir, hanımlar bir odaya, erkekler selamlık denen başka bir odaya alınırdı. Biz genellikle öğleden sonraları çaya giderdik. Yukarıda çaylar içilirken, bir taraftan da sohbet edilirdi. Sorunları olanlar dertlerini anlatır, arada sırada dini espriler yapılırdı. Şeyh efendi gelince herkes ayağa kalkardı. Şeyh, gidip köşedeki koltuğa oturur, gelenler sırayla elini öperlerdi. Bazıları da önce elini sonra ayağını öper, sonra arka arka gidip odadan çıkardı.

Şeyh efendi medeni bir adamdı, duyduğuma göre Galatasaray Lisesi'nde Fransızca hocasıymış, her türlü konuşmayı dinlerdi. Kendisiyle dini konularda bile tartışılabilirdi. Bir seferinde,

"Ahmet nasıl?" diye sormuştu anneme. Babam o zaman henüz sağdı.

Annem, "Hâki payenize yüz sürüyor efendim," dedi.

Evde babama bunun ne demek olduğunu sordum.

"Ayağınızı bastığınız yere yüzünü sürüyor demek," dedi.

Bu söze çok kızmıştım. Anneme, "Babamı nasıl bu kadar küçültebilirsiniz," diye çattım. Annem,

"Yapma Nermidil, senin için korkuyorum. Böyle konuşursan başına bir şeyler gelir diye korkuyorum," demişti.

Babamın ölümünden sonra tekke annemin hayatında daha fazla yer tutmaya başladı. Gerçi onun acısını dindirmekte çok faydaları oldu, çünkü bir yardım derneği gibi çalışıyorlardı. Kimin ihtiyacı olursa biri ona yardıma koşuyordu.

Kayıplar... Kayıplar...

Babamdan birkaç sene sonra, annem ciddi bir kanser ameliyatı geçirdi. Erdem, Gökçen ve çocuklar Ankara'dan geldiler, annem hastaneden çıkana kadar İstanbul'da kaldılar. Bu ara Suat dayının da İstanbul'a geldiğini duyduk. O da rahatsızmış. Bir

gün hastanede annemi ziyarete geldi. Onu hasta yatağında görünce hıçkırarak ağlamaya başladı. Elinin tersiyle gözyaşlarını siliyor fakat yaşlar dinmek bilmiyordu. O sıralarda Şirin de İstanbul'daydı. Dayım, iki gün Şirin'in Nişantaşı'ndaki evinde kalacağını, sonra tedavi olmak için İzmir'de hastaneye gideceğini söylüyordu.

Akşamüstü eşim Hikmet'le beraber Şirin'e gittik. Suat dayı, Şirin'in yatağında yatıyordu, kesik kesik konuşuyordu. Hikmet onunla konuşurken, ben mutfağa gittim. Şirin, bir tepsiye dayımın yemeğini hazırlıyordu. Temiz bir örtü, renkli garnitürler ve bir de çiçek...

"Nesi var?" diye sordum.

"Çok hasta. İzmir'e tedavi için gidecek. Orada iyi bir hastane varmış," dedi, "Hiç parası yokmuş," diye de ilave etti.

"Öyleyse nasıl olacak?"

"Ben vereceğim tabii," dedi Şirin. "Dayımı süründüremem ya..."

Suat dayı zorlukla nefes almasına rağmen yine espri yeteneğini kaybetmemişti.

Hikmet, "Suat dayı, sana on sekizlik bir kız lazım," deyince,

"Yanlış Hikmet," dedi, "On dörtlük lazım."

Bu, Suat dayımı son görüşümüz oldu. İzmir'deki hastanede aniden ölmüş. Anneme de bir not bırakmış: *"Teşekkürler Ayşula, sayende, aldığın aletle rahat nefes alıyorum."*

Anneme dayımın ölümünü haber verdiğimizde hiçbir tepki göstermedi. Tekke'ye devam ettiği süre içinde edindiği yeni bir hayata bakıştı bu. Her şeyi tevekkülle karşılıyordu artık.

Mizu, hastalığı sırasında dayımı İstanbul'a getirip bırakmış, sonra Side'ye dönmüştü. Galiba araları açıktı. Dayımın ölümünden sonra, aileden hiç kimse Mizu'ya başsağlığı dilemedi, kimse iki satır mektup yazmadı. Buna çok üzüldüm ve ona bir başsağlığı telgrafı çektim. Mizu Fransızca bir mektupla cevap verdi. Ailenin tutumundan yakınıyor, niçin beni kimse aramıyor? diyordu. Bundan sonra bir temasımız olmadı, bir-iki sene sonra da öldüğünü duyduk. Sonra Büyükada'da bir gün Dani-

markalı iki turist gençle karşılaştık. Nasıl oldu bilmiyorum ama, biz Mizu'dan söz etmeye başladık, onlar da Mizu'yu tanıdıklarını ve öldüğünü bildiklerini söylediler. "Nasıl öldü?" diye sorduğumda, gençlerden biri, "Hemen hemen kollarımda," diye cevap verdi. Böylece Suat dayının ardından Mizu'yu da kaybettik.

Annem her zaman bir yaz Ada'daki evde beraber kalmamızı isterdi. Geçirdiği kanser ameliyatı nedeniyle onu üzmemeye, kırmamaya çalışıyorduk. Hem onu memnun etmek için, hem de yalnız kalmasını istemediğimizden, bir yazı Ada'daki küçük evde beraber geçirmeye karar verdik. O zamanlar eski ahşap evde yaşıyorduk, henüz kâgir evleri yapmamıştık. Evin üst katı yazlıkçılara kiralandığından haraptı. Doğramalarda boya kalmamış, muşambalar paramparça olmuştu. En ucuz tarafından kapıları pencereleri kendimiz boyamayı düşündük ve daha yaz başında birkaç kilo boya alıp oğlumla beraber boyamaya koyulduk. Yeni muşambalar aldık, birkaç saksı çiçek, birkaç kilimle, eski ev şirin bir görünüme büründü. Erdemler çocuklarla beraber aşağıda oturuyorlardı, biz yukarıda... Bu suretle eski Şakir Paşa köşkünü andıran minyatür bir beraberliğimiz oldu.

Kocası Emir Zeid'i kaybetmiş olan Fahrünissa teyze de o yazı Ada'da geçirmek isteyince, yan komşumuzun dairesini kiralayıp oraya yerleşti. Tabii Aliye teyze de ablasından ayrılamayacağından, o da beraber geldi. Kuzenim Raad ve karısı Mecde (asıl adı Margarita, İsveçliydi), üç küçük oğullarıyla geliyorlardı. Şirin'le kocası Bob da Amerika'dan yola çıkmışlardı. Füreya'ya yer kalmadığından, o da Plaj otelinde bir oda tuttu.

"Çok korkuyorum... gene bütün aile toplanıyor... ne zaman bir araya gelsek bir şey olur," diyordu Füreya.

Ben de korkuyordum. Ailenin toplanmasından değil, geçmişten, çocukluk anılarımdan korkuyordum. Yazdığım ve yazmadığım olayların tekrarlanmasından korkuyordum.

Bazen bütün bunların çocukluk fantezileri olduğunu söylüyordum kendime. Bütün bunları sen kendin yaratıyorsun, di-

yordum. Babamın o zamanki yokluğu yüzünden aşırı bir hassasiyet gösterdiğimi düşünmek istiyordum. Kötü fikirleri aklımdan çıkarıyordum, ama az sonra her şey yeniden başlıyor, geçmiş yeniden hortluyordu.

Geçmiş bir Kurban bayramının dördüncü gününü hatırlıyorum. Hikmet'le beraber Fahrünissa teyzeme bayram tebrikine gitmiştik, teyzem o sıra Şile'de bir otelde kalıyordu. Resepsiyonda,

"Prenses Fahrünissa'nın odasını bağlar mısınız?" dedik.

Cevap, "Prenses kimseyi kabul etmiyor," oldu.

Teyzemi göremeden geri dönmüştük. Biliyordum, otoriteye, yüksekten bakışa, emredilmeye, yani Fahrünissa'nın tipik davranış tarzına tahammülümün olmadığını biliyordum.

O sıralarda da Aliye'nin hastalığı bir nüksedip bir geçiyordu. Bir akşam Hakkiye teyzeye yemeğe gitmiş. O gece otuz dokuz derece ateşi varmış ve sanki hiçbir şey yokmuş gibi, gece yarısı, Şakir Paşa Apartmanı'ndan Beyoğlu'ndaki evine tek başına dönmüş. Sonraki günler ateşler tekrarlayınca, Tünel'deki havasız, karanlık apartmanda Aliye iyi bakılamaz diye, Füreya onu Ortaköy'deki bir kliniğe yatırmıştı. Bütün kışı orada, rahat, sıcak, ev galesinden uzakta geçirmişti. Düzeldi ama, hastalık boyuna tekrarlıyor, hastaneye girip çıkmanın ardı arkası kesilmiyordu. Ertesi sene Acıbadem'de bir askeri hastanede yattı. Küçük fakat aydınlık odasından şikâyeti yoktu. Yatağının üstü kitaplarla ve gravür çalışmalarıyla doluydu. Bu hastane dönemlerinde hep güler yüzlüydü Aliye, hiç şikâyet etmedi, hiç neşesini kaybetmedi, çevresiyle ilgisi hiç eksilmedi, özellikle Boğaz köprüsünün yapımıyla çok ilgileniyordu.

Mayıs ayında Ada soğuk olur. Yazlıkçılar için mevsim henüz erkendir. Annemin uyarılarını dinlemeyen Fahrünissa teyze Mayıs'ta Ada'ya taşındı, biraz düzelmiş olan Aliye de arkasından geldi. Fahrünissa, mutadı üzere yatağa girdi, Aliye etrafında fırıl fırıl dönüyor, çayını kahvesini yatağına götürüyordu. Alışverişi yapıyor, sofranın düzeniyle ilgileniyordu. Gerçi her gün

gelen bir gündelikçi, bir de yatılı on beş yaşlarında bir çocuk vardı ama Aliye durmuyor, bir içeri bir dışarı koşuyor, açık hava merakından kapıları pencereleri açıyor, evin her tarafında cereyan estiriyordu. Akşamları çıkan poyraz da bayağı soğuk oluyordu.

O gün balkonun pencerelerini boyuyordum. Az sonra annem geldi,

"Haydi, teyzene yemeğe gel," dedi.

"Anne, ben teyzemi ziyaret ettim, şimdi bu pencereleri altı vapuruna kadar bitirmeliyim," dedim.

"Olmaz, teyzen gelsin diyor, seni bekliyor," dedi annem.

Annem ısrar ediyordu, öğleyin bir şeyler yemiştim, gerçi yemeğe davet edilmek evde çayla simit yemekten iyiydi, ama annemin ısrarının nedenini anlıyordum. Her zamanki gibi, kardeşinin arzusunun mutlaka yerine getirilmesini istiyordu. Eski zaafı aynen devam ediyordu, hiçbir şeyin değişmemiş olduğu belliydi.

Kalkıp gittim. Sofraya oturduk. Aliye mutfakla masa arasında mekik dokuyordu. Sofrada eksik olan bira, tuz gibi şeyleri getirmesi için Fanrünissa, Aliye'ye seslendi. Birden Aliye içeri girerek, "Bak, gördün mü, işte kan," dedi. Elinde kanla kıpkırmızı olmuş bir mendil vardı. Hepimiz şoke olduk. Kanama başlamıştı. Her öksürükte kan geliyordu. Ada'nın hükümet tabibi Tarık Bey'i çağırdık. Tarık Bey sadece iyi bir hekim değil, aynı zamanda iyi bir insandı da. Ailenin her ferdine o bakardı. Aliye'nin tedavisini de o üstlendi.

Günler geçti, Aliye düzelmiyordu. Hepimizin keyfi kaçmıştı. Bir hafta sonra, kanama hâlâ devam ediyordu. Fahrünissa, henüz tatil başlamadan bu olayın çıkmasına çok sıkılmıştı, odasına çekildi. İki gün yataktan çıkmadı.

Günler geçtikçe yanlış hareket ettiğimizi, bir şeyler yapmak gerektiğini hissediyordum. Ada'da uzman hekim yoktu. Sadece iki eczane vardı. Acil bir durumda İstanbul'a inmek zordu. Bu durumu Füreya ile konuşmaya karar verdim. Çünkü ailede sözü geçen bir oydu.

Füreya'yı Şakir Paşa Apartmanı'nda Fahrünissa ile baş başa buldum. Hemen konuya girerek, "Füreya abla," dedim, "sizinle Aliye teyze hakkında konuşmaya geldim. O, Ada'da bakılamaz. Bir kere Ada soğuk, hastane yok, her ilaç bulunmuyor. Ona iyi bir bakım lazım. Onu bir hastaneye yatırmalıyız, bir üniversite hastanesine..."

Füreya'nın cevap vermesine fırsat kalmadan, Fahrünissa,

"Sen kim oluyorsun!" dedi. "Biz buradayız, bu işe biz karar veririz."

Bu sözlere karşı sakin olmaya çalışarak,

"Fahrünissa teyze, önce sakinleşin... Ben sizinle bu şekilde konuşamam!" diye cevap verdim.

Füreya fısıldayarak,

"Aman Nermidil, çok sinirlisin, yapma," dedi. Füreya'yı dinlemedim.

"Önce, siz doktor değil ressamsınız, ben de doktor değilim ama eczacıyım, yani bu konuya ben sizden daha yakınım... Tekrarlıyorum, Aliye teyzeme tam teşkilatlı bir hastane lazım, üniversite hastanesi," dedim ve evden çıktım.

Ertesi gün, Ada'ya döndüğümde, Fahrünissa'yı balkonda yalnız başına buldum. Yanına yaklaşarak, "Bir daha benimle bu şekilde konuşmayın, yoksa aynı şekilde karşılık veririm," dedim.

Annemin ve teyzemin baskısına başkaldırmıştım, fakat, bu aşamada Aliye teyzem için yapabileceğim bu kadardı.

Fahrünissa ile konuşmamız, bir şekilde Aliye teyzeme aksetmiş olacak ki, Aliye, her zaman herkesin iyiliğini istediğinden aramızı yapmaya çalıştı. Bana,

"Fahrünissa seni seviyor," dedi.

Duymamış gibi yaparak,

"Aliyoşa, ben sizi seviyorum," dedim.

"Biliyorum," diye cevap verdi. Bu söze çok mutlu oldum.

Füreya, Aliye'nin hastalığı sırasında apartmanda oturuyordu ve hep onun bakımıyla ilgilendi. Onu Taksim hastanesine kal-

dırdı. Güzel bir oda tuttu. Her gün onu arıyordu. Oradaki hemşirelerden birini ayarlayarak, Aliye'nin daha itinayla bakılmasını sağladı. Annem, Erdem ve ben sık sık ziyaretine giderdik. Eğlensin diye, kitap, mecmua, radyo götürürdük. O ise, tipik Aliyeliklerini yapmayı sürdürüyordu. Bir gün kayısı istedi. İlk ziyaretimde kayısı götürdüm. İçeri girer girmez, "Ayşe ablam gönderdiyse küçüktür," dedi.

Kapıda birini çıkarıp gösterdim. "İyiymiş, getir," dedi.

Aliye teyze iki ay hastanede yattı. Füreya her zaman yanındaydı. Bir gün çok şiddetli bir kanama geçirdi. Ne çarşaf ne perde kalmış. Ertesi gün onu gördüğümde, hâlâ küçük parmağında kan lekesi vardı. Bu durumda başka bir doktorun da fikrini almalıydık. Füreya'nın başka bir hastaneden getirdiği uzman bir hekimle, Şirin, Füreya ve ben konuştuk. Doktor bize açık açık söyledi, kurtuluşu olmayan bir hastalıkmış. Aliye iyileşemeyecekti. Bu konuşmadan sonra Şirin,

"Onu Büyükada'ya götürelim. Ne olacaksa orada olsun," dedi.

Birkaç gün sonra Şirin Amerika'ya döndü. Biz, Aliye teyzeyi Ada'ya götürmeye karar verdik. Teyzem vapurla gelemeyeceğinden Erdem bir motor, Füreya da hastane işlerini ayarladı. Rıhtımdan motorun gelişini dürbünle takip eden Erdem, "Geliyor," deyince, bütün Şakirler sokağa döküldü. Fahrünissa, Ağustos sıcağında yere kadar vizon mantosuyla, Gökçen Pakistani fistan ve türbanıyla, kapıcımız Şemsettin'in karısı Güleser tesettürüyle, şortlu Erdem ve Hikmet aralarında sürüklenir gibi yürüyen annemle, onu karşılamaya, iskeleye yanaşmakta olan motora gidiyorduk. Yoldan geçenler bu acayip konvoya merakla bakıyordu.

Aliye, yanında Füreya ve bir hemşireyle sedyede tekneden çıkarıldı. Evde en güzel oda ona hazırlanmıştı. Doktor Tarık onu bekliyordu. Kanama durmuştu. Eve gelir gelmez Aliye, "Ben burada istediğim gibi bağırıp çağıramam, beni geri götürün," diye bağırdı.

İlk gün böyle geçti. Gece uykum kaçtı ve saat ikiye doğru bal-

kona çıktım, aşağıda Aliye teyzemin kapısı açıktı, Füreya ile Aliye alçak sesle konuşuyorlardı. Aliye, "Artık doktor istemem," diyor, Füreya doktor çağırmakta ısrar ediyordu.

Ertesi gün, biz gençler her zamanki gibi motora binip Ada sakinlerinden Naki Bey'in yalısının önünden denize girdik. Dönüşte eve yaklaşırken Gökçen,

"Bir şeyler oluyor galiba, herkes Aliye'nin penceresinin önünde," dedi.

Hemen içeri koştuk. Aliye bir şeyler söylüyordu ama ne dediği anlaşılmıyordu. Yanına yaklaştım. Kulağına eğilerek, "Ben kimim?" diye sordum.

"Bilmiyorum," dedi sonra bir şeyler fısıldadı. Eğilip kulak verdim.

"Ölüyorum," diyordu.

Tarık Bey'i aradım. Toplantıdaymış ama gene de telefona geldi.

"Vaziyet çok kötü, gelebilir misiniz?" dedim.

"Yapılacak bir şey yok Nermidil Hanım," dedi.

"Bari uyuşturucu bir şey verseniz de çekmese."

"Daha kötü olur," dedi Tarık Bey.

Aliye teyzemin neye meraklı olduğunu hepimiz bildiğimizden, o gelmeden evvel Erdem odasına bir şişe şarap koymuştu. Hemen açıp bir kaşık içirdi, Aliye'nin şarabı içmesiyle tükürmesi bir oldu.

"Bu konyak değil," dedi.

Erdem bakkala fırladı, bir şişe konyakla teyzemin odasına girdiğini gördüm. Az sonra Gökçen odadan çıktı, her zamanki sakin haliyle, gözleri yaşlı, eliyle bitti işareti yaptı.

Aliye'yi 1974'te kaybettik. Cenaze günü Füreya toz pembe tüylü bir postla geldi. Bunu tabutun üzerine yeşil örtü yerine serecekti. Yirmi senelik adamımız ve kapıcımız Şemsettin şoke oldu, bu olacak iş değil, cemaat arkasından gitmez, diye ne kadar itiraz ettiyse de Füreya'ya vızgeldi. Mademki Aliye pembe örtüyle gitmek isterim demişti, pembe örtüyle gidecekti!

Duası, Ada'nın sevimli camisinde okundu. O gün cami olağanüstü bir görünümdeydi, yaşlı başlı hanımların yanında blucinli gençler, sakallılar, küpeliler, yazarlar, ressamlar, yatla geçerken plaj elbisesiyle cenazeye uğrayan sosyetik hanımlar... Her yaştan, her sınıftan insan oradaydı. Sanki cenaze merasimi değil, kokteyl partiydi... Tam Aliyoşa'ya göre...

Aliye teyzeyi kaybetmemizden dört sene sonra da anneme felç geldi. Daha iyi bakılması için onu önce hastaneye yatırdık, sonra bizim eve getirdik. Şemsettin'in karısı Güleser yanımıza geldi ve sonuna kadar da bizden ayrılmadı. Hastalık aylarca devam etti. Son zamanlarda rahatsızlığı artınca Dr. Nejat Harmancı'yı çağırdık. Annemin ona tek bir sorusu oldu:

"Gene piyano çalabilecek miyim?"

"Tabii Ayşe Hanım," dedi doktor.

Doktor gittikten sonra Hikmet bana, bunun son olduğunu, çok az zaman kaldığını söyledi. Annem uyurken yanında oturup bütün geçmişi düşündüm, tâ başından itibaren, türlü hislere neden olan olayları, kendimi kabahatli bulduğum zamanları, haklı bulduğum tarafları, karmaşık durumları, hepsini düşündüm. Acaba tarafsız olabiliyor muydum? Babamın ölümünde böyle bir mülahaza yapmamıştım, şimdi kendimle hesaplaşıyordum.

Annemi kaybettikten sonra, ona son vazifemi yapmak istiyordum, onu yıkayıcıların eline bırakmak istemiyordum. Ama o hüzünlü anı yaşamayı, o anın ömür boyu hatırımda kalmasını da istemiyordum. Üzüntümün yanı sıra huzursuzluğum da çoktu, bu işi nasıl yapacağımı düşünürken telefon çaldı. Arayan tekkeden önemli bir hanımdı. Vazifeye hazır olduklarını söylediler.

"Ne vazifesi?" diye sordum.

"Onu biz yıkayacağız," dedi.

Şişli camisine erken geldik. Tekkeli hanımlar cami avlusunda bizi bekliyorlardı. Gusülhanede ilk suyu ben döktüm, sonra hepsi birden ilahiler söyleyerek, sakin sakin, güler yüzle son va-

zifelerini yaptılar. Ben bir kenarda huzur bulurken, Erdem dışarıda ağlıyordu.

Camiden sonra hanımlar birbirlerini öperek ayrıldılar. Biri o gün Antalya'ya tatile gidiyormuş, birinin akşama misafiri varmış. Ölümün bu kadar sakin, tabii karşılanışını bir onlarda gördüm. Ne kadar isterdim, onlar kadar inançlı olmayı, soru sormadan inanabilmeyi...

Şakirler

Yaklaşık yüz elli yıllık tarihini aktarmaya, acı-tatlı anılarını canlandırmaya çalıştığım Şakirler, tüm renkli yönlerinin yanı sıra, aynı zamanda medyatik bir aileydi. Gazetecileri, yazarları tanırlardı, geniş bir muhitleri vardı, en iyi hekimlerle, en iyi avukatlarla yakın temastaydılar. Servet ve mevki umurlarında değildi, bilakis, sadece bu vasıflara sahip kimseleri önemsemezler, hatta küçük görürlerdi. Sanat, görgü, kültür, davranış, onlar için her şeydi. Giyimi, insanın sosyal seviyesinin bir simgesi olarak kabul ederlerdi. Kızdıkları kişiye karşı, terbiye çerçevesinde ama son derece kırıcı davranabilirlerdi. Mesela bir davet verir, o anda kızdıkları kişi kimse, en yakınlarından birisi bile olsa, onu çağırmazlardı. Bu davranışın, muhatap olan kişiyi ne kadar üzdüğünü tarif edemem. En ağır bir sözü, terbiye sınırları içinde, en ağır bir şekilde söylemek gibi bir huyları vardı. Oysa seslerini bile yükseltmezlerdi. Kötü bir kelime veya bir hakaret duymadığınız için, anında cevap da veremezdiniz; bu aşağılamanın etkisi daha sonra başlar, artık kendinizi yerdiniz ve sizi bu aşağılanmaya maruz bırakan kişiye karşı derin bir rahatsızlık duyardınız. Şakirlerin bu tür davranışlarına maruz kalan en az yarım düzine kişi tanıyorum. Annem ve ben de bu gibi davranışlardan nasibimizi almıştık.

Avam'ı tanımazlar, anlamazlardı. Mesela evimizin emektarı Asiye'nin bir oğlu olmuş, Asiye oğlunun ismini Faruk koymuştu. Fahrünissa teyzemin yıllar evvel kızıldan ölen oğlunun adı... Ailede herkes, Asiye'yi çocuğun ismini değiştirmeye zorladı, bu ismi duyarsa teyzemin üzüleceğini söylediler. Asiye diretti, zaten

nüfusta da Faruk yazıyordu. Ama aile hiçbir zaman çocuğa Faruk demedi. Onun yerine 'Osman' dediler, ondan sonra da çocuğun ismi hep Osman olarak kaldı.

Şakirler ticaretten ve para meselelerinden de hiç anlamazlar, işlerini, zahmetli fakat iyi sonuç alacak şekilde halletmek yerine, en kısa ve kolay yoldan halletmeyi tercih ederlerdi. At, sat, gitsin. İşte o kadar... Bir diğer yönleri de bir işi, bilen kişiye vermek yerine, şık ve prezantabl olana vermeyi tercih etmeleriydi.

Ama hayat şartları, eninde sonunda, onların da para işlerinde akıllıca davranmalarını gerektirecek bir hale geldi. Ellerindeki tek varlıkları olan Şakir Paşa Apartmanı'nın satılması gündeme geldiğinde, akıllıca karar vermek gerektiğini Şakirler de anladılar.

1950'li yıllarda, ailenin statükoyu koruduğu, aşağı yukarı herkesin belli bir seviyede hayatını idame ettirdiği günlerde, Suat dayı apartmandaki hissesini satmaya kalkıştı. Bu kez iş ciddiydi, Şakirler ellerindeki yegâne varlıklarını, başlarını soktukları evlerini kaybetme korkusuna kapıldılar ve bu korku hepsini derinden sarstı. Suat dayı hissesini satmak istiyordu ama kimsenin elinde onun hissesini satın alacak para yoktu. Onlar bu paraya sahip değillerdi ama ninemin kardeşi Tahsin dayının bir miktar parası vardı. Tahsin dayı Aksaray'da bir ev alarak oraya yerleşmeye karar vermiş, bu iş için gereken muameleye de başlamıştı. Aile, Tahsin dayıya bu evi almaktan vazgeçmesi, onun yerine, apartmanda Suat'ın hissesini satın alması konusunda baskı yapmaya başladı. Tahsin dayı ısrarlar karşısında bu öneriyi kabul etti ve Suat'ın hissesini satın aldı. Aradan bir zaman geçti, Suat dayı sattığı hisseyi aynı paraya geri almak istedi. Ama artık emlak fiyatları yükselmişti, Tahsin dayı o zaman apartman için verdiği 20.000 lirayla artık istediği evi alamazdı.

Tahsin dayı o sıralar hastaydı, Fransız hastanesinde yatıyordu. Ziyaretine gittiğimde, bu durumdan dolayı onu son derece üzgün buldum. Aileye yardım etmek istemişti, şimdi ise tek var-

lığı olan mülk, yok pahasına elinden alınmak isteniyordu. Herkes satması için baskı yapıyor, o ne yapacağını bilemiyordu. Karar vermek durumundaydı. Ona, "Sen kendin için en iyisi ne ise onu yap," diye önerdim. Ama bu iş halledilemeden, ne yazık ki Tahsin dayı öldü.

Ölümüne çok üzüldüm. "Onu Büyükada'daki aile mezarlığında toprağa verelim dedim," çünkü Ada Giritlilerin de tutkusuydu. Ama parası yok diye, onu Ada'ya götürmediler. Hiçbir Şakir cenazesine gelmedi ve Tahsin dayı Şişli'de bir mezarlıkta defnedildi.

Bu son olaylar Şakirlerin gözünü açmıştı. Artık birinden birinin apartmanı satmaya kalkacağından şüphe yoktu. Bir çare düşündüler, bir musibet bin nasihata bedeldir denir, işte eskiden Ada'daki köşk için itiraz ettikleri kat karşılığı fikrine şimdi geldiler ve apartmanı müteahhite verdiler. Bu durumda bile Füreya bir şeylere karşı çıktı ama bu sefer Hikmet vardı. Kimsenin gözünün yaşına bakmadan, acele fakat daha az kat verecek biri yerine, daha iyi teklif veren bir müteahhite evi verdi.

Bu gibi özelliklerinin yanı sıra Şakir Paşa ailesinin fertleri, her biri kendine has özellikleri olan, değişik insanlardı. Hakkiye teyzem, eski dönemin tatlı bir örneğiydi. Osmanlı geleneklerine bağlı, ailesine düşkün biriydi. Her zaman, aileyi bir arada tutmaya gayret etti. Aile terbiyesinin en temel kuralı olan büyüklere saygı, Hakkiye teyzem için bir anayasaydı. Her önemli günde, aile, Hakkiye'nin çevresinde toplanırdı, o, ailede ikinci bir Sare İsmet'ti. Bayramlarda ilk önce onun evini ziyaret ederdik.

Hakkiye teyzem ne kadar yumuşak görünürse görünsün, sırasında demir kadar sert ve sağlam olabiliyordu. Birine kızdığı zaman onu tamamen yok sayardı. Ada'daki yemek hadisesinden sonra babamla yedi yıl boyunca konuşmaması gibi... Babamın ölümünde cenazesine de gelmedi. Bu hürmetsizliğe itiraz etmem ve Şakirlere karşı artık hiçbir şeyi alttan almayıp açıkça konuşmam yüzünden benimle de ömür boyu görüşmedi... ve hiç-

bir suçu olmayan annemle de. Bir-iki barışma teşebbüsüme cevap vermedi ve maalesef kendisi öldüğünde hâlâ küstük. Bütün bunlara rağmen gene de en çok sevdiğim teyzem Hakkiye'dir. Çünkü o ailenin temel direğiydi; çok şefkatli bir insandı, en zor amanlarımızda, hastalığımda, doğumumda hep yanımda olmuştu.

Hakkiye teyzemin belirgin bir özelliği de kızına olan aşırı düşkünlüğüydü, Füreya'ya âdeta tapar, bunu her vesileyle gösterirdi. Füreya, Kılıç Ali'den ayrılıp Şakir Paşa Apartmanı'na taşındığı zaman, atölyesi için, taşındığı katta epey bir tadilat yaptırmaya girişmişti. Aynı apartmanda oturan Âsım dayım, bu kadar çok tadilattan korktu, çünkü apartman oldukça eskiydi. Bana dedi ki,

"Nermidil, söyle Hakkiye'ye de, dikkat etsinler, Füreya çok fazla iş yaptırıyor, evi yıkacaklar..."

Ben de gittim Hakkiye teyzeme, Âsım dayımın söylediklerini ilettim, "Füreya abla bu kadar çok tadilat yapmasa iyi olur," dedim. Bana verdiği cevap şöyleydi: "İstediğini yapabilir, o bir Füreya..." Teyzem, kızına işte böylesine düşkündü.

Annem de Hakkiye teyzem gibi yetiştirildiğinden, ona benzerdi. Ama annemle Hakkiye teyzem arasında ne olduğunu bilemediğim, anlayamadığım bir şeyler vardı. Birbirlerine karşı çok hassastılar. Birbirlerini gereğinden fazla önemsiyor, birbirlerinden sürekli ilgi bekliyor, çok çabuk alınıyorlardı. Belki de gençliklerinde, aralarında bir rekabet, bir şeyler olmuştu. Kısacası, ilişkilerinde hiç rahat değillerdi. Hakkiye teyzemin anneme, "Ayşe, bana bir bardak su getirir misin?" diyebileceğini, hayal bile edemiyorum.

İşte bu hassasiyetleri yüzünden, ne yazık ki çok güzel bir kardeşlik yakınlaşmasını kaçırdılar. Ben de bu ilişkiden etkilenmiş olmalıyım ki, Hakkiye teyzeme daha yakın olamadım ve bunun üzüntüsünü hep hissettim.

Annemle teyzemin benzer yanları çoktu. İkisi de konak terbiyesiyle yetişmişlerdi, ikisi de eski dönemin âdetlerinin etkisinden hiçbir zaman tamamen kurtulamadılar. Mesela bir gün

bile yataklarını kendileri yapmış değillerdir, mutfağa gidip de bir bardak suyu bile kendileri alamazlardı. Hanımlar giyinecekleri zaman evdeki hizmetkârı çağırırlar, üst başlarını onların giydirmesini beklerlerdi. Çoğu zaman sabah kahvaltısını yataklarında yaparlardı. Tabii, hepsi böyle değildi, yatılı hizmetkârları olmayanlar, kendi işlerini kendileri görürlerdi, Aliye teyzem gibi...

Aliye teyzem, bir teyzeden ziyade bir arkadaş gibiydi. Güleryüzlü, neşeli, tabii her zaman sürprizlerle dolu, hiçbir eleştiriye kızmayan biriydi. İyi ki de öyleydi, çünkü onun değişik fikirleri, dalgınlıkları, umursamazlıkları, mesela randevularına asla zamanında gelmemesi gibi şeyler, herkesi çileden çıkarırdı. Bu davranışlarından dolayı biri ona kızarsa, aldığı sert tepkiyi yok sayarak gravürünü yapmaya devam ederken, en umursamaz cevapları verirdi. Örneğin siz ona bir şeyden dolayı kızardınız, o ise resmini yapmaya devam ederken, hiç alakasız bir konuya geçer,

"Benim beynimi yıkamışlar," derdi. "Ben Fransız edebiyatının üstüne edebiyat yok sanırdım. Meğer neler varmış neler! Ohooo... Al Shakespeare'i, al Rus edebiyatını... meğer neler varmış dünyada."

Hiçbir şeyi önemsemezdi, biz gençleri bile tutucu bulurdu. Büyükada'daki eve olan bağlılığımız için, "Siz çocuklar, göremiyorsunuz bir türlü, Ada'nın ne kadar eski olduğunu..." derdi. Aliye teyzem ailenin en sıcak ferdiydi. Ada'da sonradan aldığımız eve gelir, günlerce bizimle kalır, canı isterse Hakkiye teyzeye yemeğe ya da Side'de dinlenmeye Suat dayıya giderdi. Kimse de onun bu tavırlarını yadırgamaz, hatta bundan hoşlanırlardı. Babam bile onu severdi, bize geldiğinde, hemen, "Bak bakalım Nermidil, evde rakı var mı?" derdi.

Suat dayım ise tam bir doğa âşığıydı. Ona Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde rastladığımda, boynundaki zincirden kocaman bir balık kılçığı sallanıyordu. Suat, diğer Şakirler gibi, renk, dekor, ışık, pırıltı tutkusundan uzaktı. Onun için deniz ve balık her şeydi. Dayımı hep teknesine binmiş denize açılırken, saçları

arkasında uçuşup ellerini gökyüzüne kaldırmış, rüzgâra karşı "Ooooh, ooooh" diye seslenirken hatırlarım. Havanın güzelliğini, denizin kokusunu iliklerinde hissederdi.

Kardeşlerin en büyüğü Âsım dayı, Hakkiye teyzemin bitişiğindeki dairede otururdu. Osmanlı ordusunda subaymış. Âsım dayı, diğer kardeşleri gibi babasına bağımlı kalmadı, kendi yağıyla kavrulmasını bildi. Aileden uzak durdu, Şakirler de ona pek sokulmazlardı, ne de olsa aralarında bir üveylik meselesi vardı.

Âsım dayı genç yaşında emekli olunca, geçim sıkıntısı çekmeye başladı ve bir sinema kapısında bilet kesme işi buldu. Karısı Kadriye, Nüzhet yengenin okul arkadaşıydı. Mezun olduktan sonra, Âsım'la tanışıp evlenmiş.

Kadriye yenge, Nüzhet yengeden çok farklıydı, onun gibi çekingen, içe dönük değil, atılgan, akıllı, becerikli bir hanımdı. Geçimlerine yardımcı olmak için o da bir iş buldu, öğretmenlik diploması sayesinde Karaköy'deki Merkez Bankası'nda çalışmaya başladı. Yıllarca Merkez Bankası'nda çalıştı ve bir mertebeye geldi. Kadriye bankaya, işe gidince, sinemadan ayrılmış olan dayım da ev işleriyle meşgul olurdu. Gene de evlerine bir pansiyoner aldılar. Bu suretle kendi kazançlarıyla yaşamlarını sürdürebildiler. Kadriye yengenin bir tutkusu vardı, o da antika merakıydı. Kendi söylediğine göre, her Cumartesi Kapalıçarşı'yı dolaşır, "En yorucu günüm," dediği Pazar günlerini de ev işlerine ayırırmış.

Evleri antikalarla doluydu, o kadar çoktu ki, antikalar insana boğulacakmış hissini verirdi. Verni Marten vitrin, iki tane; eski bohem altın yaldız ve sarı karışımı fincan ve tabağı ve daha nadir rastlanan yeşili, kırmızısı; tavandan hemen hemen yere kadar sarkan Venedik avize, tuğralı gümüş yazı takımı (Cevat Paşa'nınmış), imzalı tablolar, Çin porselenleri, fildişi kabartmalı Çin paravan (Padişah'ın Cevat Paşa'ya hediyesiymiş)... Özetle, yürürken bir yere takılmayayım diye evlerinde eteklerimi toplayarak dolaşırdım. Sinemada bilet kesen adamın evindeki bu eş-

yaları görenler hayret ederdi. Bir antikacı, "Burada bir servet yatıyor Âsım Bey, satın bunları rahat edin," demişti.

Âsım dayının bütün derdi, kardeşleri tarafından kabul edilmemesiydi. Kadriye yenge onun bu kompleksinden bana bir kere bahsetmişti. Hakikaten de Âsım dayı, aile toplantılarına çağrılmazdı. Kimse bayramlarda onu ziyaret etmezdi. Ninem hastanede yattığı sıralar her gece bir kızı yanında kalırken, Kadriye yengeye hiç sıra gelmedi. Kadriye bana, "Biraz yakınlaşsalar, Âsımım mest olacaktı," demişti. Âsım dayı da Şakirlerin bu gibi hareketlerine kızıp kendi tarzında karşılık verirdi, özellikle de Hakkiye'yi sinirlendirerek.

Kardeşler böyle düşünedursun, bir gün genç nesil, Erdem'le Şakir, Âsım dayıyı Ada'ya gece yatısına davet ettiler. Onu eski bakımsız elbiseleri, deli dolu hareketleriyle beklerken, dayım sinek kaydı tıraş, şık spor kıyafeti, elinde bir paket çikolatayla çıkageldi. Tam bir İngiliz centilmeni gibiydi. Sofrada Erdem'le Şakir'in birbirlerine takılmalarına, hatta arada laubali konuşmalarına, soğuk bir nezaketle karşılık veriyordu. Sinema kapısında bilet kesen adamdan ne kadar farklıydı!

Fahrünissa teyze, Şakirlerin en tipik özelliklerini gösterirdi. Güçlü kişiliği, itiraz kabul etmez karakteriyle, her aklına koyduğunu yapan biriydi. Bazen odasına kapanır, saatlerce dışarı çıkmazdı. Yalnız kalmak, onun için yemek yemek gibi bir ihtiyaçtı. Böyle durumlarda hiçbir şekilde rahatsız edilemezdi. O kadar ki, bir gün Suat'ın oğlu Cem yeni karısını teyzesine tanıştırmak için Ada'ya getirdiğinde, onları kabul etmemişti. En önemli özelliklerinden biri de yakınlarına verdiği akıl almaz hediyelerdi. Emir Zeid'in annesinin tacını parçalayıp herkese bir tektaş hediye etmesi gibi... Bana bile bir kıratlık bir taş düşmüştü. Seyahat dönüşlerinde eli kolu hediyelerle dolu gelirdi. Ailenin kalabalık olduğu zamanlarda ise, bu işi 'mas prodüksiyon' şekline dökerdi. Mesela altı adet esmerlere yakışan, altı adet de sarışınlara yakışan cinsten eşarp ve pudra getirmek gibi... Annem, Mizu ve Aliye'ye sarışınlarınkini, diğerlerine esmerlerinkini verirdi.

Teyzemin bütün hayatı resimdi. Ama öyle canı isteyince fırçayı eline alan ressamlardan değildi o. Resim onun için bir hayat tarzıydı. Dünyanın pek çok ülkesinde sergiler açtı, Fransa'da, Almanya'da, İstanbul'da... Ama resimlerini satmayı aklından bile geçirmedi.

Teyzemin en önemli özelliklerinden biri, akıl almaz bir uyum sağlama yeteneğiydi. Bunu pek az kişi bilir. Ciddi konularda, kendini şartlara kolaylıkla adapte ederdi. Her duruma kolayca uyum sağlar, hiçbir şeyden yakınmazdı.

1951'de, eşimle beraber üç ay Londra'da kalmıştık. O zamanlar, Emir Zeid Irak'ın İngiltere sefiri olduğu için onlar da Londra'dalardı. Tabii gidince hemen teyzemi aradım, Fahrünissa bizi öğle yemeğine davet etti.

Limuzini göndererek bizi aldırdı. Sefarethane, Kensington Palace Gardens'ta, şehrin en mutena yerindeydi. Saray yavrusu gibi bir binaydı. Arabamız daha sefarethanenin kapısına gelmeden, dış kapıda teyzemlerin uşağı Hooper tarafından karşılandık. Sonra sefarethaneye girdik.

Hooper paltolarımızı aldıktan sonra, bizi büyük bir salondan geçirdi. Bu salon büyük resepsiyonların yapıldığı bir yerdi. Bu büyük salon, daha küçük bir başka salona bağlanıyordu. Hooper bizi buraya alarak, biraz beklememizi söyledi. Geçtiğimiz her yer kusursuz bir zevkle, Fransız, 16. Louis stilinde döşenmişti. Hooper, bir şey içmek isteyip istemediğimizi sorduktan sonra çekildi. Biraz sonra teyzem geldi, sarıldık, öpüştük, havadan sudan konuştuk. Sonra teyzem hayran hayran etrafa bakındığımı görünce, "Biliyor musun Nermidil," dedi, "Bu eşyaların hiçbiri eski değil, hepsi modern. Bunlara *'modern antique'* diyorlar."

Yemek odası tamamen İngiliz stiline göre döşenmişti. Fahrünissa her ne kadar Fransız kültürüne ve zevkine hayran olsa da, yemek odasında İngilizlerin sade zevkini tercih ediyordu. Teyzemin hazırlattığı sofra, bir tablo kadar güzeldi. Gümüş tabaklar, gümüş çatal bıçaklar ve tabakların sağında kristal bardaklar, iki-üç tane. Yemekte bir ikinci uşak daha servis yapıyordu. Mönü

kavunla başlıyordu. Serviste birkaç tane kaşık olduğundan ve biz kavunu kaşıkla yemediğimizden, hangisiyle başlayacağımı bilemedim. Emir Zeid kaşığı alıp başlayınca, içimden ev sahibi önce başlar kuralını koyan sofra geleneğine şükrettim. Ama galiba Emir Zeid şaşırdığımı anlamış ve beni mahcup etmemek için biraz acele etmişti.

Fahrünissa teyze Londra'da benimle çok meşgul oldu. Evlendiğim zaman İstanbul'da olmadığından bana bir düğün hediyesi veremediğini, onun için ertesi gün benimle beraber bana bir şeyler almak istediğini söyledi. Ben de memnuniyetle kabul ettim bu teklifi. Ertesi gün beraberce bir gümüşçüye gittik, ben içeri girip bir şeyler seçeceğiz sanıyordum ama Fahrünissa arabadan inip doğruca vitrine gitti, ben de peşinden gittim, teyzem birkaç şey seçti, sonra şoföre, "Git bunları al," dedi ve arabaya binip geri döndük. Bir-iki gün sonra hediye paketi evime geldi.

Aradan birkaç yıl geçti. Irak ihtilalinden sonra, annem, Hikmet ve ben Londra'ya gittik. Fahrünissa elinde çiçeklerle, üzerinde yere kadar mink mantosuyla bizi havaalanında karşıladı. Ona sarılıp öptüm, mutat bir, "Nasılsınız?" dedim.

"Harikayım elbette, başka nasıl olabilirim ki!" diye cevap verdi.

İhtilalden sonra Emir Zeid artık sefir değildi. Fahrünissa, kusursuz bir zevkle döşediği, dekorasyon mecmualarına örnek olacak kadar güzel sefareti terk edip, şehrin sakin bir köşesinde mütevazı bir apartman tutmuştu. Hizmetçisi, şoförü yoktu, mutfağa girip kendi yemeğini kendi pişiriyordu. Bize harika bir aşçı olduğunu da ispat etti. Pek çok insanı yıkabilecek olan bu yaşam farkından, yara almadan kurtulmuştu. Durumunun değişmesi, ona neşesini kaybettirmemişti. Emir Zeid'in vefatından sonra ise, Londra'daki apartmanı bıraktı, İskiya'daki villasını ve Paris'teki dairesini satıp Ürdün'e yerleşti. Ömrünün sonunu, hiç Arapça bilmediği halde, bir Ortadoğu ülkesinde geçirdi. Gene çalışarak, resim yaparak, hayat çizgisinden sapmadan yaşamını sürdürdü. Fahrünissa'nın sağlam bir karaktere ve mantığa sahip

olduğunu biliyorum, onun tek şanssızlığı aile tarafından şımartılmasıydı. Teyzem, çevresinden ve sahip olduğu pek çok şeyden dolayı her zaman şanslıydı, ama şanslı olmasaydı da gene başaracaktı, buna inanıyorum.

Teyzemle Londra'da görüştükten dört sene sonra, ailenin her bir ferdi, bir yere gitmiş, aile dağılmıştı. Birbirimizi pek az görüyorduk. Fahrünissa, söylediğim gibi, Ürdün'deydi, Erdem Viyana'ya sefir tayin olmuştu, Şirin Amerika'da yaşıyordu. Az da olsa, arada bir buluştuğumuz oluyordu. Fahrünissa'nın İstanbul'a geldiği bir sefer, Füreya onun için küçük bir parti verdi, o toplantıda teyzemle uzun uzun konuştuk, Ada'daki evi yenilemeye karar verdiğimizi, seneye evi yıkacağımızı söyledim. Fahrünissa, evi son bir defa görmek istediğini söyleyince, onu birkaç günlüğüne Ada'ya davet ettim.

"Üç gün kalacağım," dedi. "Bir gün ablam, bir gün Erdem, bir gün de senin için."

Ada'da, Fahrünissa için hazırlıklara başladım. Benim bir yatılı yardımcım vardı ama teyzemi memnun etmek için bir kişi yetmeyeceğinden, Güleser'i de birkaç günlüğüne rica ettim. İkimiz birlikte evi köşe bucak temizledik. Birkaç gün evvelden yemek listesini hazırladık. Güleser meşhur midye dolmasını yaptı. Kendi odamı teyzeme hazırladım. Her şeyin, onun mükemmeliyetçi tabiatına uygun olmasına gayret ettim. Odasına çiçek, çikolata koydum. Nihayet büyük gün geldi çattı. Hikmet'le beraber onu iskelede karşıladık. Hal hatır sorduktan sonra, yatmadan evvel,

"Sabahleyin kahvaltınızı kaçta istersiniz Fahrünissa teyze?" diye sordum.

"Sabah sekizde," dedi.

Ertesi sabah erkenden kalkıp, her şeyin yerli yerinde olduğunu Güleser'le beraber kontrol ettikten sonra kahvaltı tepsisini hazırladık. Kolalı örtüyü ve çiçeği de unutmadık. Saat sekizde, acaba uyuyor mu, diye merak ettim. Odadan ses gelmiyordu. Yatak tam anahtar deliğinin karşısında olduğundan, delikten

içeri bir göz attım, baktım ki, teyzem lizözünü giymiş, makyajını yapmış, dirseğiyle yastığına dayanmış, mutlu bir şekilde kahvaltısını bekliyor... Kapıyı vurdum, "Giriniz," deyince önde ben, arkada Güleser, tepsiyle içeri girdik. Son derece memnun görünüyordu.

Zaman nasıl geçti bilmiyorum. Ada turu yaptık, teyzem resim yaptı, vakit uçtu gitti. İkimiz de çok güzel bir üç gün geçirmiştik. Ayrılırken birbirimize sarıldık. Bana,

"Ne yazık ki birbirimizi hiç tanımamışız," dedi.

Ondan sonra da bir daha görüşemedik. Eylül 1991'de Ürdün'de, doksanıncı yaşından kısa bir süre önce öldü.

Kuzenlerden Nejat, kırk-elli yaşlarında İstanbul'a döndü. Her ne kadar Avrupa'yı seviyorsa da, memleketten kopamıyordu. Birkaç kere Türkiye'ye gelip gitti, sonunda yasalar, yaş dolayısıyla, "ya askerlik ya vatandaşlık" deyince, sağlığından korktu, askerlik yapmadı ve vatandaşlık hakkını kaybetti. Gene de Ürdün vatandaşı olarak birkaç kere Türkiye'ye geldiyse de, üç ay içinde memleketi terke mecbur edildi. Son zamanlarda sağlığının iyi olmadığını duymuştuk. Bir zaman sonra yasaların değişmesiyle yeniden vatandaşlığa kabulü gündeme geldiyse de, bu işi halledemeden Polonya'da vefat etti, orada toprağa verildi. Arkadan Şakir'i, Sina'yı, Cem'i ve Erdem'i kaybettik.

Erdem 1995'te akciğer kanserinden öldü. İlk belirtiler Mayıs ayında başlamış fakat Erdem bunları dikkate almamıştı. O sırada Kıbrıs'ta tatildeydi, tatilini bile kesmedi. Ada'ya döndüklerinde, durumu daha da kötüleşmesine rağmen doktora gitmedi, bütün ısrarlara rağmen röntgen çektirmedi. Ankara'daki doktoruna görüneceğini söylüyordu ama Ankara'ya gittiği zaman artık çok geçti. Böylece Erdem'i de kaybettik ve onu Ada'daki aile mezarlığında toprağa verdik.

Cem de Ankara'da akciğer kanserinden öldü. Sözlü vasiyetinde, "Beni sakın burada bırakmayın, denizi gören bir yere götürün," demiş, karısı onu Büyükada'da defnetti. Aile kabristanını

ziyaret ettiğim bir gün, mezarlar arasında dolaşıp Cem'in kabrini aradım. Nihayet bir yerde, toprak bir mezarda, teneke bir levha üzerinde onun ismine rastladım, ona bir mermer taş yaptırdım.

Füreya evinde bir süre daha seramik yapmaya devam etti. Durup dinlenmeden çalışıyordu. Evi her zaman ziyaretine gelen dostları, sanatkârlar, yazarlarla dolar taşardı. Füreya'nın evi âdeta bir kulüp gibiydi, herkes akşamları bir içkiye damlardı. Füreya bir taraftan onlarla sohbet ederken bir taraftan da çamurlarıyla çalışırdı. Bu yoğun çalışmayla beraber, akşamları da sosyal hayatı hareketliydi. Sergiler, tiyatrolar, yemekler hiç bitmezdi. Bu durumda, Füreya'yı rahatsız etmemek için ona seyrek uğrardım.

Son zamanlarda daha az çıkmaya başlamıştı. Sağlığı gittikçe kötüye gidiyordu, onu daha durgun, daha sessiz buluyordum. Eskisi gibi seramik yapmıyordu. Füreya'yı daha sık aramaya başladım, uzun uzun konuşacak vaktimiz vardı artık. Bir seferinde köşkle ilgili bir kitap yazmak istediğimi, hatta yazmaya başladığımı söyledim. Yazmam için beni teşvik etti.

"O bahçe hepimizin tutkusuydu," dedi. Bir tavsiyede bile bulundu:

"Dikkat et, kendi tarzında yaz," dedi, "Yazını düzelttirirken, sakın başka bir üslup kullandırtma."

Bu sohbetlerimiz sırasında Füreya'ya çocukluk anılarımda meçhul kalan bir şeyi sordum. Çok sevdiğim Mithat dayıya karşı ailenin tutumunun nedenini...

"Selanik," dedi. "Büyükbabamı yanlış yönlendirdi, oteli yanlış yere yaptırdı, ailenin bütün servetini kaybetmesine neden oldu."

"Ama Selanik'i kaybedeceğimizi kimse bilemezdi," dedim. Hem Şakir Paşa'nın da kabahati yok muydu? Önceden yatırım yapacağı yeri araştırması gerekmiyor muydu? Sonra bir de hassas bir konuya değinerek, çocukluğumdaki beni hep rahatsız et-

miş olan o geceyi, herkesin aleyhimde konuştuğu geceyi sordum. Füreya düşündü. Bir şey söylemedi. Sadece,

"Baban seni her zaman korurdu," dedi. Bu sözle, cevabını vermişti.

Bir süre sonra hastaneye kaldırıldığını duyunca hemen yanına koştum. Hiç konuşmuyor, yatakta, gözleri kapalı öylece oturuyordu.

"Neyiniz var?" diye sordum.

"Depresyon," dedi.

"Peki, depresyondan kurtulmak için ne yapıyorsunuz? Mesela akşamları bir küçük rakı?"

"İstemiyorum," dedi. "Hiçbir şey istemiyorum... İyileşmek istemiyorum."

Sadece, gözleri kapalı, öylece duruyordu.

Neden iyileşmek istemiyordu? Acaba bu geçici bir depresyon muydu? Yoksa fırtınalı bir geçmişin yarattığı ciddi bir hayal kırıklığı mıydı? Genç yaşında yaptığı ilk evliliği boşanmayla sonuçlanmış, bir rahatsızlık nedeniyle altı aylık hamileliği sona erdirilmiş, bir daha da hiç çocuğu olmamıştı. İkinci kocası Kılıç Ali ile hızlı bir hayat yaşadı, gece hayatı, davetler, politik toplantılar, partiler, tâ ki vereme tutulup yatağa düşene kadar bu böyle devam etti.

Füreya bu hastalıkla seneler boyu mücadele etti. On seneye yakın İsviçre'de bir sanatoryumda yattı. İyileştiğini zannedip ayağa kalkınca hastalık yineledi. Elbette on sene yatmak kolay değildi. Bu arada dostlarıyla kopukluklar yaşadı, bazılarını kaybetti. Sonra büyük bir talihsizliğe daha uğradı, çok değerli mücevherleri, bilinmeyen biri tarafından çalındı.. Bir süre sonra Kılıç Ali'den de boşandı, fırtınalar fırtınaları takip etti. İsviçre'de hastanede yatarken, vakit geçirmek için başladığı seramiğe kendini verene kadar bocaladı. İşte seramik, Füreya'nın ikinci yaşamı oldu, Füreya bambaşka bir hayata başladı. Başarılı bir sanat kariyeri yaptı. Ama geçen yıllarla kaybettiği sevdikleri, yaşının ilerlemesi, seramiği bırakmasına neden oldu. Artık mücadele edecek bir şeyi kalmamıştı.

Onu evinde son kez gördüğümde bunları düşündüm. Etrafında eski kalabalık yoktu, zaten kendisi de kimseyi istemiyordu. Eski eşyalarla dolu, yüksek tavanlı, müze gibi dairesinde yapayalnız, düşünüyordu.

Büyükada'daki köşk satılmadan önce, Füreya ve kocası Kılıç Ali de bir yaz bizimle kalmışlardı. Kılıç Ali'yi yakından tanıyınca, onun ne kadar temiz, bakımlı, sempatik biri olduğunu gördüm. Onu kendime yakın hissederdim. Eczacı olduğum zaman bana korkmamamı, yakında antidemokratik diğer kanunlar gibi eczane tahdidinin de kalkacağını söylemişti. Babamla aynı dönemlerde, farklı görevlerdeydiler, bu yüzden ara sıra anılarını paylaşırlardı. Kılıç Ali İstiklal mahkemeleri sırasında yaşadıklarını anlatırdı. Kılıç Ali ve babam gibi, eniştem Emin Paşa da, Şakirlerden çok farklıydı. Başka başka dünyaların insanlarıydılar onlar, bir tarafta konak çocukları, bir tarafta Jön Türkler misali...

Bana gelince... Benim kendimi bulmam seneler aldı. Zaman içinde, Şakirlere karşı kompleksim kalmamıştı. Sırasında direniyor, düşündüklerimi çekinmeden söylüyordum ve böylesi daha iyi oluyordu. İçime kapanmayınca, geçmişte, duygularıma kapılıp da göremediğim gerçekleri şimdi fark edebiliyordum. Şakirlerin beğendiğim ve sevdiğim tarafları da olduğunu görüyordum artık. Herkesin kusurları olduğu kadar meziyetleri de vardı.

Bunu fark ettiğimden beri, Aliye, Suat, Hakkiye... hepsini daha çok seviyorum.

Artık herkes gitti, bir dönem kapandı. Ailenin en yaşlısı benim. İhtiyarlık denen o harika döneme girdim. Artık her şey için bol bol zamanım var... Diyorlar ki, Ada'daki köşk, apartmana çevrilmiş, bahçesine de iki katlı evler yapılmış. Oraya hiç gitmedim. Eskiyi düşünmek istemiyorum, çünkü hayat devam ediyor. Ada'da vapurlar yine gidip geliyor. Gazeteci Niko'nun dükkânı hâlâ iskelenin köşesinde, Rum hanımın simitçi fırını kapandı ama kızı yenisini açtı.

Küçük evimde otururken, at arabalarının tıkırtısını, faytonların sesini duyuyorum. Bundan sonra zamanımın tümü bana ait, hâlâ yapacak çok işim var... Bahçemle uğraşmak, sahilde yürümek, zakkumların gölgesinde uyumak... güneş, deniz, her şey benim. Yaseminim kurudu ama yenisini dikeceğim...

Büyükada, Şubat 2000

Şakirler'in Albümünden

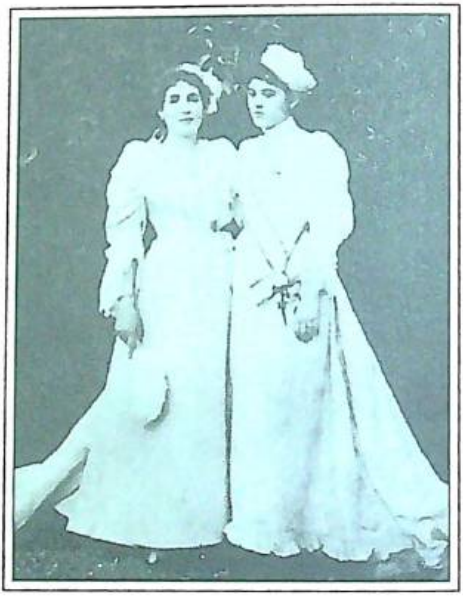
Kabaağaçzâde Miralay Âsım Bey

Cevat Paşa

Mehmet Şakir Paşa

Sare İsmet (solda),
Cevat Paşa'nın eşi Nimet
Hanım ile birlikte

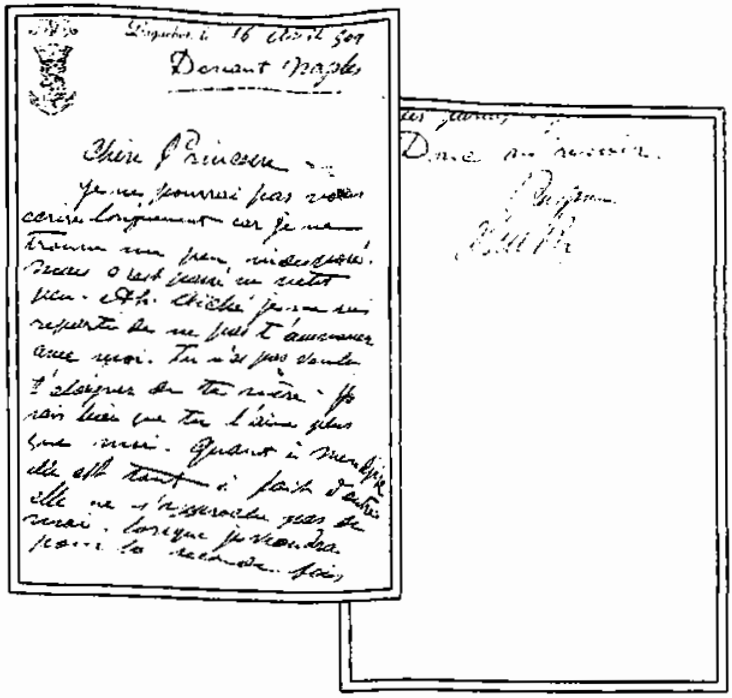
Cevat, Hakkiye ve Ayşe, yengeleri Nimet Hanım ile

Cevat, Hakkiye ve Ayşe, mürebbiyeleri Miss Schreiber ile

Ayşe'nin çocukluğu

Şakir Paşa'nın Ayşe'ye bir yurtdışı gezisinden yazdığı Fransızca mektup

16 Nisan 1909
Napoli önleri

Sevgili Prenses
Size uzun yazabilirdim, fakat kendimi biraz rahatsız hissediyorum. Gerçi şimdi daha iyiyim. Ah Ayşe, seni getirmediğime pişmanım. Annenden ayrılmak istemedin. İyi biliyorum ki, onu benden fazla seviyorsun. Mencik'e *(Hakkiye)* gelince... O tamamen başka. Bana yaklaşmıyor. Bir daha gelişimde seni de getireceğim.
Hoşçakal

Baba
Şakir

Ahmet Faik Bey; Malta, Valetta, 1919

Dört kız kardeş: Aliye, Ayşe, Fahrünissa ve Hakkiye

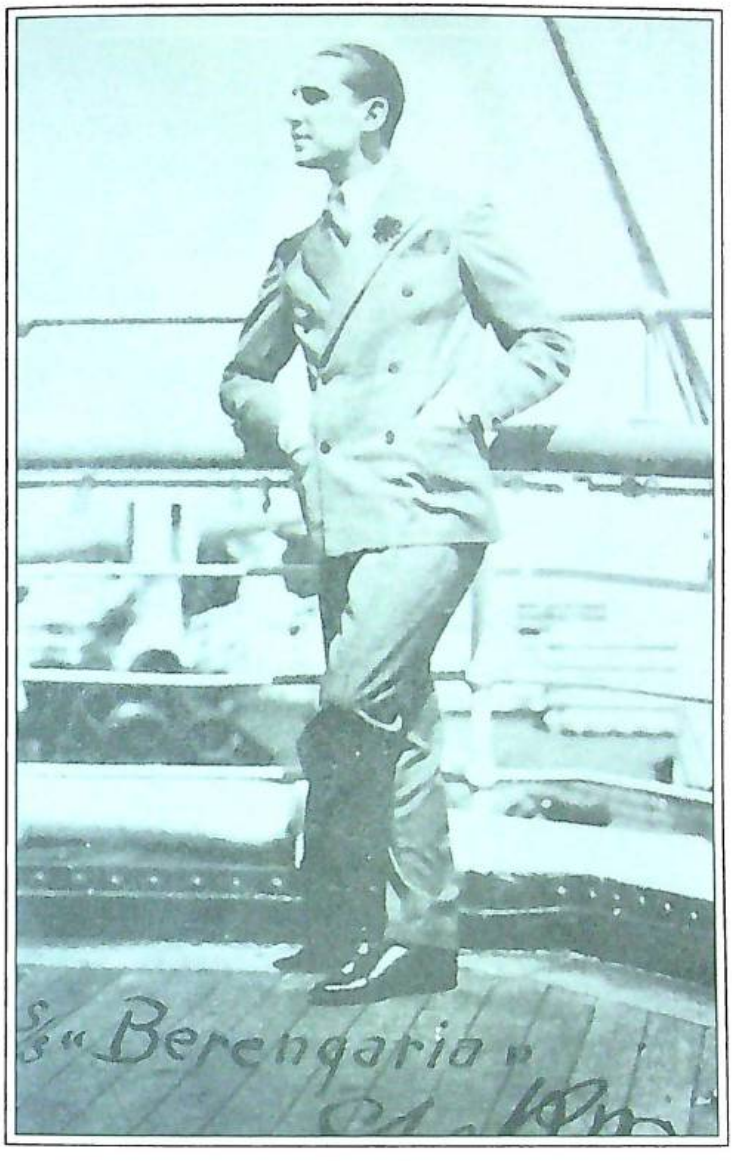
İsmi Kabaağaç ile Ayşe... Hakkiye'nin düğününde çekilmiş bir fotoğraf

Füreya ve Aliye

Aliye, bir balода
"La Bohéme"deki
Mimi kıyafetinde

Suat Şakir

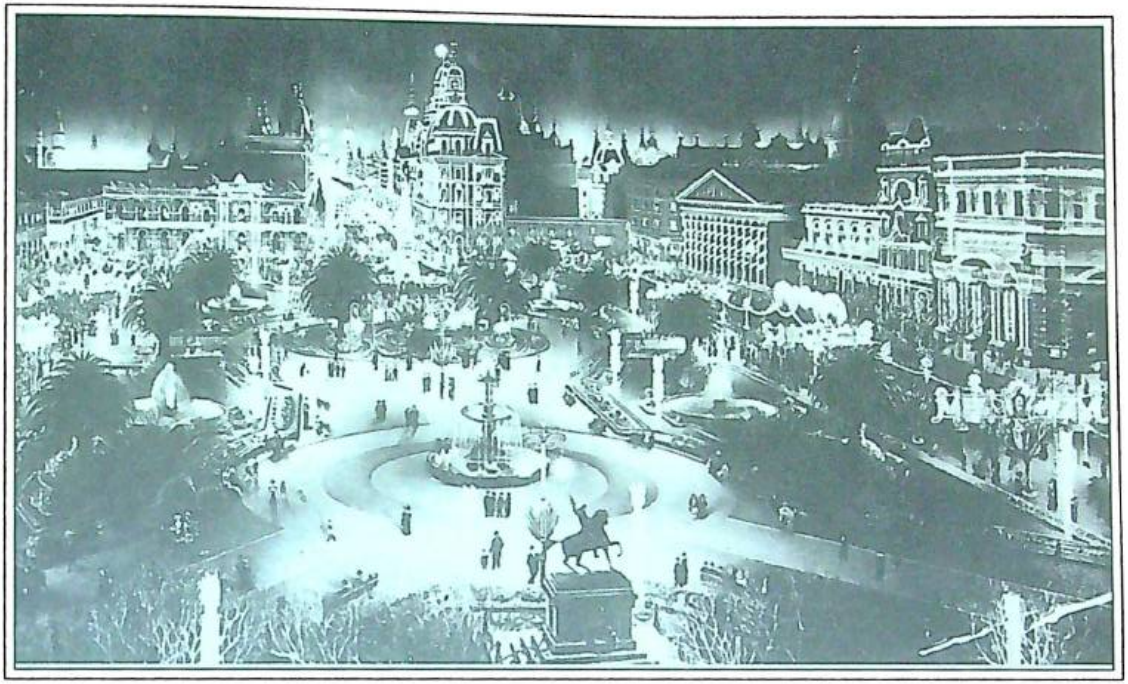
Köşkün bahçesinde, önden arka plana doğru sırayla Aliye, Füreya ve Suat'ın ilk karısı Saida ile onun kızı Geraldine

Şakir Paşa köşkünün, Şehpal sokağındaki giriş kapısı

Bağdat'taki suikasttan sonra, Ahmet Bey (ön sırada sağdan dördüncü) için kurban kesilirken

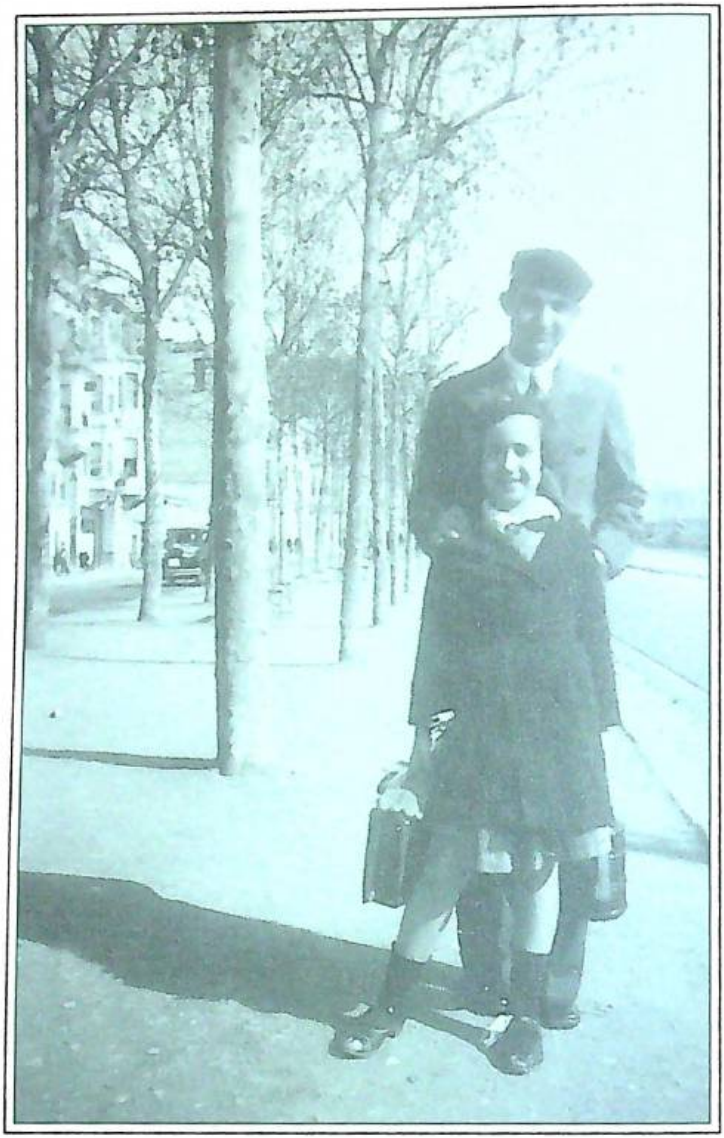
Buenos Aires'teki karnaval sırasında, ışıklandırılmış kentten bir görünüm

Arjantin yolculuğu sırasında gemide, 1930

Arjantin'de bir Rolls Royce arabada Nermidil ve Erdem

Şakir ve Nermidil... Sağ taraftaki boş alan, şimdi Radyoevi'nin ve Hilton Oteli'nin bulunduğu yerdir.

Florya'da, Cumhurbaşkanlığı köşkünde çok güzel bir gün geçirmiştik ama... (Ayakta duranlar: Berrin Kılıç, Suzan Alam. İkinci sıra: Nermidil, Şirin, Altemur, Erdem, Nejat. Oturan [sağda]: Keskin Kılıç)

Feneryolu'ndaki evde, babam ve keçilerimle

Bursalı akrabalarımla, Bursa'daki evde (Soldan: Ayşe hala, Fatma hala, Ahmet, Erdem, Ayten. Sağdan ikinci: Saadet hala)

Erdem ile Gökçen'in nikâhlarında, (soldan sağa) Mizu, Aliye, Ayşe, Gökçen ve Erdem, Fahrünissa, Hakkiye

Emin Paşa. Lala Hayrettin Efendi ve babam Ahmet Faik Erner

Bütün aile, köşkün bahçesindeki fıstık ağacının altında toplanmış sohbet ediyor

Kolej'de Şirin'in de rol aldığı Klitemnestra'daki koro

Hocamız Faruk Nafiz Çamlıbel ve 1945 sınıfı

Hepimizin korkulu rüyası
Miss Summers

20 Mart müsameresinde: Necla Arpacı, Nermidil ve İnci Köner (Fenik)

Diploma törenimizde Halide Edip Hanım konuşma yapmıştı (1945)

Diploma sevincimiz: Ahmet, Nermidil ve Ayşe

Aliye, Mizu, Nermidil, Ayşe ve Suat

Köşkün alt salonunda, Nermidil'in nişanı

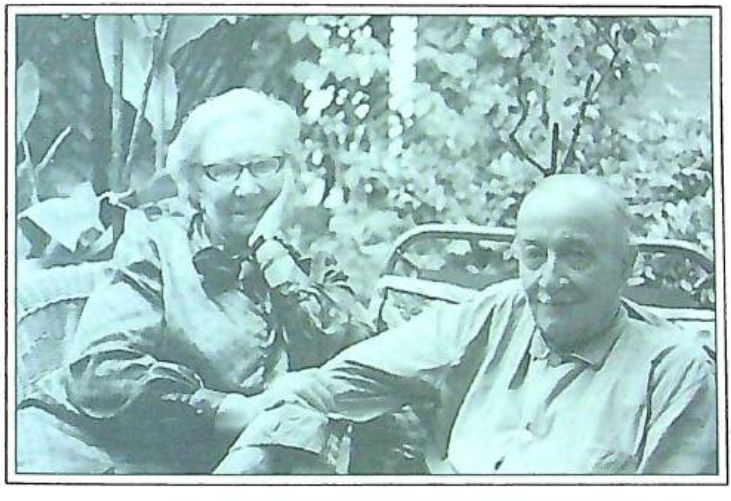
Sare İsmet, köşkün bahçesinde

Emektarımız Seher, Nermidil ve Murat

İTÜ Rektörü Hikmet Binark (ortada), İstanbul Üniversitesi rektörü Sıddık Sami Onar ve Fahrettin Gökay (soldan ikinci)

Ayşe ve Ahmet Erner, 1967'de

Ayşe, Fahrünissa ve Şirin. 1970

Aliye Berger 1972'de

Üç kuzen: Füreya, Şirin ve Nermidil

Şirin, Nermidil ve Raad

Nermidil ve Hikmet Binark

Nermidil, Malta'da sürgünlerin izlerini arıyor

Ada'daki küçük evin bahçesi; arka planda, eskiden köşkün alt salonunda bulunan çeşme

Artık balıçenin tadını yeni kuşak çıkarıyor...

En yeni kuşağın temsilcilerinden Burcu ile ailenin en büyüğü babaanne Nermidil

Bu kitapta anlatılanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tanık olmuş, ülkemize, Cevat Paşa, Şakir Paşa gibi devlet adamları ile, Fahrünissa Zeyd, Aliye Berger, Füreya Koral, Cevat Şakir gibi sanatçılar armağan etmiş bir ailenin, Şakir Paşa Ailesi'nin hikâyesidir.

Nermidil Erner Binark, Şakirler'in kızlarından Ayşe Erner ile, Osmanlı ordusu subaylarından Ahmet Faik Bey'in kızı olarak Şakir Paşa Köşkü'nde yaşadığı o muhteşem çocukluk günlerini anlatırken, bir dönemin de panaromasını çiziyor. Osmanlı kimliğini kaybetmeden Batı'ya açılmayı temel prensip edinmiş bir aristokrat ailenin kültürüyle, Anadolu kökenli genç bir subay olan babasının kültürü arasında, gelgitlerle dolu bir çocukluk geçiren yazar, şimdi ailenin büyüklerinden biri olarak geriye bakarken, bir dönemi acı ve tatlı anılarıyla gözler önüne seriyor.

30051 KİTAP
20039125
29 3 2140